

הנאון ר' צבי אשכנזי, "חכם צבי".

5252
צ"ל תשס"ב (המגזר) וצ"ל תשס"ג - תשס"ד

הג' כסלו 2201 י"ב אונסקור
המ"ן V או א פ"ו וצ"ל המ"ה
- X פ"ו וצ"ל המ"ה
השנה צ"ב ת"י ד"ה וצ"ל תשס"ג

מגילת ספר

כולל

תולדות וזכרונות איש האלהים ורב פעלים, הרב הגאון הגדול מוהר"ר
יעקב ישראל עמדין הנקרא יעב"ץ, אשר כתב בעצמו על ספר

יוצא לאור ראשונה מתוך כ"י הנמצא בעיר אכספורד
במדינת בריטניא, עם מבוא הגהות והערות וקורות
הגאון יעב"ץ האחרונים.

מאת

דוד כהנא

ווארשא

בדפוס האחים שולדבערג ושותפם, דויקא № 1

שנת תרנ"ז לפ"ק

Мегилатъ Сеферъ

т. е.

Автобіографія Р. Якова Эмдена

Изданіе „Ахіасафъ“.

ВАРШАВА

Тип. Братъевъ Шульдбергъ и Ком., Дикая № 1.
1896.

הקדמת העורך

הרב הגאון הגדול וסופר מהיר, רבינו יעקב ישראל עמדן ז"ל, הנקרא בשם יעב"ץ, חבר בימי חייו יותר מששים ספרים יקרים, ובתוכם ספר יקר ונכבד מאד, גדול הכמות ורב האיכות ושמו מגלת ספר. ובו ספר בפרטות את תולדות אביו ז"ל, הוא הגאון הגדול מו"ה צבי אשכנזי, הנקרא חכם צבי, וגם את תולדותיו הוא זכרונותיו באריכות, כל אשר פעל ועשה לטובת עמו, וכל התלאות הרבות שעברו על נפשו בימי חייו על הארץ. את חברו היקר ההוא הזכיר יעב"ץ בסוף ספרו "מור וקציעה", לאמר: "וזכרון חסדי ה' שעשה עמי בשאר מקומות בים וביבשה ובמלחמת הריב הקשה, זכרתי בחבור מגלת ספר", עב"ל. בשנת תק"ע החלו בעלי "המאספים" להוציא לאור ברפוס מקצת מן החבור הזה, והרפיסו ממנו רק איוו מן הרפים הראשונים ע"פ הכ"י שהיה אז ביד איש נכבד ושמו אליעזר, ואמרו כי ההמשך יבוא במחברות הבאות (עיין מאסף לשנת תק"ע, תקופה ראשונה עמוד ע"ט), אבל מאז והלאה, לדאבון נפש, אפס כל חוון, ולא נדפס עוד מן הכ"י ההוא מאומה, והיה כנפל אשת בל חזה שמש; רק זה המעט, שהרפיסו ממנו בעלי המאספים במאסף, נדפס עוד הרבה פעמים אח"כ, כי רבים מאחב"י מצאו נחת בדברי יעב"ץ האלה.

בשנת תר"ח הוציא לאור הח' הג' רמשי"ש את ספרו "אוצרות חיים", הכולל רשימת ספרי החכם מו"ה חיים מיכל ז"ל, ונודע, כי החבור היקר הזה "מגלת ספר" נמצא בין כ"י של המנוח רח"ם בהמבורג, ובה הגיד עליו רמשי"ש שם (צד ל"ו סי' ת"ז): "מגלת ספר להג"מ יעב"ץ מועתק מבתיבת ידו, והוא מוטעה מאד, וממנו נלקח מה שנדפס במאסף, והכ"י הוא פלאי עב"ל. בשנת תרמ"ז הוציא לאור הח' הג' ד"ר נייבויער את רשימתו הגדולה מכתבי יד אכספורד, ושלא אותה אלי, וגם לידידי היקר הרב ח"י גורלאנד, ונודע לנו לשמחת לבנו, כי החבור "מגלת ספר" שהיה ביד רח"ם בהמבורג נמצא

Дозволено Цензурою.

Варшава, 15 Октября 1896 г.

כעת בעיר אכספורד, כי ממשלת בריטניה קנתה את כל ספרי רח"ם, והכ"י הוא נרשם שם בנו' 1723 סי' ב', ונכתב על נייר ויש בו רכ"ד דפים; או נדברנו שנינו, אני וידידי הרב חיו"ג, כי טוב להוציא ביחד את הספר היקר הזה מאפלה לאורה, ולהדפיס אותו בשלמות כמו שהוא, לזכות בו את הדבים. וחיש אנה ה' לדינו באכספורד את המעתיק הנודע מהר"י שפירא, והוא היטיב למלאות את בקשתנו, והעתיק בעיון ובשקידה רבה את הכ"י ההוא, מהחל ועד כלה. וכעת ראה ראינו, שנכונים דברי רמ"ש, שהכ"י ההוא מומעה מאד, גם העלים הראשונים בלים ומקולקלים, ויש מקומות הרבה בהכ"י שחסרות שם מלות רבות באמצע, ועי"ו נפסק המשך הענין מכל וכל. והמעתיק מהר"י שפירא עשה רק כמעתיק נאמן, להעתיק אות באות כמו שמצא בהכ"י, ולא יותר. ומלבד זאת עוד ראינו, אחר ששמנו את עינינו על ההעתקה מן הכ"י ההוא, שבעלי המאספים לא עשו את מלאכתם כראוי, ואף המעט שהדפיסו מן החבור "מגלת ספר" לא יצא מתוקן מתחת ידם, כי לא שמו על לבם למלאות החסרונות הרבים כהוגן, רק חברו ואגדו המאמרים זה בזה בלי כל מעט ותקון. והרבה דברים השמיטו מן הספר לגמרי, ויש מקומות שלא ידעו הפשט אל נכון, כאשר הגיד זאת ידידי הרב חיו"ג ב"אוצר הספרות" שנה רביעית (צד תמ"ו) *.

והנה כמעט קרבנו יחד אל המלאכה הגדולה הזאת לתקן השניאות הרבות בהכ"י, גם למלאות החסרונות במקומות רבים, ולכתוב הערות שונות, נקרא פתאום ידידי הרב חיו"ג באביב ימיו אל השמים, ונפטר בשנת תר"ן בכ"ג אדר, לתוגת לבי ולתוגת לב כל אוהביו, ונשבתה מלאכת הכ"י ימים רבים; כי ראיתי, לדאבון נפשי, שנשארתי כערער בערבה, ובעיר גדולה לאלהים כאדעסא יע"א, אין כמעט איש שאוכל לדבר עמו בענינים כאלה, איך לתקן את הכ"י ההוא, ואיך למלאות החסר בו גם בדבר פרטים רבים הנוגעים לתולדות ישראל בימי המחבר ואנשי זמנו וכדומה. אולם כאשר עברו שנים אחדות מן העת שמת ידידי הרב חיו"ג ז"ל, וגם כליתי בשנת תרנ"ד את עבודתי הגדולה בספרי "רבי אברהם אבן עזרא", הנדפס אח"כ ע"י "אחיאסף" בווארשא, אשר רבות עמלתי בו והקדשתי לו כל עתותי, כדי להוציא

(א) גם הדפים שם (צד תל"ה) על אודות העגונה בימי חמיל, אשר לקח מן הכ"י ההוא, ע"פ החקונים החדשים, לפי השערת שנינו, ע"ש.

מתחת ידי דבר מתוקן, או אמרתי אל לבי עת לעשות ג"כ למוצת החבור היקר "מגלת ספר", כי עד מתי יהיה חשך סתרו? גם עלי למלאות את רצון ידידי המנוח חיו"ג ז"ל, ובמקום שאין אנשים עלי להשתדל להיות איש, ולהוציא את הספר הזה לאור, למען יהנו רבים ממנו; וחיש מהר החלתי מחדש לשקוד על הכ"י יומם ולילה בעיון רב, ועשיתי ממנו העתקה חדשה, ותקנתי השניאות שנפלו בו אשר רבו כל כך עד שאי אפשר לפרוט אותן; גם כתבתי מלמטה הערות רבות, לבאר את דברי יעב"ץ ביותר. עוד ראיתי למלאות החסרונות (ליקען) הרבים הנמצאים בו, מתוך ספרי יעב"ץ בעצמו, או על פי הענין, וכל מה שהוספתי בהכ"י הסגרתו בחצי מרובע [כזה], מלבד שני הדפים הראשונים מן הכ"י, שנתקלקלו מאד והפרוץ מרובה בהם, לא הצנתי חצאי מרובע, בכדי שלא לבלבל את הקורא הבלתי בקי עוד בדברים כאלה. ומאחר שנדפסו כבר הדפים הראשונים כמה פעמים, ראיתי כי טוב להדפיס גם כאן, בסוף הספר, בעין הוספה את הדפים האלה, עם כל החסרונות, כמו שנמצאו בהכ"י, למען יראו הנבונים עין בעין, איך עשו המאספים את מלאכתם כלאחר יד, וכמה עמל ויגיעה היה לי, עד שעלתה בידי למלאות החסרונות הרבים.

עוד ראיתי להעתיק את כל הספר בשלמות, אין נגרע בו דבר, ולא כאשר רצו לעשות בעלי המאספים, להעתיק רק השליש ממנו; מלבד שראיתי במקומות אחדים, שחזר הגאון יעב"ץ על דבריו שתי פעמים, מצאתי לנכון להשמיט מה שכתב בפעם שנית, לבל יהיו דבריו למשא על הקוראים, ועשיתי סימן בגוף הספר על ההשמטה הזאת, וכתבתי למטה: "עיון לעיל או להלן"; גם ראיתי שהגאון יעב"ץ החל לכתוב את תולדותיו וזכרונותיו על הספר, אחר שיצא הריב הקשה בשנת תקי"א בינו ובין מהר"י אייבשיץ, וכתב את ספרו וזכרונותיו עד שנת תקכ"ו, ויעב"ץ היה אז כבן שבעים שנה, וחי עוד כעשר שנים אחרי כן, ולפי זה אין לנו פה זכרונותיו עד יומו האחרון, ועל כן עמלתי להשלים את תולדותיו עד יום מותו שנת תקל"ו, מפי ספריו וסופרים רבים, גם הצנתי את מצבתו הנפלאה בסוף הספר למען תהינה בידינו תולדות האיש הגדול הזה בשלמות.

אחשוב כי אך למותר להרבות פה עוד דברים בשבח החבור היקר "מגלת ספר" ולהראות את חין ערכו בספרות ישראל, יען כבר דברו בעלי המאספים על אודותיו וספרו הרבה בשבחו, כאשר העתקתי את כל דבריהם להלן; רק אביא כאן מה שכתב אלי ידידי החכם הג' פאר דורנו הפראץ' מו"ה דוד קויפמאן נ"י, בשמעו זה לא

כביר , כי נכון אנכי להוציא את הספר היקר הזה לאור , וז"ל : "ידידי ואיש בריתי היקר והנכבד ! יהי כחך ברוך , למען תוכה כמהרה בימינו להוציא לאור את הספר "מגלת ספר" כלול בהדרו , ואני התאמצתי זה ימים להשיג העתקה מכ"י אכספורד , ולא יכלתי להביאה אל ביתי" , עכ"ל . ומכאן נראה , לדאבון נפש , איך ספרותנו עומדת בשפל המדרגה , כי ספר יקר ערך כזה היה כלוא בחשך זה כמה שנים , ולא נמצא עד הנה איש , שיוציא הכ"י הנפלא ההוא לאור עולם ; ורק עתה , ככלות עבודתי בו , נמצא לו גואל , הוא חברת "אחיאסף" בווארשא , אשר קבלה עליה את הוצאתו על חשבונה .

אחר הרברים האלה אבקש מאת אלהי הרוחות , שיסיר מעל עמו ישראל יגון ואנחות , ויתן בלב רבים מעשירי עמנו רוח דעת וחכמה במזכות , לבל יפזרו את כספם על דברי הבל ומותרות , רק ידעו להוקיר את החכמה והספרות , ולא יהיו עוד כתבידי יקרים לשני עש לברות , אך יתאמצו בכל נפשם להדפיסם ולהפיץ חכמתם בחוצות .

אדעמא ח' תשרי תרנ"ז .

דוד כהנא .

מגלת ספר

תולדות איש מופת ה"ה הרב הגאון האמתי , החכם והיועץ המליץ זוסופר , שמו גדול בישראל וכו' כש"ת כמהור"ר יעקב יעב"ץ זצ"ל , אשר היה אב"ד בק"ק עמרן , בן הגאון האמתי המפורסם בכל הגולה חכם צ"בי זצ"ל , אשר תולדתו וקורות אבותיו אדירי כל חפץ , נכתבו ושום בספר בכתובת יד המנוח בעצמו וקרא שמו מגלת ספר א).

אמרו המאספים :^ב

אוצר מגלת ספר הזאת הלא היא כמוסה בין גני אוצרות הספרים , אשר ביד ידידנו איש חמודות , התורני החכם השלם , יפה נוף , מגוע שלשלת היוחסין מוהר"ר אליעזר שי^א , ומאהבת החכמה והמדע , ולמען הפיצם בישראל , ולחוק זכר גדולי עמנו בלב זרע ישורון עד דור אחרון , הישב היטיב עמנו החכם מהו' אליעזר הנ"ל , ונדב לבו להשאיל לנו המגלה הזאת להעתיקה במאסף , ובמה נשיב תגמולות הנחמד הזה ? הן בצע כסף לא לקח מאתנו , ותשורה אחרת אין להביא ; לכן ירצה לפנינו מנחת פינו , והפאר והשבח אשר נתן לו בזה , לעיני בני עמנו ולעיני כל קוראי מכתבנו , כי לו נאוה תהלה , כי צדקות עשה בעמו והפליא עשות טובות עמנו , במתת יקרה ונחמדה הזאת .

והנה ישראל הוא יודע , דור לדור יספר יקר תפארת האיש הגדול , אשר תולדותיו אנחנו מוכילים פה , כתובים מאצבעות המנוח ז"ל בעצמו , כל שומעיהם תצילנה שתי אזניו , ממעשים נפלאים ונוראים אשר קרו לאבותיו ואבות אחותיו , ואשר קרה לו בחיי עצמו , גם הוקנים אשר עודם בחיים היותם נשארים מדור הגדול הלו , אשר עוד רשום בנפשותם פלאי קורות המנוח הזה , ומלחמותיו אשר היו לו עם שאר גדולי דורו , גם המה לתאוה יבקשו , לראות מעשה החיים וספור התולדות מהענק הגדול הזה נכתבים על לוח וספר ; אף כי הצעירים ממנו לימים ,

^א א"י ^א א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י
א"י א"י

(א) פתח השער הזה עם אמרי המאספים נמצא בדף האחרון של הכ"י ולפי הכתב יש לדון שנכתב מסופר אחר .
(ב) אמרי המאספים האלה נדפסו במאסף לשנת תק"ע מרף ע"ט והלאה .

אשר אך לשמע אוון שמעו נפלאות ממנו, הלא המה כלהו וגם נכספה
 נפשם לקרוא מעל הספר דברים יקרים ונפלאים כאלה. אמנם בהיות
 כי ימי שני חיי יעקב המנוח ז"ל מלאו עמל וכעס ודברי ריבות
 בשעריו, ובקרני ראם יחד יתנגח עם ראשי תפארת ישרון, ויען כי חק
 וגבול שמנו למכתבינו לבל יבוא כל ריב וכל מדון בשעריהם, ואך האמת
 ושלום יהיו הגליהם, לכן שמרנו לנפשותינו ונשיב באיתן קסתנו, לבל
 נזכיר שום פרטי ענין ריב וקטטה, ונגוע בקצהו; ועבור זה ובעבור
 שאר אריכות דברים הבאים במגלת ספר הזאת, אשר אין להם חפץ
 לכל אדם, כי אם לסעיפי משפחת הגאון המנוח ז"ל, קצרנו המגלה
 הזאת והעתקנו כמעט השליש ממנה, דברים הנוגעים בקורות חייו,
 השוים לכל נפש, אשר לא ירעו ולא ישחיתו לאיש; וכאשר
 נגיע אל נקודת זמן ומקום הריב אשר היה לו או לאבותיו, נזכיר
 אך בקצרה: פה היה לו ריב עם פלוני ופלוני וכו', וזאת
 היתה אחרית הדבר ודוגמתו, והעושה שלום במרומו יעשה שלום
 עם יראיו, ואנו אין לנו חלק וצד עם הדברים הרחוקים מהשלום
 והאחדות. וכן חק וגבול שם עלינו האיש אשר נדב לבו אותו לתת
 הספר הזה בידינו, לבלתי הוציא מכשול מתחת ידיו לתת מקום לבעל
 דין לחלוק, ולעורר את הישנות הראוים להתישן לבלתי העלות עוד
 על לב, ולבלתי נגוע בכבוד קדושים אשר בארץ, ועל כן בזאת נאות
 לנו, לבלתי העתיק מדברי הספר היקר הזה, כי אם אחרי אשר
 יעביר שבטו עליהם, ואת אשר יבחר נבחר גם אנחנו! והיה זה שלום.

ד"ה

מגלת ספר

אבי! ישמרכם השומר אמת לעולם, כאור ה'
הקבצו ושמעו אל יעקב וישמע אליכם אלהים, אלהי
אלהיכם ואלהי אבותיכם.

אספרה אל חוק ולפועלי אתן צדק, ואומרה רבות עשית אתה ה'
אלהי עמדי, אנידה ואדברה עצמו מספר, ולחקקם בספר איה שוקל
ואיה סופר (א), אף כי לא ראיתי בטובה ב), וא"א לכוף את הדין והשעה
לדחוק. ה' אלהי ארוממך, אודה שמך כי עשית פלא עצות מרחוק ג).
ה' נראה לי ממעשיו ועלילותיו אשר הראני נגד צוררי, מי יתן בספר
ויכתבון מלי, לעד בצור יחצבון בכתב בית ישראל, בנים יולדו יקומו
ויספרו לבניהם ליום אחרון. אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רנה, כי אפס
רשע ועולה. ואתחיל מאבי זקני אבי אבא זצ"ל אשר אני נקרא בשמו,
ה"ה הגאון מו"ה יעקב כמוה"ר בנימין וע"י אשכנזי מגזע זק"ד, כך
היו נוהגין לחתום שם משפחתם, כי היו זרע קדש בני בחונים וצרופים
בימי הנזרות ושמדות והמה נשארים נאמנים לה' מכמה דורות מגדולי
חסידו אשכנזי הקרמונים, ואבי זקני הנ"ל היה אחד מחכמי ווילנא
המסוימים באותן הימים לפני גורת חמיל ה), והיה תלמידו של הגאון
מו"ה יעקב אב"ד בלובלין, אביו של הגאון מוה"ר העשיל זצ"ל. אצלו
שמש בישיבה ונתן לו בתו לאשה י). אבא רבה הוא הגאון החסיד
שבכהונה בעל ס' שו"ת שער אפרים ז"ל, ראש ב"ד בק' ווילנא המעמירה
או בהיותה בשלותה, והיה לו כתב יחוסו עד אהרן הכהן, וחתן לאחד

(א) ע"ד זה אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ע' ע"ב, שורה ב') דפוס לבוב.
(ב) כן אמר בתפלתו, עיין בספרו עדות ביעקב (דף ס"ה ע"ב).
(ג) שם בתפלתו הנוכרת.
(ד) זע"י ר"ת: זכוחו עלי יגן, ז"ק ר"ת: זרע קדש.
(ה) כונתו באמרו: ואבי זקני הנ"ל, על אביו הר"ד בנימין הנזכר מקודם.
(ו) ר' בנימין היה תלמיד הגאון מו"ה יעקב אב"ד בלובלין, והוא נתן את בתו
לבנימין לאשה. עיין בס' קריה נאמנה לפי' (צד פ"ח) ועיין עוד בס' עיר הצדק לצונץ
(צד קי"ג והערה נ"ה).

מן בני בניו של הגאון ר' אליהו בעל שם הוקן ז"ל, שהיה אב"ד בק"ק חעלם בימים ההם*). עיין בס' תשובותיו של אבא מרי הגאון ז"ל (סי' צ"ג) דברא גברא, וספר ממנו מעשה כי הנוצר ההוא היה בלי דבור, והיה משמשו כעבד, וכראות הרב שיצור כפיו הולך וחוק וגדול מאד, ע"י השם הכתוב בנייר שדבקו במצחו, באופן שהיה מתורא ר"א בעל שם שלא יזיק וישחית, נתחוק עליו מהרה וקרע מעליו הגליון שהיה כתוב עליו השם ונתקו ממצחו, ונפל גוש עפר כשהיה, אבל הויק לרבו כי סרט אותו בפניו, כשלקח הכתב ונתק השם מעליו⁽²⁾. וא"א וקני הגאון בעל שער אפרים ז"ל, החסיד הגדול הנ"ל, היה כל ימיו יושב בתענית חוץ משבת ויום טוב, לבד מכמה פעמים בשנה שהיה מתענה משבת לשבת, ושאר יתעניות רצופים, ובכל זאת היו פניו מאירות כחמה כאלו כל יום שותה שכור, ולא פסיק פומי מגרסא יום ולילה. והרוצה עוד לידע ממעשיו והרבצת תורתו ועומק למודו והוראותיו וקורותיו ואשר פדה נפש בנו יחידו יעיין בהקדמת הספר שער אפרים, שכתבה בנו הרב המובהק כמו"ה יהודה ליב ז"ל, שהביא הספר הלו של אביו לדפוס. ונפטר זקני הגאון החסיד במקום כבודו ק"ק אוכין, והיא נקראת בודין והיתה גדולה ועשירה, ונפטר בן ששים ושתיים שנה⁽³⁾. קודם שכבש הקיסר שם⁽⁴⁾. ובנו יהודה ליב תקע אהלו של תורה בירושלים תוב"ב ומת שם בשם טוב, והניח אחריו בן חכם גדול הרב ר' ידידיה ז"ל, אשר נשא בת הרב יצחקי ז"ל, מרא דארעא ישראל בימיו⁽⁵⁾. ובת אחת היתה לאא"ו הגאון בש"א, ושמה נחמה ז"ל, היא היתה אם אבי מורי הגאון, אשת זקני הרב מוה"ר יעקב הנ"ל שהשיא אותה לו, כי הוא היה מושלם בתורה וביראה. וספרו לי הגאון ר' דוד אופנהיים ועוד איש אחד, שהיו שניהם מכיריו ותלמידיו מובהקים,

(א) עיין בס' כלילת יופי לדעמביצער (דף ע"ח ע"ב).

(ב) עיין בגמ' סנהדרין (דף ס"ה ע"ב) רבא ברא גברא וכו', ועיין בס' שה"ג מע"ג (דף ט' ע"ב סי' קס"ג), וכן נאמר בפירושו לספר יצירה המיוחס לרס"ג (צד פ"ד) דפוס ווארשא כוה"ל: "ושמעתי כי אבן עזרא ברא בריה לפני רבינו תם, ואמר ראו מה שנתן הקב"ה באותיות הקדושות, ואמרו תזור לאחור והורה לקדמותה", עכ"ד; והספור בדבר הגולם הוא עתיק וימין ונמצא ג"כ אצל העמים הקדמונים, עיין פיערערס אונ לעקס' ערך Automat. בכ"ז נאמר, כי סר אותו בפניו", ותקנתי על סרט.
 (ג) עיין בהקדמת הספר שער אפרים, ונפטר י"ג סיון שנת תל"ח.
 (ד) בשנת תמ"ו לכדו חיל עסטרייך המבצר אוכין מיד הישמעאלים. עיין הקדמת חכם צבי לספרו שו"ת ח"ץ; ועיין בספר גנוי נסתרות לקאבאק (קובץ ג' צד י"ז).
 (ה) עיין שה"ג מע"ג (דף ה' סי' ס', ודף נ"ב סי' ט"ז).

והגידו להפליא איך ידע ארבעת חלקי ש"ע שהיו שגורים לו על פיו, ונעשה לו נס גדול כאשר אספר הנה הדברים בפרטות:
 והיה בשנת ת"ח לפ"ק, עת צרה לישראל בארץ פולין וואליניה ואוקריינה ע"י חמיל, ומשם נתפשטה הגורה ונמשכה לקהלות [ליטא*], וק"ק ווילנא המהוללה והערינה נדרה מקנה, אחרי שהיתה [יושבת במח] ושאנן ועשירה מאד, עד כי כלי בית שלהם היו של כסף, בחכמה ומעלה לשם ולתהלה על כל ק"ק, [ולכן, בכל] מקום שהגיעו לשם בנודם ומלטולם בארץ אשכנז והמדינות, [הכמי ווילנא] היה נחשבים למאד, כך מח לי הישיש הקיה ר' בער כהן [ע"ה²], כי עלן לשם ולתפארת על כל אנשי פולין ככלל. אמנם חכמיה אנשי השם לומדים גדולים, שלא משו מתוך האהל הבית המדרש הגדול, שהיה שם לומדים כל היום, וכל הלילה לא יחשו ללמוד הלכות ופוסקים, לדרוש ולחקור באמתה של תורה בתלמוד בהוראה, ולא היה ישנים בכתיהם כל ימות השבוע, כי אם משבת לשבת, ונעשו גבורי חיל אריות בתורה, כולם זכו להיות מורי הוראות בישראל, מלבד שאר לומדים מופלגים קצינים ומנהיגים; מהם היה החכם המושלם [הרב] הגאון החסיד שבכהונה בעל שער אפרים ז"ל, שהיה ראש ב"ד בוילנא, והגאון בעל ברכת הובח ושאר חבורים, כאמרו עליו שהיה יודע טורים וב"י בעל פה⁽²⁾, הרב בעל הש"ך והרב החסיד ובעל הוראה בית הלל זצ"ל⁽³⁾, מלבד שאר נאונים כולם הלכו בגולה נפוצו בארץ להרביץ תורה בישראל, והיו למאורות גדולים. מהרש"ק נעשה אב"ד בפיורדא, ומשם נתעלה ליישב על כסא הרבנות בפפד"מ וקראקא, והרב בית הלל נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלטונא, והרב ש"ך בהעלישוויא בארץ מעררין, והגאון יעקב אבי אבא עם כל בני ביתם נתישבו נם כן במעררין. מתחלה היה לאב"ד במריבש [ולן] צדק בבית הקצין המפורסם בשם רייך קויפמאן ע"ה, ושם למד אצלו בנו של העשיר הלו, והיה אח"כ אב"ד בק"ק ברודא, ואח"ז נתקבל שוב

(א) בעל הש"ך בספרו מגילת עיפה שכתב בדבר ת"ה ות"ט, יאמר שם כוה"ל: "גם מקצה ארץ ליטא עקרו תחומינו והרבו הללינו", ועיין בס' קריה נאמנה לפין (צד ש"ב סי' ט"ז).
 (ב) אודותיו עיין להלן מה שהגיד באריכות.
 (ג) בעל ברכת הובח נקרא בשמו: ר' אהרן שמואל קאידנובר, ונודע בשם מהרש"ק.
 (ד) הרב בעל הש"ך נקרא בשמו רבינו שבתי כהן, וספרו המפורסם על יורה דעה נקרא שפתי כהן; והרב בעל בית הלל היה שמו רבינו הלל כמוה"ר נפתלי הירץ. עיין בס' קריה נאמנה לפין (צד פ"ב).

ב"ק ק"ק...

לכ"ק

לאב"ד בק"ק אובין, בהיותה עדיין עומדת על תלה, וגדולה מאד בעושר ובמעלה, וקבע שם ישיבה ושמעו הולך גם בכל ארץ מירקיא הסמוכה לשם, גם בארץ ישראל א).

אך במרם בואם אל המנוחה והנחלה, עברו עליהם רעות רבות וצרות צרורות על שכמם, כמעט שכנה דומה נפשם בחרב היונה. ובה אירע לאבי זקני הרב כמהו"ר יעקב ז"ל שהיה אז בחור בשנים, ובהחפזם לנוס ולהמלט על נפשם מפני חרב היונה, נפרד האיש השלם הלו מאחיו ומאשתו הילדה, שנשארה אצל אביה שברה עם כנו ואשתו לארץ אחרת שלא יטבעו בכור צרה, ופגעו בו כא"ו מוה"ר יעקב ז"ל הפוחזים, אשר הרבו חללים, עקרו כמה קהלות ישראל, לא השאירו פרסה, שפכו דם צדיקים נקיים נאמנים לאלהים לאלפים ורבבות, אשר היו כצאן למבח בירי הצרים, וכאשר פגעו באיש צדיק הלוה, וגור עליו השבאי שיכרע לחרב להתיז ראשו ב), וכן עשה, פשט צוארו לחרב חדה לשחיטה, ולמסור נפשו להריגה על קדושת הש"ת, ובעודנו על ברכיו לקבל המיתה במכת חרב, וכמעט פרהה נשמתו, הנה זה מלאך ה' נוגע בו, כי נתן ה' רחמים בלב הצר הצורך וחמל על רכות שניו, ותחת שהיה רוצה להוליך החרב על צואר הנ"ל בצד החד, נכמרו רחמיו ועשה לו רחופה בצד בקרנא של כלי הפצו בדרך בויון, ואמר לו: קום לך כלב בחור ולך לנפשך! ויצילו ה' מחרב רשע באופן נפלא מאד, ויהי לנס ולפלא גדול, ויתחבא אח"כ בין ההרונים, ולא נכר להעוברים דרך שמה אם הוא חי, היה לחורב כיום, מוטל בין המתים הנהרגים על קדוש השם, ובין בצעי המים מתכסה בשק, ולקרה בלילה, היה נודד לבקש איזה מחיה וללקט עשבים מפרי מר הגרל בעשבים כאגם, ולהחיות את נפשו.

א נפגי בוי (טו) כמצוי ביק
ב מצוי ביק
כמצב הלו נשאר בשמונה ימים, עד תם כל הצמא לדם לעבור, אז ברח על נפשו וימלט מיד הפוחזים; והנה בהיותו בין ההרונים הקדושים, היו שם איזה אנשים מבני עמנו מתחבאים גם הם, ועמדו מרחוק וראו כל מעשי של אבי זקני, איך שחה לעפר נפשו תחת יד הצורך ברצותו לפגוע בו, כסבורים שכבר הותז ראשו פכרעו למבח, וכראותם חרב הצר מונחת על צוארו, חשבו כי לא יחיה אחרי נפלו

א) ובראשם הגאון ר' משה גאלנטי אב"ד מירושלים. עיין בספרו ש"א (ע"א), ק"ב) והגאון ר' משה בן הכיב מירושלים (שם ע"ד).
ב) מלשון התלמוד (סנהדרין ק"ד) היה שבאי הולך אחריהם, ופירושו משגות על השבויים.

בדחיפה על הארץ באחורי החרב, שלא היה מכת מות כלל, אך האנשים ההמה העומדים בית המרחק ורואים כבהלה ואימת מות נפלה עליהם, דימו שהורם ראשו מעליו והושלך לארץ, כענין שאמרו חז"ל (בגמרא א), רחוק דמחי ליה בגיורא או ברומחא וסברו ודאי מת, וא"ת עד אחד במלחמה אינו נאמן, אבל כאן שנים הם ואמרי ג"כ כדדמי, לפיכך כשהגיעו אלה האנשים לעיר מריבש למקום הגאון בעל ש"א, אחר שנמלטו מיד האויבים בחמלת ה' עליהם ובאו למדינת מעררין למקום שוקט ובוטח, ויפקד מקום אבי זקני מוה"ר יעקב ז"ל, וחקרו אחריו אצל פליטי חרב הנ"ל, אם ראו אותו חי או מת, ויענו האנשים הנמלטים ההם, הכשרים והולכים לתמם, ויאמרו יעקב מת, כי ראינו בעינינו שכרע להריגה והותז ראשו, העידו על מה שלא ראו לנכון, ועל פי דבריהם התיר הגאון הגדול בדורו המפורסם כמוה"ר העשיל זצ"ל את אשתו נחמה להנשא, ע"פ שאלת חכם והוראה להתיר, כי היה דבר פשוט מאד, ברור כתורה על פי שנים עדים יקום דבר, אף כי בעגונה שהקילו חז"ל אצלה; אך אשתו, כי היתה ילדה היפה בנשים, לא רצתה לקבל תנחומין על החי בעל נעוריה; הצדקת עמדה במהרתה להוציא ממנה שלשלת גדולה, דור ישרים יבורך מטע להתפאר, כי אחר חצי שנה בא ההרונ ברגליו, ויהי לאות ולמופת בישראל. מן אז והלאה לא רצה הגאון הנ"ל להתיר שום עגונה בדור ההוא ובצוק העתים, שהיו שם עגונות רבות מבעליהן הנאבדים ברעש ההוא משוד הפוחזים, ונתירא ממכשול, על כן קבל עליו שלא להודקק לשום התרת אשה, מאחר שהמבשלה הואת תחת ידו, שהתיר אשת איש גמורה, ואמר שבעת רעה כמה אין לסמוך כלל אפילו על שני עדים גמורים, ונתקיים בו לא יאונה לצדיק כל און.

אחר זאת נולד אבא מארי הגאון ז"ל צ"ב תפארת ישראל, מהווג הנבחר עודם בארץ מעררין, ומשם בא אא"ו הגאון בעל שער אפרים עם חתנו אא"ו מוה"ר ז"ל עם כל ביתם לבורין, היא אובין ראש מלכות אונגרין, והיה שם רב אב"ד כמה שנים לקהל החשוב, אשר היה שם בעת ההיא, והנהיג נשיאתו בכבוד גדול, והתחתן בעשירי הקהלה עם בניו ונכדיו, והרביץ תורה לרוב, ויהי שמעו בכל ארץ מירקיא ובארץ ישראל גדול שמו; רבים מגדולי הארץ מריצים אליו אגרותיהם בשו"ת כאשר ישאל איש בדבר האלהים. ואמ"ה ז"ל עודנו נער רך בשנים, למד תורה אצל אביו ואבי זקנו ז"ל בשקידה רבה, והיה לו לב חרוץ

א) עיין בכס"י יבמות (דף ק"ד ע"ב).

איןני (טו) וינני

א איןני האוהב
ב צדיקים יישרים
היו צדיקים ישרים

א איןני

א הפוחזים
ב הפוחזים

א הפוחזים

א הפוחזים

א איןני האוהב
ב צדיקים יישרים
היו צדיקים ישרים

והלך לסאלוניקי בימי חרפו ללמוד גם דרכי חכמי הספרדים, אשר היו שם בעת ההיא חכמים גדולים ועצומים, ושמש את הרב אליהו קובו וז"ל ביחוד, ומשם חזר לבודין אל בית אביו, ולו שם כשם הגדולים בעודו ילד בחור בשנים. ומצאתי ראיתי בין כתביו אגרות כ"י הקדושה של אבי זקנו הגאון החסיד בעל ש"א ז"ל שכתב לו לסאלוניקי להזכירו על שקידת למודו והתמדת חקירתו את חכמי הספרדים, לעמוד לפניהם לשמשם, ולדעת לב כל אחד מהם וחכמתו, ולהביא אתו מחידושיהם, ובו הרבה לנכדו אמ"ה ז"ל הלולים ותוארים, כדרך שכותבים לגדולים אנשי השם, ואמ"ה ז"ל מאז בילדותו החל רוח ה' לפעמו, וכתב וחבר שאלות ותשובות ארוכות ורחבות, בעשרה ידות נייר או יותר, ואחת שהיא הראשונה, שהתחיל להשיב שואלו דבר בתורה, וכן האחרת, והמה היו מונחים עד הנה בבית ננויו, ונראה מפני גודל כמותן הניחן, ולא הביאן לרפוס בספרו ח"א, גם אנכי כבד ממני הדבר לעבור עליהן ולשום עיוני בהן, ביחוד שבאו לידי שלא בעונתן, שמתחלה עברו ע"י זרים שנים רבות, ומי יודע מה נפקד מהם וגם הכתב היא ספרדית ובקושי אוכל לקרותן, מצורף לטרדותי המרובות, והנם למשא עלי, לכן בהכרח הונחו אל הצד, עד שיבוא הגואל להם ויוציאם לאור, ושוב בא הנה ב"א ר' הירשל מגלגיו^א, והפציר בי לתתם לו, כדי לזכות בהם שיוציאם לאור ויביאם כרפוס, ונעתרתי לו ומסרתי בידו.

גם היה אמ"ה יפה תאר ויפה מראה, ועם זה היה נוהג חסידות עצומה מנעוריו, לכן חשקו בו גבירים כבירים, ונשתדך ונשא בת עשיר גדול מעשירי קהל בודין הישנה, שהפריזו לו ממון רב, והיה אמ"ה כבודין עשיר מסוים. אח"כ היה רב וחכם בקהל שאראי בארץ בונא, שהיו שם ג"כ עשירים מופלגים, וכאשר נלכדה העיר בודין מאנשי הקיר"ה, הלכו כל הקהל שבי, וזקני וזקנותי רגליהם לנחושתיים הוגשו, והולכים לברלין שר החיל של אנשי צבא פרייסן, ששבה אותם ונפלו לחלקו, ונפרדו בברלין, ואמ"ה נעתק משם בדרך נס ופלא, שנעשה לו בתחלה כאשר באה העיר במצור, ויבוא כדור של אש מקנה השרפה הגדול שקורין קאנאן, ויפול בבית שהיה דר שם אמ"ה ז"ל, ויך את הבית רסיסים ובקיעים, ויקח הכדור את אשתו הראשונה עם הילדה שהיה לו ממנה, והוא היה בחדר אחר הסמוך אתה בבית, ולא הויק לו מאומה, ונצל בחמלת ה' עליו ויהי לנס, ומשם ברח וימלט. ובפרק ההוא כתב התשובה הנדפסת בספרו, על אודות אשה שנפמרה ולא חי

אולי: מעתה

|שייך בין עמ' 8 ועמ' 9|

(בין הדפים 3 ו-4 של מ"ס נמצאת פתקא בגודל של חצי דף, המסומנת בתור דף 117 של כה"י, ובה כתובים הדברים הבאים, שהם השלמה לתול-דות חייו של הסב של יעב"ץ:)

וא"ז עם אשתו א"ז אחר שעברו עליהם כמה גלגולים באו לאלטונה וראו את בנם החביב אמ"ה ז"ל בכבוד אחר שכבר נשא את מורת הרבנית ע"ה כמש"ל בס"ד. ומשם נסע לארץ הקדושה דרך ארץ פולין וזכו להת-יישב בירושלים תוב"ב. ואחר שנה נפטרה אשת נעו-ריו של א"ז והוא כבר זקן יותר משבעים שנה והכ-ריחוהו החכמים אשר היו שם שישא אשה בזקנותו כי אין מניחין בעיר הקדושה שבת אדם בלי אשה ואפילו יהא זקן ושבע ימים מאד. וזימן לו הקב"ה שם זוג שני הגון ג"כ אשה כהנת ממשפחה מיוחסת שבישראל היא היתה הזקנה המלומדת המופלגת שהיתה שמה מלפ-נים ושמה יהודית בת הגאון המפורסם כמ' נפתלי שהיה בלובלין זקנה של חותני הזקן כמו' נפתלי כץ אב"ד בפפד"מ. ונפטר אבי זקני כמוהו"י גם הוא בירושלים בשיבה טובה בן ע"ג שני' ונכתב משם לאמ"ה ז"ל. בעת פטירת הצדיק נעתר השם לארץ הקדושה והיה נס גדול כי השמים נעצרו מלתת בית מימיהם ונתנו לו עמו בקברו התיכת בגד טבול במים להודיע צערם שצריכים למים לבקש רחמים על החיים שלא ימותו בצמא ובשובם מקבורתו בא מטר לרוב והרוה את הארץ הצמאה ואמרו כולם זכותו הגין בעדו....

הורע קימא אחריה שלשים יום בשנות החזרה*); ונתקבל לרב בק"ק שאראי הנ"ל, ועמד לשרת את הצבור הלו עד תם מצור אוכין, והנהינו בו כבוד גדול. וכאשר קרבה פקודת העיר שאראי, ותבוא גם היא במצור מאנשי חיל הקיר"ה, גם כשמעו כי נשבו אביו ואמו, הלך לו אמ"ה ופנה מאותה מדינה, ובא לו לארץ אשכנז, ובכל הדרך הארוכה והמלמול הכבד לא רצה לקבל מתנה משום אדם, אע"פ שהיה לו שם גדול, ובכל מקום שהגיע לשם חרדו לקראתו, והיה מסתפק במעט הכסף הנמצא בידו. ובכואו לויניציאה התארח בכיתו של הגאון החסיד המופלג כמהו"ר רש"א זצ"ל, וחיבה יתירה נודעת לאמ"ה ממנו. שם אול הכסף מכליו, כמעט כלתה פרוטה מן הכיס, והומין לו הקב"ה דרך פלא אחד מחורי ארץ הגר שהיה חייב לו סך מסוים, שבא לשם ונודמן לפונדק אחד, ופרע לאמ"ה כל חובו משלם, באופן שלא היה צריך לעזוב מדת החסידות, שהחויק בה מנעוריו להיות שונא מתנות, כענין שאמרו חז"ל: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, באשר ה' אתו. משם עבר אל מדינת אנשבאך.

בעת ההיא אירע המקרה בלתי מהור עם העשיר המפורסם מאד באנשבאך, שהיה קצת אנוס ע"פ הדבור ובכפיה של השררה שלו, שבקש ממנו שישא שניה דרבנן לאשה, ובקש לכמה רבנים שיתירוה לו, ומצא כמה מהם בארץ פולין, ששלח לשם שליח לרבר עבירה וצורך הכסף בידו, ונתפייסו לו איזה מהם ברצי כסף, להפקיע חבל האיסור; קצתם קנה בכסף מלא והשיג חתימתם, ובקצתם שקר ענה. ובעבור כבוד אמ"ה ז"ל שם, השתרל הוא אצלו ג"כ, וחלה פניו שיחתום לו ג"כ על פסק ההיתר, ורצה להתיר לו פס ידו, למען השיג מבוקשו, ואמ"ה גער בו והוציאו בנויפה, ורקק בפניו על ששאל ממנו דבר שאינו הגון כזה. מאי סלקא ביה במאד, דבר זה ידוע ומפורסם בעולם, כי אחר מעשה שעשה ונשאה, [נחלה מאד] ונשול איברים, באופן שמן השמים הפרישום שלא יודקקו זה לזה בעבירה, והיה קרוש השם גדול, כי עין בעין נראה כמה גדולים וחמורים דברי חכמים ודברי סופרים מד"ה; שבכל יום אנו רואים עוברי עבירה בידים וכו', ומלוי ברבית והגולנים וחומסים ונשבעים לשקר והמגלחים זקנם והעוברים על התורה, והקב"ה מאריך אפו, רואה עלבוננו ושותק, אינו גובה מהם חובו

(א) עיין שו"ת חכם צבי (סי' ס"א), וז"ל השאלה: ראונו נשא אשה בכורין ושם אין נהגין תקנת שו"ם וכו', אלא כותבין שטר חורה וקורין אותו שטר עיבור וכו', ע"ש. 2

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page]

[Faint bleed-through text from the reverse side of the page, covering most of the right page]

אשר

בעוה"ז, אדרבה משלם להם שכרם על פניהם להאבדם, ובגזירות חז"ל ותקנותיהם אינו מוותר ואינו ממתין, אין הפורענות שהוא לבוא ר"ל, כדי להראות חבתן, שכל דבריהם כנחלי אש, וכן מצינו בפ' שהחמיר בכבוד צדיקים יותר מכבודו, וכוה אירע פעמים רבות, כאשר יוכל לדעת כל איש יהודי פקח, אשר ישגיח על תולדות הימים, ולא יחשבם למקרים, וכאשר אשמיעך עוד להלן שראינו וידענו בכירור, שמוף העובר על ר"ח — מיתה שלא בעונתה, או עוני ויסורים מכווערים דקשה ממיטה.

נחזור לתולדותיו של צדיק: משם בא אמ"ה ז"ל לפראג והיה שמו הולך וגדול, ורצה הרב ר"י אב"ד דמדינות פיהם לתת לו לאשה כתו שפרה עם ממון רב, (שנשאת אח"כ להגאב"ד מפראג) ולא אבה לקחתה מחמת היותה אלמנה, ובא לו עד ברלין, ועם היות שרצו כמה עשירים גדולים, אשר שמעו שמעו הגדול, ביחוד בק' המבורג, להשתדך עמו, ולהפריז לו ממון רב, לא נתן עיניו בממון ובחר במשפחה מיוחסת. נתקשר עמו הודי הרב כמוהר"ר זאב ע"ה, לקחת את אחותו בת אבא רבה הגאב"ד דג"ק בעת ההיא, ה"ה כמו"ה משלם זלמן ניימרק וצ"ל *), היא אמי מורתי החסידה הרבנית מ' שרה ע"ה, כי מה' היתה לו לאשה משכלת יראת ה' מהורה, מגזע הנבחר משפחת מירלש המפורסמת, מחסידו ק"ק ווינא הישנה המלאה לה אנשים נכבדים נדיבי ארץ אנשי מעשה וחסידים גדולים, בעלי תורה מופלגים, וכל הגאונים שבאותו דור דעה דבקו בהם והתחתנו עמם, כי גדלה מאוד מעלתם בתורה ביראה במעשים בעושר ובנכסים, בגדולה בשם טוב וביחסים.

ואבא רבה מר קשישא הנ"ל האריך ימים על ממלכתו בג"ק בשלום ושלחה, והנהיג את הציבור במישור ובחכמה, וכן גדלו הג"ק בימיו, רבו למעלה ראש בעשירות וכבוד, והוא ז"ל ראה בערך מאה וחמשים יוצאי חלציו או יותר, גם דור חמישי יולדו לו בארץ ליטא, וכל אחי אמי ובעלי אחיותי אנשים גדולים בתורה ובמעשים, מהם רבנים, מהם קצינים במדינת פולין וליטא מלאו פני תבל והארץ האירה מכבודם.

ואמ"ה הוליד מאמי הרבנית ז"ל בק"ק אלמונא חמשה בנים

(א) נוסח מצבתו עיין בס' אגודת פרחים לוויטטקאווער (צד רפ"ד), ונפטר כ"ב כסלו שנת תס"ז כאלמונא, ועיין בס' כלילת יופי לדעמביצער ז"ל (ד' צ"א ע"ב).

וחמש בנות. בשנת תקי"ב הואת עורם חיים וקימים ת"ל, ה' יאריך ימיהם ושנותיהם בטוב ובנעימים; ושם באלמונא בנה לו הית' בית נאמן, והקים לו בה"מ הגדול קלויז, שיסדו לו גבירי ועשירי הג"ק, להרביץ בו תורה אמיתית לשמה. ונאספו אליו שמה לומדים ורבנים מופלגים מארץ פולין וליטא, שהיו עוסקין שם בתורה בשקירה רבה, יום ולילה לא ישבותו ללמוד גפ"ת ופוסקים הלכות ואגרות. גם מלאו ידיהם לה' בשאר ידיעות, עד שנעשו שלמים בתורה ובחכמה, כמה פעמים גמרו אצלו ש"ס וטורים מקרא ומדרש וספר דקדוק. גם למדו ממנו ז"ל פרישות וזהירות, ומנהג חסידות אמיתית ויראה פנימית, כאשר היה ז"ל שונא בצע, ומואם אפילו בממון שהוא של יושר אצל רבנים אחרים, ומימיו לא קבל מתנות ממון מב"ו מיחידים, עם שפעמים הרבה רצו להעשיר אותו קציני עם עשירי דורו, שהיו אנשים גדולים חשובים כמו שרים ודוכסים, ופעמים רבות הביאו לו דורונות, כלי כסף וכלי זהב יקרים, והשיב פניהם ריקם, ולא אבה לקבל מהם מאומה. מי יוכל לספר גדולות מעשיו לא יאומן כי יסופר, אם לא מי שראה וידע ושמש אותו, כאשר עדיין לעת הואת שכתבתי מגלה זו נמצאים בג"ק איזה אנשים זקנים ששמשו אותו, וזוכרים מעשיו והנהגתו הקדושה והישרה ולמודי תורתו, המה מתמלאים שמחה וצהלה בדברם ממנו; לשמו ולזכרו תאות נפש מכיריו ויודעיו מלפנים, כי לא נשמע ולא נראה כמותו בארצות הללו משנים קדמוניות; על כן גדל והצליח בתורה ובחכמה שלמד ולימד, כי כל תורתו לשם שמים היתה, לא להתגדל ולמצוא הן בעיני בני אדם, רק כל מגמתו וחפצו להרבות כבוד בוראו ולהקים עמודי התורה, בכל לבבו ובכל נפשו ובכל מאדו. והיה לו לב אריה להציל עשוק מיד עושקו, ולא נשא פנים בתורה, וקיים לא הגורו מפני איש. ומפני מדה זו היו לו תמיד איזה מתקיפי אילי העיר מתנגדים כמו"ש בס"ד, לא שונאים בנפש ח"ו (חויץ מאיזה קלי עולם חצופי הדור), כי הכל ידעו והכירו היותו איש אלקים, קדוש נאמן לאלהים, רק לסברה זו בעצמה נתיראו ממנו, לפי שלא נשא להם פנים בדבר בלתי ישר; ואין להפלא מזה, כי האיש, אשר אם היו נותנים לו כל כסף וזהב ומרגליות שבעולם, לא היה מקבל מבן אדם, וראי לא יכיר פנים במשפט, ולא יעשה רק הישר בעיני ה' בלבד. והפלא הגדול שלא יכלה תאות הממון ואהבת הכסף, אשר יענה את הכל, להמות לבבו אליה. עם היותו ז"ל ממופל בבנים ובבנות, וביתו ריקן מהכנסה מרובה; כל ימי היותו רב בקלויז, לא היה לו רק ששים ר"מ לשנה, דבר קצוב והוצאה מרובה הכרחית עצומה מאד, בכל

שתי שנים לידה, זה היה ממש בסדר (כל ימי הורתי לא פקדה), ובפרטות שהיה ז"ל אדם ענוג ורך מאד, חלוש השבע ורפה המזג, באופן שלא היה יכול לאכול מאכלים גסים ועבים. וכן הנהיג לבניו, עם שלא הרגילם בתענוגים, כדי שלא יהיה שבעם עבור וגם עבי השכל, לכן מנע אותם ממאכלים גסים, עם עויבת המתרות, ונהג בהסתפקות האפשרית, למען לא יצטרך למתנת ב"ו, כאשר היה בעל בטחון ואמונה אין כמוהו בכל הארץ, ורק דבר אחד בלבד אספר מכל מעשיו הגדולים בשנאת מתנות.

פעם אחת נזדמן שבא לאלמונא הקצין הנדיב המפורסם כ"ה הירץ הנובר ע"ה^א), שהיה עשיר עצום מאד מכמה פעמים מאה אלפים ר"ט כידוע, ועם זה היה נדיב לב גדול ותרן בממונו בשפע רב, ואוהב לומדי תורה ההגונים כנפשו, וקרה שבא לבקר את אמ"ה ז"ל בביתו, לשמע גדולתו תורתו וחכמתו ויראתו, ושהה אצלו כמה שעות, ודבר עמו דברים בעסקיו לשמוע עצתו ג"כ; סוף דבר בקש ממנו שיתרצה ללמוד בשבילו שעה אחת בכל יום, והוא יתן שכרו, וא"צ לזה לא מרחה ולא יגיעה, ואין בו העדר כבוד כלל, כי בלא"ה הוא שוקד על התורה יום ולילה לא ישבות, ואין אדם זולתו יודע מזה ולא משגיח עליו; לא היה חסר כי אם דבור אחד בלבד, להשיב אליו ולומר: טוב הדבר בן אעשה, כי אז היה מעשירו בוודאי; אך ישמע נא דבר התשובה, כה דבר אליו: חלילה לי מעשות זאת, ללמוד בשביל בני אדם להרבות שכר ח"ו, אינני לומד תורה אלא לאהבת הבורא, לידע התורה לשמור לעשות ולקיים. ורצה הק' הנ"ל לתת לו מתנה גדולה, ושם לאל מלתו ויאמר לו: מתנתך לך להויין ונבזבזתך לאחרן הב, ויצא מלפניו בפחי נפש, כי לא מצא מבוקשו אצלו, שהיתה כוונתו להקריב מנחת בכורים לת"ח גדול כזה. ויתמה האיש הנכבד הלו על גודל לכבו של אמ"ה ז"ל, ואמר באכסניא שלו לר' זעקלי ווינר פו"מ דק' וואנובעק^ב): הנמצא כזה איש אשר רוח אלהים בו, אינני מניח ראשי ולא מויגנא אבי סדיא עד שאעשירנו, כי חשב מחשבות לסכב לו עשירות באיזה אופן שיהיה, כי היה להק' הלזה לב רחב אין דומה אליו בזמנו, אך לא יצא רביע שנה ונפטר הנדיב ר"ה ע"ה. אמנם לא יצאו דבריו לכמלה, אך על דבר זה

(א) עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל שהוציא הפרופ' ר"ד קויפמאנן (צד רנ"ח).
(ב) ר' זעקלי ווינר נזכר ג"כ בספר זכרונות של גליקל הנ"ל (צד רנ"ו).

נתקיימה מחשבתו קצת בלי כונה, כי כסבת פמירתו נפלו הפרשות ומריבות בין אלמנתו, שהניח לה כל עזבונו בידיה, ובין חתנו שבקש העזובן תחת ידו, שהוא נשא בת יורשת יחידה של הק' הנ"ל, ונדבר אמ"ה ז"ל לתקן הענין ע"פ בקשת האלמנה, ונסע אמ"ה ז"ל להנוכר ושהה שם איזה ימים, ועשה סדר ותיקון אשר ישר בעיניו, ונתקבלו דבריו, באופן שנשאר הרבר בלי קטרוג, ונתנו לו אלף ר"ט או יותר בשכר מרחו. ואחר עבור איזה שנים, בנסוע אמ"ה ז"ל דרך הנובר על הרבנות דאמשטרדאם, חזרו ונמלכו בו כאשר ישאל איש בדבר האלהים, כאשר בפעם הראשון מצאו תועלת גדולה בעצתו ותיקונו; ואח"כ נפלו עוד הפרשות חדשות ביניהם, ובקשוהו עוד בעברו דרך אליהם, לחזור לתמוך הענין לעשות מעמד ומצב להבא, שלא יתחדש עוד דבר קלקול, ועשה את שלו והצליח גם בפעם ההיא; גם המה נתנו שכרו משלם, אבל לא התמידו להתנהג ע"פ עצתו וסדרו, לכן אח"ז נתקלקל הענין מאד, ושוב נתחרמו על שלא שמעו לעצתו הטובה, וחזרו לבקשו על זאת פעם שלישית, בנסעו העתקתו מאמשטרדאם ועבר ג"כ דרך שם, ולא עלתה בידם בעת ההיא כמ"ש^א). ואשוב למקום שהייתי בו.

אמ"ה קבע ישיבה ומדרש בקלויו דאלמונא קרוב לעשרים שנה, שהרביץ בו תורה וחכמה ויראת שמים, תושיה לרוב הודיע, וקנה שם טוב לא לבד בג"ק, כי שמו הולך עד סוף העולם, ושמעו גדול בכל הארצות, ומצורתו פרוסה בירושלים, ורבים מחכמי אשכנז ופולין מריצים אליו אנרותיהם ושאלותיהם בכל דבר הקשה להם בתורה בהוראה בין דין לדין, דברי ריבות וספיקות שנתחדשו להם, והיה חשוב דינו ופסקו כאלו נפסק ונגזר בבית דין הגדול; גם מקהלות ספרדים שואלים אותו ודורשים דבר ה', מאתו תצא תורה לכל ישראל, אחר דברו לא ישנו; גם צרכי צבור דג"ק אשכנז וק' ספרדים שבהמבורג היו מומלים עליו לדון ולהורות בין איש ובין רעהו, ובין קהל לקהל לא סרו מאחריו; גם בהיות חמיו מר אבא רבה הגאב"ד מהר"ר מירלש הנ"ל מלך בג"ק, ואמה"ג רב בקלויו, הוא היה המוציא והמביא, מחמת היות חותנו הרב זקני וקן נכבד מאד, כמה שנים מוטל בעריסה, וכל מיולי דמתא עליה דמר אבא רמיון, וכל זה בלי שום שכר ונמילת פרס היה עבד לעם הזה בג"ק. עבד אותם בכל כחו כחנם אין כסף,

(א) ר"ת: כמו שאכתוב להלן, ועיין (צד 87) הדברים בפרטות.

נשא משאם וזרחם, אף תקן להם תקנות רבות וטובות. הוא היה ראשון לזכר שבקדושה לזכותם בין לקידוש ולהבדלה, שלא היה נמצא לפניו יין כשר במקום הלו, והוא התחיל לשלוח אנשים לאיטליא ולצרפת לעשות יין כשר למצוה, ולהסיר מכשול, כי מן אז והלאה היה מצוי יין כשר וטוב ומובחר ובוול; ותקן להם הטמנת חמין לשבת בתנורים סגורים בבית האופים, כי עד הימים ההם היו מקילים להטמין ברמץ בביתם, והיו נכשלים באיסורי שבת החמורים; ועד ימיו היו מזלזלים בתקון המצות, שכמעט היו אוכלים חמץ בפסח, ותקן תקנה גדולה להעמיד אצל כל שאופים שם היהודים מצות, למדן אדם כשר וירא שמים שישגוה על עשיית המצות בהכשר כדין ובהלכה, וכדי שיהיו עניים ועשירים שוין בכך, בלי הכבדה יתירה על העני שאינו מוצא פועלים, סדר לגבות מכל ליטרא שיאפו דבר מועט, רק העשיר יתן כפל. אעפ"כ עמד גם לעשירים בזול יותר מאלו היו שוכרים פועלים בפני עצמן, ומן המעות הללו היו שוכרים פועלים כוללים, לעשות לכל הבא לאפות מצות יחד עשיר ואביון, מכולם היו נוטלים הפועלים שכרם בשוה; הוא במל המנהג הרע שהיו הנשים שוהות מלמבול כמה חדשים אחר טהרתן מלידתן, ומעכבות עונתן שגורמות רעה רבה; הוא סלק איסורי רבית, רבים שהיו נכשלים בהם עד עתה.

הוא היה אב לאביונים ולכל איש מצוק, והיה מרגיל לעשירים בהרבות צדקה וג"ח, כי היו דבריו נשמעים, ביחוד שלא היה דורש כבוד עצמו, באשר ה' אתו ולא היה מקבל מתנה מיחידים, ועם היות בני הקהלות או ברום המעלות כמ"ש, כמעט אין כסף נחשב. ולהיותם בטוחים בצדקתו ונאמנותו, היו כמה עשירים מוסרים בידו סך מסויים, לחלק לעניים בני טובים ולישירים בעיניו, כדי לזכות במעלה הגדולה שבמעלות הצדקה, שהנותן לא ידע למי נתן והמקבל לא ידע ממי מקבל. וכן היו מפקידים בידו ממון מוזמן, להלות לעניים על משכנות הלואת חן וחסד, כמו שיש בידי להראות ע"י קוויטונג. והיתה מצורתו פרוסה כירושלים ג"כ, עיני השקפתו היה עליהם לטובה, שיגיעו מעות א"י הנגבים בג"ק ליד עניי ירושלים, ושיתחלקו כסדר ובויושר, לא כשאר קהלות אשכנזים; שכל מעות א"י הלכו למיזון, ואוכלים הגבאים הכוללים שלהם (הנגבים הגדולים המעשירים עצמם ממעות צדקה זו, ועניי א"י מתדלדלים מוכרחים לעזוב דירת א"י, ולהיות נודדים לחם גולים ומטולמלים), שהיו ממונים על כך בפפד"מ בווינא ובוויניציאה וכירושלים, כל אלו היו חברי גנבים, ביניהם נתאכלו כל

א א א א א

א ת א

א
ב

הממונות הרבים, ההולכים מדי שנה בשנה מכל ארץ אשכנז, פיהם, מעררין, אוסרין, הואלאנד, ענגלאנד, צרפת, פולין, רייסין, ליטא, ומכללות הגולה בארצות המערביות הללו הנכללות בעאוראפי, שהיה עולה לסך גדול עצום מאד, ואבד העושר ההוא בענין רע אצל גוולי הרבים, אוכלי שוד עניים הנ"ל, וע"י זה השתרגו עלו חובות גדולים על צוארי העניים האשכנזים שבא"י. על זה בעו"ה כמעט במלה ישיבת הארץ הקדושה מן האשכנזים, ולא נשארה אחות דירה לשום אשכנזי בירושלים תוב"ב, בפרמנות לעת הזאת נעקרה אותה קהלה אשכנזית לגמרי, מפני עול החובות שלא יכלו לצאת ידי חובתם; והיה בכוא אחד מבני האשכנזים לשם, נתפס מן הב"ח הישמעאלים שיפרע החובות של האשכנזים, תחת אשר ראויים להיות כל בני אשכנז עשירים, כל דרי א"י האשכנזים היותם מתי מעט, מן הממון הגדול שהיה הולך לשם, ע"י הגבאים הגדולים הנ"ל מדי שנה בשנה, אם היה בא ליד העניים ומתחלק כראוי. אך אמה"ג ז"ל באשר היה אביהן של ישראל ומפקח על צרכיהן, פקח עיניו גם על זאת, שיהא הדבר מתוקן בראוי מצד מקומו עכ"פ כאשר תשיג יד האפשרית, ושלא הכסף הנתן על ידו ממקום הלו דרך ליגורנה, לגביר מסוים עשיר בטוח ונאמן, וסדר לו שישלחנו משם לחברון לחכם הגון וכשר הידוע לו, שיומסר אליו בחשאי ובסוד, בלי יודע הדבר לישמעאלים יושבי ירושלים, וכתב לחכם ההוא של חברון ובקש ממנו שיטפל במצוה רבה זו, וסדר לו איך יתנהג בחכמה ובהצנע, לחלק המעות לעניי אשכנזים בירושלים באופן הנאות, כדי שיגיע לכל אחד מהעניים הנצרכים חלקו הראוי לפי כבודו וצרכו ומפולו, ובקש ממנו שיעשה המצוה בשלימות, ליסע לירושלים ולתת לכל אחד חלקו המגיעו כפי היושר, ושיקח לו כתב ראייה מכל אחד מהמקבלים, כתוב וחתום בשמו של המקבל כמה קבל, וכן עשה הצייר נאמן לשולחיו בשלמות האפשרי; כה עשה אמה"ג ז"ל ובאמשמרדאם בהיותו רב ואב"ד שם, ואנכי ראיתי הפתקות של הקבלת כסף, מי ומי העניים והאביונים, שנשתלחו משם והגיעו לידו הקדושה על הפאסט מליגורנה, וחתומים עליהם כל אחד מעניים לומדים יתומים אלמנות, איש את שמו על פתקו בכתב ידו, מודיע ומעיד כמה קבל ע"י החכם מחברון מן המעות הנשלחים לידו מאלה המקומות, כל אחד רשום בכתב אמת וחתם שמו; דבר כזה לא נעשה מיום שהלכו ישראל בגולה, ואלו היו זוכים כללות ק"ק אשכנזים שבגולה המערבית הלו, ולפקח על כך מאז, וראי היתה ישיבת א"י הולכת ומתחזקת מהאחים האשכנזים, והיו יכולים לקבוע שם קהלות חשובות ומדרשות, ולהרבות

א א א

ישיבות ולהרביץ תורה לשמה בארץ הקדושה דאורא מחכים, ביחוד שהיו יכולים לעסוק בתורה בהתמדה בלי שום מרדה. וכדרך שעשו איזה קהלות וגבירים נדיבים ספרדים מאמשטרדאם ולונדון ומערי מורקייא, שהשגתו על זה שלא ילכו לאבוד ולהפסד מעות צדקה של א"י הבאות מק"ק שלהם, לכן גדלו והצליחו בתי מדרשיהם וישיבותיהם וקהלותיהם של ספרדים בירושלים חברון וצפת, יושבים בהשקט ושלוה ואין מחרד. אך עונות הדור גרמו שכלה ואבד ממון הצדקה עם קהל אשכנזים מא"י, ואיזה גרגרים נפרדים שנשארו שם בצרה ובצוקה, המקום ירחם עליהם ועל כל פזורי הגולה בכלל. וכמה פעמים היה אמה"ג צווח על זה, ויזיע דבריו לפני גדולי אשכנז, שיתאמצו בכך להסיר המכשלה הזאת, לנעול הדלת בפני עושי עולה, והיה כדאי לקרב הגאולה, אבל צווח ולית דמשגיח, כי אין משפחה שאין בה מוכס, או שכולה מוכסין, והמוכסנים הנ"ל יש להם משפחת תקיפים וגברי אלמי, המחפים עליהם ומחזיקים ידיהם, שלא להוציא בלעם מפייהם, ולקנות מעות של עניים במשיכה מרשות הרבים לרשותם להרבות בכבוד ביתם, וכמה ממון רב ועצום שקע בידי האנשים ההם, וא"י הרבה מבלי משים לנצח, עד שיקנא ה' לארצו ולעמו למען שמו. ואפילו בק"ק אלמונא היה הק' רב"ך מתנגד אליו, שלא להוציא לפועל הדבר הגדול הזה, וקם לשמן אל הענין הטוב הלז, ומנע הטוב שלא יוכו במצוה רבה זו (ועתה זרעו נודד ללחם פורש אין להם ולא מנחם). על זאת ידו כל הדוים.

נשוב לענין. הן אלה קצות דרכיו של האיש האלהים אמה"ג ז"ל. לבאר בולץ אי אפשר, הרבה יריעות יצטרכון וכמה דיו ישתפך וקולמוסין ישתברון, ולא יספיקו לבארם ולא יגיעו לחצי שבחו, ומקצת שבחו תמצא רשום אצלי מילדותי, והעלתיו על ספר דרוש הספדו אשר קראתי "יעיב פתגם"; כללי של דבר, שהיה לטובת ולתועלת ישראל במקומו ושלא במקומו, היה נדרש לכל שואל לשבר מלתעות עול, ורובי תורה שבכתב ושבע"פ הוו דמי ליה כדמנחי בקופסא, עם בקיאות נפלאה בכל ס' שו"ת, גם היה מכיר ויודע לדבר בכמה לשונות, ספרדי, איטליאני, מורקי, הגרי, אשכנזי, ומבין בכל חכמה, לפני מלכים יתיצב, ונתן ה' חנו בעיני השררות בכל מקום אשר עמד שם וכמש"ל קצת מזה בס"ד, גם היה ותן בממונו ובקי במילי דעלמא ובהנהגה מדינית, והיו נהנין ממנו עצה ותושיה, ועל כולם היה איש קדוש לאלהיו, חסיד גדול בכל דרכיו, וצנוע בכל עניניו. היה

היה לו אה מנייה
גזון כוונתו וכו'
אישו יבין קונו סא
כך

מקובל גדול ונאמן בכל בית ס"ח"א), ותיקונים והאר"י כמעט שגורים על פיו, כמו שהיה בקי בנגלה במקרא ומשנה הלכות ואגרות ש"ס ופוסקים וארבעה מורים בכלל, ובהרבה שו"ת קדמונים ואחרונים חדשים עם ישנים, וס' קבלה ודקדוק ופלוסופיא ושאר ידיעות היו לו למנה; כל שערי אורה חרדי תורה פתוחים לפניו, והיה צח לשון בדבור ובמכתב, כמו שיתראה מחבורו ס' שו"ת הגדפס. והניח עוד תכריך כתבים בערבוביא גדולה, והיו מונחים ביד זרים שנים רבות, כי נמסרו ביד כמ"ז אפרים ע"ה ת"י להביאם אלי, ונפטר בליסא ונשארו שם ביד אנשים אשר לא ידעתי, ואחר החקירה והפצרה נשתלחו לידי בערבוב רב, ולא אוכל לידע אם נפקד מהם מאומה; גם לא יכולתי לפקוח עיני עליהם לסדרם ולבררם מרוב מרדות, גם בחיותי עסוק במלאכת שמים שנפלה לחלקי, לסדר חבורים בתורה הקדושה, אשר שערום היותר נצרכים מאד בדורות הללו, ונתן ה' בלבי לקרבה אל המלאכה אשר נדבה רוחי מאו, לתועלת עצום ורב בעזה"י כאשר יחנני קוני ב' א. גם יש עוד ביד גיסי הרב באמשטרדאם קצת מכתביו, ביחוד מה שהגיה והוסיף על ס' שו"ת שלו שהרפ"ם בחייו. ובשעות פנויות היה מעיין בספרים חיצונים ועניני העולם.

וממדותיו האלהיות עוד, אפילו אי יהבי ליה כל הללי דעלמא לא הוה משני בדיבוריה, ולא נשמע על פיו מעולם דבר שחוק וליצנות, אע"פ שהיה בדיחא דעתיה, ומדבר עם כל אדם בסבר פנים יפות, ועם זה היה יראוי ומאויס, ואהוב וחביב לכל מכיריו, ויודעיו חיבו חווק קדושה וטהרה ורוח יתירא, מיעוט שיחה מיעוט תענוג, מיעוט שנה, מלא רוח חכמה ויראה מוסר וענוה, לא הסתכל חוץ לד"א, בתורת ה' חפצו כל היום וכל הלילה, בה יהגה, באהבתה ישנה, ואף אם אורייתא מרתחא ליה, ט"מ היה מקובל על הכריות הקרובים אליו ומכירים ענינו, בודעם שכל מעשיו לשם שמים בלי שום פנייה חיצונית, ולכן היו מוסרים נפשם עליו אוהביו ותלמידיו, והיו דואגים עליו וממציאים לו פרנסה בכבוד, באופן שלא היה מוכרח להניח לעווב מדת חסידתו, שהחזיק בה מנעוריו שלא לקבל מתנה, ולא נהנה מסעודת הרשות, ולא יכלו להעבירו על דעתו, להתרצות ולקבל דורונות, שהיו כמה קצינים רוצים להעשירו, וקדמו פניו בתשורות כלי כסף וזהב, כמו למלך ויבילו שי למורא, אבל לא עלתה בידיהם.

(א) ס"ח ר"ח: ספריהן.
(ב) עיין לעיל (צד 8).

והנה מיד אחר החתונה שלו עם אמי מורתי הרבנית ע"ה מסרו לו שותף מבין בסחורות להרויח בהן, כדי שיוכל לשקוד על למודו בבית הספר, והשותף יעסוק בעדו עם המעות בעצמו, אבל לא ארכו לו הימים, והשותף שלו ברח מזה לאמשטרדם אחר שנתאכלו המעות, ויצא אמ"ה ז"ל נקי מן נכסיו פתע פתאום, כי כל מעותיו היו ביד הבורח, ולא השאיר לו כל מאומה. ולזה רבתה הראגה בלבו עד שנפל בחולי השחורה, מדאגה שלא יצטרך לבריות, עד שהיתה רפואתו קשה מאד, וכבר נתייאשו כל הרופאים ממנו במקומו, ויעצוהו שילך למקום באר מים חיים נובעים, הנקרא מרחץ של עמם סמוך לנהר ריין; וכן עשה, נסע לשם לעסקו כרפואות מי הבאר החם הנ"ל, בין דיבחה לעצרת בהוצאה רבה, ובחמלת ה' עליו הועילה למצא ע"י זה צרי למחלתו ושב לבריאותו. וגם כי הי"ל כתב ערכות ובטחון מאביו של הבורח, שהיה משועבד של קהל אלמונא, ואירע שנפל האיש ההוא למשכב והי חליו חזק מאד, דאג אמ"ה ז"ל שמא מתוך צרת בנו שהשתרג עליו בסכתו חלה האיש עד מות, לכן לקח אמ"ה השט"ח ושלחם אליו קרועים, כדי שלא יצטער ולא ישים אל לבו דבר הכריחה, וחזר האיש לבריאותו.

תולד

ענת תנ"י (in marg.) בחצי סיון בפרק ההוא נולדתי אני יעב"ץ בנו הראשון, וקראני בשם אביו יעקב ע"ה אכן אני חותם עצמי יעב"ץ, ע"פ צוואת אמ"ה כמוזכר בהקדמת ספרי שאילת יעב"ץ א) — אחר שקדמו לפני שלש בנות, והיה ג"כ בצער גדול, כמעט שנתייאש מהיות לו בן זכר, כסכור בתלת זמני הוי חוקה, וכבר צוה וסדר מוהל אחר במקומו, אם יולד לו בן, בעודו נפרד מביתו; אך הוא חזר לביתו, ובא שלם בגופו ובריאותו יום או יומים לפני המילה, והכניסני לברית ומל אותי הוא ז"ל בעצמו, והיה לו שמחה גדולה, אצפה לרחמי שמים תקיים כי תקותו ושמחתו בעת מולדתי, ויהי רצון שלא אבוש ולא אכלם מאבותי.

ועם כל זה שכלה קרנו ואבד מעותיו, לא שינה מדתו ונסתפק במועט ובצמצום עצום נגד טבעו והרגלו, וגלגל עצמו בצער בענין הפרנסה, אבל נמצאו או בק"ק אלמונא והמבורג אנשי לבב, נדיבים על

(א) וכה יאמר שם בהקדמתו לאמר: מעשה כשהייתי תינוק מורכב בחיקו של אבא מארי ז"ל הגאון החסיד צבי תפארת ישראל, ושאלתי פעם אחת על חתימתו הקצרה צבי בלי זכרון שם אביו ז"ל, והשיבני דבר הלא היא ר"ת צבי בן יעקב, ובפיו מלא לאמר: כשתוכה אתה בני להתחכם בתורה, ותכתוב ספרים ודברי חכמה, ויחתום שמך עדי יעב"ץ, ר"ת: יעקב בן צבי, עכ"ל.

נדיבות יקומו, כי היו ממילים מלאי לכיסו, ולוקחים ממנו איזה סך מעות דבר מועט משלו על מנת לסחור בו, ולזמן קצר היו מביאין אליו כפלי כפלים של הקרן, ולא שנתנו וויתרו משלהם כלום, כי השביעם שלא לעשות כן כי באמונה יעשו עמו, והיו מוכרחים לנהוג בנאמנות, שלא להוסיף ולוותר לו מאומה כרצונו, אבל שלח ה' ברכה במעשה ידיהם; כגון אם היו נוטלים ממנו שני מאות ר"מ או שלש, והיו קונים דרך משל חרוז מרגליות יפים או שאר א"מ כוול, כי הקרה ה' לפניהם, הביאו אותן אליו ואמרו: זאת מצאנו לקנות בעד מעותי דמרי' שהוא קרוב לשכר טוב בעו"ה, ואחר זמן מה נודמן להם קונה טוב מוזאת הסחורה, ולקחו ממנו ומכרוה ביוקר, והביאו לו ד"מ שמונה מאות ר"מ בעד הסך הקרן שלו כנ"ל. ככה עשו פעמים הרבה כזה וכוה, והאנשים הרשומים העוסקים בשבילו באופן זה היו בני משפחות מיוחסות מפורסמות שבק"א, הלא הראש והראשון לכל דבר שבקדושה, הקצין הרבני המופלג בתורה ובחכמה פו"מ הישיש כמו"ה משה ר' ליבש נקרא, שהיה הוא ואבותיו ממיסדי ק"א. זה האיש משה גדול מאד בכל ארץ אשכנז, פאר זמנו ולא הניח כמותו בין כל קציני דורו. הוא למד בישיבה לפני הגאון הגדול המפורסם כמו"ה העשיל ז"ל, בהיות ארץ פולין בשלותה. זה האיש החשוב הבין והבחין מיד מעלת אמ"ה ז"ל, בבואו לגור בק"א כשנשא הורתי הרבנית ז"ל כנ"ל, שכבר היה אא"ו זקן וכבד מאד, ועם היות אמ"ה ז"ל עדיין רך בשנים בעת ההיא, רצה הנכבד הפו"מ הנ"ל שימסרו כל עסק הרבנות ביד חתן הרב אב"ד הוא אמ"ה, כי כבד הדבר על אא"ו הרב ז"ל, ושימול האב"ד חוקן הפרס מהרבנות כמקודם, ולקצוב לאמ"ה ז"ל התנו פרס בפני עצמו מן הצבור, בעד שמושו בהוראה ובהנהגת הקהלה, אבל לא עלתה בידו, מפני המקטריגים המצוים תמיד המתנגדים לדבר ישר, והיו אז אנשי איזה משפחה הנוטים לצד אחר כמש"ל בס"ד.

הוא כן
Sic 1/3

אמנם התאמץ הנב"ל לקבוע לאמ"ה ז"ל ישיבה בק"א, שבה הרביץ תורה אמ"ה ז"ל בשקידה רבה, ויצאה ממנו הוראה, גם כל צרכי צבור הרשומים היו מוטלים עליו כנ"ל, בלי שום הנאה וקבלת פרס. ואעפ"כ היתה פרנסתו מעופפת לו כצפור ע"י אנשים חשובים אהובים נדיבים מופלגים, עם שלא וויתרו לו כלום מכיסם, כי לא היו רשאים, אף אם היו חפצים, לעשות לו חמיבה משלהם כרוח נדיבה, אבל מנע אותם בכח, לכן לא יכלו להנאותו, שהיו מרויחים במעותיו באמונה כאמור; וטובת הנאה זו עשו לו, אם הודמן לפניהם איזה מו"מ שהיה רואים בו ריוח ושכר טוב העתיד לבוא, הניחוהו אליו, ומחלו על שכרם

א
ב
ג
ד
ה
ו

ברצון טוב ובנפש חפצה, אפילו היתה הסחורה מציאה, המציאו אותה אליו ולא לקחורה לעצמם. ותחשב להם לצדקה לדור דור עד עולם, כי הגדילו לעשות עמו, הקצין המופלג הנ"ל עם בניו וחתניו הקצינים, ונלוו עליהם גם בני מחותנו הנ"ל המפורסם ר"מ בר"ן, ואחיו הגביר ר"וו; הוא הפליא לעשות עמו בטובה, בשלחו מלונדון בעד מעותיו סחורה בוול א"מ ומרגליות; גם בני הקצין איצק פאלק פו"מ דק"ק המבורג, היה לו קצת שייכות קרובה עם אמ"ה ז"ל, עשו לו חסד כזה וכוה. וכפי שהוגד לי, זה הקצין הפריש מממונו סך מסויים לנדונית בתו ראשונה של אמ"ה ז"ל היא אחותי ע"ה. בדרך זה הרויח אמ"ה ז"ל די פרנסתו וצרכי ביתו בריוח, בלי שום קבלת דורון משום אדם.

גם זאת עשה לו הגביר פו"מ ר"מ ז"ל הנ"ל, שהוציא ונתן מכיסו איזה אלפים ר"ט, להביא יין כשר מצרפת ואיטליא, וחלה את פני אמ"ה שישתדל בזה לעשות סדר ותיקון, שיהא היין נעשה בהכשר כהלכה, ע"י אנשים הנשלחים מכאן לשם, וכל הרויח והפירות שיבואו מעסק זה יהיו לאמ"ה ז"ל. וכן עשה והחזיק בעסק זה כמה שנים, והרי זה מצוה ריוח גדול, כי היה מוכה את הרבים בין כשר ומובחר כמוהו, לא בא עוד לכאן אחריי, וראה בו סימן יפה ושכר טוב בעמלו. ופעם אחד נפסד לו הרבה מהיין בסבת אנשי חיל צבא שווידן, שהיתה אז שעת חירום ותגר מלכיות, והוכרח אמ"ה ז"ל לעקור דירתו מאלמונא ולהתגורר בהמבורג עם כל אשר לו, עד יעבור זעם אנשי המלחמה, שעשו לו יין בשמונה מאות ר"ט, וצוה לשפוך כל היין ולשבר החביות שנאסרו ממנעם, ולא רצה למכרם לגוי ולהנות מן הכסף, ועם כל זה לא חסרה קילורית שלו כלום, להתפרנס בכבוד בלי הצטרכות לב"ו כלל, אף אם פרס שלו מן הבית מדרש דקלויז, שהיה בו ראש ישיבה כנ"ל, היה לו רק דבר מועט ששים ר"ט לשנה, והוא היה צריך עכ"פ לאלף ר"ט לשנה בלי פוזר, כי היה ממופל בכנים; אבל כל זמן שהיה כבודו שוכן פה, היתה הברכה מצויה ושכר פרנמשיא של בני הק"ק היה גדול, ומעשי ידיהם מתברכים והעשירים מתרבים, והקהלות הולכות ומתגדלות בעושר ובכבוד בימיו, ממש אין כסף נחשב, וכל יום גברה העשירות בג"ק על כל הק"ק שבאשכנז, עד אשר העתיק אמ"ה דירתו משם, או ירדו לצערים עם ה' כמש"ל. ובודאי זכותו וזכות למוד תורתו לשמה והנהגתו הקדושה המשיכה השפע שבע רצון ומלא ברכת ה' במקום הלז; כל הזמן שהיה כבודו שרוי כאן וכן כל מי שזוכה לשמשו נתעשר. בפרט שני שמשים א' אנשיל שוסמר באלמונא, שהיה משרתו בשכר, נעשה עשיר מכמה אלפים, ורא"ן, ששמשו בחנם, עלה למעלות העושר

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

א
ב
ג
ד
ה
ו
ז
ח
ט
י
יא
יב
יג
יד
טו
טז
יז
יח
יט
כ

על כל עשירי דורו במפורסמים מלבד אחרים. גם גיסי הרב באמשטרדם ע"ה עלה לגדולה מחמת שמשו, עם שלא היה כדאי מחמת למודו, אלא לפי שהיה משמשו כעבד, גם למד ממנו והרויח ממנו איזה מדות טובות, היא שעמדה לו ולבניו.

וכן היה אהוב לכל העם מקצה, עם שהיה יראוי ומאויים ואימתו מומלת עליהם כמו איש אלהים קדוש, חוץ מאחד התקיף בעיר ק' אלמונא, הוא הקצין המפורסם ר' בער כהן ע"ה א; שזה האיש היה כמעט נעבד מרוב בני ק"א, מחמת רוב עשרו והצלחתו הגדולה, כי בא לכאן נודד ללחם, בחור עני ודל, ואח"כ נתעשר עשירות מופלגת מאד; גם לא היו לו בנים עד שעברו שנת חמשים משנתיו, וכבר גזרל ב"א להיות יורש עשרו הרב, אחר שמתה אשתו ראשונה, ונשא אשה ילדה והוליד ממנה בן, אחר מתה גם היא, ונשא אחותה והוליד בנים ובנות וראה שמחות רבות בכנים ובכנות. עשה שדוכים גדולים, בנו הגדול לקח בת הק' הגדול שבין המפורסם ר' שמשון ע"ה, והצלחה האיש הוא בזקנתו מאד, גם עושר גם כבוד וגדולה היו לו כשפע עצום, לא נשמע ולא נראה כדורות הללו כמוהו, וכל בני הק' כפופים לו ונשמעים למאמרו, ביחוד בהיותו קצת למדן ג"כ; ובאמת היה לו גם הנהגות טובות שוקד על הספר בכל עת שהיה פניו ממו"מ, גם קבע בה"מ בביתו, והיה מספיק להלומדים של בה"מ צרכם די ספוקם בכבוד גדול, גם צדקות וטובות היו לעניי העיר מביתו; אבל עיקר הנאות ע"י נשותיו, בפרט ע"י האחרונה: היא היתה עושה הרבה טובות בלי ידיעתו, כי באמת לא היה ותרן ולא נדיב במבעו, כי רוב עשרו הכריחוהו שלא להיות כילי, לכן כמדומה כדבעי לא עבד לפי ערכו הגדול. גם היה זקן ונשוא פנים אצל השררה, על כן בטובתם של בני אלמונא ושלא בטובתם היו נכנעים אליו ויראים ממנו מאד, כי היה בידו ממש לא לבד הנהגת הצבור, כי גם מעמד יחידים, סוחרים ותגרים הלוקחים בהקפה היה מסור בידו. מי שהיתה עינו רעה בו היה מקפח פרנסתו, ואפילו היה במצב טוב אצל סוחרים גדולים ובעלי כיוסין המקיפים, ואצ"ל בענין המלת הערך, למי שהיה רוצה היה מכבוד, ולמי שהיה רוצה היה מקיל, ומאן די הוה צבא הוה מרים ולמאן דייצבא הוה משפיל, ומוריד מגדולתו ומינויו ומשפילו, באופן שכל

א) את האיש הזה הזכיר יעב"ץ מקורם ואמר: כך סה לי הישיש הק' ר' בער כהן ע"ה, ונפטר הרב"ך ביום א' של ה'ת"מ פסח שנת תפ"ה ונקבר באלמונא, עיני תולדתו שכתב הפראפ' ר"ר קויפמאן נ"י במכתב הירחי שלו לשנת תרנ"ז (צד ר"ב).

מי שהיה נותן עיניו בו, חיש מהר היה מתנקם עמו ויורד עמו לחייו, לפי שלא סר למשמעתו; לפיכך היה כמו פרנס, הממיל אימה יתירה על הצבור, וזה הגבר אלים, עם שהיה מכיר מעלת אמ"ה ז"ל, היה מתנגד אליו בסתר, עם שהיה מראה לו אהבה בגלוי, מפני שלא החניף לו אמ"ה ולא נשא לו פנים, והוכיחו על פניו במה שידע ממנו שלא נהג כשורה. ועוד משפחה אחת היתה בהמבורג נקראים פוירשמן, שהיו בה עשירים רבים בעלי ממון, אבל עניים גדולים כדעת תורה ובמעשים טובים, כמעט כל תועבת ה', רק אעפ"כ נתרבקו בתורה, לחפות על קלונם ולכסות על מעשיהם, ונשתדך ישראל פוירשמן עם הנאון ר"ו רויטן בורג ע"ה א), שהיה אב"ד בק"ק וויצנהויזן, אח"כ בלובלין, ונשא בנו הגדול המופלג כמו"ה משה ע"ה בתו של הק' הנ"ל, אשר אח"כ אבד עשרו ע"י מו"מ, וחסורי מחסרי הק' כמש"ל.

ושתי משפחות הללו היו נומים אחר זה האיש משה להגדילו, ולהקניט את אמ"ה ז"ל. לכן אחרי מות אא"ו הגאב"ד מהר"ו מירלש ז"ל מיד נתנו עיניהם אנשי ג"ק באמ"ה, חתנו של האב"ד הנפטר, ומינהו מיד לראש אב"ד וקצין עליהם, דהיינו הרבנות של שני הקהלות המבורג וואנזבעק אלו לכד היו; תכף אחר שבאו מקבורתו של אא"ו ע"ה באו אצלו ואמרו לו יחי אדונינו הרב. אך בק' אלטונא שם היה נמצא או צרתו בצדו, הוא הרב ר"מ הנ"ל חתנו של ישראל פוירשמן, שהיו לו ולמשפחתו יד חזקה גדולה, עשירים וידם תקיפה, המה עשו עם התקף הגדול רב"ך הנ"ל בעצה אחת, ואו נחלקו העם בק"א, חצים נמוי אחר אמ"ה ז"ל, והחצי היו אחר ר"מ. והושוו לדעת אחת שינהגו שני הרבנים נשיאותם בשוה בק"א בשותפות, כל אחד חצי שנה. והיו ביד אמ"ה ממשלת הרבנות דשני קהלות הנ"ל, וחצי הרבנות דק"א, והתמיד הענין ככה, עד שהלך ר"מ הנ"ל לפליטה גדולה, כי נשתקע בעסק מו"מ ולקח בחקפה סך רב ונעשה בורח; או לא רצה עוד אמ"ה ז"ל לישוב עמו בד"ן ממעמו ונימוקו עמו, כאשר כתב על זה תשובה ארוכה ופסק; גם בשבת שמת ר' מאדל ווינר ע"ה כתפיסה ע"י ר"מ הנ"ל, שגרם לתפסו במאסר אכזרי, לפי שהיה בעל חוב שלו, והבשוהו ע"י גוים וענהו ביסורים קשים ומרים, עד שיצאה נפשו. אכן הצד של ר"מ ע"ה, בצרוף ההוא גברא אלמא הנ"ל, המחזיק ביריחה והיתה ידו עמם, לא מפני שהיה אוהבו של ר"מ, אלא שהיה שונאו של אמ"ה ז"ל, לא

א) נקרא כשם הר"ר (מרדכי) זיסקינד כה"ר שלמה רוטנבורג, עיין בנסת ישראל לפי (צד שו"ד), ובס' כלילת יופי לדעמביצער (ד' צ"ב, צ"ג).

בלב ח"ו, אלא מחמת שלא היה מכיר פנים בד"ן, ומקיים לא תגורו מפני איש, ולא נשא פניו כלל, רק מחשבו כאחד משאר קצינים, לפיכך היה מתיירא ממנו (וכן אמר אלי רב"ך ע"ה ביחוד בהיותי מתארח בביתו, ובה היו דבריו כשעלה זכרונו ז"ל לפניו, אמר אלי: ידעתי והכרתי מעלת אבא של מעב"ת ז"ל שהיה יחיד בדורו, רק חסרון אחד היה בו, שהיה מכיר עסק ערך עצמו וד"ל, לכך לא היה חושב אדם אחר הרבה, רק היו דבריו עמו בלשון חכמה) להניח לו כל הגדולה לבדו, כי ידע כי לא ישא פניו, כדרך שנושאים לו פנים רוב הקהל והב"ד והלומדים בכלל, כי אימתו תבעת אותם; לא כן אמ"ה כי מורא ב"ו לא עלה על ראשו כלל, ולא היה מחשבתו בעסק ד"ן וצרכי צבור אלא כאחד העם, על כן לא נטה רב"ך אחריו, ולא אבה שינהגו אמ"ה נשיאותו במרומים לישוב בראש לבדו, בידעו בבירור שלא ישא פנים, בדבר הנוגע לצבור או ליחיד, לא יהדר פני גדול, כאשר היה לו מזה נסיונות בשכבר. גם בהיות חמיו הרב א"ו מלך יושב על כסא הרבנות בג"ק, הוא היה המוציא והמביא כנ"ל, מחמת זקנתו של חותנו הרב אב"ד זקני ע"ה, ופ"א בעי"כ שלח אחריו ובה לביה, והוכיחו על אשר לא כן עשה לב"ב מסוימים שמקפח פרנסתם בהוצאת לעז עליהם, להקמין אותם אצל בעלי הממון בהמבורג המקיפים לטוחרים, והיו רבים מתרעמים עליו שעינו צרה בוולתו, ופסק לחיותיהן, והודיעו הדבר לאמ"ה ז"ל; ועד"ו הרבה להוכיחו ולהודיעו צעקת לגימה שיש לאחרים עליו, והזהירו באזהרה גדולה שיניח מעשים כאלה, ושאם לא ישמע יגרום רעה לעצמו ולביתו, ומלא פיו תוכחות, והאיש העשיר הנ"ל שמע כל דבריו ושתק, אבל נטר לו שנאה ושמש אותו בלבו, לכן לעת הזאת היה רב"ך קמיגורו של אמ"ה ז"ל, שלא תהא לו הגדולה מוחלטת לנחלה גם בק"א. ולפיכך כאשר מאן אמ"ה ז"ל לישוב בד"ן עם ר"מ ע"ה, או שלחו ק"א שני שלוחים מתוך פו"מ שלהם. ה"ה הק' יואל שוא ואל"י פאלק, אל אמ"ה ז"ל להתרות בו, ולהודיע שאם לא יתרצה לישוב עם הנ"ל במקודם, אוי אינו עוד רב שלהם. ולא השגיח בהם ובדבריהם, ומיד עשה מעשה ונפרד מבית הכנסת הגדולה שבאלמונא, שהיה הולך לשם מאז מינהו לרב אב"ד אחרי מות חותנו הרב כנ"ל, וחזר והלך לקלויז מקום כבודו בתחלה, (וגם עתה לא פסקה ישיבתו מבית מדרשו שעדיין היא קיימת, אבל לא נתמנה בה עוד שום ר"א) אחר שנעתק אמ"ה ממנה, והנם היום הלומדים בה גוף בלי ראש) כמאז היותו ר"י

א) ר"ו, ר"ת: ראש ישיבה.

דקלויי בלבד, וכל אנשי שלומו אוהביו וקרוביו של אמ"ה ז"ל לא יכלו לפתור להעבירו על דעתו דעת תורה, שכבר היה מוסכם אצלו שלא נכון הדבר כנ"ל. ושנים האנשים המשולחים הנ"ל בשובם משליחותם הנ"ל אל חדר הקהל אצל חבריהם להשיב לשולחיהם דבר, והודיעום הסכמתו של אמ"ה ז"ל ומעשה רב שעשה, וחלק לבם, כי אנשי הקהל כשמעם ויתעצבו ונתחרטו, בושו גם נכלמו ממעשיהם, בשערם כי לא תהיה תפארתם על הדרך הוה, אשר כה עשו לרחות אמ"ה ז"ל מגדולתו בחנם, אשר היה שמעו בכל הארץ, והיה להם לשם ולתפארת שנים רבות, ולא מצאו בו שמץ דבר רע; אשר על כן העלילו על הק' וואל שוא, כאלו מעל בשליחותו ושינה הדברים ששמו בפיו בשליחותם, והוסיף מדעתו לומר שמסירים לאמ"ה ז"ל מן הרבנות כשיעמוד בסירובו כנ"ל, והמה הכחישוהו על פניו, כאילו לא היו דברים מעולם, רק שלחוהו לחלות פני אמ"ה, שיתרצה לשוב לשבת יחדיו בכ"ד עם ר"מ הנ"ל, ושלא פגעו בכבודו כלל, וכך היו רוצים שיאמר ר' יואל שוא כדי להתנצל בעדם. כי היו יראים מאד שלא להכוות בגחלתו של אמ"ה ז"ל, באשר ארעו כ"פ מעשים שאין איש ששלח פיו ולשונו לדבר בו ונקח, דקב"ה תבע ביקריה וענש וקמיל, ולכן בראותם שלא עשו פרי בשליחותם הנ"ל, חזרו בהם ונחמו על המעשה, לא יעשה כן בישראל, להעביר ממנו איש קדוש וחכם גדול כזה, אשר לא ימצאו תמורתו בדורו, וייראו לנפשם פן תהא זאת לשמצה בקמיהם, והיה נוח להם שלא יעשה אמ"ה כזאת, לעזוב מקום כבודו פתע פתאום, לכן היו חפצים שיכחשו השלוחים הנ"ל דברי השליחות, כדי לחפות עליהם, שלא תהא המכשלה הזאת תחת ידיהם, ואלי' פאלק השליח האחר עשה כן, והכחיש בפה מלא את חבירו הנ"ל, שהלך עמו בשליחות אנשי הקהל אל אמ"ה כנ"ל, אך יואל שוא כאיש אמת עמד בדבריו, ואמר שלא שינה כלום, אך מה שצוו עליו עשה, והדברים אשר שמו בפיו אותו שמר לדבר, בלי נמות ימין ושמאל, לא הוסיף ולא גרע משוב עד רע. על דבר זה קנסו ליואל שוא בשש מאות ר"מ, שהיה מוכרח לשלם מיד לקופת הקהל, וכן עשה בשמחה; נוסף על זה ענשוהו עונש מר, לא לבד שנדחה מחדר הקהל, נגזר עליו שיופסל לשום מינוי, ולא יבוא עוד לכל דבר שבקדושה כל ימיו, ושישב בכה"כ עם האבלים והמנודים. כך נהג לישב כאבל וכמנודה כמה שנים, את הכל סבל וקבל עליו הק' הנ"ל לאהבת האמת; וכל ימי חייו רב"ך, לא בא עוד יואל שוא לשום מינוי לדבר הקהל, והדברים ארוכים ונשאר הספור בכתב אצל ר' יואל שוא, והיה מונח בבית גנוזי לזכרון.

אחר זה חלה אמ"ה ז"ל חולי כבד מאד, כמעט נתיאשו מרפואתו, והוצרכו להקיוו דם, או שבה רוחו אליו, כי ראה שהמאורע היה הסיבה. נחזור לסיפורו של אמ"ה ז"ל. לא יצאה חצי שנה אחר המאורע הנ"ל, שהניח כבודו וסלק עצמו מהרבנות דק' אלמונא, עד שבא אליו כתב רבנות מק' אמשטרדם, לא יגרע מצדיק עינו. והיה זה בערב שבת פ' בשלח, והיה יושב בכה"כ מעומף במלית, קורא שמו"ת פ' השירה מתוך ספר תורה, או הובאה אליו האגרת בבשורה. אך הוא ז"ל כתב לשם תשובה, והודיעם שאם לא יוסיפו לו בשכר הרבנות שלהם לעמוד לשרת לפניהם, כאשר היו נותנים מתחלה לרב שלהם דבר מועט כחמש מאות זהובים בלבד, והיה לרב אב"ד שלהם עיקר סמיכת על משענת קנה: מתנות ודורונות מבעלי בתים, והוא ז"ל לא היה מקבל מתנות ב"ו כלל כנ"ל, ומיפולו היה מרובה וישיבת כרכים כאמשטרדם קשה, לכן בהכרח להוסיף לו מקופת הקהל, מעמד פרנסה בשופי. ונתרצו לו וקצבו לו שכר קבוע אלף ר"מ שפעציא לשנה, שהם שני אלפים וחמש מאות זהובים האלענדש*). או העתיק דירתו מאלמונא, ובא לאמשטרדם בכבוד גדול, לא בלבד אצל ק' האשכנזים, כי גם ק' ספרדים עשו לו כל הכבוד, כי גדול מאד היה בעיניהם, ורבים מחכמיהם הכירו אותו מאז, ע"י שהריצו אליו אגרותיהם ושאלות ספקותיהם. וכמו שהיה גם לק' ספרדים שבהמבורג, לאב ולפטרון, כל ימי היותו שם, חבה יתירה נודעת לו מהם, בהכירם מדותיו האלהיות וחכמתו ולמוד תורה לאמתה ולשם שמים. גם היה מדבר עמהם בלשונם ספרדית צחה כמוהם, ולזה האב"ד של ק' ספרדים דאמשטרדם ביחוד שחר פניו בכתב מלא שבח ההולך לפניו, להקביל פניו בטרם בוא אמ"ה ז"ל למכון שבתו לאמשטרדם; ובבואו נתקבל גם מק' ספרדים שם בכבוד, שלא נעשה כמוהו לשום אדם מלפניו, ולא היו מחשיבים לשום רב וחכם מכל ק' אשכנזי ופולין, רק מאמ"ה ז"ל היו עושים יחיד כדורו; כל גדוליהם משכימים לפתחו, ומחזיקים בדבריו, לא סרו מאחריו, עד שגרם העון ובא עת התגר של חיון שר"י, אבל קודם זה היו כל ק' ספרדים דאמשטרדם בכלל, מקמץ ועד גדול,

(ש.פ.ה. ק"ק) אב"ד ק"ק
דבר מועט כחמש מאות זהובים בלבד, והיה לרב אב"ד שלהם עיקר סמיכת על משענת קנה: מתנות ודורונות מבעלי בתים, והוא ז"ל לא היה מקבל מתנות ב"ו כלל כנ"ל, ומיפולו היה מרובה וישיבת כרכים כאמשטרדם קשה, לכן בהכרח להוסיף לו מקופת הקהל, מעמד פרנסה בשופי. ונתרצו לו וקצבו לו שכר קבוע אלף ר"מ שפעציא לשנה, שהם שני אלפים וחמש מאות זהובים האלענדש*.) או העתיק דירתו מאלמונא, ובא לאמשטרדם בכבוד גדול, לא בלבד אצל ק' האשכנזים, כי גם ק' ספרדים עשו לו כל הכבוד, כי גדול מאד היה בעיניהם, ורבים מחכמיהם הכירו אותו מאז, ע"י שהריצו אליו אגרותיהם ושאלות ספקותיהם. וכמו שהיה גם לק' ספרדים שבהמבורג, לאב ולפטרון, כל ימי היותו שם, חבה יתירה נודעת לו מהם, בהכירם מדותיו האלהיות וחכמתו ולמוד תורה לאמתה ולשם שמים. גם היה מדבר עמהם בלשונם ספרדית צחה כמוהם, ולזה האב"ד של ק' ספרדים דאמשטרדם ביחוד שחר פניו בכתב מלא שבח ההולך לפניו, להקביל פניו בטרם בוא אמ"ה ז"ל למכון שבתו לאמשטרדם; ובבואו נתקבל גם מק' ספרדים שם בכבוד, שלא נעשה כמוהו לשום אדם מלפניו, ולא היו מחשיבים לשום רב וחכם מכל ק' אשכנזי ופולין, רק מאמ"ה ז"ל היו עושים יחיד כדורו; כל גדוליהם משכימים לפתחו, ומחזיקים בדבריו, לא סרו מאחריו, עד שגרם העון ובא עת התגר של חיון שר"י, אבל קודם זה היו כל ק' ספרדים דאמשטרדם בכלל, מקמץ ועד גדול,

(א) כתב הרבנות מאת פרנסי ק"ק אמשטרדם, שנתנו להרב חכם צבי ז"ל, נדפס בספר תולדות יעקב"ץ בהוספה מאת א"ה וואגנה ע"ש, ואחר שעזב הגאון חכם צבי בשנת ת"ע את אלמונא והלך עם ב"ב לאמשטרדם, נשאר הרב מו"ה משה רוטנבורג לברו האב"ד בג' קהלות, אולם לא האריך ימים ונפטר סביב לשנת תע"ג, עיין בספר כלילת יופי לדעמביצער (ד' צ"ג).

אוהבים נאמנים לאמ"ה ז"ל. חומה היו לו מנחלה במלחמת האשכנזים, שנפרדו לשתי כתות, כמש"ל בס"ד. כי גדולי נבירי הספרדים להם יד ושם אצל השררה ודבריהם נשמעים אצלם מאד, והם הודיעו והגידו להשררה על אמ"ה ז"ל, שהוא אחד ואין שני לו בישראל בזמנו, בחכמה וביריעות התורה, ומנהג הצבור ביושר וצדק אין על עפר משלו; ובא האות והמופת על זה, כי גדול שמו אצל השררה ג"כ, כי על כן כל ימי היותו באמשטרדאם, לא רצו בעלי השררה שם לטפל בדיני ממונות של ק' אשכנזים בין איש לרעהו, בעת שאין שם חירות לרב אב"ד לדון דין ישראל, אכן השררה מעצמה עשתה זאת, בכוא לפניהם בעלי דברים מאשכנז, שלחו אותם ואמרו להם: לכו אל הרב שלכם, שיפסק ביניכם ויעשה דין לכם, בידעם היותו גדול בתורה ובשנאת בצע ובלתי נושא פנים.

ואמנם אע"פ שנמפל אמ"ה ז"ל לדיניהם, ועשה משפטם בין איש ורעהו וקהלו, לא נמל מהם פסק מעות שקצבו לו בשטר הרבנות, אבל קופה מיוחדת לקהל היתה מונחת על שולחנו של אמ"ה, סגורה במנעול של גבאי הקהל. וכשבאו בעלי דינין לפניו ז"ל, היו משלובין הפסק מעות, הנקצב מן הקהל בעד הכנסת של הרב, לתוך הקופה דרך חור שבדלתו של כלי שלמעלה, שדרך שם נופלים המעות לקופה, וכראות הגבאי כי רב הכסף ונתמלאה הקופה, בא הוא ופקיד ויערו את הקופה מן המעות שבתוכה, ויביאו את הכסף שמצאו לארגו הכללי של הקהל, שסמנו מספיקים צרכי צבור. והכנסה של פסק מעות נדר אמ"ה ז"ל לקהל, תיכף לכניסתו באמשטרדאם. גם תקן להם בית המדרש, שיהיו יושבים בו לומדי תורה תמיד עוסקים בתורה, ועשה הרבה בשלו ועישה לאחרים, כי דיבר על לב יחידי סגולה, והתמו לו על זאת מנדיבי הקהל, לתת כל אחד דבר קצוב נדבת לבו, והוא ז"ל חתם בראש לתת כאחד מהם דבר שנה בשנה; אבל נוסף על זה הפריז לצורך החוקת לומדי תורה שבבית המדרש שלו הלז כל ההכנסות של גטין וחליצות שיש שם קצבה על זאת מהקהל להכנסת הרב דבר מסויים, כמדומני עשרים או שלשים זהובים לכל גט, וכן מכל חליצה, ולא נהנה אמ"ה ז"ל משום דבר הכנסות הנ"ל, כל ימי היותו רב אב"ד באמשטרדאם, כי פו"מ היו לוקחים הכל לארגום כנ"ל. ומעות של סדורי גו"ח היו נופלין לקופת תלמידי שבכה"מ החדש, שהקים הוא ז"ל שם כנ"ל, וקבעו בכיתו שנתן להם מקום במבחר חדריו, עם היות ששכר לו בית גדול מממונו, כי לא הספיק לו הבית של הקהל, שהיה מיוחד להרב מקודם, כי קמן מהכיל בני ביתו של אמ"ה ז"ל.

על כן השכיר הבית של הקהל בדבר מועט ושכר לו בית גדול בסך רב בעד חמש מאות זהובים, ולא סויעו לו הקהל מאומה בשכר הדירה, ועכ"ז פנה חדר גדול שבבית למקום בית הכנסת ושיבה ללומדי תורה שבבית מדרשו, ואנשי בית המדרש ישנים שם, והיה לומד עמם מקרא גפ"ת ופוסקים בכל יום.

עוד באה להקהל הכנסה חדשה, כלילה הראשון שהגיע לשם, באשר הכינו אנשי הקהל כרה גדולה, לסעוד אצלו ולשמוח עמו, ויאמר להם לא אוכל עד אם אראה סכיניו של שוחט שלכם. ונקרא השוחט להראות סכין השחיטה אליו, ונמצאת פגומה כמגרה, ובדקו פעמים רבות לראות אולי ירגיש, ואמר השוחט כי סכיניו יפה הוא ודאי, באופן שנודע כי השוחט הוא, שהיה נקרא ליור שוחט, שהיה שם כארבעים שנה שוחט דמתא, האכיל נבלות לישראל, שלא היה בו הרגשה כלל. לכן העבירו אמ"ה ז"ל מאומנתו כלילה ההוא, ובאו שוחטים אחרים מומחים במקומו, ותחת שהיה להשוחט הקרום פרס מן הקהל שמונה זהובים מדי שבוע בשבוע שכר מרחו, נוסף על השכר שקבל מאת הקצבים ערלים, שנתנו לו השמן והקרבים הראש והרגלים, שהיה שוה סך מסוים, ועולה לחשבון גדול. לכן, אחר שעבר השוחט הישן ואבד חוקתו, מכרו הקהל השחיטה לשוחט הגון וכשר, ולא די שלא לקח מן הקהל כלום בשכירתו, אף הוא נתן להם בעד מינויו זה אלף ר"מ לכיס הקהל, באופן שביאת הצדיק למקומו עשה רושם גדול בשינוי מצב הכנסת הקהל לטובה, ותיכף לת"ח ברכה כפולה לגוף ולנפש, כי הסיר מהם המכשלה הגדולה, והרויחו הרבה יותר ממה שהעמיסו עליהם בשכר הרבנות שהעלו לו כנ"ל, וכן בא לו עוד ריוח אחר מסוים להכנסת הקהל ע"י המקוה שהשכירוה ג"כ בעת ההיא; תחת שהיו הקהל נותנין מתחלה מכיסם שכר רשום למי שהיה דר במקוה של הקהל בחנם ולקחת כל ההכנסה לעצמו, עתה הרויחו גם בזאת, והיה מצב הקהל טוב מאד, והיו הכל שמחים עם אמ"ה ז"ל הרב החדש שלהם, שנתגלגלו על ידו תקנות גדולות.

אכן אליה וקוץ בה. כי מלבד שמעשה הטוב הנ"ל, שאירע עם העברת השוחט, משך אחריו שונאים בנפש יקיפו עליו, כי השוחט הוא נתקפחה פרנסתו ע"י כך, גם בני ביתו רבים גם קרובים שהיו תלויים בו, ומתפרנסים ממנו ע"י שהיתה פרנסתו מצויה בשפע רב כנ"ל, על כן אמרו לירד לחיי אמ"ה ז"ל, אבל עוד רעה אחרת גדולה מואת היתה באותו פרק, שבא אמ"ה ז"ל לאמשטרדאם: בהיות הקהל בלהבה ואש המריבה לוהט בהם, חלק לכם על דבר שני החוננים ר"ל

ור"א^א המפורסם בעולם. כמה נפשות וממון שקעו במחלקת הזאת מכמה שנים מרם בוא אמ"ה לשם, ונתגלגל הענין עד שבשבת שובה תס"ט, שנה לפני בוא אמ"ה, ואז היה הרב ר"ל קאלישר אב"ד שם^א, באו שני הצדדים, שהיו מריבין על אודות איזה מהחזונים הנ"ל יתפלל בבהכ"נ הגדולה באותו שבת, לכלל הכאה עד שפך דם עליהם, עם בסיסי ספרי סידורי התפלות שקורין שמענדר, שהיו זורקין וחוכמין זה את זה, דמו להרוג אלו את אלו. בעו"ה היה הבית הזה בית מקדש מעט כמערת פריצים ביום הקדוש, ובעת המוכן להשובה ולדרוש הרב תוכחה לעורר העם בתשובה, ומחמת האימה הגדולה וחרדה ובהלה, שנפלה על הרב אב"ד שלהם בעת ההיא הנ"ל, מיד נפל למשכב בבואו לביתו ולא הוסיף לקום, כי חלה חליו אשר מת בו, ואחריו נתקבל הרב מ' שאול ז"ל, ומת בדרך בגלוגא, ונתקבל אחריו אמה"ג בשנת ת"ע. לא שקמה הרב הקטמה ואש המחלוקת מתלקחת בתוך הקהל עד לב השמים, ומטר השלום לא נתך ארצה, לא שקמו ולא נחו רק חשבו לבלוע איש את רעהו חיים, וכבר הגישו עצומותיהם לפני השררה באמשטרדם, ופורו ממון רב מאד משלהם ומשל כים הכנסת הקהל. ויד של צד החזן ר"ל היתה תקיפה, כאשר היו בה בעלי כיסים גדולים שבאותו זמן, בפרטות האחים המפורסמים גאקישג'ו, גברי אלמי שהשיגו עושר רב לא במשפט, וכן היה סופם. ביחוד ארון גאקיש באחריתו היה נבל כמפורסם בעולם, שהיו רבים מבעלי בתים נתלים בהם. ואלה בעלי זרוע נלחמו עם הצד החלוש של החזן, הוא ר"מ אשר בה היו בעלי צורה, אנשי אמת ואוהבי יושר רודפי צדק, ונלאו לסכול עול העריצים הנ"ל, המתגאים על הצבור שלא לשם שמים, אף שכמעט שכנה דומה נפשם, ולא יכלו עמוד נגד עזי נפש הנ"ל, שהיו מוציאים על המלחמה ההיא מעות הרבה מקופת הקהל שהיתה בידם, והאחרים עם מעוטם וחולשתם בערך הצד האחר היו מוכרחים להוציא על זה מכיסם וממון עצמם כמשפט העש"ג. לכן היתה המלחמה כבדה עליהם, וכמעט קט כרעו ונפלו לפני האחרים שונאיהם מנדיהם, הקמים עליהם לאבדם ולכלותם, שלא לעזוב להם שורש וענף. ואי אפשר להיות כל כך שנאה עצומה

א) הוא הגאון מו"ה ליב קאליש בעל מחבר ספר גור אריה, וישב על כסא הרבנות באמשטרדם רק כשנה ומחצה, וביום ז' כסליו שנת ת"ע עלה נפשו השמים. עיון בס' כלילת יופי לדעמביצר (ד' צ"ח ע"ב).

בין שתי אומות והאמונות חלוקות ונפרדות, כמו שרבתה המשטמה בין שני אלו הצדדים של החזונים. ויהי כאשר קרב אמה"ג ז"ל אל העיר, הקדימו עצמן צד התקיפים הנ"ל, ושלאו שליחם לפניהם הוא השמש ר"ל ר"ע, איש דברים שיטעיים דבריהם ויכניסם בלב אמ"ה ז"ל, למען ימשך אחריהם ויצדיקם בדיניהם, ולסייעם ברדיפות הצד השני, לעוקרם ולשורשם להשמידם מגבול ישראל, שלא יבואו לשום דבר שבקדושה, ולהודיע ג"כ כחם ונבורתם של צד ההוא, בהיותם העשירים, ורבים אשר אתם, ויש לאל ידם לנצח לשכנגדם, על כן אם יתמוך בידם, ויעמוד לימינם ולצדקם או טוב לו. ואמ"ה הכמיחם להיות בעורם כשהיה הצדק אתם, וכתורה יעשה, רק צריך לשמוע דברי שני בעלי הריב, והיה בבואו העירה ושמע מה בפי הכתות עצמן, אוי ישפוט צדק בין צד לצד כמושל עליו. וכאשר עברו איזה ימים, ראו אנשי הכת העצומה הנ"ל, כי לא מצאו אצל אמ"ה מה שבקשו, כי הוא אוהב היושר והאמת, ולא רצה למסור הכת החלושה ביד שכנגדם למבח. מ"מ לא רפתה יד הכת המתגברת מלבקש דרכים, להביא את אמ"ה במסורת הברית שלהם וקשרם, להכרית הצד המתנגד להם, והבטיחו לתת לו עשרים אלפים זהובים מעות במומונים, אם ירצה להטות אחריהם, ולהיות ידו עמהם להשיג חפץ נצחונם, ולהגבר על הכת האחרת להרסם ממצבם ולהדרם ממעמדם ולרמסם; ונגד זה, אם עדיין יסרב מלעשות רצון התקוף, ידע כי יתהפכו לו לאויבים, לסבב אליו פני המלחמה ולא תהיה לו ולהם תקומה. שכבר הפריזו והפרידו ממונם סך רב, כדי ללחום עם אויביהם, ואתם המון רב וכסף והוהב וכלי קרב שות שתי השערה, ולא יעמוד איש בפניהם. וכאשר נלאו ממועצותיהם ולריק יגעו לנצחו לאמ"ה ז"ל, להעבירו על דעתו ולעזוב מדתו הקדושה ומנהגיו האלהיים, אשר היה כל ימיו אב לאביונים, ורב כח לאין אונים, וריב לא ידע יחקרהו, בל יתערב עם שונים, לא יכיר פנים במשפט, לא ישא פני כל כופר ורב פנינים, הכסף נחשב בעיניו כאבנים ועפרות זהב לו, לא יגור מפני איש ולא ישוב מפני כל לעשות משפט עניים ונלחצים, בו מצאו מנוח כל דכאי רוח, ישבר מתלעות עול, משניו השליך מרף, לכן שם לאל מלתם, מקולם לא יענה מפחדם לא יחת, וישחק למוהר ומתן, לא יאבה כי ירבו שוחד — אז קדשו עליו מלחמה ובקשו לרחותו מהרבנות, ולהעבירו במלאות לו שלש שנים כשני שכיר, ויהפכו לו עורף וישטמוהו בעלי חצים, וחשבו להבאיש את ריחו אצל השררה. אבל רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, כי האנשים אשר נשאו את ידם בו

שבה מחשבתם בראשם, נרחו והוסרו ממינוי פרנסות, כאשר רמו לעשות נעשה להם; הם שלושה פושעי ישראל, ארון גאקיש, שהיה מגדל כלב וקורא לו שם כ', יודא פרינץ, זלמן קופרנעם, אלה הם פרנסים בימים ההם, והועברו בתוך זמנם הורדו מכבודם, ונברה יד הצד החלש, שיצא לאור משפטם אצל השררה, ונצח את כת העשירה והחזקה. כי בעלי השררה לא היו לוקחי שוחד, ועל פי השררה נתמנו מיד תחתיהם שלשה פרנסים טובים וישרים מאנשי צד החלש. ולאמ"ה ז"ל נתקיים שטר רבנות שלו בכל תוקף ועו, כל ימי חייו לא יורשו להעבירו, כי גדול שמו בגוים ג"כ, שתורתו ואמונתו מכרות. ובפרטות עשירי עם גבירי ק"ק ספרדית שבאמשמדראם היתה ידם עם אמ"ה ז"ל בעת ההיא, והמה תקפים גדולים בעיר, אהובים אל שרי יועצי המקום, לכן לעת עברו כח הצד התקיף של אשכנזים, להפיק זממם נגד אמ"ה בכל כחם ואונם, ולא יכלו עמוד מפניו כי ה' הדפם ממעבם כנ"ל, אף הכת המתנגדת צודדת היתה לו כדובים וואבים, ונחלי רחמי התגרות והתחרות בערו תחת האפר, וחרב הקטטה לא שקטה, אבל אדרבה רבה משטמה, על אודות השלשה פרנסים בלתי טובים לישראל קמני הערך שנכחדו בירח אחד, שנפל מהם ונעשו שפלי ברך, כי הוסרו ממינויים תוך זמנם כנוכר, אף אם לא היה ביבלתם להרע לו מאומה, מחמת גדולי ק"ק ספרדים שהחויקו במעוון אמ"ה ז"ל.

אף הרשעים כים נגרש, עמדו על המשמר, מהאיים ליום אנוש, ואחריתם כיום מר, עד שגרם העון, ובא שמן וערבב את העולם, הוא היצר הוא הנחש הצפעוני, התועב חיון הצבעוני, אשר בלבל ק"ק ספרדים עם אשכנזים יחד. או יחלק לב כל העם לשנים, מיימינים ומשמאילים; אמנם מתחלה היה כל ק"ק ספרדים כאיש אחד לב אחד לאביהם שבשמים, והם שהעירו ועוררו את האהבה, אשר אם יתן כל הון ביתו וגי', ובאו אל אמ"ה ז"ל לרון דינו של זה הצבוע, איש זרוע, ולחקור את ספרו הפסול וגרוע, עומד כחרום ושרוע, ברצותם לסמוך דווקא על אמ"ה ז"ל, בידעם והכירם אותו לאיש אמונה, עמו חכמה והתבונה, ופסלו את רכס ר"ש אאילין² בראשונה, מפני שכבר היה נחשד בעיניהם, מחמת מקרה אחד בלתי מהור כיוצא בו,

י. פ. י. כ. *

(א) בראשית (ל"ז, י"ב).

(ב) כן התם את שמו על הפסק של בית דין מאמשמדרם נגר החכם צבי, וז"ל: שלמה בן כמהור"ר יעקב אאיליון ולה"ה, והפסק דין ההוא גרפס בראש הספר הצד צבי ע"ש.

שקדם למאורע הרע הלו, בענין כתבי מינות של האפיקורוס קרדוון, שהובאו לאמשמדראם בשנה שלפני זו, שבא בה חיון, והיו כתובים בלעז ספרדי, ולעזו עליהם מדינה כל המון האיש הישראלי, בקרא אותם תסמר שערת בשרו מגדל האפיקורסות המתגלה בתוכם, והמורה שלהם הנ"ל הכשיר אותם, ואמר שהם טובים קדושים וטהורים, אבל לא הועיל אז, כי שרפוס אנשי מעמד בפניו, שכולם היו מבינים אותם, לפי שהיו כתובים בכתבם ולשונם ספרדית. ומן אז והלאה היה מורה שקר הנ"ל חשוד על הדבר, שדבקה בו זוהמת אמונה כוזבת של ש"ץ^א, וכפי שמוזכר בספר "מלחמה לה", ו"שבר פושעים", נתברר שכבר היה מהם ממש לשעבר, ואע"פ שבכר^ב נפרד מהם וחזר לדת יהודית, מ"מ נשארה [מי] נא בלבנו, ומצא מין את מינו וניעור. לכן עתה בהתחדש ענין הרע הלו של חיון, לא רצו לסמוך עליו כלל מתחלה, ולא בטחו בו בדבר האמונה החמור מאד ויקר במציאות, ולכן הסכימו פה אחד, לשלוח אל אמ"ה ז"ל לשמוע דעתו, ולילך אחר עצתו לעשות כהוראתו, כי גדול שמו ועניניו אצלם כיחיד בעולם לענין התוראה לקיום הדת. וכאשר כה עשו ומסרו בידו הספר, לעיין בו זמן מה, כי בתחבולה גדולה ובכפיה בא לידם על שעה מועצת, ועיין ספור המעשה בקונטרסים הנ"ל,*) ונתנו החרב ביד אמ"ה לעשות דין האיש ההוא, אויב ה', אשר חשב להדיח כללות יהודית באמונתו הכרויה החדשה, ויצא לעקור ביצתן של ישראל מסורת אבות, כאשר נתברר הכל בכל בתי דינין שבישראל ממזרח וממערב; כולם הודו לאמ"ה ז"ל, על אשר קנא קנאת ה' ועשה משפט חרוץ באותו עובר ישראל, להרחיקו מגבול ישראל, ואחר מעשה נתגלו עוד הרבה מתועבותיו, כי הסית ועשה מעשה בלעם וממא את הארץ הקדושה, לא תכיל הארץ כל דבריו, וכבר בא כל זה בדפוס בכמה קונטרסים.

אכן בק"ק ספרדים רקד השמן ביניהם בעת ההיא, ועוד בעיניהם כמעט קט. אחר שחזרו ולקחו חס' המירס הנ"ל מיד אמ"ה ז"ל, קבלו דבריו ועשו מעשה גדול על פיו, לגרש התועב חיון מבה"כ שלהם, שוב נמלכו לסתור כל מה שבנו, הפך לכם לשנוא אמ"ה ז"ל, ויפנו אליו עורף ולא אבו שמוע אליו, עשות משפט באיש ההוא,

3e א

3e א

א. א. כ. *

e. א

א. א. כ. *

א. א. כ. *

א. א. כ. *

(א) כוונתו על ספר מלחמה לה', וספר שבר פושעים, ושם הספר של חיון בקרא: עון לאלהים, ונדפס בשנת תע"ג בעיר ברלין בהסכמות רבנים רבים.

ואחר שכבר עשו מעשה כדברי אמ"ה ו"ל, ודחו לחיון מבה"כ
 בביוון גדול, והרחיקו אותו בפסקו והוראתו של אמ"ה, אחר זאת חזרו
 בהם וסתרו בנינם והכשירוהו לבוא בקהלם, ועשו לו כבוד גדול.
 ועיקר הסבה מחמת שהלך המורה שלהם הנ"ל, שהיה אחיו וקשור
 בחיון, ועשה במחשך מעשיו בעצה אחת, בא אצל כל אחד מפרנסי
 המעמד לביתו, והתנפל לרגליהם, ככה והתחנן להם, באמור אליהם:
 אף, הוא חוטא ואשם, והלא יש להם לחוס על כבודו שהוא כבודם,
 ואנה ישאו חרפתם, איה יוליכו כלימתם, לקיים החשד והלעז שעליו
 היותו מכת ש"ץ, ולהגדיל אופת מעלת רב האשכנזים על חכם
 הספרדים, והטוענים שיש להם יתר שאת ומעלה על אשכנזים: מאז
 הוסדה הקהלה היו האשכנזים ירודים ומוכנעים תחת ק' ספרדים
 שבאמשטרדאם, בהיותם רוב בנין ורוב מנין בעושר גם כבוד יחס
 ונדולה, גם יש להם דין קדימה בזמן, כי ע"י הספרדים האנוסים,
 הנמלטים מארץ שפניא שקבעו דירתם באמשטרדאם, כמעט שנעשית
 מדינת הולאנד הפשית לעצמה, כי פרקה מעל צווארה עול מלך
 ספרד, ונעשו כל יושבי הארץ בני חורין, ונתנו רשות לכל אנשי
 אמונות ודתות שונות להתישב בתוכם; משם מצאו להם מנוח אנוסי
 ספרד בתחלה, ע"י איש יהודי מעמדין שהביאם שם לאמשטרדאם, ומל
 אותם והורה להם דת יהודית; אחריהם נמשכו גם היהודים מארץ
 אשכנז ונתיישבו בעיר. לכן הניחו להם כבודם להקדימם בכל דבר,
 ביחוד מחמת עשרם של הספרדים הראשונים, הבאים לגור בארץ
 הולאנד, כי היו מגדולי המלכות בספרד, והביאו כספם וזהבם אתם,
 עשירות גדולה מאד, לפיכך היו חשובים ומכובדים אצל השררה.
 והאשכנזים שבאו לשם מתחלתם שפלים כנגדם; בהיותם קמני הערך
 בענין העושר והגדולה בימים ההם—ועתה ההפך עליהם בלהות
 נתחלפה השמה, תחתונים למעלה ועליונים למטה. וכוזה וכוזה דבר
 האיש ההוא, וגנב לבכם אשר היה שלם עם ה' מתחלה בחלקת
 לשון נכריה ובחנפי לעני מעונ, להמות דעתם אחריו, באמור להם:
 אע"פ שאין הדין כך, השעה צריכה לך, לחפות על כבודם וכבוד
 קהלתם הראשית, שלא לקבל עליהם גורת הפסק של רב האשכנזים,
 ולהתחרט על מה שעשו בראשונה כדון וכשורה, שלא לישא פנים
 בתורה עתה; ע"י בכיות תחנות ובקשות והתנפלות והתנכלות בגנבת
 דעת, ע"י רכות אמרים וחלקת שפתים הדיחם השיאם ויכול להם,
 לשוב לסתור בנין עצתם הראשונה, על המוכה להנחם, הטבעו בביון
 רגליהם ולשון רכה תשבר גרם המעלות, שהסכימו לעשות כדבר הזה,

א"ל
 * ארץ בני מנחם
 יונת
 א"ל
 א"ל
 * א"ל

אשר לא יעשה בישראל; בפיתוי הכריחם ודעת הנהגה מדינית שקרית
 שקרוין פוליטיקא, היא שהסיתה אותם להיותם נסוגים אחר לשקר *
 באמונתם, לכדם ברשת המעייה לנצחם. פרשת הדברים שאירעו בכל
 זה, ותחבולות, וכלים מכלים שונים ומשונים שקרים מרים שנעשו *
 ונתהוו בענין כבר נודעו ונשמעו בין החיים עדנה, וזוכרים היטב
 עניני המאורע הקשה ההוא, שעדיין לא נתיישן חמשים שנה; גם
 נתפרסם בכמה חבורים וקונטרסים, שנדפסו על זאת בעת המלחמה
 הכבדה ההיא, שנמשכה כמו שנה תמימה; וביחוד קבעם בדפוס
 המפורסם בשמו חכם חגיו ע"ה, הנכנס בתגר הזה ראשונה, והציע
 ספורי המעשה בקונטרס "מלחמה לה", ו"שבר פושעים", וזולת; וכבר
 עלי להציג כל הפרטים ההם, ולהעלותם על ספרי זה הנה, יכולו כמה
 יריעות והמה לא יכלו. גם צרות אחרונות משכחות את הראשונות,
 ודיה לצרה בשעתה (ואפי' המאורע הלז שלנו בעצם אשר עוררני
 להעלות על ספר מגלה זו, לתת זכר לנפלאותיו של ה"ת וחסדיו,
 חדשים עם ישנים, אב לבנים יודיע על אמתו, וכל מה שאירע לאבות
 אירע לבנים, אין אנו מספיקים לכתבו כולו, בכל פרטיו לכל משפטיו,
 ולכן לא אמפל בזה שכבר עבר יותר מארבעים שנה *). וגם כי קטון
 ברעת הייתי באותה שעה, עם שהתחלתי לפרוח כפרחי כהונה,
 המפציעים מוחו של זר שישמש, וכצעירי הליום הרימותי קולי קול
 יעקב, ונתתי ידי ואצבעי בין הניסין, להעלות זכרון בספר מעין
 המאורע ההוא, בלי להמות ימין ושמאל, רק העיקר והמרכז שעליו
 יסובו קוטבי מגלתי זאת הענוגה והרכה הצגתי לפניך קורא אהוב
 באמת ובאמונה לרוב פרסומו, למען הציל אותך ממהמורות המכשלות,
 ולתת לך היום ברכה, ולידע ולהודיע כי במקרה אמ"ה ו"ל,
 גם ככה קרני במקרה של א"י ו"י, ממש דומה בדומה, מה *
 שאירע לאב אירע לבן; שמתחלה מסרוהו בידי אנשי ג"ק להודיעם
 משפטו ומיב קמיעותיו, אחר כך נחמו על זה הצד המתגבר בשקר,
 ובכלים רעים הנ"ל שנשתמשו בהם גם במאורע שלנו כפלי כפלים, לא
 יאומן כי יסופר שאירע מעולם דוגמתו, בכחש ובכזב, ובעצמו ב, כחשו
 ב"ה ויחללו כבודו, ויטירו כבודם מפני כבוד בשר ודם, אשר נשמה

* א"ל ו"י

(א) כוונתי שעברו ארבעים שנה מן העת שנדפסו החבורים של מהר"ם חגיו,
 ואין בזה סתירה למה שאמר מוקדם חמשים שנה, כי שם כוונתי על ענין המאורע
 בכלל.

באפו, מורף נפשו ואינו רק בצורה חומרית אדם, וכמפשותם מצאו כקן קולמוסא ידם, לחפות עלי דברים אשר לא כן בלי בושה בהצותם על ה' ובהוידם, אף שוב נמלכו הרשומים שבהם, והכירו דרכיהם הבלתי טובים, והתאונו על שנסקעו במיט הכסלות והעורות עד קדקדם, וקצתן שבו אל ה' בכל לבכם ומאודם, וכמס"ל. בסי"ד.

נשוב למקום שהיינו. כי הספרדים ברצותם לנצח - על כל פנים, ולהשיג חפצם בכסוי קלונם, ולהמיר קלון בכבוד קונם, ובראותם כי לא יכלו לכופ את אמו"ה ז"ל, להחזירו מדעתו בכל הפיתויים והגזמות, הגישוהו אל המשפט בערכאות, ובקשו מהם, שהם ידינו דין זה לראות מי הצדיק, אוי לעינים שכך רואות ואונים שכך שומעות, עד כמה גברה אהבת הנצחון באנשים האלה, אשר גדלו בנימוסי הא"ל, למסור דת האמונה ביד אגוריות של נכרים, המה ישפטו בין היהודים ויכריעו ויפסקו הדין עם מי משני הכתות (כוזה וכזה

ג' ג' ז'
 ה'
 ט'
 י"ב
 י"ג
 י"ד
 י"ה
 י"ז
 י"ח
 י"ט

עשה ג"כ, אייבשיץ, וגרוע הרבה מאד, כי קרא לפרופעסארם של נכרים מכמה מקומות, להעיד עלינו אל המיר"ה, שהוא הצדיק בדינו, וכן עשה בפועל, וקבעו דבריהם בדפוס, ואחד מהם כתב למלך שהוא יודע ודאי בהנ"ל, היותו נוצרי גמור כמו שהיה ג"כ חיון רבו לבו שלם באמונתם עפ"ה *), לכן מחוייבת המיר"ה להצילו מיד רודפו, על אודות האמונה שלו, וצריך שירדוף אותן על היותם מתנגדים לו לעכבו ולמנעו מהתנצח). לכן בראות אמו"ה ז"ל קושי ערפם, ושגם הספרדים אוהביו מתחלה מרדו בו, והעיוו פניהם כל כך שגלוו עליהם גם הכת המתנגדת של האשכנזים הנ"ל שהיו שמחים לאיד: עכברא ושונרא עברו חילוול מתרבא דביש גדיא; ונתיירא שלא יתחלל שם שמים, שיהיה מוכרח להראות בספר נדפם ממחבר שנקרא בשם חכם ישראל, עם הסכמות מחכמים גדולי הדור, דברים ורים ומרים באמונת ישראל; לפיכך פנה משם עוב מקום כבודו, ועקר דירתו עם כל בני ביתו, ששלחם לפניו אל ק"ק עמדן הסמוכה. ועברנו דרך ים כה בספינה, אמנו הרבנות ע"ה וילדיה הרבים באמצע ימי החורף, והוא ז"ל נסע ללונדון, על פי בקשת והפצרת הגבורים אנשי ספרדים מלונדון, שהיו חפצים לראותו ולהנות מזיוו והדרו (במסר יעתיק מאותה מדינה וליסע אל ארץ פולין, כאשר הסכימה דעתו, מן אז החלה לעלות

(א) ר"ת : על פי ספר הוזהר, ומי שכתב זאת למלך הוא הפראפ' דויט מעגרלין ספרד' (עיון בס' ערות בעקב דף י"ט ע"ב) .

משאת המלחמה ורבה משממה), כי גדול מאד שמו ושמעו המוב אצלם, גם מאו בהיותו ר"י ורב בקלויז דאלטונא. כי אירע אז שדרש חכם נישו האב"ד של ספרדים שבלונדון ררוש על ענין המבע שהוא הי"ת בעצמו, ועל דבר זה נתעוררו עליו מדנים, לפי שהיו שם ג"כ שני צדדים חולקים ונפרדים, שאנשי הצד האחד היו לו אויבים לחכם ר"ד נישו, ואורבים למצא לו עון אשר חמא מינות ח"ו, ועשו שעורריה ורעש בקהלם על אודות הדרשה הנ"ל, ונתרצו לכתוב לאמו"ה שירין ויכריע ביניהם, וכאשר יגזור אומר כן יקום, וכן עשו, והוא ז"ל מלא ידיו לה', וכתב אליהם תשובה ופס"ד על זה הענין, הלא הוא בספרו

מאן ורסיו
 ג'
 ה'
 ט'
 י"ב
 י"ג
 י"ד
 י"ה
 י"ז
 י"ח
 י"ט

סימן י"ח *), ובבוא דבר תשובתו הרמתה בדפוס גם בלעז ספרדי, באופן שכל העם הזה על מקומו יבוא בשלום. ורצו אנשי מעמד דקהל ספרדים בלונדון, לקבלו לרב והאב"ד עליהם, ונדרו לו שכר גדול, הרבו עליהם מוהר ומתן, קצבו לו חמש מאות למרין מקופת הקהל, ובעד חמשין למרין אחרים רצו להיות ערבים בדבר, באופן שתעלה הכנסתו לפחות אלף למרין שמתעללינג לשנה, אולי יתרצה להם, ולא קבל עליו, כי אמר אשכנוזי אנכי, ורוצה שישאר זרעו וי"ח גדלים ומונהגים בדרכי אשכנזים. והיה ירא שלא ילמדו בניו ובנותיו דרכי בני מדינת הים ח"ו, לכן נמנע מזה, ונשא ר"י בקלויז דאלטונא, שלא היה לו ממנה הכנסה רק ששים ר"ל לשנה, עד מות חמיו הרב הזקן אב"ד דג"ק. וכן קראוהו גם קהל ספרדים דליגונרא להיות להם לראש ולקציין, וקבעו לו שכר גדול מאד, ולא שמע אליהם ג"כ ממעם הנ"ל. רוח המושל לא עלה עליו, מקומו לא הניח, הכסף והזהב לא המו את לבבו כמלא נימא לעווב מדתו האלהית, בבחרו שמירת קיום מצות תורת אלהיו לו ולזרעו, שלא יכשלו במנהגי הארצות ההם, מאלפי זהב וכסף.

נשוב לענין. כי בגלל הדבר הזה וכיוצא בו (עשה [חסד] לק"ק אשכנזים שבלונדון, שנולדה שם ג"כ מריבה על אודות גם הנתן שם, שבשביל דבור קל שאמר כ' מרדכי המבורגר²) רצו שונאיו חנם לבלעו חיים על לא דבר, ואמו"ה הצילו משני אריות, אשר כמעט היה מרף לשניהם, ונוכר כל המאורע בקונטרס נקרא „מעשה רב") וזרו לו חסד, אהבה ישנה לא העלתה חלודה, וכשמעם כל הנעשה עמו

(א) הוא ספרו שו"ת חכם צבי ע"ש, ור' דוד נישו חבר ספר, משה דן' שהוא כחזורי חלק שני ונדפס הרבה פעמים.
 (ב) עיון מה שהגיד יעב"ץ להלן (צד 76) .

באמשטרדם, ושהסכים להעתיק דירתו משם ללכת לגור באשר ימצא, השתוקקו מאד לראותו ולהקביל פני שכינה לזכות במצוה, ויהלו פניו שיבוא גם אליהם במרם נסעו לפולין. גם הוא ז"ל נעתר להם נמצא לבקשתם, ונסע ללונדון על ימים אחדים הוא לבדו, ונעשה לו שם כמעט כבוד מלכות, כי הלכו הראשים מקהל ספרדים לקראתו באניות מלוכה, וכל העם המון ישראל שבעיר לונדון מקצה באו מהלך רב להקדים עצמן לבוא לקבל פניו בדרך, ותהום הקריה לונדון רכתי עם מקול ההמון הגדול, ועם רב נאספים להקביל פניו. ושאלו אותם השכנים מה זה ועל מה זה, מה יום מיומים, ושמא משיח שלכם בא. וכל קהל ספרדים עם האשכנזים עשיריהם וגביריהם עשו לו כבוד גדול לא נשמע כמוהו, וכל אחד התאמץ להראות לו כבוד וחבה יותר על חבירו, והיו משכימים לבית אכסניא שלו, שהיה בבית הקצין כ' יוסף לוי, לדרוש שלומו וליהנות מוזהר תמונתו ולהשתעשע בשמע חכמתו. ובצאתם ממנו נתנו מאה ברכות להאכסניא, שזכה לכך להיות איש אלקי כזה שריו אצלו. והנה חלו פניו רבים גבירים וקצינים כבירים, לקדם פניו כפני אלקים, בתשורות ודורונות איש כמתנת ידו, בקשו לתת לכסף מוצא, ויבילו שי למורא, רק שיהא להם הזוכיה שיקח ברכה מאתם, ותמורתה יקבלו הברכה מידו, שיהא נחשב בעיניהם כהקרבנות בכורים לאיש האלקים, אך הוא לא רצה לשנות מדתו אפילו בשעת הדחק הלוי, ולא חפץ לקבל מתנה משום בן אדם פרטי, אף ע"פ שהיה דחוק מאד בעת הוואת, כי הכסף אול מכליו, שאפילו כלי כספו אשר הביא בידו לאמשטרדם הוצרך למכור. שם בעד סך אלף ר"ט או יותר לפרנס את ביתו שם, כי לא הספיק לו שכר הרבנות והכנסה הקצובה, לפי שהיה מפולו מרובה, ועתה בשומו לדרך רחוקה פעמיו, עם כל בני ביתו משא כבוד מאד, אפשר יותר מעשרים נפשות, גדולים וקטנים וילדים רבים, היה צריך להוצאה גדולה מאד בהכרח; לכן עם שהשליך על ה' יהבו בכל לבבו נמה שכמו לסבול גורת המקום, ולקבל מכללות הקהל ספרדים את אשר הביאו אליו נדבה בכים אחד, חמש מאות ליטרין שמערלינג. והגיד לי ר' אברלי היודע, שאם היה אמ"ה מתרצה לקבל מיוחדים בעצמם כמו שבקשו על זאת כנ"ל — וגם ר"א הפציר בו על דבר הזה ולא הועיל — אז היו כמה גבירים רוצים לתת לו קרוב לזה הסך מאחד מהם, ר"ל ד"מ שלש מאות, ארבע מאות, או חמש מאות ליטרין שמערלינג לאיש אחד, באופן שהיה יכול להשיג שם עשירות גדול, אפשר עשרת אלפים ליטרין בעד החמש שקבל מכללם, אם היה נבהל להון. רק את הסך

א. ב. ג. ד. ה. ו. ז. ח. ט. י.

הנ"ל קבל מאת פו"מ הקהל בעד כולם, וזה מפני ההכרח העצום. אחר זאת נתפטר מהם ושלחוהו בכבוד גדול כביאתו. וכן כשהגיעה לשם שמועת פטירתו עשו לו כבוד גדול במותו, ועשו לו זכר ארון אחד שחור, וכל בית הכנסת מלובש שחור, וישבו הקהל לארץ בוכים ומספידים עליו, כמתאבלים על מלך ונשיא. רק עוד אחת אספר, מה שקרה עמו בלונדון במרם נסע משם: כי פו"מ ק"ק ספרדים לרוב חבה יתירה ואהבה עזה בקשו ממנו שישאיר להם דמות דיוקנו חקוק משוח בששר, לזכרון טוב ושארית חביב, ועם כל הפצרתם לא הקשיב לדבריהם, כי היה בעיניו ז"ל מעשה זר, ועם כל זה הם לא שקמו ולא נחו, עד שעלתה בידם בקשתם וחפצם הלך בתחבולה גדולה ע"י אומן נפלא, שגנב צורתו בלי הגיד לו ע"י שספר עמו, וכלי אומנתו הכין לו בחוץ בחדר אחר. ואמ"ה לא הרגיש ולא ידע מזה כלל, עד שגמר המלאכה, ומצאה ידו די הציור דמות תבניתו בשווי גדול, מופלא מאוד בעיני מכיריו ויודעיו, אשר מתחלה בראותי תמונתו המצויירת בלונדון, נרתעתי לאחור כאלו עומד חי, ונעשו ממנו העתקות, ונמכרים ביוקר ומצוים על הבערש בלונדון. ועיין שאילת יעבץ סימן קע"א מ"ש מזה הענין בס"ד. מלונדון חזר אמ"ה אל בני ביתו, ובבאו לעמדתן סמוך לפורים, וספר לנו מהניסים שעשה לו ה"ת, כי היה בסכנה גדולה על הים, ושהה שם עד עכור ימות החורף. שם קבר אמ"ה ז"ל בתו קמנה.

ואספרה נא את אשר קרה: אחר הפסח נסע משם עם כל בני ביתו. ואת יהודה שלח לפניו, להורות לפניו ארצה פולין, הוא גיסי ר"ל א) עכב"ב. (שם נמצא בעת ההיא הגאב"ד מפראג מהר"ד אופנהיים, והוכיחו אמ"ה על פניו נגד כל הקצינים העומדים שם, על שהיה עוזר לחיון ומחויק ידיו בסתר) והוא ז"ל עם ב"ב נשתחה בדרך בהנובר איוה שבועות, עד אחר חג העצרת, כי עכבתו הקצינה סערכי, אלמנת הקצין המנוח הנדיב ר"ה הנובר הנ"ל א), כי חשבה להחויקו אצלה מספר ירחים, על דעת שיתקן לה עניניה המסוככים עם חתנה, שנמרדה עמו במשפטים וסכסוכים גדולים, על אודות אשר לא שמעה בקולו של אמ"ה אשר יעצה למוכתה, ובפעם הראשון שמעה אליו והתנהגה ע"פ עצתו וטוב לה, ואח"כ נמתה מן הדרך וקבלה

א) נקרא אריה ליב והיה אחרי בן רב באמשטרדם וגדול שמו בישראל.
ב) נזכר מקודם (צד 12).

מיועצים אחרים אשר יעצוה לפי דרכם, על כן נתקלקל כל הבנין שבנה לה אמ"ה מתחלה כנוכר; לכן עתה בעבור כבוד אמ"ה דרך עליה חשקה לעכבו שם, והרכתה עליו רעים עם מהר ומתן מאד, כדי להמות דעתו לכך, וכבר היה נסכם לתת שאלתה ע"פ התנאים האלה, דהיינו שהתחייבה לתת לו אלף וחמש מאות ר"ט, על מנת שיתעכב שבועות ארבעה או שש לכל הפחות, ובתוך זמן זה יקבל שכרו ט"ו ר"ט משלם^(א), בין יעשה ויפעל דבר למוכתה בין לא; נוסף על זאת התקשרה לתת לו לכל נישואי בן ובת מאה אדומים, אם יתרצה להשהות בהנוכר ולעסוק בעניני הריב שלה עם חתנה משך זמן הלז, ועד"ו הושווה אמ"ה עמה; אך דבר אחד בלתי הגון שאלה זאת האשה, והוא שבתוך זמן זה שיתעכב אמ"ה ז"ל בביתה לשקוד על תקונה ישלח את אשתו היא אמי הרבנות ע"ה עם כל ב"ב לק"ק פאן, עיר קמנה רחוקה משם איזה פרסאות, וכשביל דבר זה ששאלה שלא כהוגן נתבמל כל הענין. כי כשמוע אמ"ה ז"ל הרע בעיניו מאד, שיעלה זאת עה"ד לשלוח מעל פניו אשתו ובניו, ואמר, שאפילו תתן לו כל כספה וזהבה לא יסכים לעשות הרבר הזה. על כן הניחה והלך לו באשר ילך.

מגמת פניו פולניא, ועבר דרך הלברשטט, והק' ר' בנימן עשה לו כבוד גדול, וקבל כל בני ביתו בשמחה ימים אחרים. ושם כתב אליו הרב ר"מ בעל נור הקודש^(ב) השגות על תשובה אחת כ"י שמסר לו אמ"ה לעיין בה, ולא מצאה ידו די השיב לו בדרך, ולקחתי אני כתב השגות הלז תחת ידי לעיין בהם כאשר תמצא כקן קולמוס ידי ולהשיבו דבר; משם בא לו לברלין, נתארחנו בבית דודי הטנוח איש צדיק תמים כמו' וואלף מירלש"ע"ה^(ג), ושהינו שם איזה שבועות. ובדרך היה לנו אחריות גדול מפני חיל מלך פרייסן, שהיו עוברים בדרך ההוא, לכן לפעמים היינו מוכרחים להתעכב בדרך במלון, ובי"ה שהצילנו מכל שטן ופגע רע. שם בבית דודי נתתי ידי ואצבעי לכתוב תשובה להשגותיו של מהר"מ הנ"ל, ולאדם לא הגדתי מה אני עושה, עד שבאנו לברעסלוי וראה אותה אמ"ה; או לקח לו פנאי

אג"מ
ש"ע

(א) ר"ת: ט"ו מאות ר"ט.

(ב) הוא הרב מהר"ר יחיאל מיכל מגלוינא, עיין שה"ג מ"ג (דף צ"ז ע"ב סימן קצ"ד).
(ג) בנו של האב"ד מהמבורג מו"ה משלם ולמן מירלש, ועיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל (צד רי"ח).

ועיין בה בחברת גיסי הנ"ל, והנאהו מאד ונשקני על ראשי, וקרא עלי המקרא הזה: שפתים ישק משיב דברים נכוחים, הלא היא כתובה על ספר „שאלת יעב"ץ", ואני אז כבן שש עשרה שנה. אכן לא נמרתיה בעת ההיא, כי רחבה ונסכה למעלה, והיתה מונחת כמה שנים בלתי נשלמת, עד שהייתי לאיש וישבתי על כסא ההוראה, או נתתי אל לבי עליה והשלמתיה בעוה"י.

מברלין נסע אמ"ה עם כל ב"ב, ובאנו לברעסלוי וישבנו שם איזה חדשים עד אחר החג. שם עשה עמי שידוך, ועם שדברו כי נכבדות להשתדך עם קצינים גדולים, שהיו רוצים להדבק בזרעו, לא נטה לבו אחר הכסף, ושדך אותי לקחת לי לאשה את נכד הגאון מו"ה נפתלי כ"ץ זצ"ל, שהוא עצמו היה לו כח והרשאה מקצין מופלג מווילנא לבדוק ולנסות אותי ולעשות עמי שידוך, ולקבל כמה אלפים בנדוניא. הוא היה ז"ל שדכן לבת בנו, כאשר היתה לו חבה יתירה נודעת וקירוב הדעת עם אמ"ה ז"ל, ביחוד אחר המאורע הרע של חיון, שבעבורו העתיק אמ"ה מאמשטרדם ועזב מקום כבודו. גם חותני הזקן הנ"ל סבל אונאות הרבה על דבר המחלוקת לשם שמים הלז, וכן היה גם הוא ז"ל נודד ממקומו וכגר כארץ, על כן היו אוהבים זה את זה מאד וחשקה נפשו של הגאון כמוהר"ן כ"ץ להתחתן בי"ח עם אחד מבני אמ"ה, וכאשר הכירני דבקה נפשו בי להשיא לי בת בנו הרב כמו"ה מרדכי כ"ץ ז"ל, שהיה אב"ד בק' ברודא בעת ההיא^(א). וגלה הרבר אל אמ"ה, איך ישר וטוב אני בעיניו, בכך אם כשר הרבר לפניו כמוהו, טוב תתו בתו נכדתו אלי מתתו אותה לאיש אחר, כי חפץ הוא בכך יעקב, שהוא דבר נאה ומתקבל אל משפחתו. מתוך הדברים ששאלו זא"ז כמה אתה נותן לבתך כו', מיד נתפשרו נתרצו ונתקשרו יחד, עמדו וכתבו הדברים הקנינים באמירה, שאקח בת בנו של הגאון כמוהר"ן כ"ץ הנ"ל לאשה, ושהוא יפריו לנדן סך אלף ר"ט, ונתחייב לי מזונות ארבעה שנים, ואמ"ה ז"ל יתן לי מלבושים ומתנות לכלה לפי כבודו בלבד לא זולת, היא היתה זוגי הראשונה, וקבע זמן החתונה לשנה הבאה, ושמח הגאון הנ"ל בי מאד, כאלו מצא מציאה גדולה, ואמר שהוא זוג מן השמים, עליון מאד נעלה, כאשר היה שם בת זוגי רחל נאה לשם תולעת יעקב.

(א) ואחרי כן היה אב"ד ור"ם בק"ק פוונג והגליל, וכשנת הצ"ג בא בהסכמתו על הס' שו"ת אבן השוהם, עיין בס' כלילת יופי לדעמביצער (דף ע').

מברעסלוי נסע עם אשתו זו ביתו וכל אשר לו לפולין, אל עם אשר לא ידענו ולא שמעו לשונו. והיה זה בתחלת ימי החורף ואמי מורתי הרבנית תנצב"ה מלאה הלכה בכל הדרך הקשה והמלמול הכבד הלך, וכבר קרבו ימיה ללדת, נמשכה בחבלי עבותות אהבה למקום, לא נתרעמה ח"ו על אמ"ה שהשליך הרבנות דאמשטרדם אחר גוו, והלך גולה עם עשרים נפשות או יותר אל אשר לא ידע אנה ישאהו רוח ה', לתור לו מקום מנוחה עם חיל כבד כזה; את הכל קבלה וסבלה, ולא היו פניה רעים וזועפים כלל, לא כנשים שאננות תרגזנה בוטחות אוסף בלי יבוא א'; אבל היא היתה בעצה אחת ובהסכמה אחת ולב אחד לשמים עמו ז"ל, לקבל עול גלות שלמה ולבוא לארץ פולין; אכן לא נמנעה לשום לדרך פעמיה, גם כי היתה או בחודש שמיני ותשיעי להריונה, הלכה אחריו בארץ לא ידעה. ובעת הקור הגיע לא עצרה הגשם והשלג, להגיע אל פרק בתולה נשאת, היא אחותי החסידה מ' נחמה תחי', שנשתדכה לנכדו של הק' הרבני ר"ה וויטשוי מאפטא ב'. בתוך כך נשרפה ק"ק אפטא עד היסוד, והוכרח אמ"ה ז"ל לנוד ולגור בארץ באחד הכפרים הסמוכים לה. שם ילדה אמי מורתי הרבנית בת, היא היתה האחרונה אחר שהולידה לאבי חמשה עשר ילדים, ותעמוד מלדת, ושם השיא את אחותי הנ"ל. אחר זאת בא אליו רץ מיוחד מהמבורג, ששלח אליו הק' ר' אברלי לונדון, [וא"פ גיסו] שהיו תובעים זה את זה, כל אחד מען את חבירו שמגיע לו משכנגדו סך עצום מאד, והגישו עצומותיהם ממוצעים לפניהם, כאשר יבחר להם בובל"א וובל"א, כי לא בטחו ברב ודיינים שלהם, לענין גדול וכבד כזה, שכל אחד מהצדדים רצה להוציא מחברו, סך ממון עצום ורב מאד; בכך בחר לו ר' אברלי את אמ"ה ז"ל, שידעו והכירו משנים רבות, שיכול לסמוך עליו כעל עמוד ברזל בענין הידיעה והכמת התורה שגלויין לו שערי אורה, וחקור דין ואהבת האמת, ודעה ישרה עצה ותושיה, דורש משפט ומחיר צדק, וכתב אליו ר"א שימלא לו כל רצונו בשכר מרחו ועמלו לקבל עליו שלמול הדרך הרב, גם כי היה באמצע החורף, רק אל יעמוד אחר, ולא יעצור לרכוב לבוא אל המבורג ע"ז ג) האפשרי למקום המשפט.

אחי מוסק
 18 ג' 10
 1810
 ק"ק מ"א
 1810

וכן הולדת
 1810
 1810
 1810
 1810
 1810

(א) מליצת ישעיה (ל"ב י').
 (ב) מתה בשנת תקל"א. עיין נוסחת מצבתה בס' תולדות יעב"ץ (צד נ"א וצד נ"ב)
 ובעת גורע אשת מי היתה אשר נעלם מרא"ת וואגנה מחבר הספר תולדות יעב"ץ ז"ל.
 (ג) ר"ת: על זמן.

ובהגיענו לברלין עסק עמו באיזה תרופות שלקה *
מהרופאים ולא הועילו לו מאומה. המיחוש הלז הת-
עלל בי אחרי זאת כמה שנים ועם ששאלתי ג"כ לרופ-
אים וקבלתי מהם רפואות לא עלתה ארוכה ללמחלתי
עד אחר שנים רבות והרגשתי בעצמי שלא היה ד"א רק
ריבוי דם העב שנאסף בי הוא שפרם לי בעוונות הביא
עלי הצרה הזאת שמשך עלי סעיף ממרה שחורה ולא
הניח לי לישון. והרבה שנים עברו עלי בזאת המחלה
שכמעט לא טעמתי טעם שינה והייתי מתגולל על המטה
מצד אל צד בדאגה יגון ואנחה כן הנחלתי לי ירחי
שוא ולילות עמל מנו לי יותר מעשרים שנה עד אשר
ממש קצתי בחיי ועם זה היה עוצר הנשימה וקוצר
רוח מורגל אצלי עד שראה ה' בעניי ונפתח לי גיד
הזהוב ואז הקל מיחוש השחורה קצת וגם קוצר הרוח
והנשימה היה נוסע ובא לפרקים אבל לא עזבני כמו
ארבעים שנה. ובכל זאת עברו עלי עתים משוננים
אפפו עלי רעות עד אין מספר וצרות כשערות ראשי
וקורות צרורות קשות אספו על השנות מתחבשות בלי
הפסק מכות גדולות ונאמנות. וברוך הנותן לי עף
כח לעמוד בכל אלה אם כח אבנים כחי מדוע לא תיק-
צר רוחי אוחילה לאלהי ישעי יראני טוב בזקנתי
וייטיב אחריתי מראשיתי.

והתרצה לו אמ"ה בשכר שבע מאות אדומים דוקאמין מביין ותקילין,
מלבד הוצאות הדרך והאכסניא שעולה ג"כ לחשבון גדול. או נסע אמ"ה
ז"ל מאפמא להמבורג, והלך עמו חתנו גיסי הר"ל ואני שהייתי משורך
כנ"ל, והיה בתוקף ימות החורף. בדרך הזה פגע בי שר של צנה,
ונעצרה ממני הנשימה כמה פעמים, ידי על אנחתי כבדה, קראני פחד
ורעדה, גם אמ"ה ז"ל הי"ל צער גדול בעבורי ודאגה רבה *).

הגענו להמבורג בכבוד ובשלום גדול. או נתפיים אמ"ה ז"ל עם
הקצין רב"ך ע"ה הנ"ל, שהי"ל לשמן והיה מעוכב בידו עדיין משכירות
הרכנות של אמ"ה ז"ל מאז היותו רב אב"ד בק"ק אלמונא כנ"ל,
ונשאר ביד הקהל מפני המחלוקת הנ"ל, ועכשיו עשה שפרעו לו כל מה
שהיה מגיע לו משלם, וע"פ הפצרות ר"א לתוך השלום כיניהם, ונעתר
אליו אמ"ה ז"ל, והתרצה אליו בלי שום גמול, מה שלא השיג אצלו
רב"ך, כשהעתיק אמ"ה ביתו מאלמונא לאמשטרדם; שבקש רב"ך לקנות
השלום עמו בדמים יקרים, ורצה לתת לו אלף ר"ט ויותר, רק למען
יהא רשאי לקבל פניו מרם נסעו מזה, להתפרד ממנו באהבה ולקבל
ברכתו, ולא יכלו כל המשתדלים, להוציא דבר זה מכח אל הפועל,
לריק היה כל יגיעתי, בכל ממון שפסק לו להשלים עמו, ועתה הגיע
לזה בלי עמל בלי יגיעה, ובלי מתן דמים כל עיקר. כך היה מולו של
רב"ך עולה כל ימי חייו, להשיג מבוקשו על כל פנים. והנה עם כל
זה שהיה אמ"ה בשלום עם רב"ך, אשר ממנו יתר ממנו פנה בכל
דבר רשום הנעשה בקהלה בין איש לרעהו, והרב החדש רג"ק הוא
ר"ח ב) לא הרים ידו ורגלו לעשות שום דבר, מבלעדי עצת והסכמת

רב"ך כידוע; ואם אמרתי אספרה קצות דרכי האב"ד הלו, אשר השפיל
כבוד התורה עד לעפר בעו"ה, יאריך הספור מאד ויצטרך לחבור עצום
בפ"ע, כי לא יכיל כמה מגלות עפות מהנהגותיו ועניניו, בקצור מיום
בואו לאלמונא נשתנו שבילי דמתא, או ירדו לצערם עם ה' כג"ק, אשר
היה כג"ע הארץ לפניו, ואחריו מדבר שממה; וכבר נלקח ממנו קרוב
לעשרים שנה לפני מותו הכח לדון ולשפוט בד"י את בני ק"ק המבורג,
שהיו לפנים בכל תוקף מהשררה דהמבורג, כמו מהמיר"ה בק"א, אבל
עוות הדין צעק למרום, והשוחד היה כהיתר גמור בב"ד שלו, וכי לא
יכלה השררה הישרה דהמבורג, לסבול עוד צעקת הנדחים, נטלו ממנו

א ימפורסם ע"ק.
א היה הא"י הא"י הא"י
קונס או"ל
כ"ק
הנבנים אוקידיס
כ"ק
וכא אשר היה נאשה
ב"ן וע"פ
ק"ל וח"זים אשר
המ"ש כ"ס א"פ
א"ל א"ל א"ל א"ל
א"ל א"ל א"ל א"ל
א"ל א"ל א"ל א"ל
א"ל א"ל א"ל א"ל

(א) עיין להלן (צד 59).

(ב) כוונתו על הרב ר' יחזקאל קצנלבווגן שחבר ספר כנסת יחזקאל שו"ת, ועיין
להלן בפרטות אודותיו.

כח הדיינות בהמבורג, באופן שלא יכול עוד רי"ח לבקש שום אדם מדרי המבורג לעמוד לפניו בדיון, על כן במל ר"י בהמבורג זה קרוב לשלשים שנה.

נחזור לענין. כי על כן בעסק המשפט של ר"א וא"פ הלז הי"ל לאמ"ה יגיעה רבה לזכות את ר"א הצדיק בדינו, ולא עלתה בידו, ואע"פ שכתב לו תשובה לבאר הפסק הישר ע"פ דין תורה, לא הועיל, צווח ככרוכיא ומרח בכדי; כי האב"ד רי"ח עם הנברר האחר, היו בעצה והסכמה אחת לחייבו. בהיותנו בהמבורג נברה עלי מיחוש השחורה, וקודם חג השבועות קרב זמן חתונה שלי, וחזר אמ"ה ז"ל על עקבו אחר הפסח, ושכנו מהמבורג לברעסלוי על נישואין שלי, ולא רצה לדחות הזמן, ביחוד כי הרב חמי וח' הגאון הנ"ל היו דוחקים אותו שלא לעבור ולהחמיץ המצוה; גם כי יראו, כאשר הפחידום באמת אנשים במלנים, באמרם איך שבדעת אמ"ה ז"ל, לעשות עמי שידוך אחר עם קצין שם, ושמפני כך לקחני עמו להמבורג, מה שלא עלה על דעתו ז"ל מעולם, וחם ליה למר אבא, אפילו יהבו ליה כל הללי דעלמא, לא הוה משני בדבוריה, כ"ש בעסק הזה שנמאס בעיניו כל הון יקר חרוץ, וכל מנמתו היתה רק לדבק זרעו בטובים ובמיוחסים. אבל אמ"ה לא רצה להשהות שמחות בנו הראשון, ולעכב המצוה ח"ו, אפילו היו נותנין לו כל ממון שבעולם, לכן באמצע עסק המשפט עקר מהמבורג, ונסע לברעסלוי לעשות לי חתונה. בעברנו על בית המכס במדינת ברנדיבורג נלקח הארגו שלו שהיו בו כלי כסף שנתנו לי מהנות בהמבורג, והוצרך לפזר ממון על זאת. באנו לברעסלוי על י"ט של עצרת, ובימי הגבלה היה יום חתונתי, אבל לא יום שמחת לבי (כי חלוש ורפה אונים הייתי אז).

א' היתעורר

א' כי קשה
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב
היה לי לכתוב

בעת הנשואין שלי היה בברעסלוי שמץ מים רבים, ועשה הויק גדול בעיר שלא היה כמוהו מיום הוסדה, רק אלינו לא יגיע. ברוך העוזר ומושיע! והייתי איזה שבועות בביתו של אדוני חותני, זקן וזגתי הגאון הנ"ל, סועד על שלחנו, והיה נוהג בי כבוד גדול. אבל ליכא כתובה דלא רמי בה תיגרא, כי מלבד שחמי הרב ע"ה לא יכול לקיים את נדרו התחייבות הנדן. כי היה חסר כמה מאות, וכמעט השביעני אבי שלא אמחול, ועם שהבטיח חותני לשלם המותר לזמנים, מעולם לא בא לידי גבוי, אבל עוד העביר עלי את הדרך במ"ב, כי לא לבד שלקח תחת ידו מה שנתנו קציני ווינא לדורות על החתונה כנהוג, את הכל העלים ועכב לעצמו, ולא קבלתי ממנו מאומה, אך עוד פרט אחד שלא בא לידו, אבל שלחו הק' רע"פ לאחיו רפ"פ שהיה שושבין שלי

למסרו לידי, וכן עשה, הפציר בי חמי לתתו אליו, בחשבו שכל הניתן לי מווינא שלו הוא; אבל לא שמעתי אליו לדבר הזה, להוציא ממני בכח את המוחזק בידי כראוי, ועד"ו נעשה קצת פירוד לבבות בינינו, כי הוא חרה לו מאד על הדבר הזה, וגם אנכי בראותי ששואל ממני דבר שלא כהוגן, ולעשות ממני שומה בכח, וכמעט גרם קטמה ותחרות ביני ובין זוגתי כתו ע"ה, שהרבתה ג"כ פתויים לעשות רצון אביה עב"פ, אבל לא נכנסו הדברים באוני, כי לא כן ראיתי ולמדתי בבית אבא, כי אם לוותר לבניו הרבה משלו, כ"ש שלא לתת עיניו במה שאינו שלו; ואמ"ה ז"ל כשעשה חתונה לבתו הראשונה נתנו בני ג"ק הקרואים ג"כ דורונות גדולות ורבות כמה מאות לויט כסף, ונתכוונו ביחוד לכבוד אמ"ה ז"ל, כאשר לא נהנה מהם עדיין, מיפיו לא קבל לעצמו שום מתנה, וגם עשה הוצאה רבה וכבדה מאד לצורך החתונה הראשונה שעשה לי"ח, כי הזמין וקרא לסעודת ושמחת הנישואין כמה מאות נפשות, כל נכבדי הג"ק עם נשיהם ובניהם, אפשר היו אלף נפשות, והוצרך לפזר ממון רב לכבדם כראוי, לכן גם הם מלאו ידיהם במתנות ודורונות גדולות לחתן וכלה, ולא עלה על דעת אמ"ה ז"ל ליגע בדבר קטן או גדול, אדרבה הוסיף עליהם משלו, ונשא עול מורח הווג עם בניהם שנים רבות; ביחוד חתנו הראשון עם שנתן לו סך רב עצום מאד בערכו, לא זו בלבד שלא פחת לו מהנדן שכתבו לו, אבל כמה שנים כמעט כל זמן שהיה אמ"ה ז"ל בחיים, כמעט היה מוטל עליו, וגם אחר מותו נתפרנס מעונו כמש"ל, מה שיאריך לבאר כאן, על כן היה מנהג זה החדש זר אצלי מאד. ואמ"ה לא ידע בכל אלה, רק מעות הנדוניא שלי, שקבלתי י"א מאות זהובים מווינא, אותן מסר להשושבין רפ"פ על הבטחתו, שיעשה הסך הלז פירות, עכ"פ בין רב למעט בדרך היתר. אחר שם אמ"ה לדרך פעמיו, ושכ להמבורג, לגמור את הדיון של ר"א. אז נפרדתי מא"ה ז"ל, ולא יספתי לראותו עוד, ונסעתי עם זוגתי וחמי לארץ מעררינג.

א' כמעט 300
דחוק סמוכים
(מעידים ה'c)
310-2

נחזור לענינו של אמ"ה. והנה עסק משפט הנ"ל נתארך, ולא יכלו השלשה נבררים הראשונים לגמרו, והוצרכו להוסיף עוד נבררים שנים אחרים, והכל לא הועיל, כי לשוא צרף צרוף ורעים לא נתקו, כי רבו עליו לחייב את ר"א, אף אם צווח אמ"ה ז"ל שעושין לו עול וחמס, לריק יגע עמהם והוציאו את ר"א נקי מנכסיו, ולא אאריך בזה שלא הייתי שם בפעם ההוא, גם אקצר כמה שאירע בפני בפעם הראשון שהייתי שם עמו ז"ל, שהוכיח אמ"ה את האב"ד רי"ח, באיזה הוראות של מעות, שהורה אז בענינים אחרים ובשאלת נשים, רק אספר כי

כשנפרד אמ"ה ז"ל מר"א, ונסע מהמבורג לשוב לביתו לפולין, כך היה דבריו אליו לנחמו א"ל: הנה נא ידעתי שהעבירו עליך את הדרך, ועשו לך עוות הדין (ומה שאירע שם קצר המצע, לכן אחריש כנ"ל), אבל מובטח אני שלא יצאו ימים רבים, עד שימלא השי"ת חסרונוך, ותהווה לעלות למעלה והניח ידו על ראשו וברכו, והוא הלך לדרכו אל ארץ פולין, והיה מתגורר פעם בכפר, פעם בעיר אפטא השרופה או אחר שהחלה להבנות מעט. בעת ההיא אירע דבר תקלה באפטא ע"ד מחלוקת שהיה בקהל עם משפחה התקיפה הנקראת וויטשוי, ובגללה נתלו שני אנשים בעלי צורה לומדים חשובים, ע"י עלילות שקר ששמו עליהם בסיבת גברי אלמי הנ"ל א). שבעבור היותם בעלי מחלוקת ומריבה תמיד עם הכל, מפלו להם שם כינוי קרחם. הוא שמש עד היום נוודעים ומפורסמים, ולכן כשהגיעה שעה של ראש המשפחה הוא ר"ה וויטשוי (שהשתדך אמ"ה עמו, אחותי נחמה נשאת לבן בנו) ליפטר מן העולם, שלח אחר מוח' אמ"ה ז"ל להתראות קודם מותו, ולא רצה לבוא אליו, אמר וכי חבר אני למוסרות, גם נכדו הנ"ל חתנו של אבא נהרג ר"ל, אחרי מות אמ"ה ז"ל ולא היה לו בנים, נשארה אחותי מ' נחמה תי' אלמנה ענומה, כל ימי חייה לא רצתה להנשא ולהיות לאיש אחר. אחר שהתגורר אמ"ה ז"ל כנ"ל נתן ה' בלב קצין אחד חשוב מנכבדי ארץ פולין, המפורסם לשבח ר' ישראל ריטפין, שהיה פקיד שקורין אָקאנאס' של השררה הגדולה שינאווסקי, לה ארץ רחבת ידים, ועיירות רבות במדינת פולין ועבודה רבה. על כל נכסיה נתמנה ר"י הלז פקיד נגיד ומושל בכל ההכנסות והוצאות של השררה הנ"ל, על ידו היו נעשים, הוא המוציא והמביא, על כן היה בעל יכולת גדול, והיה האיש ההוא ירא שמים ובעל דעת ישר. הוא שם אל לבו לזכות במצוה, לקחת את אמ"ה ובני ביתו תחת כנפי פקידותו, ונסע אליו חילה פניו שיתרצה לבוא עם ב"ב לדור עמו במקומו, להתישב באחת המקומות אשר תחת ממשלתו, בסמאשוב או בריטפין, ובית גדול נתן לו לדור בתוכו בחנם, ומסר לו שומר משמרת יום וליילה, עבד מוכן ומוזמן לכל צרכי הבית, גם פרות נתן לו די חלב וחמאה וגבינה, ללחמו לחם ביתו וחיים לנערותיו, ועצים ואש להסקה שלח לו די ספוק, גם עופות ודגים חיים לרוב, מן הבריכות מים שתחת מינוי פקידתו,

ק"ל י"א

א) עיין בס' שבירת לוחת האון (דף נ') וז"ל: בא זה הקורח ועדתו לבטל עצת ה' וכו', ואביו של זה היה סכה להרוג שני אנשים צדיקים טובים ולומדים מופלגים, ר"י דייכש ורעהו הי"ד נתלו על עץ כעבורו, על לא המס עשו כבודו. עכ"ל.

הכל חנם אין כסף; כמעט שהספיק לו כל צרכיו, רק דברים אחרים שאינן עיקר פרנסה ומלכודים היה קונה אמ"ה ממעותיו, ואף גם זאת עשה הנביר הנ"ל לאמ"ה הרבה דורונות לפרקים בכל מיני כיבודים בשמים צוקר ומגדים, שהיה יכול להמציא, כדי לעשות נחת רוח לפניו ולמצוא חן בעיניו, את הכל נתן ר"י הנ"ל בעין טובה ובחשק גדול. כמה שנים היה כל מחסורו של אמ"ה עליו באהבה וברצון ובסבר פנים יפות מאד, עד שנת תע"ח שנתקבל אמ"ה ז"ל לרב מדינה דק"ק לבוב והגליל; או נצטער הק' ר"י הנ"ל על המצוה הגרולה שאבד מביתו, שהיה אכסניא של תורה כמה [שנים].

אם באתי לספר מכל מה שאירע עמו בק"ק לבוב יאריך הענין, אף אם בעו"ה לא ארכו לו שם הימים, כי לא היה שם כרביע שנה, והניח שם טוב אחריו, מה שלא השיגו כמה רבנים גדולים לפניו אשר האריכו שנים שמה. בנסעו על הרבנות נעשה לו גם גדול, כי עבר את הנהר ווייקסיל בסוף ימי החורף, שכבר היה הקרח חלוש וקלוש קרוב להיות נמס, והוא עבר עליו בקרון; אחריו מיר עברה עליו עגלה עם נוסעים אחרים, נשבר הקרח תחתה ונטבעו. הכבוד שעשו לו בק"ק לבוב אי אפשר לספרו, כי לא יספיק סופר זריו להגיע לחציו של כבוד שהיה לו בפועל. ולא מן הק"ק בלבד הי"ל כל הכבוד הגדול, כי גם אינם יהודים השכימו לפתחו והקדימו פניו בתשורות. ובתוך הזמן הקצר הנ"ל שהיה שם תקן לק"ק תקנות גדולות והרים קרן הקהלה לשם ולתפארת, ועשה דין באנשי חסם, ובעלי הודון נכנעו מפניו, והעביר גם פרנס אחד גברא אלמא ממינוי ר' ועליו, על שנתברר עליו שגזל ממון הקהל ואכל שוד עניים. והלך זה ומסר את אמ"ה ז"ל אצל השררה וההגמון שם, ונתבע אמ"ה ז"ל לפניהם, והיתה אימה גדולה בקהל וחרדה נפלה עליהם, כי שם פחדו מאד היהודים מאימת המושלים; אבל אמ"ה ז"ל הלך אצלם ועמד לפניהם, דיבר עמהם בלשון אימיליאני, ועשו לו השררות כבוד גדול שלא נעשה כמוהו מלפניו, כי הצריכו ההגמון לישוב על הכסא סמוך לו, ולהניח כובעו בראשו, ונתן ה' חנו בעיניהם, ונתנו לו רשות וכה כמעט לדון דיני נפשות בקהלו, כאשר יישר בעיניו, ויצא מלפניהם בכבוד גדול ונפטר מהם בשלום. או נפלה אימתו ז"ל על כל המוסרים, ואנשי הבליעל שהיו שם סרו למשמעתו ונכנעו אליו, כי נפל פחדו עליהם, ולכל הקהל היה יקר ותפארת וגדולה; ואפילו הוא גברא אלמא אחרינא ר' משה יחיאל'ס, שהיה תקיף גדול, וכל הקהל בלבוב רועדים מפניו עד בוא אמ"ה לשם, גם הוא סר למשמעתו וקבל דינו וגורתו, לא

ק"ל י"א

ק"ל י"א

הרהר אחריו, שהכירו לאיש קדוש, וכל מעשהו באמונה ולשם שמים בלבד. ופעם היה לו לאיש זרוע רמ"י הלו משפט לפני אמ"ה ז"ל והפסיד, לא פצה פה אך היה לו לאוהב נאמן כל הימים. וכן אירע עם מחותנו שהביאו על הרבנות דלבו, הוא החבר ר"ח ליוזל א), שהיה עשיר מופלג ונשוא פנים בקהל מחמת עשרו ויחסו, גם מצד עצמו לפי שהיה אדם מסוים מאד, גם בנוי ובחכמה, והיה לו עסק דין לפני אמ"ה, וקרע לשמ"ח שהוציא על אחד, כי הוא ז"ל השיג בחכמתו שהשכין באהלו עולה, לכן לא נשא לו פנים וקרעו בפניו, ועמדו הדיינים משתוממים על ככה, גם הוא צוח מתחלה על מה עשה לו ככה, ואמ"ה שחק ולעג עליו; אח"כ הודה מעצמו שהיה חספא בעלמא, רק על מלוח ישנה נקמיה, מ"מ קבל עליו דינו בשמחה. וידעו כל העולם, כי חכמת אלהים בקרבו לעשות משפט, והיה שמו הולך וגדול גם בין השכנים, עד שבאו מהם גם לפניו לעשות משפטם. והיו באים אליו סוחרים יונים מביאים איש מנחתו אליו, והוא מדבר עמם בלשון ישמעאל. בקיצור זאת הוכייה לא היתה לשום רב במדינת פולין מעולם, כי גדול שמו בגוים.

וליהודים היתה אורה, לפי שהיה אביון של ישראל, לפקח על עסקי הרבים והיחידים. בכלל ובפרט שם כל מעיינו, שיהיו כולם מאושרים ומסודרים, מונגחים ביושר כדת משה וישראל, הן בעסקי הקהל ובערכי המסים הכבדות, והן בדברים שבין אדם לחברו, לשום משפט אמת בארץ בלי משא פנים. וכן בעניני למוד התורה, שם אל לבו לתקן המעות הכללי שבין האשכנזים; ביחוד בפולין נתקלקל סדר הלמוד, ובעובם למוד המקרא לגמרי, באופן שנעשים רבנים שועלים קטנים, דאפילו מקרא לא קרו, גם במשנה לא ידעו ולא בקיאי בצורתא דשמעתא, ופוסקים ראשונים לא ראו. על דבר זה נצטער אותו צדיק כל ימיו, וכאשר זכה הי"ת להושיבו בראש רוב מדינה בלבוב והגליל, מיד עלה בזכרונו דבר זה לעשות תיקון גדול בענין סדר הלימוד והיושר, שיתנהגו כראוי והגון כפ"ד המשנה בן המש למקרא וכו', באופן שיצליחו הבנים והתלמידים בלמודם. וכבר קרא אליו כל המלומדים שבקהל לבוב, וסדר להם אופן למודם במקרא תחלה ע"פ הדקדוקים, ואם היו זוכין, והיה יושב אצל הועד מדינה, ואסיפת הגליל ור"א דפולין, אזי ודאי היה מתקן כל הגולה גם בענין הלו של סדר הלמוד ביושר,

(א) הוא מחותנו של הגאון חכם צבי ז"ל, ועיין מה שכתב יעב"ץ להלן (צד 64).

כמו בשאר תקנות גדולות שהיה בדעתו לחדש למוצת ותועלת כלל היהדות, שהיה כדאי לקרב הגאולה בלי ספק, אם היה הדור זוכה שיצא מחשבתו לפועל, להתנהג ע"פ מדותיו האלהיות; אך העוונות גרמו ששקעה שמשו שלא בעונתו, לא האריך ימים שם כי אם כרביע שנה; פתאום בא השורד, בר"ח אייר תע"ח ככה נר ישראל ק"ק לבוב, חשך אורם נהפך לאבל ששונם, וכל ארץ פולין בוכים ומתאבלים לקול השמועה הרעה, ויעשו לו אבל יחיד בדורו ומספד, ואפילו שרי מדינות פולין קוננו עליו, וא"א לבאר על ספר שם הטוב, שהניח אחריו אמ"ה ז"ל בין ישראל זבין השכנים, לא יאומן כי יסופר בעו"ה נשמע שאמרו השרים: משיח היהודים בא לפולין והמה המיתוהו; וככה שמעת, בעברי שם אחר חצי שנה, שנמעתו שם לבקר על קבר אמ"ה ז"ל, ובכל הדרך הארוך שמעתי מספרים ממנו נפלאות, ורובם שכחתי מחמת כל הקורות אותי אחר זאת.

ובכוא שמועתו לארץ אשכנז, הספידוהו בכל הקהלות במרירות גדולה, ואמרו: אוי לדור שאבד מנהיגו וקברניטו! גם ק"ק ספרדים שבלונדון עשו לו כבוד גדול כמותו א), גם הגיד לי איש אמת שהיה באמשטרדאם, בעת שהספידו שם את אמ"ה ז"ל, וצעק ח"א ב) בפה מלא: אמנה אנכי חטאתי לחכם צבי ז"ל! וכמה מהרבנים המפורסמים בארץ פולין ה"ה הגאונים מו"ה יהושע שהוא כעת אב"ד דק"ק פ', ומו"ה א), שהיה אח"כ אב"ד בק"ק אמשטרדאם, ומו"ה מאיר אב"ד דטיקטין קרעו בגדיהם עליו וישבו על הארץ, נהגו אכילות יום אחד; ושמעו אזני מגדול הדור אחר שאמר על אמ"ה ז"ל, שלא היה העולם כדאי להשתמש בכלי קדוש כזה, שהיתה בו נשמת איוו תנא מתנאים קדמונים.

ובעו"ה היו ימיו רעים, כאשר ראינו מעט מהרבה מעניניו, ומהמקרים הקשים והעתים המבעתים שעברו עליו, והיה נדרף ונעלב פעמים הרבה מקוצי בני עמנו שבקצה המחנה, בעבור ישרו וצדקתו ותומתו, שלא נשא פנים בתורה; ועל מדתו האלהית הזאת רבו עליו אנשי הודון ובעלי ממון וימרוהו ורובו וישממוהו בעלי חצים, שונים

(א) עיין לעיל (צד 37).

(ב) ר"ת: חכם אילין, הוא הרב של הספרדים ר"ש אילין הנזכר מקודם (צד 30).
 (ג) נשמט בכ"י שם הרב הזה. ולדעתי אולי הוא הרב ר' אלעזר מבראדי שהיה רב באמשטרדם משנת הצ"ה עד שנת ת"ק. עיין בס' שארית ישראל פרק ל"ד (ד' ק"מ) בלשון יהודית אשכנזית.

א) ולתקנתו ק"ק
 ב) וכלי

א) א"א
 ב) א"א
 ג) א"א
 ד) א"א
 ה) א"א
 ו) א"א
 ז) א"א
 ח) א"א
 ט) א"א
 י) א"א

א) א"א
 ב) א"א
 ג) א"א
 ד) א"א
 ה) א"א
 ו) א"א
 ז) א"א
 ח) א"א
 ט) א"א
 י) א"א

ומשנים, נודונו אל עין משפט, עין שעשתה מדה"ד בעולם בקשו לסמותה, אבל אין אחד שהתגרה בו מלחמה שלא נכזה בנחלתו, סוף שלקה כגופו וממונו, דקב"ה תבע ביקריה, ויארכו הדברים לספר, כל מה שקרה לכמה שהיו במעלה עליונה רמה מאד, שפגעה בהם קללתו, לסוף ירדו מנכסיהם לדיוטא תחתונה, וכמה נעקרו ר"ל הם וביתם. רק שנים שלשה גרגרים אספר לדור אחרון, למען ידעו ויבינו וישכילו זאת, וראו כמה נאמנים דברי חו"ל הזהר בנחלתו וכו', וכל מקום שנתנו בו חכמים עיניהם וכו', כאשר ראינו כ"פ בעינינו, וישמו על לב, כי אש שורפת היא מנפש עד בשר, ליגע במשחית ה' עבדיו הנאמנים, שומרי בריתו עושי מלאכתו באמונה, לחוק בדקי הדת להעמידה על תלה ועוסקים בתורה לשמה.

והאחד שקבל ענשו בפומבי, מה שלא נשמע דוגמתו, מפורסם מאד בעולם, הוא ארון גאקיש, פרנס כמה שנים בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והיה עשיר מכמה פעמים מאה אלפים זהובים, תקיף ועצום שבכל הקהל שנוכר בעו"ה ממנו ומחכיריו השנים יודא פוריניץ ומרכי כהן. אלה היו ג' פושעי ישראל, שהוסרו ממינוי פרנסות ע"י שהחזיקו במחלוקת של החונים כנו"ל, ועד"ו היו לו לאויבים גם לאמ"ה ז"ל, מחמת שלא היה מסייעם לדבר עבירה, לעקר ולשרש את הכת החלושה כחפצם לראות בס כמש"ל באורך, מאז נהפכו לו לאויבים, ועשו לאמ"ה ז"ל כל הבזיונות והקלונות שיכלו לעשות, להכאות לב צדיק, וגאקיש יותר מכולם כלפי חוצפתו הגדולה העצומה בטבעו; והיו מלעיגים עליו, גם מצד עשרו הרב, אם אמנם היה ג"כ עשוי שלא ביושר, על כן אבד העושר ההוא בענין רע, כאשר בא כן הלך. הוא גדל כלב וקרא שמו... בקיצור עמדו על חייו של אמ"ה ז"ל. ולשנים האחרים, חבריו הנ"ל, לא ארך הזמן, כי מיד אחר נסע איש האלהים משם ירדו מנכסיהם נקיים ומתו בענין רע: יהודה פריניץ נחנק. עוד פרנס אחר שראינו, שאינו רוצה להזכיר שמו א), שהיה ג"כ מכת שונאיו, נפל מעגלה של פאשמ ונשברה מפרקתו. אך לגאקיש האריך הי"ת: כמה שנים אחר זאת נשאר בגדולה, וחזר לפרנסתו ומעלה כבתחלה, ואסף עשרו של קרח והתנהג בחוצפה גדולה ועוות, והיה העולם מתמיהים, מאחר שראו בחוש שכל שונאי אמ"ה ז"ל נפלו ונשברו נוקשו ונלכדו בשחיתותם, כסבורים המקום וותן הוא לו, כי המתין לו

(א) ולדעתי הוא זלמן קופרנעס שהזכיר יעב"ץ מקודם (צד 80).

יותר מעשרים שנה אחריהם; אך פתאום לפתע בא שברו עת פקודתו, ועל דבר קטן של הבל נתפס מן השופט דאמשטרדם; בתחלה היה יכול לפצותו בדבר מועט, גם אחר כך היה יכול לפדות עצמו באיזה מאות זהובים, אך הוא העשיר יענה עוות, ושוב רצה לתת עשרת אלפים זהובים שישלחהו חפשי מבית האסורים, וכבר היה נאות לו השופט שנתן עינו בממון הרב, אך מן השמים היה שבא כמצודה רעה, שלא יכול לצאת ממנה ונפל תורא כו', כי השררה גזרה לעכבו בבית הסוהר, ברול בא נפשו וישם בסד רגלו, ונדון במשפט מות כנגב מוחלם, והוציאוהו ביום שבת קודש לדונו ולהמיתו כמות נבל, ושברו המקל עליו, וקראו לפניו גור דינו במקום המשפט אצל התלייה לעיני רבבות ב"א. אח"ז עשו לו חסד להניחו בחיים גרועים ממות, והפשיטוהו ערום והלקוהו בשבטים, עשו בו שפמים, והשאירו לו נפשו לשלל, וחזרו והוליכוהו לתפיסה, וגזרו עליו לענותו בעבודה קשה של הנסירה בעצי בראויל א) הקשים כמו אבן, שהמגרה משקלה כמה מאות לימרון; בה מענישים לחייבי מיתה שהשיגו חסד. ככה נגזר עליו שיעמוד בבית הכלא ההוא כל ימי חייו, ויעשה המלאכה הנ"ל דבר יום ביומו כאשר קצבו לו, וכבר היה זקן יותר מבן שבעים שנה. שם בבית הסוהר חתם חייו אחר שנתיים ימים, וממונו אבד, אע"פ שלא שלחה השררה ידו בממונו, הלך הכל למיין, ומבניו כמה שיצאו לתרבות רעה. ומתחלה כשבאה עליו הצרה לא חשבה, כי היה דבר קל בראשיתו כנו"ל, אך הוא היה כמצחק בעיניו; אח"כ כשראה הענין ברע מתגבר, עלה קצת ברעיונו ממה שעשה לאמ"ה ז"ל, ודאג מעט ושלה לק"ק לבוב דבר מועט, לאסוף מנין עשרה מישראל שיבקשו בעדו מחילה על קברו של הצדיק אמ"ה ז"ל, אבל נמל אפופסין שלו משלם כמש"ל, ונעשה למשל ולשנייה בכל העולם, כי היה מפורסם מאד בכל המדינות, בין השכנים כמו בין הישראלים בהפלגת העושר. א) ונדפסו מן המאורע הלז כמה חבורים וספרים בלעז, ובתוכם נזכר ג"כ מה שעשה לאמ"ה ז"ל בכל שאר מעשיו בכיבוד, והיה קדוש השם גדול בעולם, שהכל ראו והודו, כי בסבת מה שעשה לצדיק באה עליו הצרה הזאת, מידו היתה לו זאת, ראו רבים וייראו ואמרו: כמה גדולים דברי חכמים ונאמנים, כי גדולים צדיקים במיתתן, וכל שנעשה רושם הוזה באיש רשום הוזה, מה שלא נודע כיוצא בו.

(א) הכונה עצים מן בראויליען.

א) ונדפסו מן המאורע הלז כמה חבורים וספרים בלעז, ובתוכם נזכר ג"כ מה שעשה לאמ"ה ז"ל בכל שאר מעשיו בכיבוד, והיה קדוש השם גדול בעולם, שהכל ראו והודו, כי בסבת מה שעשה לצדיק באה עליו הצרה הזאת, מידו היתה לו זאת, ראו רבים וייראו ואמרו: כמה גדולים דברי חכמים ונאמנים, כי גדולים צדיקים במיתתן, וכל שנעשה רושם הוזה באיש רשום הוזה, מה שלא נודע כיוצא בו.

וכמו שקללתו לא שבה ריקם ושרפה בעלי זרוע עם קדקוד, בני שאון עניש וקטיל, וככה ברכתו היתה שלימה לא יצאה ריקנית, אבל הביאה שפע רב טוב ושבע, ברכת ה' היא תעשירי, ואפרט רק שני עדים נאמנים לדוגמא: האחד ש"ב רא"ן, שהיה באותו זמן שנסע אמ"ה מאמשטרדם משרתו, לא מש מתוך אהלו ושמש את הרב שלא ע"מ לקבל פרס, עם שהיה שט אחר פרנסתו לבקש לו טרפו, ולא נהנה משל אמ"ה ז"ל, גם היה צריך לכלכל את או"א הזקנים ועניים ומביא מזונם לפניהם, עכ"ז לא עזב אמ"ה ז"ל, ועמד לפניו בכל עת לשמשו, לעשות צרכיו וצרכי ביתו, דבר יום ביומו יותר מכל שכירי יום; ובנסוע אמ"ה ז"ל לדרכו ושם פניו ללכת אל ארץ פולין, רצה הירא הלו מנעוריו לעזוב או"א, לבוא עם אמ"ה לשמשו בדרך, ולילך אחריו אל ארץ אשר לא ידע, שלא לעזוב את הצדיק מלשרתו. אבל אמ"ה לא הניחו ליסע עמו והחזירו מדעתו, על כן נשאר באמשטרדם, כאשר נספר עוד בעזה"ו. והשני הוא הק' ר' אברלי לונדון, שנתברך ממנו בפרידתו מהמבורג, שישב אמ"ה מרת ימים על עסק המשפטים שלו עם גיסו א"פ כנ"ל, ונשאר ר"א ריקם מכל עשרו, שיצא נקי מנכסיו בסבת דין ובע"ד הקשה הנ"ל, ואמ"ה בברכתו הבטיחו שאל ידאג כי הוא מוכרח שיעלה מולו ויצמח לטוב מהרה, וכן היה, כי לא יצא מפיו ז"ל דבר לבטלה: לא ארכו הימים והרויח ר"א כמה פעמים מאה אלפים ר"ט, והכיר ר"א בעצמו כי ברכת הצדיק עמדה לו, לכן בשמעו מפטירת אמ"ה נדר ליתמוי מאה אדומים, אבל לא נתקיים נדרו כמש"ל בס"ד.

הן אלה קצות דרכי האדם הגדול אמ"ה ז"ל, אשר לא הניח כמותו בתורה, ביראה ובמדות, ביחוד בשנאת בצע ואהבת צדק אין על עפר משלו; ובהוראה היה יחיד בזמנו, וכל חכמי דורו באשכנז ופולין שאבו ממקורו מים חיים, אחרי דברו לא שנו, כאשר ישאל איש בדבר האלקים, כי היו פתוחים בזכרונו כל שערי אורה, במקרא במשנה בגמרא, בטורים בפוסקים ראשונים ואחרונים, וש"ת קדמונים חדשים עם ישנים, ושאר ידיעות, ובקי בכמה לשונות, הכל כמונה בקופסיה, וצח לשון, בעל זכרון עצום מאד, ולב חריף ושכל ישר מתון ומסיק, ועל כולם חסידותו, קדושתו וזהירותו בכל דקדוקי מצות בדיוק גדול, ומחור אחר קיומן בכל לב ובכל נפש, וכל מגמתו לזכות הרבים, והיה שוקד על הלמוד יום ולילה לא ישבות, לא מצאו אדם אלא עוסק בתורה, שינתו כשלש או ארבעה שעות לכ"ה בכ"ד שעות, ואכילתו ושתיתו כאכילת ושתית תינוק קטן, ועם זה זוהר תמונתו כאיש אלקים, יפה

אמ"ה כתיב וקבל
כיכה מאר אומה
ולתקיים בו האמת
ולתקיים עמו, כי

זכ"ל ס"ח זקוקים
וכאזלי ואנו
ספרי צדי רב
ויקצוק יפלוסוס
אלקיה

צורה תואר ומראה מהודרים, פרצופו נוטה לעיגול ומראהו לבן אדמדם, מצחו גדול, חוטמו מעט ארוך בנרתיק"א) התחתיתו (?) ופה קטן נאה? מאד ועצום תמיד, שפתותיו שושנים, לסתות פנויות משערות כאילו היה מגולח, וזקנו עשוי מקיף מאוון לאוון, כעטרה מתחת לחייו כערוגות הבושם, ושכולת הזקן ארוך דק מחודד מחולק לשנים, מעברתו רחבה בדיקניה, שערותיו כנוון הזהב ומסולסלים, בשרו רך וענוג ולא נראה לו שער על חזהו, תוארו בכלל כמלאך האלקים נורא, ומאויס בהבטת עיניו^א), ומקבל את כל אדם בסבר פ"י, דבורו צח שפתו ברור מללו, ומכיר בכמה לשונות כנ"ל, וכן לשון כתיבותיו בלה"ק תמחר לדבר צחות ברור וקצר, נוח לכל אדם רחמן ואב לאביונים, וקשה ככרול כנגד קשה עורף, ולשבר גיד ברזל בעל זרוע, מפניהם לא ייחת לאשר חמוץ, ולשבר מתלעות עול ישליך מפייהם טרף, חסיד ועניו לירא ה', ומכניע גאון זדים וגאים, ועם המדברים גבוהה ידבר קשות, לא נשא פנים בתורה, ומורא ב"ז לא עלה על ראשו מימיו, ילאה הקולמוס לבאר כל מעשיו הנוראים, ומדותיו האלקיות ודבקותו בה', לעבוד עבודתו לשמור משמרתו בכל לב ובכל נפש מאד, וכבר רשמתי ממנו קצת בילדותי, ובאו ברפוס בקונטרס "יציב פתגם" דרוש הספדו, ולא הגעתי לחצי כבוד.

גם זכהו הי"ת להביא לדפוס בחייו ח"א מס' תשובותיו, בדפוס נאה ומשובח ונייר טוב, עודנו על כסא הרבנות דאמשטרדם. והספר יקר חשוב מאד בעיני המשכילים, כאחד מספרי תשובות הקדמונים, ונמכר ביוקר, והניח גם קבוצת כת"י מחידושי תורה וש"ת ובגפ"ת ודרוש, אך שלמו בהן ידי זרים. זמן רב היו מונחים בליסא, אחר הביאתם זוגתי ז"ל, ולא ננעתי בהם והיו מונחים אצלה זה שבע ועשרים שנה כאבן דאין לה הופכים עד סוף שנת תקי"ז; בא הנהג"ה שנתקבל לאב"ד בלונדון, והפציר כי לתתם אליו ע"מ שיוציאם לאור הדפוס ובהיותו נקרא על שמו, ומסרתי בירו.

כמש"ל היה לו לפעמים איזה מחלוקת לשם שמים עם חכמי דורו האשכנזים, כמו שנראה בס' שו"ת שלו ס"ב, ביחוד שכתב מרורות נגד מהר"א ברודא, שהיה או ר"י מפראג^ג). והענין שגרם

(א) מלשון הז"ל (גיטין ע"ו, ע"ב) חמה מנרתיקה.
(ב) עיין לעיל (צד 87).
(ג) עיין שה"ג מע"ג (דף ג' ע"ב סי' ל'). ועיין בספר זכרונות מרת גליקל האמיל (צד שכ"ג ושכ"ד).

א זכ"ל כתיב וקבל
כיכה מאר אומה
ולתקיים בו האמת
ולתקיים עמו, כי

זכ"ל

קפדנות ביניהם, אספרה הלום מעשה שהיה, ספור ששמעתי מפה קדוש אמ"ה ז"ל: הרב הנ"ל השתדך עם בנו לבת ישראל פערשט, והיה בהמבורג על נישואי בנו, או יש[ב] אמ"ו הרב מהר"ו מירלש על כסא הרבנות דג"ק, הוא עשה סעודה על הרב מוהר"א ז"ל ובנו ומחו', ואמ"ה ז"ל היה או בשנת אבלו על אביו ז"ל, על כן לא הלך לסעודה הנ"ל, אך בתוך הסעודה הנ"ל הלך אמ"ה ז"ל לבית חמיו בלי קריאה, ולהקביל פני הת"ח האורח ולשאול לו שלום, ולקח עמו תלמידיו הלומדים מופלגים שבקלויז דאלמונא, ונתנו לו שלום למוהר"א, וישאלהו לאמ"ה ז"ל עד האידנא מ"ט לא שאל לי מר לשלמא, להקדים לבוא אליו להקביל פניו בבית מחותנא. מיד כשמוע אמ"ה ז"ל כי בקש גדולה לעצמו כפה מלא, לנגד כל העומדים עליו נתפעל מזה, וענה בחכמה: אנא מתניתא וגמרא ידענא, ההוא עובדא דפ"ק דחגיגה דרבי ור"ח דאזלי באורחא, אמרי אי איכא צורבא מרבנן הכא ניויל ונקבל אפיה, א"ל איכא חד ומאור עינים הוא אולו לגביה וכו' א), ש"מ שדין האורח שילך לקבל פני הת"ח שבעיר תחלה. ויוסף ויאמר אליו: הנה על כרחך תודה שאינך גדול בדורנו מרבינו הקדוש בדורו, גם ודאי שאני עכ"פ איני פחות הערך בדור הזה מההוא צ"מ בדור ההוא, בהכרח כי אותו ת"ח לא ידע ממנו רבי כלל, ולא שמע שמו מעולם, כי על כן שאל איכא צ"מ הכא, מכלל שנעלמה מציאותו לגמרי מרבי, ומר ידע ממני עכ"פ שאני מצוי פה, א"כ הדין היה נותן שיבוא אלי ויקבל פני תחלה לפחות, שהרי רבי שאל איכא צ"מ הכא, ניויל ונקבל אפיה, אע"פ שהיה רבי נשיא של כל ישראל, רצה לילך להקביל פני ת"ח שבעיר, והא מי שיהא, לכן שאל מר שלא כהוגן, ואני לפנים משורת הדין עשיתי, שבאתי הלום הפעם הזאת; ולהתנצל על שלא באתי לסעודה שנקראתי אליה, שת"ח מסב בה, כי אסור לי לבוא על סעודה של רשות מחמת אבלי, ואעפ"כ לכבודו באתי עתה. או כשמוע מוהר"א ז"ל שקפחו אמ"ה ז"ל בתשובתו הנצחת, הוסיף עוד לדבר אליו: א"כ היה לו למר לשלוח תלמידיו אלי לקבל פני ולדרוש שלומי, וכך עשיתי אני לגדול אחד שבא למקומי, ולא הלכתי בעצמי אליו, אלא אך שלחתי את תלמידי במקומי לר"ש. ויענהו אמ"ה ז"ל אני אין לי תלמידים. ויוסף עוד מוהר"א לדבר אליו ויאמר, ומי הם אלה שבאו עם מעכ"ת, השיב אמ"ה ז"ל, אלה הם חברי, ובה

(א) חגיגה (דף ח').

השתיקו מענין זה. או פתח אמ"ה ז"ל בשמעתא דאתמול, כי כיום ש"ק דרש הרב מוהר"א ז"ל בבה"כ דאלמונא, והיה שם אמ"ה ז"ל ג"כ, ושמע ושתק, כי היסב פניו אל הכותל, ולא רצה להכניס עמו בפלפול וויכוח בבה"כ. כך היה דרכו ז"ל ומנהגו עם הדרושים, שלא להשגיח בהם אם טוב אם רע יאמרו; רק הפעם מצא מקום להקפיד, כל קבל די רוח יתירא הוא בדעתיה דמוהר"א, לכן א"ל אמ"ה: אתמול בדרשה שלו תירץ קושיא (ולא ידעתי מה היתה) והוא מעות ושיבוש, ונכנסו בפלפול, עד שנתייגע הרב מוהר"א, וקרא לבנו החתן: משה תענה אותו! ואמ"ה ז"ל לא הי"ל בן בעת ההיא, ובתו הילדה היתה או שם בבית א"ו. או קרא אמ"ה: מרים בתי בואי ותעני אליו! ונפרדו בכעס. אבל מ"מ היה אהבה בסוף, כי כעת מחר שלח מוהר"א ז"ל למדן אחד אל אמ"ה ז"ל לבקש ממנו מחילה בעדו, והודיעו שקבל עליו להתענות יום אחד על שהקניטו. מכאן נראה שהיה ג"כ חסיד מוהר"א ז"ל, אף ע"פ שלא היתה רוחו שפלה, ומאז נתפייסו ועבדו רבנן שלמא. מ"מ כשבאה תשובת מוהר"א ז"ל לאמ"ה ז"ל, אמר נפל מיד להראות שלא הי"ל להתנאות עליו כל כך.

ואגב אספר ג"כ מה שאירע עוד: שדרש הרב ר"א חתנו של מרדכי כהן, וגער הרב מוהר"ג בהרב ר"א, שלפ"ד דרש איזה דבר של דופי. ור"א לעג עליו וא"ל: אם היה כאמת הדבר שדברתי ושאמרתי שלא כהוגן, לא היה שותק לי חכם צבי, אמ"ה ז"ל שידוע שהוא [איננו] נושא פנים בתורה, והוא היה כמותו מעמר ושתק. וכשהגידו הדברים לאמ"ה אמר: מעתה לא טוב הדבר שאני עושה, כי בני אדם נכשלים בשתיקתו וחושבים כהודאה, ומאז והלאה לא הלך עוד לבה"כ בשעת דרשה.

א) ויהי ע"כ
הייך מ"מ
א"ל ז"ל ק"ל
ע"פ
מ"מ
מ"מ
מ"מ

עד הנה הגיע ספורי זה על אודותיו של אמ"ה ז"ל, מה שנשארו בזכרוני עוללות, כי הרבה שמעתי ושכחתי, ויתר מזה מה שלא ידעתי כל עיקר, כי בן שבע עשרה שנה הייתי בהפרדי מאתו ז"ל, וברוב מילי דאבא קמן הוינא. כ"ש שלא יכולתי לדעת פרטי מאורעותיו, שהרבה קדמוני במרם הייתי, שכבר היה קרוב לארבעים בלדת אותי, ועד שהגעתי לכלל בר מצוה כבר היה יותר מבן חמשים, וכל שמושי אותו היה בארבע וחמש שנים, בצער גדול בצרי המחלוקת, ומהם עבר זמן רב בגלות מלמול קשה, ומחליים רעים ונאמנים, וכמה תמורות ופגעים, ומה שידעתי מפי השמועה רובו שכחתי בסבת המון שינוי העתים המבעתים שעברו עלי, אשר אם זכרתי ונבהלתי, עד שמחמת הסכות הרבות והרעות מסופקני אם אוכל לספרם, כחול ירכון אם אוכרם, ואם באתי לכתוב כולן אין מספיקים, קולמוסין ויריעות ודיוטות אם יהיו מי אפיקים; לכן אספרם דרך קצרה, מטפס ועולה.

א המגלת ספר
 ויגדל שנת תמוז
 חצוני לא הפני
 צב בלא נקי
 מהחנה אגלה
 אל יסועלני
 הן אפילו
 קולמוס פגור

קודם שאתחיל בספור קורותי, אודיע נאמנה שלא באתי לכלל זה, למען ספר שמי ותהלתי, כי יודע אני בעצמי שאין בי שום מעשה לא תורה לא חכמה, לא גדולה היתה לי לנחלה, שאתפאר ואתגדר בה, הלואי שלא אעלה על גליוני, מה שיגלה חסרוני, אך יודע כל שער עמי שבחרתי בשפלות, מיום עמדתי על דעתי היותי מכיר ערכי ומומי, על כן מזה המעם עצמו לא אכפת לי ולא אחוש, נודע לכל שפלותי, כי רק האמת אהבתי. ומחמת שלש טעמים באתי לירי מדה זו, לבאר בכתב קורותי, ולא אמנע מלהודיע לי"ה א) כל עניני כפי אשר תשיג יד האפשרות, ואם לא אניע לכולו, לפחות אוכור כל הנוכר אצלי כעת, ואשר עבר עלי עד הנה; ואמנם הסבה החזקה שהניעה אותי לזה היא להודיע חסד ה' עלי מנעורי, אף אם רבות צררוני, לא יאומן כי יסופר אמר על בן נגבורים דאפשר לאדם לסבול אחת מני אלף, האם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש, וכל שכן שהייתי רך לאבי ולאמי ענוג וחלוש, וכמעט הייתי בכל רע, ומקרה קשה ופגע, בלי הפסק רגע, ומכולם הצילני הי"ת ב"ה, ועורני עד כה,

(א) ר"ת: ליוצא חלצי.

יסוד יסרני ולמות לא נתנני, לא נמשני לכלות ח"ו, כאב את בן ירצני ויקם על סלע רגלי, אם אמרתי מטה רגלי, ימין ה' רוממה תפעדני ותתמכני, לכן אמרתי אספרה שמך ה' לאחי ולורעי וי"ח, ולמען לא אשכח חסדיו, ולא תשכחי נפשי כל גמוליו, ובתוך רבים אהללנו, כי יעמוד לימין אביון, להושיע משופמי נפשי, רובי נפלאותיו אשר עשה עמדי הדל באלפי, אודיע לדור אחרון, לכן שמעו כל יראי אלהים, אשר עשה לנפשי תמיד בכפי, שפתי רננות יהלל פי, ובקולמוסי רוב חסדו אביע, הודיות בקול אשמיע, למען ידעו דור אחרון, בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם, ויודו לה' כי טוב כל"ח, כי הושיע נפש אביון מיד בנים מרעים; וזאת שנית: לחוק ידיים רפות דכאי רוח ונכאי לבב, והנעלבים והנרדפים על לא חסם בכפם, כמוני היום על צוארי נרדפתי משונאי חנם ומשלמי רעה [תחת] טובה, ישמנוני תחת רדפי טוב, יראו רבים וייראו ויבטחו בה', וישמו באלהים כסלם, ולא ישכחו מעללי אל, לא יפול לבכם מהמון עריצים ומשממת בעלי חצים; ושלישית, למען יורח שמש צדקתי, ולא תשכון עליו עננה, מפני רשעים זו שדוני, אויבי בנפש יקיפו עלי, והוציאו עלי דבה להבאישני ביושבי הארץ, להשמירני חרף בידם בשקריהם ופחוחתם, שנתפשמו בכל עבר ופנה בכל הארץ בשתם, ובודאי ישארו הרבה כתבי פלסתר שלהם בעולם זמן מה, לכן ההכרח אלצני לברר עסקי נגד ה' ואדם, ויצא כאור צדקי ימלץ אי נקי, והאמת עד לעצמי, והנה הוא לי כסות עינים ולבני וי"ח הש"י.

ואחל בספור קורותי, למען דעת צדקות ה' אשר לא יבושו קויו, ולא יכלמו לנצח כל החוסים בו, עזרה בצרות נמצא מאד, כאשר ראיתי בעיני פעמים רבות, אם אמרתי בחפזי נגורתי מארץ חיים נגורתי, ואומר אך חושך ישופני תהום יסובכני, ולילה אור בעדני, ואם אמרתי מטה רגלי, חסדך ה' יסעדני, גם כי אשב בחושך ה' אור לי ישוב אפו וינחמני, ויתן בפי שיר חדש תהלה לאלהינו, וה' ישם דברו בפי, ויהיה עם שפתי וקולמוסי ויודע תהלתו לדורות הבאים.

* *
 *

הנה הודעתי למעלה, כי בעת עבורי חלה אמ"ה חולי השחורה כסבת אבוד ממונו, ויהי חליו כבר מאד, עד שכמעט נתיאשו מרפואתו, לולי רחמי שמים שגבר עליו והחזירתי לאיתנו. איזה ימים לפני עת

לירתי או שב לביתו מעמסיר באד, שם עסק ברפואות הבאר הוא בין דיבחה לעצרתא, ובא לאלמונא אחר שהמליטה אשתו הורתי הרבנית ז"ל אותי, בחמשה עשר לסיון שנת תנ"ז לפ"ק א), ומל אותי אחר היואש שכבר נתנה המצוה למוהל אחר, והכניסני לברית בשמחה גדולה כפולה, שחזר לכריאתו כבתחלה וזכה לבן, אחר שנתייאש ממנו, כי העת ההיא לא הי"ל כי אם בנות, ולקיים גם מצות המילה בגילה. והייתי רביעי לבטן וכן ראשון, רך ויחיד לאבי ולאמי, אחר שהולידה אמי שלש בנות, והיו חרדים אבותי ורועדים עלי מאד, ונתגדלתי על ברכיהם כבן שעשועים, בעונג ורכות גדול וגעגועים. עם כל זה מהר אבי ז"ל להכניסני בבית הספר אחר מלאו לי שלש שנים, באופן שבשנה החמישית למולדי, כבר השלמתי ללמוד מס' ברכה. כל כך שקדתי על הספר, עד שחבירי בני גילי רצו אחרי ולא הגיעו לידיעת קריאת התפלה בעת ההיא, אבל אח"כ מנע עצמו מלהכניס אחי שגולדו לו אחרי לבית המלמד בעודם ילדים רכים כל כך, כי אמר שהחליש אותי ע"י כך.

ידי

אם אמרתי אספרה כמו, כל מה שעבר עלי בשנות הילדות יאריך הספור מאד, מלבד מה שנעלם ושנשכח ממני, רק אזכיר איזה גרגרים שלשה דברים נוראים, שקרו לי בימי רכות ילדותי. האחד שנפלה מכה בפני בבשר לחוד, ושלטה המכה מעבר אל עבר, באופן שהייתי בסכנה גדולה כמעט אחר יאוש, וה' שלח דברו וירפאני, בלי השאר ממנה שום רושם חבלה בפני, ולא צלקת כלל; השנית, עלה צרעת שחין על אمتי, וסגר נקב השתן זמן מה, באופן שגרם לאבותי דאגה יגון ואנחה רבה בעבורי; ושלישית, שחין כבר כסה כל רגלי מעין שחין אויב, עם יסורין מכוערין, מכל אלה הצילני ה', מלבד שאר חלאים רעים ונאמנים, המצויים בכל הילדים, כאבעבועות, פאקן, מאסלן, גדול שנים, וביחוד הייתי עלול מאד מנפוח שקדים, וניזילות ושיעול ושרפת שתן, ולפעמים גם בועות קטנות וטלואים אדומים. ומלבד המכות אשר הוכיחי בית מאהבי המלמדים, אשר נמסרתי בידיהם ללמוד, והיו ע"פ הרוב אכזרים, הכוני בלי חמלה, ומלבד שאר כאבים ומיחושים, שעברו עלי מימי חרפי, רבות צררוני מעוררי גם לא יכלו לי אן מנפילת שנים וצמיחת אחרים תחתיהם, וכן בלחיצת צפרני ידים וכדומה עצמו מספר.

הכללתי

(א) עיין בספר תולדות יעב"ץ מאת אברהם וואגנה (צד מ"ט הערה א').

ואחר שבאתי קצת לכלל דעת, הרגשתי בצערו של אבא, יסוריו ועלבונו הנ"ל, שקמו עליו לקפח פרנסתו ולהורידו מכבודו. אחר זאת נפל אמ"ה ז"ל כחולי כבד ומסוס (פלערוס) מתגבורת הידוקה, שנתעלל בסבת המחלוקת באלמונא, וכבר נתיאשו הרופאים ממנו, והתעניתי אני ואחיותי ב"ה בשבוע אחר, ואני עודני נער בן י"ב שנה א). [וכאשר נתקבל אבני] לרב בק"ק אשכנזים דאמשטרדם, והתחיל הגלות והמלמול שלי בכלל. בית אבא נסעו בסוף ימי החורף שנת ת"ע, והיתה עת הפשרת שלגים, שנפלו לרוב מאד בחורף העז והעצום ההוא, והיינו באחריות גדול על הדרך, כמעט חשבה העגלה שישבנו עליה כל הנשים וילדים להשבר, ולפול במים שנברו עליה, ובאו מים עד נפש. עלתה שאנתנו למרום, לולי ה' שהושיע לנו, אזי המים ישמפוננו, נחלה עבר על ראשנו. באנו לחיים ולשלום אל ארץ אחרת, מדינת הולאנד, אשר לא ידענו תמול שלשום, אויר חדש, מנהגי עולם חדש. וכמה תמורות עברו עלינו, עד שהורגלנו במכע המדינה, עם היות המאכלים ומשקים לא היו נאותים לנו כפי הרגלנו. ועל כולם לא ארכה השלוה, לא זאת המנוחה הניחו לעיף, כי מיד התחילו הקטמות והרדיפות של שני כתות החוקים המסופר למעלה, שכל אחת רצתה לבלוע חברתה חיים. אמ"ה לחץ ביניהם, כי באשר לא יכול להשוותם, ולא היה אפשר להצדיקם גם שתיחן, ובהגיניו על צד החלוש שלא יהיה למרמס, קדשו עליו מלחמה וימררתו ורובו בעלי חצים הצד המתנגד, חשבו להוריד לארץ כבודו כנ"ל, וה' עזרו והיה מנן בעדו, ובעת ההיא עדת הספרדים החוקו בידו. בכל זאת היתה עת צרה ליעקב ומבוכה מצערו של אבא; נוסף לזה שהרכה תורה במלה המחלוקת הזאת. ואני בעת ההיא נעשיתי בר מצוה, את נשף חשקי אור לי"ד שם לי לחרדה ב), מעוף צוקה וחשכה עת דאגה ויגון ואנחה, ולא היה הזמן גורם לשקוד על הספר, ולקנות שלמות מחסרון רב וחבר, מנהיג ומנהל לעשות אתי ברכה. ולהעדר שלותי לא עלתה ארוכה, עד שגרמו עונות המקום ההוא, ובא לשם הנחש הצבוע

י

(א) פה נתקלקל הסדר מעט ככ"י, ואנכי ראיתי לתקן שיבוא המשך הספור אל נכון.
 (ב) כוונתו כי מיד אחר בר מצוה כאשר היה בן י"ד שנים באו עליו חיש צרות רבות.

התועב חיון, שבלבל את כל העולם, ונשרד הצדיק אמ"ה ז"ל במלחמה כבדה, לעמוד נגד התקיפים הספרדים הודים, אשר הפרו ברית אהבתם עמו הקדומה ונהפכו לאויבים, בהתערבתם על ריב לא להם, כדי לחפות על קלון מנינם, ועון התלוי בראש רש"א כנ"ל א), באופן שהיה מוכרח אמ"ה ז"ל, להעתיק דירתו משם כמסופר, ונמח שכומו לנוע עוד על כנפי הנרוד, להחיש מפלג לו ולביתו.

באמצע חורף תע"ד נסע הוא ז"ל ללונדון, על איזה שבועות, וזאתנו כ"ב שלח בספינה דרך ים כה לעמון. ישבנו שם כגרים עד אחר הפסח, עם שבני העיר הקטנה הלו עשו לנו כל הכבוד וכל נחת רוח שיכלו. והק' התורני ר"ל עמדין ע"ה רצה לתת לי בתו לאשה בתולה מליומדת משכלת, ממש לא היתה דוגמתה בכל ארץ אשכנז, ובקש להפריו לי סך גדול לנדן, כי היה עשיר מופלג מאד ובעל תורה, וכן בתו היתה חושקת להתדבק בתורה וביחוס; אך מטעם ידוע במשפחה נמנע אמ"ה להתרצות אליו ולומר לדבק טוב, והיה נסיון גדול גם מצדי, כי כבר הייתי בר דעת, ויודע לשקול הדברים במאזני בחינה נכונה, ולא נעלם ממני שהיה שידוך הגון מאד, לא נמצא כמוהו בארץ בכל אופן הן מצד הקרן והעשירות ובת טובים, באופן שהיה נראה לכל דרך ישר מאד לפני, ובענין שהייתי יכול לבוא לתכלית השלימות בנקל, וידעתי היטב שאמ"ה לא היה ביכולתו לתת לי מאומה, מה גם שדיו להפקיע את עצמו וב"ב, מתנועע ולא היה יודע להיכן נוסע, והק' הנ"ל וב"ב היו מחבבים אותי מאד, וממש מפצירים בי להפיק זממם ולהגיע לחפצם בי, עכ"ז חלילה לא בקשתי לצער את אבא, עם שהיתה דעתי נוטה לכך, שלא להניח דבר הגון הזה; גם אותו הפגם של משפחה לא היה כדאי להרחיקו, כי לא היה פסול בעצם ח"ו, וכבר דבקו כל גדולי קציני אשכנז במשפחה ההיא, שנברה ידה כמעלת החסד והגדולה, ולא בכל יומא מתרחש שידוך כזה, אעפ"כ לא גליתי אפילו מה שבלבי, ונכנעתי לקבל מאהבה הסכמת אמ"ה ז"ל, והחלטתי שאינו מה' להיות בת זוגי, כי לגדולה מוה הייתי מתוקן בענין זווגי מצד משפחה, אך יום צר ומצוק מצאוני כנ"ל בס"ד. וגם אותה אשה החשובה הנ"ל, אשר השקה נפשה בי, ולא עלתה בידה, מ"מ היתה מוכנה להיטב אלי אחר זמן רב, בהורמן הי"ת אותי לישוב על כסא הרבנות דעמון.

(א) ר"ת: ר' שלמה אילין הרב של הספרדים.

א. שם ג"כ היה מנצח בן יצחק (אשרגב) שם נה' וני מקלין
 וניא אף הקרה ה' אפני מלואי מצדא צאנרין כי הגאון עונר כ"ף
 ב. היה שרני אף ביקר כנאלו וחסה יתירה ומרה צ"ה נזיר
 א. שם אמ"ה ב" וניכיון בינימ אהרעל יתג שוקה אציה נכז
 ג. הני אמ"ה אצל ק"ק זיונא ונכ אהר"י א"ל ב" נזיריא
 ומעונג ב' שנים.

היא השתדלה על זה בכל נפשה, וגמלה אתי חסד הרבה ועם אשתי
 ע"ה, וכל ב"ב היתה לה חבה יתרה כאחיה וקורבה עצמית כמש"ל.
 מעמדן נסע אמ"ה ז"ל במפולו גדול, כי היינו חמשה בנים
 וחמש בנות לאבי ולאמי ז"ל; כולנו נולדנו להם באלטונא, ובת אחת
 קטנה היא לבדה נשארה מהנולדים לאמ"ה ז"ל באמשטרדם שלא
 נתקיימו, גם הבת הזאת מתה בדרך; רק אחותי רחל היתה או אצל
 חמיה בק"ק אייון שמאט; ואחותה הגדולה עם אישה וילדיה היו ג"כ
 אצלינו בעת ההיא, ואמי הרבנית ז"ל היתה מעוברת, ועמנו משרת
 ומשרתת כפי ההכרח, באופן שהיינו צריכין לשאת עגלות גדולות
 מלאות, ובעלי מלחמות מצויים בדרכים. נתעכבנו בבית דודי ז"ל ימים
 אחרים. שם נתן ה' אל לבי להשיב ע"ד מהר"א" בהשגותיו על
 תשובת אמ"ה ז"ל, שלא הי"ל לאמ"ה פנאי לעיין בהן בדרך נסיעתו,
 ואני פניתי לראות ולחקור ולהבין בדבר באותן הימים, ושם כתבתי
 חלק מסוים מתשובה זו, ראשונה שחברתי בעו"ה מלמודים, לא הגדתי
 ולא הראיתי לאמ"ה, עד היותו בברעסלוי; או ראה מה שכתבתי
 והשכתי בערו, וישרו דברי מאד בעיניו, ונשקני על ראשי, וקרא אלי
 המקרא: שפתים ישק וכו'. אחר עיכוב איזה שבועות בברלין, נסענו
 לבוא לברעסלוי, ובדרך הזה היה לנו אחריות גדול, בסכת חיילות של
 צבא מלחמה מדינת פרייסן, שעברו או בדרך ההיא, אע"פ שהיתה
 חרב של שלווה היו הדרכים בחוקת סכנה, ולפעמים היינו מוכרחים
 לעמוד ולהתעכב כאמצע הדרך, וקצתם פגשו ובקושי גדול נפטרנו
 מהם בשלום ותהי לנס. באנו לברעסלוי שילהי קיץ הנ"ל א.
 מברעסלוי נסענו לפולין בתחלת ימי חורף תע"ה. והשיא אמ"ה
 ז"ל את אחותי נחמה, ולא הצליח וזוגה בעו"ה, כי נהרג בעלה, שהיה
 נכדו של הק' ר"ה וויטשיו. ונתגלגלנו בצער גדול פעם בעיר אפטא,
 פעם בכפרים שונים הסמוכים, כי היתה הק' הלזו לשרפה מאכולת
 אש, יגענו לא הונח לנו עד שבא רץ מהמבורג, להודיע לאמ"ה ז"ל
 שנבחר מוק' ר"א, לשבת על המשפט שלו עם גיסו א"פ כנ"ל. או
 שם אמ"ה לדרך פעמיו ולקח אותי עמו, ונסענו כאמצע החורף בדרך
 רחוקה וקשה כזאת. או התעולל בי מיחוש של קוצר הנשימה ולחיצה,
 וגרמתי לאמ"ה ז"ל נוסף על מכאובו וצערו צער גדול, וכמה רפואות
 נעשו לי בדרך, בברלין ובשאר מקומות ולא הועילו כלום, וכמדומה

א. אצוני אמ"ה כ"ה
 ב. היפסקאל צ'
 ג. צ"ה וימיה ג'
 ד. שם תגזי מ"כ"ה

(א) עיין לעיל (צד 39).

שגם הרופאים לא הבינו ענין מחלתי, ולאחר שנים רבות שהתעולל בי המיחוש הזר הלז, הרגשתי שהיה מחמת תגבורת הדם, שהיה צריך להקל ממני ריבוי, ע"כ לא רפתה ידו מעלי עד שנפתח לי גיד הוהוב בעוה"י, או הניח לי מעט. רק שם נברה עלי [עצבות] ועלול משחורה, ונסעתי בצער הזה להמבורג, והייתי שם עד אחר עבור ימות הגשמים, ובתחלת הקיץ חזר אמ"ה ז"ל עמי מהמבורג לברעסלוי, ועשה לי

נישואין א.

אחר נישואין שלי הפריד הזמן ביני ובין אמ"ה ז"ל, לא זכיתי לראותו עוד, היתה קשה עלי פרידתו כפרידת הנפש מן הגוף, בפרשות כי הייתי נער בן שבע עשרה שנה ורך, וחסרתי שלימות הנכסף, ולא חסרתי מאבי רבי ככלב המלקק מן הים, בצוק העתים הקשים שעברו עלי בעת התחלת גדולי כנ"ל, שרובם הלכו בצער יגון ואנחה, מלמול ותנועה מארץ אל ארץ זמן רב. עתה היו פני מועדות ללכת אל ארץ אשר לא ידעתי מתמול שלשום, לבוא לדור בין מדינת מעררין, עם ולשון אשר לא הכרתי, ומנהגי מדינה אשר לא הורגלתי, ועל כולם היה לבי דואג בקרבי, על שלא זכיתי לשמש את אמ"ה ז"ל כראוי, כי בילדותי וקטנותי אמרתי בלבי עדיין יש זמן, על כן לא שמעתי בקול מורי, ולמלמדי לא השיתי אוני; וגם בעת שהייתי רוצה וחפץ ללמוד לא מצאתי לי רב ומלמד ומנהל, ואמ"ה ז"ל רוב היה טרוד במלחמה קשה כנ"ל, גם לא היה יכול להחזיק מלמדים לבניו הילדים בבית כפ"ע, בפרט ישיבת כרכים קשה כאמשטרדאם, והוא ז"ל לא קבל מתנות ודורוגות, כי על כן הכסף אול מכליו, ולכן אני כימי חרפי כבן חמש עשרה שנה, הייתי מוכרח ללמוד עם שני אחי הקטנים, לא זו בלבד שלא היה לי עוד מלמד ומורה, לפי שלא היה בכחו ז"ל, להחזיק להם מלמד מיוחד אשר ישר בעיניו.

ובהפרדי מאת אמ"ה ז"ל, נסעתי עם זוגתי וחמי ז"ל לארץ מעררין. והיו כבואנו עייפים ויגעים מן הדרך, כשנה ראשונה של שמחת חתונתי, פשט הנגף בארץ מעררין, גם בא אל העיר ברודא, העיר שהיינו שוכנים בתוכה. סמוך מיד לשוב חמי ע"ה לביתו, זה שבתו הבית מעט. אחר ימים אחדים החל הנגף בעם, ברחנו מן העיר ונעתקנו אל הכפרים להחיש מפלט, והיינו נמושים על פני השדה. בימות החורף היינו מוכרחים ללון תחת אוהל פרדם ביער וקרר בלילה

א) עיין לעיל (צד 42).

א) אביך לקח אשה
היה כש עמד בסוף
סעודתו וי קהל ונפג
מערב. וזכר לו ז"ל
טעמי טעם פניו
אף לא טעם קדוה
ונפיש עיני שמה
היה טעם ימי הנפג
היה טעם ימי רבי
דודי כפ"ע.
ז"ל טעמי טעם שמה
כי טעמי טעם יגון
וזמנת עסקי הגוים

כמה שבועות, עד כי בחמלת ה' עלינו נכמרו רחמי הכפרים, והניחונו לבוא אל הכפרים, לשכון עמהם בצל קורתם בדמים יקרים. וכאשר עברה זאת הצרה, וראיתי עולם חדש טבע חדש ומנהג חדש, ובבית חמי ז"ל היתה ג"כ הפרנסה קשה בעת ההיא, והוצרכתי להסתפק בהכרחי מאד בלבד נגד רכות טבעי והרגלי ולמודי בבית אבא, ומיד מעמתי ג"כ מעט מר ממות, כי אשתי ע"ה היתה מתקף תקיפא, אף אם מעברא במילי וחסירה היתה, רק עוונותי עשו אלה לי; נוסף לזה כד משלם שעורי מכדא בבית חותני ז"ל, והיו חורשים בעגלתי למצוא חירתי, מקום שהצנעתי כיסי, מעט הכסף שקבלתי, לא התרציתי לתת לכסף מוצא למשדי זווי בכדי, נקיש ואתי תיגרא א), והרגילו עמי קטמה, וכמעט הפרידו ביני ובין זוגתי, באופן שלא נחתי ולא שלותי ולא שקמתי, מעודי לא ישבתי יום אחד בשלוח, בעת פרח ציץ בחרותי מרחם משחר מל ילדותי, ימי נערותי ובחרותי חלפו עם עניות, כל עמת שבאו בצער וצרה ויסורין, מבית ומבחוץ רבה אנחתי, ערבה כל שמחתי, עם כל זה פקודי ה' ישירים משמחי לב נשבר ונדכה, היו לי לשמחת לבבי ולמשיב נפש, לולי תורתך שעשועי או אבדתי בעניי.

רק העיקר חסר מן הספר, ר"ל שלא היה נמצא בידי אז רק ספרי ד' מורים, שהבאתי עמדי מה שנתן לי דודי ז"ל ודורון לחתונה, בהם עסקתי כיד ה' הטובה עלי כפי השגתי, וזולת לא היה מצוי לי אפילו כרך גמרא לחפצי, כי אם בשאלה ובקושי גדול. אף אם היה לחותני ע"ה כמה ש"ס, וביתו מלא ספרים יקרים ונכבדים, לא שלטה עיני בהם, ולא הי"ל רשות לקחת מהם לעיין בהם כצרכי. ועם כל הדוחק והלחץ הלז, מיד נתנו עיניהם בי בחורי חמד, לומדים נשואים ופנויים חשקו ללמוד אצלי, ואני הייתי יותר חפץ ללמוד מללמד, מ"מ לא יכולתי לשום לאל מלתם והפצרתם למנוע מהם ח"ו, גם כי אמרתי: מתלמידי יותר מכולם, המה יקימו תלמודי בידי, בכך המיתי שכמי והייתי למס עובד עבודת ה' עם חברים מקשיבים לקולי, ונאספו אלי בחורים מעם ולומדים חשובים, ולמדתי עמם גפ"ת ומא"ח עם ב"י מקרא הלכה ואגדה, והיו דברי ערבים לשומעיהם, והיתה לי חברתם נוחה ונעימה צוותא בסימא, עד שרצו לקבוע לי ספוק צרכי ביתי בריוח, כי היו אבותיהם עשירים סוחרים נכבדי ארץ

א) ע"פ מאמר חז"ל (ב"מ דף נ"ט) כד משלם שעורי מכדא נקיש ואתי תיגרא בביתא.

א) מנפ

הגר, ולא אביתי כלל, ועד בשחק נאמן כי לא לקחתי כסף ושוה כסף כל מאומה.

אבל לא ארכו לי ימי המנוחה והשמחה, כי בעוד שלש שנים כשני שכיר, שהייתי שכיר יום, כי לא הנחתי אותם מלפני לצאת ידי שמועה מפי פ"א בלבד, אבל היו חוזרים על תלמודם לפני, ביחוד בלמודי שיעורי דרבנן הפוסקים מור עם ב"י, לא נפמרו מאתי עד שהיה שגור בפיהם, מה ששמעו וקבלו דבר יום ביומו, ולפעמים הייתי מורה עמהם כל כך, עד שיגעתי בקראי נחר גרוני, והוצרכתי לקשור ראשי כסודר מרוב עבודה כדי להסביר להם ולהסדיר למודם בפיהם, שיהא ערוך בלב ושמור בלשון בלי משגה ובלי טעות בהבנה, פתאום שודר בא אהלי וכל מיתרי נתקו, זמותי עברו מורשי לבבי, פלצות בעתתני רעדה אחזתני, את נשף חשקי שם לי לחרדה, בכוא אלי שמועת פמירת אמ"ה ז"ל, ההפך עלי בלהות נהפך עלי הגלגל, גלגלני לאחור צנפני כדור אל ארץ רחבת ידים, היא מדינת פולין, הלכתי בדרך רחוקה אשר לא עברתי בה מתמול שלשום, עברתי יחירי עם אנשי פולין במלמול הקשה, הרבה יותר ממאה פרסאות בסכנות רבות. פ"א ראינו בחוש, כי הלכנו מן המלון, נתלוו אלינו שודדים שני רוכבי סוסים, הלכו אצל עגלה שלנו עד היער, הלוך ושוב ומביטים אלינו כנועצים עלינו, עד שפגענו בעגלה אחרת של תגרים נכרים מזויינים שהלכו לפנינו, וכראות הרוכבים הנ"ל את העגלה ההיא נוסעת לפנינו, או מיד חזרו לאחוריהם, ולא נגע בנו רע. ברוך המציל! וכאתי ת"ל לק' לבוב בשילהי קיץ תע"ח, ומצאתי בית אבי ז"ל מתאבלים אבל כבר גם כל הארץ בוכים על אבדתם היקרה בלי תמורה מאנו הנחם כנ"ל א), ואנכי פתחתי פי להספידו מחדש, ודרשתי על קברו של אמ"ה ז"ל בפני קבוץ גדול שהיה, כי באו לשמוע אמרי כל יקירי נכבדי הקהל, והמון רב עמהם ליקרא דשכבא, ושמעו אמרי כי נעמו, וקניתי שם טוב מאד, כי היו הדברים נעימים מאד לאוזני השומעים, וקראתי שם הדרוש "יציב פתגם", על שם העמדת המצבה שעשיתי לאמ"ה ז"ל על קברו בו ביום שדרשתי והספדתי עליו. ומענין זה של עשיית מצבה היה נושא הדרוש, וכלול בתוך פסוקי פרשת השבוע, בהמצאה רבה ועומק ומתיקות, ודברים מיושבים

א. ~~בבבבב~~ ק"ה
ב. שם. אמן
וידעו ואלו דברים
ק"ה ג. תלמידי
כאלו הי"ה

א) הגאון חכם צבי מת כליל יום ב' דר"ה אייר תע"ח, בן נ"ח שנה עיין בס' "יציב פתגם" ליעב"ץ (דף מ"ו ע"ב ודף כ"ו ע"ב).

היטב הדק, באופן שהכירו כולם שהיה הדרוש מן החדש, חרושי תורה שלא שמעתן אוזן, ומכוונים הנושא עם פרשת השבוע בדיוק נמרץ; המה הרהיבוני לחברו בקונטרס מיוחד, וכבר בא לדפוס בעזה"י.

גם שם לא חדלתי מלתת מתקי ותנובתי, כי למדתי עם אחי הצעירים הבחורים, גם עם חתן הרב ר"ל ר"י בעת ההיא בלבוב, והוא היה בן הרב ר' בצלאל אחי חמי הרב, שהיה אב"ד באוסטרא, ובנו הלז היה אחר זאת ר"י באוסטרא. ק"ק לבוב כדוני בעת ההיא להיות לראש ב"ד שלהם, וכבר היו רוצים לקבלני לרב ואב"ד, אם היה לי חתימת זקן. כל כך היתה אהבתם עזה תקועה בלבם ושמורה לבית אמ"ה ז"ל, כי אמרו בניו ודאי ולכו בדרכיו, אך עדיין הייתי רך בשנים, כי רוב שנים יודיעו חכמה, והייתי שפל אנשים, אם גדול הייתי בעיני כל העם, לא בא במחשבתי לחזר ולבקש אחר שום גדולה וכבוד; רק מרוב תוקף אהבה עזה וחבה יתירה עשו זאת לתת לי מעטה תהלה וכבוד רב"ד, שהיא סמוכה לרב אב"ד, וחשבו שאתיישב אצלם לקבוע דירתי בלבוב, וכל בני הקהלה היו מתברכים בי ובבית אבי, הלואי שיתקיימו בי הברכות ששמעו אוני מאחרי. בכל פעם שהייתי עובר ברחוב, ושם יושבות נשים בחנויות מוכרות סחורות מאכלים ומשקים, היו מתברכות בנו בעברנו דרך שם. גם הרב הקדוש ר"ח רייזיש הי"ד א) נתן עיניו כי להחזיקני שם, בקש ממני שאקבע דירתי בלבוב, כדי ללמוד עם אחיו חתנו הרב הקדוש הי"ד; גם הקצינים המפורסמים הרבנים כמו' העניך וגיסו ר' נתן ע"ה רצו שאתיישב בזאלקווי ואלמוד בכה"מ שלהם, ולעשות לי הספקה טובה.

אמת כבר הייתי מרוצה לקבוע דירתי בלבוב, בראותי רוב החבה עצומה וגודל הכבוד של בית אבא וארץ טובה ורחבת ידים לפנינו, הן בענין הפרנסה בזול, והן בענין שירוכים הגונים המצויים לבנים ובנות עוד קטנים. כי עם היות שהניח אמ"ה ז"ל שבעה יתומים קטנים, ארבעה בנים ושלוש בנות, אלמלא היינו להומים אחר ממון היו מעשירים אותנו, כאשר כל קציני ארץ פולין היו רוצים להתדבק בורעו של אמ"ה ז"ל ולהפריז להם מוהר ומתן כחפצנו, גם לתת דורות גדולות לאמי הרבנית ע"ה, ואפילו אם היו לנו שבועים בנים להשיאן לא היו מספיקין למלא תשוקת כל פני הארץ, החפצים בבני אמ"ה ז"ל; ולא לבד שלא

א) עיין בס' אנשי שם לבאבער (צד ס"ד סי' קס"ה).

היינו צריכין לתת להם מאומה לנדוניא, אבל היו מרוצים להיות כל מחסורם עליהם ולהוסיף מתנות ותשורות, גם לי הצעיר גדול האחים שאחרצה להשתדך עמהם מלבד מה שנדרו להורתי ז"ל. אבל אנחנו לא רצינו להכנס כשידוכים עם כל בעלי הממון הגדולים, שהיו רצים אחרינו ומרכים עלינו רעים ושלוחים, שתדלנים ושדכנים להטות לכבינו אל הכסף, אפילו שרצו להתיר פס ולפייסנו בתרקבא דינירי, כאין היה חשוב אצלינו כשלא היה השידוך נערך לפי כבודנו. כאשר היה אמ"ה ז"ל מואם בכסף בעניני זוגים כנ"ל, כדרך שנהג עמי ועם אחיותי הגדולות, ככה נהגנו אחריו לא נתנו עינינו בממון, כי אם במשפחה, ועל דבר זה נהפכו לנו כמה מתקיפי המדינה לשונאים; ופעם עמדנו בנסיון גדול אני ואמי ע"ה, כי אחד מאילי הארץ היה רודף אחרינו לשדך עמנו עכ"פ בכל אופן, כי חשקה נפשו מאד באחד מאחינו ובנו, ורצה להרבות מוהר ומתן, ולא הניח לנו לישון מפני ריבוי המפשרים, ואנו לא יוכלנו להסכים על כך מטעם ידוע שהיה לנו השידוך ההוא, מדאנה מדבר שלא יכשל ח"ו ורעו של אמ"ה ז"ל, בדבר שמסר אותו צדיק נפשו עליו; מה עשינו למהר לסלק מעלינו צרת הפצרת האיש הנכבד ההוא: הסכמנו לשדך את אחי עם בתו של רב אחד ממשפחה נכבדה ורמה, גם עושר גם כבוד אתם, אע"פ שלא נתן כלום לכיסנו. והאיש ההוא אשר התאמץ ועשה השתדלות גדולה להשיג חפצו נהפך לנו לאויב בראותו כי לדיק יגע עמנו, ולא עלתה בידו מה שחשב, והתנגד לנו ג"כ בענין שמ"ח שהי"ל על הגליל, ועכ"ו לא נח ולא שקט לסבב במול מעשה התקשרות השידוך שעשינו; אף אם היינו סוברים שאין אחר מעשה כלום, הוא לא כן ידמה, וכאשר נספר שסוף השיג חפצו.

והנה מן השמים היה, כי אחר זה נפמרה אמי ז"ל, אחר שחלתה חולי כבד; כנראה היה מרוב יגון ואנחה, כי לא רצתה לקבל תנחומין על בעל נעוריה, אף אם היתה ילדה עדיין בערכו של אמ"ה ז"ל, כי היתה אשתו שניה כנ"ל, והיתה אחר מות אמ"ה ז"ל כבת מ"א שנה, וכמה מגדולי רבני פולין רצו לקחתה לאשה. אבל ח"ו אם היה אדם רוצה לפתוח פיו לדבר אפילו ברמו מעסק שידוך לפניה, כמעט היתה פוגעת בו מרוב מרירות, לרוב חסידותה ואהבתה לאישה ז"ל. הידוע לה בחסידות וקדושה מאין כמוהו בדורו. על כן תמיר היתה דמעתה על לחיה, מעת שנגלקח ממנה בעלה הנאמן לה, והיא נאמנת לו, לא בחרה עוד באיש אפילו היו נותנין לה כל ממון שבעולם. ואע"פ שהיו מנחמים אותה כבניה ואומרים לה: למה תדאג ותכבה כל כך, הלא יש

לה ת"ל כל השמחות בבניה וי"ח, ואינה צריכה לראוג בשביל בניה היתומים, אדרבה הם יהיו לה למשיב נפש, ולכלכל את שיבתה בטובה רבה, כאשר הכל רצו אחריהם, ותוכל להשיג עשירות על ידיהם, מ"מ לא שתה לבה והיתה תמיד ביגון ואנחה, ערבה כל שמחה, עד שנפלה בחולי כבד מאד, והייתי בצער וצרה גדולה בשבילה, כי היה קשה פרידתה מאד ועלתה צעקותינו למרום. ובעו"ה מתה עלינו לסוף שלשה רביעי שנה אחרי מות אבינו ז"ל, וכיום שלאחריו מתה אחותי הקמנה ילדה בת שלש שנים; ודבר גדול אירע בקבורתה. אח"ו נפלתי למשכב כמעט שנתיאשו ממני, וה' ראה בעיני שלח דברו וירפאני.

ואחר בוא שמועת פטירת אמי ז"ל אל דוקלא, במקום שהיה יושב שם גיסי הרב מוהר"ל, בעל אחותי הגדולה ע"ה, על כסא רבנות שלו, מיד שם לדרך פעמיו ובא ללכוב, ומצאני עודני שוכב על ערש דוי, ומיד לקח גיסי כל עניני הבית ואחי לרשותו, וסתר מעשה השידוך הנ"ל שעשיתי עם אחי, ולקח הנער תחת ידו ונסע לזאלקווי, ושם תקע אהלו ועשה שידוך מחדש עם אחי המשודך כבר, ובמל התנאים הראשונים ונתקשר שם עם האיש ההוא שהיה מפציר בי כנ"ל, ומפור ממון רב על זה להשיג רצונו וחפצו. גם הבטיח לגיסי ע"ה על דבר רבנות חשובה להשתדל לו, וע"י כך עלתה בידו הפעם תאותו ומבוקשו אחר היאוש. ואני שנכנסתי ערב בדבר הראשון תחת הנער נשארתי בק"ק לבוב, וכאשר נודע מהתקשרות גיסי בעד אחי שם, אזי תבעו אותי לדין המשפחה של הרב ההוא, אשר השתדך עמנו בתחלה לפני הרב ר' יהושע ז"ל, שבא אז לשם וישב על כסא הרבנות דלכוב; וע"ו בישי"ק היה מעשה התביעה, כי הוגד להם שבדעתי להעתיק ג"כ דירתי מלכוב, וליסע משם בליל מוצאי ש"ק. על כן הותרה הרצועה של הרב הנ"ל, שהסכים על כך, אף כי לא חל ערבות שלי על גוף הנער, שהיה גדול וברשות עצמו, רק לקיים התחייבות איזה מתנות ומלבושים, וצרכי הנשואין כפי התנאים, ובקושי נפמרתו מהם בשלום בידעם אונסי.

אגב אורחא אוכיר עניני השידוכין, שעשה אמ"ה ז"ל בחייו עם שלש בנותיו הקודמות אלי: אחותי הגדולה מרים ע"ה, שידוך לגיסי ר"ל ע"ה בנו של הרב מו"ה שאול ז"ל, שלשלת יוחסין של הגאון מ' העשיל ז"ל; אותו קנה בדמים יקרים מאד, שבעה עשר מאות ר"ט נתן לו לנדוניא, אע"פ שהיה יכול לשדכה אל כמה עשירים מופלגים מארץ אשכנז, שהיו להם בחורי חמד שהיו רודפים אחריו לקחת בתו הנ"ל בחנם, ואפילו לתת לכיסו, כי אחותי זאת היתה גדולה בנוי, היפה

בנשים ומלומדת, והפרייו עושר רב, לא פנה אל רהבים ושמי כסף, ונתן לבתו הרכה יותר מיכולתו כדי להדבקו ביוחסי משפחה, מלבד הוצאות גדולות ומוזנות כמה שנים, ואביו לא נתחייב בכל זה רק במלבושים ומתנות. והיה הם בדרך לבוא על נישואי צעיר בניהם הנ"ל, מת הרב כמוה"ש הנ"ל בדרך בק"ק גלוגא *), כבר נתקבל גם לרב בק' אמשטרדם, והיה רוצה ליסע לשם אחר חתונת בנו, ולא הספיק לראות בשמחת בנו, כי נטרפה לו השעה, ובא גיסי הנ"ל עם אמו ואחיו וגיסו, ועשה לו אמ"ה החתונה על הוצאותיו בפוזר גדול כנ"ל. והנה החתן נער נשאר ברשות אמ"ה ז"ל, אחר שנסעו אמו ואחיו וגיסו מזה, כתינוק שנולד, וכל מפולו היה על אמ"ה, גם ללמוד עמו ולתת לו חבר טוב, שימלא ידיו בחזרת לימודו, ויורוהו בדרך טוב. לא נח ולא שקט אמ"ה עד דשווייה גברא רבה, וכמה שנים ינק גיסי הלז משדי תבונתו של חותנו אמ"ה, ויצק מים על ידיו, והיה ג"כ סופרו מעתיק כתביו ואגרותיו, גם למד עמו דקדוק וד"א. עכ"ז לא עלתה בידו ע"י שמושא הרב להיות בעל צח לשון ומליצה טובה בעברית, אך בסברא ובהוראה והנהגת ציבור הרויח אצלו מאומה ²), ומ"מ לא חסרו הרבה, ובתחלת ענינו היה שוקד מאד על לימודו, מתוך הרחבת הלב ומתוך טובה הרבה, שלא זכו לה ת"ח גדולים אפילו אחד מאלף, כי היתה לו אשה טובה מאד במדות חמודות ואהבת מוסר וי"ש וצניעות וחסידה גדולה, ואהבה עזה לבעלה עם הכנעה וענוה, נוסף על יפיה ונעימותה הרב, ומשכלת במלאכת נשים ובהנהגת הבית בנקיות, מצורף לתוקף חבת חותנו וחותנתו הורי ז"ל, שעשו לו כל חשק לבו, וכל עינו ומעינו של אמ"ה היה עליו, לגדלו ולחכמו ולהצליחו בכל ענין ואופן שיוכל, ולמסור לו חברים טובים, לפי שהיה חתנם הראשון לבתם האהובה, ובו נתקע ממש כל יגיעו ועמלו, לא לבד בחייו של אבא, כי גם אחרי מותו, כי עשה שסמכו אצלו אחי ושתי אחיותי בין היתומים.

אחרי נסעו מפולין מסרתי בידו כל עובון אבי ז"ל, כסף ושוה כסף וממלטלין וספרים ושמרי חובות המדינה, שהיה עולה לסך מסוים, כמה אלפים ר"ט הלך למיזון, כמה שקע באופן זה, ואני גדול האחים

א

א

(א) ונקבר ביום ה' י"ז אייר תס"ז, עיין בס' עיר הצדק לצונץ (צד קנ"ט).
 (ב) יעב"ץ ויחמש פה בספרו בלשון מאומה על דבר מה ובלע"ז (עטוואס).

לקחתי שמר חוב על ר' הענדלי ע"ה בק"א שהיה עומד לגבות *), בכך לסלקני מכל העובון הרשום כנ"ל, כי אמר שיבוא אח"כ לחשבון כשהא הכל גבוי, וכל הממלטלין וכסף וספרים נקבצים יחד, שעדיין היו מפוזרים במקומות אחרים בברעסלוי ברנציג, והמעות של חוב המדינה, והכל נגבה אחרי העתקתי מפולין. ואמנם הו"ל הוצאות ג"כ על אחי ואחיותי איזה שנים עד שנשאו כולן בעוה"י, רק לתת נדוניא לא היה לו צורך, כי אם לאחות אחת מ' לאה, שהיא נשתדכה לבנו של הרב הקצין ר"ח ליורל, שהיה לו בן נחמד, והפריז לו ג"כ ממון איזה סך, והוא עזר וסייע לרכנות דק"ק לבוב, נתחייב לו אמ"ה ו"ל בחייו, להפריז לנדון אלף ר"ט, ושאר דברים כנהוג; זה היה ב"ח קשה והוצרך לסלקו עכ"פ, עם שלא נודע לי עד היום, כמה נתן לאחותי זו. אבל לאחי הארבעה, לא לבד שלא היה צריך לתת להם מאומה, אבל אדרבא הוא היה לוקח מהם הרבה, ביחוד מהקצין המ' ר' יוזפא אוסמרא, שעשיתי אני עמו שידוך להשיא אחי הקטן לבתו, היה לו לגיסי הנ"ל יניקה גדולה ממנו, כל הימים שהיה אחי הצעיר ברשותו. וכן ממחותן השני שעשה גיסי שידוך שני עמו כנ"ל היה לו ג"כ הנאות גדולות, וזה היה גורם שנמרד אח"כ בעסק רבנות, שהכמיחו להיות מסייע שיש בו ממש, להביאו אל גרם המעלות. כסבה זו משלה שנאה ותחרות בינו ובין הגאון ר' יושע הנ"ל, שנתקבל או בק' לבוב ע"י השתדלות עצומה של קרוביו שהיו לו שם ²), ובאמת נתקבל ר"י קצת באלמות, וברצי כסף בר"י וברא"ה שלא כדת של תורה, והרבה אנשים היו בלבוב שהיתה דעתם קרובה אל בית אבינו ז"ל, שהיו מטים אחרי גיסי הנ"ל לקבלו לרב דלבוב והמדינה, לולי שנברה יד בעלי זרוע בצירוף מתן דמים. ולכן אחר שנתקשר הרב הקצין ר' נתן מזאלקווי ג"כ עם בית אבינו ועם גיסי הנ"ל, שהמציא לו חשקו וחפצו באחי ר' דוד, היה חפץ להיות לו [במסייע] לעזור בענין הרבנות דלבוב, ונתעוררו תחרות ומדנים בין גיסי הנ"ל ובין ר"י הנ"ל שהיו רודפים וא"ז ימים רבים, גם התאמץ מחו' הק' הנ"ל לתור לו מקום כבוד בניו ובניו בק' מארניפאל, שהיה יושב שם רב אחד מקרוביו של גיסי,

(א) שמו היה הענדלי הכהן ועיין להלן (צד 71), וכן אמר יעב"ץ בספרו תורת הקנאות (צד ג"ו) בזה"ל: וסח לנו המשכיל פ"מ ר' הענדלי ע"ה בן פ"ז החכם המושלם המפורסם ר' משה ר' ליכש ז"ל, שהיה עמוד הימיני לק"ק אלטונא.
 (ב) הוא הגאון מהו"ר יהושע בעל פני יהושע שנתקבל לאב"ד בלבוב כשנת תע"ז, עיין בס' אנשי שם לר"ש באבער (צד ק"ה).

והוצרך להיות נדחה מפניו בהשתדלות מחו' ר' נתן הנ"ל, שהיתה ידו תקיפה שם באותו מקום אצל השררה, לכן הועבר הרב הקודם והושב שם גיסי, ושמעתי שהי"ל אמתלא בעסק זה, שהיו אומרים שאינו למדן ואינו ראוי לישב על כסא ההוראה. איך שיהא, דבר זה סיבב לו שונאים הרבה, גם בגליל מכני משפחתו של גיסי, שהיו אוהביו ומסיעיו בתחלה, אח"ז התנגדו לו מאד והיו בעוכריו, שלפי דעתם נמפל בעסק מכוער, להיות עוכר שארו כשביל הנאות עצמו; לכן לא נחו ולא שקמו עד שהוציאוהו ג"כ מן הרבנות הנ"ל, וכאשר עשה כן עשו לו. ואמרו: וכי לזה היינו צריכין לפולין, מתחלה שילך בדרכי רבו, שהיה כאביו חכם צבי זצ"ל, שכל מעשיו לשם שמים ואוהב היושר והצדק לכל אדם, [כלי] שום נטייה ופנייה, ולא דרש כבוד עצמו וטובתו. לכן נהפכו לאויבים רבים מאוהביו לפנים, ולא עלתה בידו הרבנות דק"ק לבוב, בפרט שכבר היה יושב ר"י הנ"ל וגדולה חוקה. וכל הימים שהיה יושב ברבנות ראשונה שלו בק"ק דוקלא עיר קטנה היה שוקד על למודו ומצליח, ואח"ז נטרד בעניני רדיפת כבוד הרבנות, ונתקבל לרישא, גם שם לא ישב בשלום, אח"ז נתקבל לגלוגא וכדומה, שבכל אלו המקומות לא הרויח הרבה בדעת התורה, כ"א מה שמעלת הרבנות משך אחריו בהכרח, בענין הנהגת הצבור וההגל הוראה ודיינות, בפרטות, שהיו לו באותן מקומות לומדים חשובים ודיינים ווקנים והיו אוהבים לו, עכ"פ היה מתגלגל בצער ג"כ הרבה פעמים, מלבד עניני מחלוקת כי היה צריך להוצאה מרובה ופזור, ולא היה מוצא די ספוק במקומות הנ"ל.

אבל לעת זקנתו הצליח [למצוא] מקום וכבוד אביו ורבו, ונתקבל לרב דק"ק אשכנזים באמשטרדם בלי קטרוג, ועמד שם כמ"ו שנים. שם היה לו כל טוב עוה"ז בשלימות ובספוק רב, עם שלא נמלט ג"כ מתחרות כ"פ אז, בסבת שני צדדים ישנים שהיו שם כנ"ל. ואע"פ שהיו לאחדים בידו זמן מה, מ"מ איזה פעמים נתעוררה עליו השנאה הישנה גם חדשה, כי בימיו נפלגה עיר אמשטרדם עוד שנית בסבת חזנים חדשים, מתחלה ע"י אותו חזן שהיה אח"כ חזן מגלוגא, אחריו חזן משווערועניץ. כל אלה היו נסבה לפירוד לכבות מחדש. אלא שעכ"ז לא יכלו לו, כי היה יודע לסלק מעליו מענות ותרעומת שהיו מוצאים לו מתנגדיו. גם חדש בה"מ כאשר ראה מרבו אמ"ה ז"ל כנ"ל, אע"פ שלא היה יכול להרביץ תורה הרבה, כי נחלש היה בסוף ימיו והוכח במכאובים. וכשהרחקתי נודד מביתי [לאמשטרדם] היה אחר היאוש, עכ"ז נעשה ככריה חדשה תיכף לביאתי לביתו, והיה עד

שנת [תקמ"ו עוד בחיים] (*), כמו שתי שנים אחר פטירת אחותי ע"ה אשתו הרבנית ב), והניח יתרו לעוללו בניו ובנותיו, ולכנו הגדול הוריש כסאו. גם צריך להודיע שבחו, שהיה ותרן בממונו, גם אחותי הנ"ל כמוהו ותרנית, גומלת חסדים הרבה לקרובים ולרחוקים, ולא יכול ספר ספור מעשיה הטובים, ולא חנם זכו מה שלא זכו מצוקי ארץ. גם נתקיים בגיסי הנ"ל: גדולה שמושה יותר מלמורה, כי היה עומד ומשמש לאמ"ה כעבד, והיא שעמדה לו וזכה גם לשני בנים חכמים וסופרים, דומים קצת לאחי אמם, שכלם חכמים גדולים וסופרים גדולים וחסידים, ה' עליהם יהיו; כבתו השנייה נתחתן לבן הגאון ר' מאיר אב"ד דפרוסטיץ, והצליח גם כן ברבנות במדינות ליטא, ורק להם בן יחיד רך וטוב חכם וסופר, היא עמדה לו ג"כ בממון הרבה, וה' יאריך ימיהם ושנותיהם בנעימים. אחותי השלישית נשאת לנכדו של ר"ה ווימשיו, אבל לא הצליחה כלל, אחר איזה שנים נהרג בעלה בדרך ביער מן רוצחים, ונראה שהוא ע"ה היה צריך לשלם חוב זקנו וכניו, שסכבו הריגת שני אנשים צדיקים וטובים כנ"ל, ולא הניח בן זורע, ואחותי תי' היא נשארה אלמנה וגלמודה, לא רצתה להנשא עוד לאיש, אע"פ שרצו כמה גדולי הדור לקחתה לאשה, בחרה לישב אלמנה כל ימי חייה. אלה השלשת אחיות הגדולות ממני השיא אמ"ה בחייו, גם אותי בנו הראשון רביעי לבטן עשה לי נישואין כנ"ל, ואחותי קטנה מ' לאה שרך בחייו לבנו של הרב הק' ר"ח ר' ליוורש, והפריו לה ג"כ ממון רב בנדוניא, ולא זכה להשיאה בחייו, אבל נשאת לו לאחר מות אמ"ה ז"ל, ונשקע בו ממון של העובון הנ"ל, ולא האריך ימים, אבל יש לה ממנו בן נחמד ה"י, ואח"כ נשאת להרב ר"מ בנו של הגאון ז' אב"ד באמשטרדם. משם נסע לא"י; גם זה לא האריך ימים, אבל גם ממנו ז"ל בן הגון ה"י. אחותי הצעירה דבורה תי' נשאת לנכד הרב ר' יואל מאוסמרא, גם אביו ובנו בעלה של אחותי הם רבנים בוואלין. אחי הארבעה שי' כולם נשאו נשים אחר מות אמ"ה ז"ל, ונשתרכו לבנות קצינים, חוץ מאחי מו"ה נתן שנשתדך לבת רב מופלג, ולכולם חנן ה' ילדים טובים והגונים, חכמים ונכונים

(א) נתקבל לרב באמשטרדם בשנת ת"ק ומת ליל שביעי של פסח תקמ"ו עיין בס' שארית ישראל בלשון יהודית אשכנזית (דף ק"מ ע"ב ודף קמ"ו ע"ב) והח' יעב"ץ השאיר פה מקום חלק בכ"י, ואנכי הוספתי פה הפרט ההוא.
(ב) שמה מרים ומתה בחודש תמוז שנת תקי"ג עיין תולדות יעב"ץ (צד נ"א).
(ג) נשמת בכ"י שם הגאון הזה, ואולי הוא ר' אלעזר מבראדי שנשמת בכ"י גם שמו מקודם (עיין צד 47) והוא היה רב באמשטרדם והלך משם לא"י.

בנים וחתנים ה"י, רק לפי שאיני בקי בהן ובשמותיהן לא אאריך בהן. והריני חוזר לסדר דברי תולדותי בעזה"י, ולמקום שהפסקתי למעלה בין הפרקים. כי מאד חשקה נפשי להתיישב במדינות פולין עם בית אבי מה נעים שבת אחים גם יחד. ונתאחרתי בפולין מסוף קיץ תע"ח שבאתי לשם עד אחר פסח תע"ט. ובזמן הלזה כתבתי לאשתי שתבוא אצלי לפולין, כי טובה הארץ לפנינו, ביחוד בעלי תורה מוצאים בה כל חפצם. הן כענין הפרנסה בכבוד, והן בעסקי שדוכים לבנים ולבנות, בפרט אם הם משפחות מיוחסות, הכל רודפים אחריהם ונותנין מעות לכיס אבותיהם. אבל לא עלתה בידי ולא נתנה לי שאלתי ההגונה כפי הנראה, אבל עצת ה' היא תקום, וה' חשבה לטובה כמש"ל בס"ד. כי היא היתה או ילדה בשנים, ולא יכלה להסכים על זאת, לעוזב אביה ואמה וליסע אל ארץ אחרת, והוכרחתי לשוב לביתי, אחר ששב[עתי] רעות רבות וצרות, לא זו כאותן ימים שעמדתי בלבוב בשנת אבלו של אמ"ה, גם שינה לא הונח לנו כל השנה, לא שקמנו כלנו ויבא רוגז, שם קברתי [יום ב' ג' שבט תע"מ] * שרה רבקה ע"ה, אמי הורתי מורתי החסידה, אשר היתה עדיין רכה בשנים, בערך ארבעים שנה ומקצת יותר ^א. ואיזה פעמים כבר פרחו נשמתה ממנה, ומרוב צעקותינו חזרה פעמים באיזה ימים שלאחריו כמעט. גם כל בני בית נפלו למשכב, גם אנכי חליתי וזיהיתי כאחד מהם ויתר עליהם הגעתי שערי מות, וה' שלח דברו וירפאני והחזירני לאיתני, והיתה לי נפשי לשלל.

ועובתי את בית אבי אחר שעשיתי עם אחי הקמץ שבכולנו שידוך עם בת הק' ר"י אוסטרא. והנחתי גם עזבונו של אבא כסף וכלים ומטלטלים וספרים וחובות שעלו לסך מסוים, הכל נשאר ביד גיסי הרב הנ"ל ע"ה, ובחזקת בית אבי ז"ל, כי היה הכל מפוזר ומפורד במקומות אחרים כנ"ל, ולא יכלתי להתעכב עוד, עד שיבוא הכל אל מקום אחד לבית אבי. ובידי נמסרו הס' שו"ת הבורו של אמ"ה הנדפס בחייו, ולא נמכרו מהן רק מעט מועד, המילו בית אבא עלי להיות גדול האחים, שאקבל עלי המלטול לחלקם ביעקב, ר"ל להיות לי לחלק ולהפיצם בישראל. ובאגב נתנו בידי שמרות ח"כ

(א) זאת נשמע בכ"י, ובכ"י הזה יש מקום פנוי וחלק, והג' יעב"ץ עוב פה כך למען יכתוב אחרי כן אל נכון היום והשנה ובאיזה שנה מתה אמו, עיין בס' מצבת קודש ח"א סי' המצבה קב"ב ע"ש.
(ב) עיין לעיל (צד 64).

(70 מס)

א והיו חפצים בה גדולי ארץ פולין, אך מי שהיה רוצה לבחון לדבר עמה מענייני שידוך אפי' מרחוק בסבובי דברים שסבבו מעצמה והיה מסכך בנפשו שכמעט היתה פוגעת בו במי שיאמר באזנה דבר או חצי דבר מזה. מרוב מרירות נפשה כלו בדמעות עיניה נגרה זולגות מאין הפוגות מאנה ^אנחם על בעל נעוריה. והכל ~~אממ~~ התחכמו והתאמצו האנשים הקרובים והרחוקים לדבר על לבה ולנחמה בבניה ובבנותיה שרואה בהם כל הכבוד ותיקוה לראות עוד הרבה בהם בכל זאת לא ~~אממ~~ שחה לבה ולא קבלה תנחומין על החי בג"ע אישה הנאמן לה' ולהיא נאמנת לו בידעה שלא הניח ^{כמות} והיא היתה גדולה בחסידות בקדושה ובצניעות יתרה, על כן לא יכלה לשכוח ולא מצאה היונה מנוח בכל הקורת רוח שהיו עושיין לה להשקיסה. הכל היה כחנם ולבטלה עד שנפלה בחולי כבד מאוד מרוב היגון והאנחה.

שהיו לאמ"ה ע"ה על רה"ך ואחיו וניסם בהמבורג *), שהיו סבורים שאגבה אותן. בכך הלכתי לדרכי בתחלת קיץ תע"ט, ושבת בשלום מבית אבי לביתי לברודא, וישבתי שם ימים אחדים. זה שבת הבית מעט, חזרתי ונפלתי בחולי קשה וכבד, וגם המשרת שלקחתי מפולין והבאתיו עמי, והיה גם הוא נחלה מאד, וה' בחסדו החלימני והחייני, וכאשר שבה רוחי אלי, הוצרכתי לחשוב על נסיעה חדשה רחוקה כבדה וקשה, כדי לקיים הבטחתי לבית אבא. לעשות הספרים כסף, ולאסוף מלא חפני ברכה מגביית חובות הנ"ל, להיות לעור לאחי ולאחיותי היתומים לצרכי נשואין הגונים, במאסם בממון שאינו של יושר, כמבע שנחלו מאבא ומאמ"א ז"ל. וסבור הייתי ג"כ שיגיע לחלקי ג"כ איוה דבר מסויים, אחר מצוי חשבון משני צדדים, ועל מנת כן קבלתי עלי לסלק חוב אבא, שהיה נ"ח מלכה ע"ה, בת הגאון ר"מ ע"ה שנפטרה בק"א. שהפקידה עובונה ביד אמ"ה, עד שיגדלו ורשיה, ועל כן פרעתי עוד מכסי מאה ר"ט, על במחון זה של [הספרים] וחובות שלקחתי בידי.

ובכן שמתי פעמי לדרך שנית, אחר שכתבתי תחלה להמבורג, והחלפתי אגרות עם הק' רב"ך הנ"ל. שהוא היה שהכל תלוי בו בכל העסקים ההווים שם, והרציתי דברי אליו בכתב אודות חוב הנ"ל של רה"ע *), שהיה מתחלה כמזח שיבוא לידי גיבוי. כי היה להק' מקום לגבות סך עצום מעוכונו של מרדכי כהן ב²). ממון רב ועצום, וכבר התרצה בחייו לתת לו בדרך פשרה קרוב לשלשים אלף ולא אבה, כי היה מניע לו ממנו הרבה יותר, ומחמת זה שהיה מרדכי כהן גבר אלים, ולא היה רה"ע יכול להוציא ממנו בד"י, כי היה תקיף ממנו הרבה בקהל ובד"י, באופן שלא היה יכול רה"ע להשיג משפטו צדק בד"י, להוציא בלעו מפיו, הוכרח להגישו במשפט המיר"ה, וחקרתי אני את הק' רב"ך ע"י אגרת על הפאשט, שיודיעני האיך הדבר עומד, והשיבני דבר שעדיין העסק תלוי בגמר דין המלך, וכשיצא לאור משפט, אזי החוב שלי שהיה קרוב לאלף ר"ט כמזח לבוא לידי. גם בעת ההיא בבוא שמועת פטירת אמ"ה ז"ל לאשכנו ומדינות

א. 10. *Handwritten note in the left margin.*

(א) רה"ך, ר"ת: ר' הענדלי כהן הנזכר לעיל (צד 67); ח"ב, ר"ת: חלוק כתבים, וועקסעלבריעפע בלע"ז, עיין בספר זכרונות מרת גליקל האמול (צד פ' הערה א').
 (ב) ר"ת: ר' הענדלי כהן הנזכר לעיל.
 (ג) ולדעתי הוא האיש מרדכי כהן הנזכר בספר זכרונות מרת גליקל האמול, עיין שם (צד קב"ב וצד קמ"ה).

[Faint, mostly illegible handwritten text on the reverse side of the page, likely bleed-through from the other side of the leaf.]

הסמוכות, בפרק הוא באה השמועה מר"א לונדון, שחזר ונתעשר עושר רב, ולפי ששמע מפטירת אמ"ה, שבא שמשו של צדיק שלא בעונתו, והניח אחריו ילדים רכים יתומים, לכן נדר ר"א הנ"ל ליתמי אמ"ה מאה אדומים, ביחוד מחמת שנתקיים בו ברכת הצדיק זה כנ"ל. לכן צוה לבניו בהמבורג, שיכתבו את זאת להודיענו שיבוא אחד מאתנו לקבל המעות. והגיעה השמועה אלי מאוהב נאמן, שנכתב אליו על הדבר הזה, והרהיבנו בנפשי לאמר: אסור מרכבתך, ועלה על אל ארץ אשכנז, לאסוף מלא כף נחת, ולקבץ כל העומד לגבות, מה שהניח אמ"ה ו"ל חובות, כי למחיה שלחך ה' לבית אביך, ככן חושה מהרה שום לדרך פעמיך אל תעמוד. ואלך בדרך אשר שלחני ה', במלמול קשה וכבד מאד ובפזור רב, מביתי מברודא עד המבורג, כמאה וחמשים פרסאות על פאשט מיוחד, הכל על הוצאות כסי, ולא נהניתו אפילו סעודה משום בית אדם בדרך, וזלת בפפד"ם ובברלין שנתעכבתי איוה ימים, ונתארחתי אצל קרובים, והפסדתי כמה שהנחתי שם, גם נער משרת לקחתי עמי.

באתי להמבורג בלי שמץ ופגע רע, ונתאכסנתי בבית הק' רב"ך ע"ה, שקבל אותי בכבוד ובסבר פנים יפות, והלכתי מיד אליו במרם הודעי לשום אדם, בידעי שהוא יתד שהכל תלוי בו בעסקים שלי בפרטות, שבשבילם עקרתי [מבית] ומשכני ורהימנא לאורחא רחיקא; גם ידעתי שכבר נתפיים עמו אמ"ה ו"ל, לכן עשיתי זאת, כאשר מתחלה חקרתי אותו בכתב אגרת על הפאשט, ולא יכולתי לעבור מעליו, ולבקש אכסניא אחרת. אכן בבואי שמה כבר נתאכל כל המעות עובונו של מרדכי כהן הנ"ל, כאשר בא עשרו שלא במשפט כן הלך לטמיון, עם שהניח בשעת מותו תשעים אלף ר"ט מזומנים, מונחים בארגז ברזל שהונח בביתו סגורה וחתומה, והפקידו הקהל עליהם אנשים לשמרה, לא נחו בניו בני בליעל, עד ששכרו השומרים והניחום לגנוב הארגז עם כל אשר בה, וחלקוה ביניהם, ואבד העושר ההוא בענין רע, כי במעט ימים לא כביר פזרו כל ההמון העצום ההוא, אכלוהו ויכלוהו הוציאוהו לטמיון, כל עומת שבא וגו', ונשאר נקיים מנכסי אביהם, ויצאו מהם לתרבות רעה, וכל בניו ונכדיו מחזרים על הפתחים, חוץ מבן אחד ר' יוזפא כהן, וחוץ מבת אחת מהמבורג, ושתי בנותיו שבפראג ונ"ש, שנשתדך בהם לאנשים מסוימים, גם בת אחרת שהיתה נשואה לשני ת"ח, והיתה רכנית בק' קרעמזיר, עתה היא מבקשת לחזר על הפתחים בהמבורג, וזוונת גם מן הנכרים, שהיו מכירים לבית אביה, והי"ל מחיה גדולה ממנו, הם מהנים אותה ג"כ,

1/c

א עת קניו ל' א עתיק עטענד
בין יונקין

וזאת היא כעת הטובה שבכניו ובנותיו, שסוכלת ענייה ומרודה כאהבה לכפרת פשעיה, וי"ל בנים הגונים, אבל השאר חוץ מהנ"ל כמעט כולם בניהם ובנותיהם יצאו לתרבות רעה, כאשר הם רוב בני שלשת האחים, מרדכי הנ"ל ואחיו נתן שהיה מכונה נאמש וגרין יעקב, שהניחו אחריהם קופה של שרצים מלאה וגדושה, חוץ מעטים טובים שנמצא בכני גרין יעקב; ולא לחנם הלך רוזר אייבשיצר אצל עורב מפני שהוא מינו, כי לא ינוה שבט הרשע וגו', ועל כן הוא היה צריך להשלים המשפחה ההיא בכלי מלא בושה, והוא שקול כנגד כולם, שכולם אינם מבקשים למקום כמו האישי הל' ואכמ"ל ממנו א).

נחזור לעניינו של מרדכי כהן. שכמו שגרם לבית הק' ר' הענדלי כהן, שנעשו חסרי לחם על ידו, כן נעשה לביתו, שכמעט שכל בניו ונכדיו נודדים ללחם, חוץ מעטים שלא הגיעו עדיין למדרגה זו הנ"ל, ותקות אביהם אבדה; אבל בני רה"ע הנ"ל ב), ממשפחה טובה וישרה הנ"ל, עם שנצרכו לבריות בסבת חוטא הנ"ל שאבד טובה הרבה, מ"מ נשארו בקרושתן, כולן יראי ה', וסובלי יסורי עניות קשה ממות, באהבת אביהם שבשמים ונשאר מוכבדים אצל הכל, ה' ירחם עליהם בכלל עניי עמו ויורח שמש הצלחתם.

אשוב לספור ענייני בעסקי הנ"ל. כי בהגיעי להמבורג כבר נאבד וכלה כל עובונו של מרדכי כהן, ולא מצאתי לגבות מחוב הנ"ל שהיה אלף ר"ט; גם החוב שני של שמונה מאות ר"ט בנקי מרנ"ד וערבותו של גיסו רב"ך ע"ה כשתבעתיו בעצמו הוא ענה אותי ששמר פרוע הוא, ובאשר שזה החוב לא ידעתי מה מיבו, עם שהיה ברור בחתימות של הנ"ל, וגם הם לא הכחישוהו, גם אנכי לא מצאתי בין שטרות פרועים, רק שנכנסו קצת דבריו של הנ"ל באוני, ששגנה הוא שנשכח לקרוע השמ"ח, או למכתב עליו תברא, לפי שהדעת נוטה, שאמ"ה לא היה מניח חוב זה בלי גבייה בכל זה הזמן, עם היות רב"ך במעמד טוב בעל יכולת לשלם, והוא היה בע"ד דידיה, באשר היה ערב קבלן שמסר אמ"ה בידו, רק שקרוע בכפלו מרוב ישנו; נגד זה י"ל מענות אומדיות והוכחות, שהחוב הלז ג"כ טוב ואמתי הוא: ראשונה חוקה על חבר שאינו מוציא מת"י דבר שאינו מתוקן, וסמכינן עלה במידי דאיסורא, כמ"ש חבר שמת והניח מגורה מלאה פירות, אפילו

א ג"כ או עועק
א עונותיו או ענין
א עונותיו עופקתו

א ענין א ע"ה

א וז"ל א כ"ה
א ענין א ע"ה
א ענין א ע"ה

א ענין א ע"ה
א ענין א ע"ה
א ענין א ע"ה

א ר"ת: ואין באן מקום להאריך.
ב עיין (צד 71) והוא ר' הענדלי כהן הנזכר.

הן ב"י הן בחוקת מתוקנין, כ"ש חסיד גדול ומדקדק במעשיו כאמ"ה ז"ל. גם לא היה מקום לומר דילמא מ[ית]א[ת]אנסיה, כי לפ"ד רב"ך נפרע שט"ח זה, בעוד אמ"ה יושב על כסא הרבנות בק"ק אמשטרדם; נמצא שכמה שנים יש בין הפרעון, ובין פמירתו של אבא. והיותר קשה מזה שרב"ך לא היה יכול לברר הפרעון, ואופן הפרעון איך ומתי וע"י מי, ואפילו בפנקס שלו לא נרשם כלל, שאלמלא כן היה מראה. ועוד יתר על זה מדוע לא שאל ולא בקש לפחות שובר מאמ"ה ז"ל בעת הפרעון, או לפחות בומן שהיה בהמבורג על המשפט הנ"ל, אם לא היו השמרות מוכנים לקרעם ולמסרם ביד רב"ך, ורב"ך זה היה איש מסודר ומבורר, לכן ודאי זו פליאה נשגבה שיקל בענין כזה שעולה לסך מסוים, ולא יחוש לו כלל שיהא נתבע בפעם שנית שלא כדוין. על כן על כרחי אני אומר, שהי' שם בודאי איזה תנאי בדבר שלא נתקיים, או לא נגמר הפרעון כראוי, מ"מ לא יכולתי להסכים לאוקמיה לרב"ך בדינא, לפי שהיה נראה אדם נאמן מאד ובחוקת [כשר] ויראתי ממכשול, אע"פ שהייתי יכול לישבע שבועת שלא פקדני אבא וכו', או להביאו לידי שבועה, לפחות לא היה נמלץ מזה. ולא רציתי למפל עצמי בכך, והנחתיו כשמרא ריעא דלא מגבינן ביה ולא קרענן ליה, שמא יתברר הדבר עוד, וביחוד שאינו שלי לבדי [וחלק ואחיות] מי ימחול, לכן לא יכולתי לפטרו ולא לקרוע השמר, והרי הוא מונח כך, ומוטל בספק עד שיבוא אליהו, לא הסכמתי לתבוע בכח בב"ד.

אך החוב השני שעל רה"ע הנ"ל, בזה הייתי מבפנים וברי לי שהוא חוב גמור בלי פקפוק והרהור, שהוא נעשה בפני, בהיות אמ"ה ז"ל בהמבורג על המשפט הנ"ל, ובאותו פרק צרף וזקק חשבונותיו עם רה"ע, והוסיף אמ"ה ז"ל להלוותו או יתר על מה שהיה חייב לו מקודם בעת חסרונו, ונתן לו ח"כ חדש שנת תע"ה, בומן שהיה שם כנ"ל על סמך שגיגה מהתשלומין של מרדכי כהן, שהיה קרוב לצאת אל הפועל; גם הנדר הנ"ל של ר"א לונדון, שצוה להיות לירשי אמ"ה מאה הנריים פרח באויר, עם היות שרב"ך השתדל להוציא הדבר אל הפועל, וכתב לר"א והזכירו לקיים נדרו, העלה חרס בידו, וכתוך כך נתבקר פנקס של ר"א, כי שלח בנו הגדול לפאריו — ותלה לו כים בצווארו, עם שלא כיון רק לחנכו במו"מ, אבל כבר היה מועד להיות נקרא מפסיד נכסי — עם סחורות א"מ* סך עצום ורב, והיה

(עין ס' ס' 15)

(א) ר"ת: אבנים טובות.

הבן כצנת שלג ביום קציר, היה לשולחיו ציר וחבל, הלך הלך ובא בהבל, ואבר כל מה שנתן אביו בידו, בעד מאה אלף שנמסר בידו, הוציא במחיר כלב, כי הביא בידו כלב קמן חלק בלי שערות תמורת הסחורה הנ"ל, והעשירות המופלג שהרויח ר"א בשנים הקודמות כנ"ל א) בכרכתו של צדיק כמ"ש ל את הכל אבר בענין רע כשאחר נדרו, וחזר למעמדו הקודם ויצא נקי מנכסיו. על כן יצאתי גם מעסק זה בפחי נפש, כמ"ש להלן בלי שידעתי אפילו להשיג די להוצאות הדרך. רק פו"מ דג"ק לקחו ממני איזה סך ספרי שו"ת של אמ"ה, שהיו בידי אנב אורחא כנ"ל, וזולת זה לא רציתי לקבל מאומה מב"א, אפילו ששלח הק' רב"ך. ע"ה מתנה בכבוד בהיותי מתאכסן בביתו בפורים, לא קבלתי והחזרתי השליח לאחור, וגם לא שלחתי מן הספרים כיבודים ליחידים קצינים נכבדים, כדרך מחברים ומדפיסים ספרים בומן הזה, ששולחים מהם מתנות ע"מ להחזיר להם מנה יפה, נשמרתי מזה בכל הדרך הרחוק ההוא, ואף שהיתה ארץ אשכנז בעת ההיא ברום המעלה בענין העושר, והייתי יכול להשיג עשירות ע"י הספרים [של] אמ"ה ז"ל, אם הייתי נוהג בהם מנהג הנ"ל, אך נוהרתי מזה בכל היכולת, שלא להכביד על אדם, רק באשר יחפוץ בהם מרצון נפשו, ועד"ו מכרתי מעט מוער, אפילו בהמבורג הייתי יכול להניח עוד הרבה מהספרים, אם לא הייתי חושש לכבודה של תורה, שאינה מהראוי שתחזיר על האכסניא שאינה שלה, ועילווי דידי היינו עלויא"ב), עם שבאמת רבים היו אוהבים אותי וזוכרים ג"כ אבותי.

ובאותו פרק נעשה לי שונא הנם, האוהב הגדול שהיה לאמ"ה ז"ל, הוא הק' וואל שוא, מפני שלקחתי אכסניא שלי אצל רב"ך, שהיה שונאו העצום כנ"ל, ואע"פ שבאמת בפני לא היה מראה שום שנאה ואיבה רק אהבה וחבה, שמר הדבר בלבו ונמר לי איבה עזה ומשממה רבה כמה שנים כמ"ש ל בס"ד. גם בביתו של רב"ך נאכדה לי או נגנבה ממני אורלוגין² יקרה.

מהמבורג נסעתי להנובר, ולקחתי עמי איזה מס' שו"ת אמ"ה ז"ל, ונתאכסנתי אצל גומפל הנובר, שהוא ואחיו ר"א עדיין היו באותן הימים ברום המעלה והכבוד כפי הנראה, וישבתי שם ימים אחדים, ונהגו בי כל הכבוד ופנו לי הדר מיוחד מכובד. באותן הימים עשה אחיו של

א) קציר 15
ב) 15
ג) 15

10181

אורלוגין

(א) עיין מקודם (צד 50).
 (ב) עיין בגמ' קידושין (דף מ"ב ע"ב) פלוג בעילוויא.
 (ג) הוא מורה שעות.

גומפל הק' ר"א סעודת ברית כשלחן מלכים, ומיד אח"ו באותו שבוע היו האחים הללו לפליטה גדולה ועצומה, שנשארו חיבים לשררות וועצים, אבדו העושר הגדול שירשו מאביהם, וכילו את של אחרים, סך עצום ונורא הפסידו בענין רע, במילוי תאות רעות, כמעט לא עסקו בישובו של עולם, והניחו כל עסקי מו"מ שלהם ביד משרתיהם סופריהם ופקדיהם רבים שנתעשרו מהם, והם הלכו לממיון, והוצרכו לברוח בלילה, וביום המחרת נודע הדבר, נחתם כל אשר נשאר כביתם כמבעת המלך וערכאות, לולי שמהרתי לצאת מן הבית, במרם באו עבדי הערכאות לחתום כל הנמצא אחר בריחתם, אזי היה נלקח גם כל אשר לי וארגו שלי בחוקת נכסיהם, והוצרכתי למהר להמלט על נפשי לקחת מקום לינה באושפיזא אצל נכר^א, ובאמת צוו קודם הליכתם לפקדם שהניחו בביתם, שיתן לי ששה ר"מ, וכן רצה האיש ההוא לקיים שליחותו, ולא אביתי לקבל מאומה.

א אגמני יחזיק
זעזים

סגל

משם הלכתי על הפאשט לק"ק פפר"מ, שהיתה או בתכלית רום המעלה, כתר לכל קהלות אשכנז בעושר ובכבוד. אך מרם בואי לשם עורני על הדרך ובהגיעי לשם מצאתי [מאז] היתה לשריפה, רוב הרחוב של היהודים היה מונח תחת האפר^א. ולא עשיתי גם פה מאומה, ביחוד שלא רציתי לעשות קרדום מהספר שבידי, לשלחו לדורון לקצינים כנהוג וכנ"ל. ועד"ו נתרעם עלי מחו' הרב מוהר"ו כ"ץ ז"ל ב), שהיה אב"ד שם בעת ההיא, שהיה רוצה בתקנתי שלא תהא יגיעת נסיעתי לריק. וקהל פ"פ התנצלו שלא יכלו ליקח ממני ספרים לעת כזאת שהרחוב שרופה, ואינם [יכולים] להמיל מעמם על יחידיהם, עם שבאמת מ"מ נשארו עשירים מופלגים ולא היו משיבים פני ריקם, אם הייתי שולח הספר אליהם, היו נותנים דמי תמורתו בעין יפה ונדיבה, ביחוד בשביל אבא ז"ל, שהיה שמו גדול אצלם וספרו ג"כ חשוב מאד בעיניהם. והרב הג"ל היה משתדל ג"כ לעשות מה שבידו מצדו, אם הייתי שומע לעצתו להתנהג בדרך מחברי ס' בזמנם. אמנם לא נכנסו הרבנים באוני, ולא יכולתי לכופ דעתי בזה לקבל דעתו של הרב הנ"ל, וכמעט עשה מריבה עמי כאמרו אלי: איך יתכן

(א) בשנת תע"א בכ"ד שבת יצא אש מבית הרב נפתלי כהן ותאכל כמה מאות בתים ברחוב היהודים ולא נותר כי אם אחד בבית הקברות, עיין עמודי העבודה ח"ב (צד רפ"ב).
(ב) הוא הרב הגאון מו"ה יעקב כ"ץ שלקה הכתבים של ש"צ מאת המשולח שלהם משה מאיר בשנת תפ"ה, עיין בס' תה"ק (צד ע"ד) דפוס לבוב.

שאבק[ש] או אקוה שיבואו קצינים אלי, או ישלחו שלוחיהם לקחת הספר מידי (בפרטות שהייתי מחזיק אותו ביוקר ג"כ, המקח אשר קצב לו אמ"ה ז"ל לא רציתי לשנות לפחות מן המקח לעשירים), מה שאינו נהוג בעתים הללו ובמדינות אלו. והביא לי ראיה מכמה גדולים, עם שהיו הם המוכרים עצמם, הוכרחו לבוא לידי מדה זו דלא סגי בלא"ה, כ"ש שאני אינני המחבר בה"ס עצמו ועורני ילד רך בשנים ולא יצא טבעי בעולם, שלא יעלה על הדעת באופן אחר, ואם כן היה מוטב לי לעמוד בביתי, ולא לקבל עלי עול נסיעה ושלטול ככד וקשה בדרך רחוקה כזו, ולעשות הוצאה מרובה כל כך, וכנהנה רבות עמו להמעים לי הדבר. ואנכי עמדתי בהסכמתי הראשונה, כל הרוחות שבעולם לא היווניו ויו כל שהוא, אם יעבור עלי מה לא יכולתי לחזור בי מדעתי. אמנם איזה אנשים של צורה מקצינים ולומדי תורה שלחו ולקחו הם' מידי וקנוהו בכסף מלא לערך מ"ו חתיכות.

בכן שמתו מגמתי לשוב לביתי, כי ראיתי שאיני מסוגל לכך. יעצוני שאפנה משם לק"ק מנהיים ומיץ וסביבותיהם, שהיו גדולות במעלה ובעושר, והבטיחוני שאוכל לאסוף בדרך ההוא מלא חפני מינותא, אבל לא נכנסו דבריהם באוני, וראיתי ונחנתי כי ירט הדרך לנגדי, בכל מקום שהגעתי לשם היו מרודים בחכלם ואבלם, על כן הסכמתי לחזור על עקבי בידים ריקניות, אמרתי לא הן ולא שכרן. באותו זמן שכבר היו פני מועדות לשוב לביתי באה השמועה מלונדון איך מרדכי המבורגר^א) חזר לביתו ממדינות הים ארץ הודו מזרחית, ששהה שם כעשר שנים, והלך לשם בידים ריקניות עני ואביון, והניח ביתו ריקן עם אשה ותשעה בניה וכריסה בין שניה, כי בואו עשה רעש גדול, וענין גדול שלא נשמע דבר נפלא כמוהו, שילך אדם בא בשנים מאקלים קר שלנו, ויסע דרך ים כה מהלך שנה בקרוב אל אקלים החם ההוא, וישהה שם זמן רב כזה, ויצליח כל כך ירויה עושר גדול מופלג, וישוב חי לביתו עם כל רכושו הרב מלא כל טוב, אחר שנכנס לה חסר, ולא אבד אחד מבניו וילדיו בתוך זמן זה, והרויח גם בהם שהניח תשע, ומצא עשר בנים ובנות והם כולם בריאים ושלמים, והביא בידו אוצר מא"מ^ב); וביחוד היה בתוכם אבן יהלום דימנט אחד גדול יקר הערך, שלא היה כמוהו בכל הארץ גם

(א) ר' מרדכי המבורגר היה אח לרה"ע, שהיה חייב לשלם ליעב"ץ אלה ר"ש, זכן היה אח ג"כ לרנ"ד שהיה חייב לשלם לו שמונה מאות ר"ש, ועיין להלן.
(ב) ר"ת: מאכנים טובות.

הביא אתו כלי חמדה מזהב שלא נראו כמוהם, בפרטות שהיה גוון ירוק. ונדפס החידוש הגדול שאירע עם זה האיש, נדפס בדפי החידושים הנדפסים בלונדון מדי יום ביומו. והשמועה באה עד פ"פ דמיון, בעת היותי שמה הגיעה במכתב להק' הישר וי"ש ר"ב המבורגר גיסו של מרדכי, והיה האיש ההוא ר"ב אוהב אותי עד למאד, ושלה מיד כוס של בשורה גדול מלא יין לבשרני בשמחה גדולה, והרהיבני בנפשי עוז שלא אשוב לביתי עריין, עד שאלך ואסע תחלה ללונדון. והבטיחני שמעתה המעות של הח"כ מרה"ע ואחיו רנ"ד במוחים, באשר כ' מרדכי אחיהם והיה שותף עם אחיו, כיס אחד לכולם; גם הוא היה אוהב נאמן לאמ"ה ו"ל כמו כל בית אביו, ועליו חובה ביחוד מחמת הטובה שעשה לו, כשחרש עליו רעה המורה רעה שם רפ"ב וסיעתו, אודות גט אחד שסדר המורה שקר הלוי לתת בחשאי כהן ע"ת א), שהיו בו כמה דברים תמוהים לרבים, ואמר כ' מרדכי איזה דבור קל להפליא ולתמוה מנתנית הגט ההוא, אשר כמו זר נחשב, כי כ' מרדכי בן גדולים כני"ל ונתגדל בק"ק חשוב, היה הדבר קשה בעיניו, וע"י זה הצד ההוא שעם המורה שהיו מתנגדיו בלא"ה מצאו מקום להתגרות בו מלחמה, אותו דמו להרוג ולהשמיד ביתו ובניו על לא דבר, וירדו עמו לחייו, ויגרשוהו מבית הכנסת וילדיו מבית הספר, והרחיקוהו מהסתפח בנחלת ה' ולפסול את בניו, דבר שלא נשמע ולא נראה בישראל, לעשות רדיפה לבן ברית ואיש פשוט וישר על חנם ממש; כי מה שאמר לפי תומו אמר בלי כוונה רעה כלל, וכמעט חיים בלעהו לולי ה' שהיה לו, ונתן בלבו להודיע צערו להמבורג ולגלות אוון אמ"ה ו"ל, לשאול את פיו אם הוא חייב בשביל כך עונש קשה ממות כנ"ל, ובחסד ה' עליו מלא ידו בקסת, וכתב לו תשובת שאלתו כברור, לנקותו לכ' מרדכי מענין זה לגמרי, רפו ממנו רודפיו, והוא נפרד מהם, ועשה לו בה"כ וקהל בפ"ע. ונעשה קונטרס מזה המאורע נקרא „מעשה רב", וקבעו בדפוס ר"י מהעלישוויא.

א. ונחמא יסטא
ב. סאכצניג תיעק
ו. ייגפו אלט אולט
ח. מופ אלט חשלו
ט. טעח 1212

חזורני לענין. כי מחמת כל זה לא היה ספק בעולם שיזכור כ' מרדכי האהבה הישנה, ויכיר הטובה שקבל מאמ"ה ו"ל בלי שום גמול, ולא יהא כפוי טובה לבנים יתומים של אמ"ה ו"ל, ולפחות ישלם החוב הנ"ל, אחרי החסד הגדול שעשה לו השי"ת בנסים ונפלאות כנ"ל, על כן נכנסו הדברים באוני, וקבלתי עלי עול מלמול חדש כבד ממני,

(א) ר"ת: על תנאי.

לילך בספינה דרך ים כה אשר לא עברתי בה מתמול שלשום, ושכרתי לי מחדש משרת בדמים יקרים, ושמתי לדרך פעמי, ונהייתי ונחליתי בספינה באשתא צמירתא *). גם היינו בסכנה מחמת הספינה עצמה, שעמד עלינו נחשול ורוח סערה נגדנו באופן שהאניה חשבה להשבר. בעזה"י באנו אל הנמל ואנכי הייתי חולה חלוש מאוד, לא יכולתי להעמיד רגלי, והוצרכתי לשכור עגלת צב, ובאתי לבית של כ' מרדכי, ונתקבלתי בכבוד וברצון טוב, גם מהרו בני ביתו לקרוא לרופא מומחה, לעסוק ברפואתי והשבת בריאותי, ולייחד לי חדר לכל צרכי ומחסורי והשגחה טובה, את הכל נתנו הוא ואשתו הכבודה וכב"ב, בכלל עשו קורת רוחי בכל המצטרך בסכר פ"י. וכאשר החזירני הי"ת בחסדיו הגדולים לאיתני ולבריאותי, דברתי עם כ' מרדכי וגליתי לו על מה באתי עד הלום, כי הנחץ השיאני והראיתיו כל ח"כ הנ"ל שבידי על שני אחיו. ואמר אלי: אמת אני מכיר ח"י אחי, אך אינני משלם בעדם, כי אם אעשה כזאת מהר יבואו אלי שאר ב"ח שלהם כתרנגולים של בית בוקיא, ואצטרך לתת להם כל מה שהבאתי בידי מהודו, ואצא נקי מנכסי כבראשונה. ואני אמרתי אליו, הלא דבר מועט הוא מה שישלם לי בעד אחיו, ויעשה מצוה רבה כפולה, ואני אשתוק ולא אפרסם הדבר לשום אדם. אבל בכל דברי פיוסים לא הועלתני, הוא כפתן חרש כבדה אונו משמוע דמיו"ם, והוציאני בפחי נפש. כל יגיעי ועמלי לריק היה, וטרחתי לענות בדרך כחי ולעבור בציות, ולפור ממון הרבה הכל לאבוד, ולולי שכבר נכנסו ימי החורף, הייתי חוזר על עקבי מיד לשוב לביתי מהר, אך מן השמים עכבוני; כל ימי הגשמים הוכרחתה להתעכב שם על אפי ועל חמתי, להאריך ענין גלותי, והייתי בצער יגון ואנחה על אבוד זמן וממון. ומתי אעשה לביתי, מאד ארכו לי שם הימים של צער. וגם אחר שחזרתי לבריאותי פעם נפלתי בחולשה כליל שבת קודש בהיותי למטה בבית מדור תחתון, ונעשה רעש גדול בחצי לילה האחרון בשעה שכל ב"א שוכבים ישנים, ומיד הביאו לי תרופה שהועילה בעזה"י. זה היה עניני עם כ' מרדכי, ונתן לי איזה גינעש סיועת הדרך, ועל כרחי הייתי מוכרח לקבלם נגד הוצאות הדרך הרחוקה. גם ר' אברלי שנדר ליתמי אמ"ה ו"ל כנ"ל כבר נתדלדל קודם שבאתי ללונדון כמש"ל, והייתי קרח מכאן וקרח מכאן. אחר הפסח ירדתי באניה בלב ים, ועברתי דרך אמשטרדם.

(א) עיין גמ' פסחים (דף כ"ה ע"ב) ופירושו באש הקדחת.

בעש"ק בו כיום שבאתי לשם באה כשורה טובה לש"ב רא"ן א). שעלה גורל הת"ק אחד שלו בלאטרייא של איטרט עם סך כ"ח אלפים זהובים האל"ב). ובאותו זמן היה ש"ב הנ"ל עם בית חמיו במעמד נמוך, ומן אותו יום ואילך התחיל מול מערכתם לצמוח, ועלה והצליח מעמדם לטובה, יום יום הולך וגדל עד למעלה. והאיש הזקן תם וישר י"ש ומשכיל ר' ולמן נורדן ע"ה ראה עולם חדש, לעת זקנתו היה מצליח מאד, ביחוד כמה שזכה לעשות טובות רבות במצות וצדקות לקרובים ולרחוקים ברוח נדיבה, ולהשיא בניו ובנותיו שהיו לו י"א בנים ובנות גדולות בעת ההיא, ועדיין לא השיא כי אם בתו הגדולה שנשאה ש"ב הנ"ל במעט שנתן לו לנדן, ואח"ז עשה שידוכים כחשקו. והוצרכתי לקחת אכסניא שלי בביתו של זה האיש המאושר הנ"ל, שעשה לי כאב, וחבה יתירה היתה נודעת לי ממנו ובניו, וכל ב"ב היו לי משרתים. או נפלתי בחולי קדחת שנייה ר"ל, שהיה מתעולל בי איזה חדשים, ויעכבני זה פעמים מלשוב לביתי מהרה כחפצי, ועשו לי הרבה האנשים האהובים, ביחוד ש"ב הנ"ל הי"ל מרחא גדולה, פרטית עליו להחזיק לי רופא ורפואות, וכל מחסורי משך זמן מה; ובהארך ימי החולי יצא ממני דרך בית הרעי תולע ארוך כמה אמות, שהיה נוקר במעי תמיד, וכך הייתי מרגיש מאז כמו שנה לפנים, נדמה לי דבר חי מנקר בגופי מצד ימין נגד המתניים סמוך לכליותי, ולא ידעתי מהו, והיה הקדחת גם הוא לטובה, כי ע"י הרקה תמידית שעשה לי הרופא, וכוננתו להסיר סבת הקדחת למרק החומר העכור שברם, ולא עלתה על דעתו ענין התולע, וכמדומה התולע הוא גרם הקדחת, הלך התולע הארוך מאד עם הרעי בשלשול, והוצרכתי להוציאו בידי, כי לא היה יכול לצאת כולו כאחת, ונשאר תלוי באחורי והיה נמשך כחבל עד שגרם לי רעדה וחלחלה, כי חשבתי כאלו ח"ו יצאו ב"מ²) ונמשכים, ולא היה עולה בתחלה המחשבה, שתהיה אפשר לגדל בכמן אדם חי תולע ארוך כזה, והיתה טובה גדולה להסיר ממני מחלה כזו, ישתבח העוור. וכמעט עבר קיץ בזה האופן באמשטרדם.

אחר זה נסעתי דרך ישר ללכת לביתי, בלי שום שהות ועיכוב,

(א) עיין צד 60) וחזא היה משרתו של החכם צבי מבלי לקבל ממנו פרס, עיין שם.
 (ב) ר"ת: האלענדיש.
 (ג) ר"ת: בני מעים.

ומכמה פגעים רעים הצילני [ה' בדרך] הארוכה הזאת, אשר לא ידעתי ספורות, רק קצת מעט מועד אוכיר חסדי ה'. מפירא הלכתי על לאנדקומש ההולכת עד פראג, ושכחתי להתנות עם העגלה אודות העכוב בשבת, והוצרכתי להשאר בש"ק על הדרך במלון, ולשכור שם עגלה מיוחדת ליסע בלילה להשיג עגלת צב הנ"ל ההולכת עד פראג. אח"כ הוגד לי שהיו בדרך ההוא גולנים וגם במלון, גם הוליכני העגלון השני, ששכרתי לעצמי במ"ש הנ"ל בדמים יקרים, כחפצו בדרך לא עבר בה איש יהודי מבלי כתב תיור מיוחד, וכמעט ברול באה נפשי ואחו בשרי פלצות, אך בחמלת ה' עלי לא היה שם המוכסן בביתו רק המשרתת' שלו, ונכמרו רחמיה עלי לקול צעקתי וזכיותי ונתפייסה. *
 בפראג ג"כ נעשו לי פלאות, אשר לא אוכל לספרם כהוייתן, רק מעט מועד אנע בצנור המקלח מנושפי קורותי וצרות תלאותי והצלותי בחסד אל עלי תמיד. מיד בכניסתי לכרך הלז, המסוכן בלא"ה יותר משאר כרכים, מחמת הכומרים השחורים ותלמידיהם, נלקחו ממני על המכס איזה סך מספרי שו"ת של אמ"ה ז"ל שהיו בידי, ושם סכנה גדולה להביא ספר תלמודיים לעיר שכבר נגורה גזרות המלכות על זאת.

והיה או אייבשיצר בתכלית השפלות אצל רוב היהודים, כי בו בפרק בשנה שלפניה יצא קול לעז עליו, שנתגלה בק"ק פפר"מ ביחוד ובכמה קהלות כמפורסם. ואע"פ שהעיו פניו להכחיש הידוע, בראותו כי כלתה אליו הרעה. ורבני הדור ההוא אשר לבשו קנאה עליו מתחלה ג"כ נתרשלו ידיהם מפחד אויב מגור מסכיב, גם מחמת משפחתו ומשפחות אשתו שהיתה ידם תקיפה שם, ביחוד שהוא תקיף אצל הקמולים, שנתלוה אליהם ולמד מעשיהם, על כן מצא חן בעיניהם, וע"י זה ג"כ נמל הזרוע חצי מעלת הדרשנות, לכן משכו הרבנים ידיהם ממנו, ונתפייסו בשבועת שקר שעשה בליל כל נדרי; מ"מ היה בזוי מאד בעיני היהודים, שכבר ידעו כל תעתועיו ומרמתו, אפילו לאוהביו מלפנים היה נתעב מאסו בו ואפילו קרובים. והבטיח אותי האדם הכשר דודי ע"ה, שאפילו חמיו הרב ר"י היה רוצה להוציאו מנכסיו^א), ולא היו מחזיקים בידי, רק אותם חבריו כפאפרש ושאר

(א) שמו ר' יצחק שפירא האב"ד בפראג, עיין בס' כלילת יופי (דף ק"ט ע"ב) ור' יצחק שפירא היה חתנו של ר' מרדכי כהן מהמבורג, עיין בראש ספרו בית יהונתן הסופר, וכן אמר יעב"ץ בספרו התאבקות (דף ב') בזה"ל: אף חתונת רצה להוציאה מנכסיו.

* ע"י

ג' ע"י

הכ"מ

המ"י

אנשי בה"מ שם כנודע, אכן אצל כומרי הקטולים חשוב היה אייבשיצר ^א אצלם היה לו יד ושם, אך שיהיה אצל הכומרים ה"ל חן. גם היה עוסק או לעמוד לשרת כמשפט הערכאות, מוען בעד כל איש אשר לו בושא, וכל איש מצוק וגקשה, ובוה האופן היה מרויח פרנסתו, והראוהו לי דרך חלון בית דודי ע"ה שהיה אכסניא שלי א), אך היה רץ כצבי ברחובות ובשוקים, ולא רציתי להסתכל בפניו. גם שלח אלי להודיעני, שאם אתרצה לתת לו הכבוד לבוא אליו לביתו, ישתדל בעבורי להציל את הספרים הנ"ל שנלקחו ממני, להחזירם לי חנם אין כסף, ולא אביתי לראות פניו, ונזח היה לי יותר להפסיד הספרים, מלהקביל פניו העוים.

אצל הגאב"ד שם הייתי ב), שעשה לי סעודה גדולה ועכבני כל היום, ועשה לי כבוד גדול וחבה יתירה, ואהבה עזה, הראה לי בפני כל המסובים והנועדים שם, ומחזיק בידו כל היום, ידו אחזה בימיני, כאב את בנו ירצני לעיני כל הרואים, והפליג לספר בשבחו של אמ"ה ז"ל בפני כל האנשים החשובים שהיו שם בית מלא, ואמר בפה מלא שאמ"ה ז"ל יחיד ברורו, לא נמצא עוד כמוהו.

גם נעשה לי נס שם ביחוד בעניני הנפש, גם מעין של יוסף הצדיק ובקצת יתר, כי הייתי או בחור רך בשנים בכל תוקף חומי, וזמן רב שפרשתי מביתי, והייתי רעב לאשה הרבה, ושם היתה מזדמנת אלי אשה פנויה, ילדה יפת תואר מאד, קרובתי בת דודי מתיחדת עמי, והעויה פניה להראות לי חבה יתירה להקריב אצלי, כמעט נשקה לי, גם בהיותי שוכב כממתי באה לכסותי היטב במצע, כלומר דרך חבת קרובה, ובאמת שאם הייתי שומע לעצת יצרי, לא היתה מונעת ממני חפצי כלל, וכ"פ היה קרוב הדבר ח"ו לצאת לפועל כאש בנעורת, פעמים רבות לא היה שום אדם בכית עמי זולתה, גם לא היו רגילים לבוא, כי היו שרוים בחנות על השוק, כל היום מרודים במחיתם, אם לא היה ה"ל נותן לי כח עצום, יתר שאת ויתר עז, להתגבר על יצרי הנלהב, שכמעט כפה אותי לעשות צרכיו פ"א, לולי חסדי ה' כי רבו עלי, לעמוד בזה הנסיון הנפלא מאד יתר מכל הנסיונות, כי הייתי איש בכל תוקף כחי ויצרי, ואשה יפה ונעימה מאד לנגד, ומראה לי כל עניני חבה וקריבה פעמים הרבה, וקרובה היתה ופנויה וילדה

(א) ושם דודו היה ר' וואלף איש חסיד, עיין התאבקות (דף ס' ע"ב).
 (ב) הרב הגאון הזה הוא ר' דוד אופנהיים שהיה רב בפראג משנת תע"ב עד יום מותו תצ"ו, עיין בס' גלעד (סי' פ') והערות ר"ש האק.

רבה, נתאלמנה מקרוב, ואולי מהורה או משהרת אם הייתי רוצה, והייתי בטוח בכל אופן שלא תגלה סודי, אם הייתי חפץ למלא תאותי וחפצי בה, וכבשתי יצרי, והמתי חומתי, והסכמתי להרגו ולבי חלל ולא [מלאתי תאותי], וברוך ה' הנותן ליעף כח, שנצלתי מאש ולהבה זאת. בשכר זאת אנצל אני וצאצאי עד עולם מאשו של יצה"ר ומאשה של גיהנם כי"ר אמן. ובכאן נכלל משאלי הוה בכמה זמנים ומקומות שונים. אשר מכולם הצילני ה', ויצילני לי ולזרעי עד עולם מכל פגע רע. ביחוד כמה גדול כח ונסיונות היצר, וכמה רשתות פורש לרגליו של אדם, רק בשום [אופן] לא היה הדבר קל ופשוט, מוזמן נכון בעיני היצר ובטוח מלהתודע, ישתבח העוזר ומציל, בענין הנ"ל או נודע לי ואז ידעתי, כי עכ"ז הבחירה חפשית [כיר] ה', ולא יעזבנו בידו, אשרי אדם עזו לו בו, רגלי חסידיו ישמור.

מפראג נסעתי לחיים ולשלום על עגלת צב הנקראת לאנדקומש, ההולכת משם לכרך ברין, ראשית בארץ מעררין, וחשבתי שהקדמתי עצמי אני, בחברת אנשים יהודים מבני מעררין החוזרים לביתם, ושכרנו מן העגלון המקום הראשון ועליון בעגלה, כמנהג שכל הקודם לשכור זוכה בקדימת מושב הקרון. אך כשבאנו אל העגלה באו גם שני נכרים א' סוחר איטאליאני והב' כומר, ואלה עם שאחרו לבוא דחו אותנו היהודים מן מקום מושבנו הראשון בדרך לעג וקלם, והעגלון לא היה יכול לעמוד נגדם, אפילו אם היה רוצה, בידעו שהוא נגד הדין והדת. ע"כ היה מוכרח לשתוק ואנחנו סבלנו עלבונות שונות מהאנשים הרעים הללו, שלא הניחנו בשלום רגע, ולא יכולנו לקיים דבר מצוה להניח תפילין, להתפלל כהוגן מפניהם, ותמיד מונים אותנו וקראונו יהודים נבזים. ובכל פעם שהיה דרך עקלתון מעט היו נותנים עלינו בקולם בגערה נויפה ובכיניו בווי: צאו ורדו מן העגלה ולכו ברגלים, ודוחפים אותנו החוצה כחפצים. וגם זו לשובה היתה, כי ראה ה' בעינינו; אחר שהיו מצרים לנו בכמו מהלך עשר פרסאות אחר פראג, נודמנה לפנינו דרך מסוכנת מאד, כי היינו צריכין לעבור אורח צר מאד, מצדו אחד הר זקוף ככותל, וצדו האחר משופע עמוק כתהום, בהגיענו לשם קרוב למקום המסוכן מאד, דחפו ורדפו אותנו מהעגלה האנשים הללו כמנהגם, ואנו לא סרכנו והלכנו ברגלינו, והם נשארנו יושבים בעגלה לבטח, עורנו הולכים רק איזה פסיעות רחוק מהעגלה, והנה העגלה נהפכת נופלת על פניה במדרון שאצל הדרך מזה כנוכר, והיתה מעונה משא כבד בארגזים ותיבות, ונפלו קצתם על הסוחר האיטאליאני הנ"ל, כמעט שברו כל עצמותיו, ונפל שרוד חולה מאד, לא יכול לשוב עוד

א) וילי פ' רל"ט

א) כ' ק"ט

א) כ"ט ק"ט

א) ר"ט ק"ט

אל העגלה, והיה מוכרח להשאיר שם על הדרך, ולבקש לו מלון בכפר הסמוך; אך הכומר לא ניווק כלל, אבל עב"ז לא רצה הסוחר להניחו מאצלו, כי אמר שחייב לעשות לו קורת רוחו פן ימות. נוסף לזה כמעט מת לבס בקרבם, בידעם ששמחנו כמפלתם, לכל הראנו ה' תקותו בו. בזה האופן נפרדו מאתנו העוברים אותנו, ונפטרנו מהם בשלום, ראינו נקמה באויבינו, ואנחנו בשם ה' הלכנו לדרכנו בשמחה ובטוב לב, יושבים לבדנו בעגלה רחבת ידים, מודים ומברכים להי"ת על הטובה שעשה לנו בזה, ויכולנו לשמור מצותיו בלי שטן ופגע רע על הדרך, והגענו למקום ברין בעזה"י שלמים וטובי לב. שם מצאתי ראיתי את הכומר שנפרד ממני בדרך, ונענע לי ראשו ואמר שלא יסע עוד עם יהודי בעגלה אחת.

ובשובי לביתי מברין היה באמצע החורף וימי הקרח הנורא. נסעתי עם אנשי היריד בקרון בלי אופנים היושב על שוליו שקורין שליזן, ונמשך על הקרח והשלג במהירות שהוא מחליק יפה. והיה דוחק לישוב יחדיו לכל אנשי העגלה, כי רבים היו, והוצרכתי להוציא רגלי אחת חוץ לקרון, כמו שעשו רבים זולתי, ובעודני יושב במצב הלז היה איזה שפוע בדרך ומדרון, באופן שהוחלק הקרון שאני יושב בו מצד שרגלי, בין שתי הקרינות בתוך, חשבתי שנתרוסס פרק כף הרגל, כי היה כואב לי מאד, ולא הייתי יכול לעמוד על רגלי, וחזרתי אל ביתי דמי לסבאי צולע על ירכי. והוכרחתי לעסוק במשיחות וסיכות הריפות איזה שבועות, עד ששבה רגלי לאיתנה כבראשונה בעזה"י. והנה אחר המסע הגדול והנורא ההוא, באתי בידים ריקניות לביתי, הכסף אול מכלי. ובני הבכור שי' גדול ת"ל, היה אז כבן שבע למד גמרא. וזוגתי הרבנית ע"ה שכרה לו מלמד בפ"ע בביתי, ומוזנותיו עלי מלבד שכרו. כי חמי הרב ע"ה אף ע"פ שהיה מחויק מלמד בביתו, היתה עינו צרה בנכדו בני שי', מחמת שהי"ל שכל טוב ומהיר ווריו יותר מבניו. על כן מצד קנאה לא הניחו ללמוד בחברה אחת עם בניו. והוטל עלי עול כבד. וילד אחד זכר נפטר לי קודם שובי, וזוגתי ע"ה נתעברה מיד ונתרבה משא ההוצאה עלי, ולא העליתי בירי מהנסיעה הארוכה הנ"ל כי אם העמל והיגיעה אכזר זמן וממון. על הכל ישתבח היוצר וסועד, שהיתה לי נפשי לשלל בכל קורות הרבות, משוערות צורות על שכמי. אך את זאת הרוחתי קצת, שראיתי לי איזה דרך מו"מ במדינות הולאנד, שאוכל להרויח מאומה* (א) בעזה"י,

א וייעץ

א יע
 יתן יע
 ויעזר יע
 ויעזר יע
 ויעזר יע
 ויעזר יע

* גרובור

ולשקוד על תלמודי, ונסיתי לשלוח שערות עוים ויעלים וצמר רחלים של ארץ הגר, שהיו לבנים וארוכים מאד, ואינן נמצאים בשאר מדינות. סחורה כזו קניתי מאנשי ק"ק ברודא, המביאים אותה ממדינות אוונגריין. ושלחתיה לאמשטרדם ליד מכירי שם, שהי"ל שותפות עמי בזה, ובמחיר המעות שלחו לי משם איזה סחורות, הטובות בארץ מעררין ואונגריין, שקנו ממני אנשי קהנ"ל*, הנוסעים לארץ הגר, וראיתי קצת בסחורות הללו סימן יפה, והייתי יכול לישוב בביתי בלי מרחק גדולה בעסק מו"מ באופן זה. אך לא ארכו הימים וירד שער הסחורות הללו, ונפל מאד באמשטרדם, ונשארו לי מונחים שם סך מסוים, שלא היו יכולים להמכר אפילו בהפסד מרובה. מלבד מה שתקעתי מעותי אצל אנשי מדינות הגר, הקונים שם השערות והצמר. והקדמתי להם מעות על יד כפעם בפעם, שבעד המעות שקבלו ממני היו רגילים להביא, ובהביאם אלי הייתי צריך לתת מעות מחדש על העתיד, גם קצתם החזיקו המעות בעושק ולא הביאו לי מאומה בעד מעותי.

וקודם שאצא בסיפורי זה ממדינת מעררין, אספרה אל חוק מקצת גדולות שעשה עמדי הי"ת שם את אשר אוכזר, כי הרכה שכחתי ויצא ממחשכתי בעת הזאת. ראשונה בענין מו"מ בתחלתו קראתי עסק, כי התעסקו עמי קנאים על הדבר הזה. וקם עלי איש אחד מארץ אשכנז ממרחק לשמן להתיישב בברודא, וקנה חוקת הקהלה. גם המו"מ של שערות הנ"ל קנה עמה מן השררה בדמים יקרים, על מנת שלא יהא אדם רשאי להסתחר במו"מ זה אלא הוא לבדו. ולא די שבא מן החוץ למקומי להשיג גבולי, אבל רצה למחות בידי בחוקת היר, שאמנע מלעסוק במו"מ הנ"ל, וחשב למסור אותי להפסידני, וכבר היה קרוב להדבר להזיקני, ולא היה אפשר לי לקום כנגדו, והנה פתאום לפתע נפל למשכב בחולי קשה ר"ל ונפטר בקוצר ימים, סמוך לביאתו ולנשיאתו אשה. והיה בחור כארו בעל קומה גבור ואמיץ כח מאד, תהא מיתתו כפרתו, ונסתלק ממני המגור מסביב. אחר איזה זמן באה אשתו שהניחה אלמנה, אחר שפורה מה שהניח לה, סכבה בעיירות ועברה גם הנה באלמונא.

שוב נעשה לי גם אודות מומר אחד שבהיותו כמו יהודי לעינים השכין אצלי משכנות של טבעות עם א"ט, אח"כ המיר שם בברודא,

(ב) ר"ת: קהל הנ"ל.

(א) מאומה, הכוונה דבר מה, עיין מקודם (צד 66).

ואז נודע שכבר היה מומר במ"א, ובא לברודא בחוקת יהודי עשיר ממדינת פיהם, ולפי הנשמע בעת ההיא היה ג"כ גנב ושודר, וקנה נכסים ויריו רב לו, וברח ובא עד ברודא לעשות שידוך ולהתיישב שם, וכאשר כלה מעותיו חזר והמיר דתו, והלך בין הנכרים, ומסר אותי אצל השררה שם, כאלו יש לו הון עתק אצלי. ובחמלת ה' עלי נפטרתי גם מזה העסק בשלום, אף כי נתבעתי בערכאות לא יכול להוציא מירי שלא כרין, רק הניחו לי לשול בראש מה שמגיע לפי חשבוני, בשומא ששמו אותן המשכנות, והמותר יחזיר לו וכן נעשה, ולא הפסדתי כלום מכיסו ת"ל.

עוד מקרה קשה עבר עלי שם, הייתי בסכנת גוף וממון גדול מאד, ויוציאני ה' למרחב ויחלצני מפח יקושי. הענין הי"ז כי פ"א אחר שנתרועע מו"מ הנ"ל, קבלתי אח"כ מאמשטרדם דמי מותר חשבוני משותפות הנ"ל, והח"כ נעשה על שם הרב מדינה ר"ב והוא שלח לי ח"כ מהסך ההוא על קרושפנדענין שלו גבריאל וויטפפא כברעסלוי שישלם שם, ולא רציתי למסרו לאדם אחר, גם חשבתי אולי אוכל להרויח איוה דבר עם המעות, ע"י איוה סחורה הבאה משם, ונסעתי עם אנשי מעררין לגבות מעות הח"כ הלו, וכשבאתי אצל גבריאל הנ"ל לתבוע מעותי, אמר לי המעות מוכנים כבר, אך איעצך וקח תמורתו סחורה א"ש ומרגליות שבידי, תוכל להרויח בהם הרבה במדינת מעררין, ואני אעשה עמך בטובה למכור לך בזול לסבת אהבה ישנה — כי אביו פו"מ באמשטרדם בימי אמ"ה ז"ל — ולחבה יתירה נודעת לי ממנו, לפי דבריו והבטחתו, ובוה גנב לבני, בפרט שהיה נראה או בעשיר, על כן האמנתי לדברי מרמתו, וסמכתי עליו ועל חוון דבריו מאד שלטובתי נתכוון, כי אני לא היתה לי ידיעה והבנה כלל בסחורותיו, ולקחתי ממנו כפי שויתו, ולפי חשבונו נשארתי חייב לו ע"ז והובים, יותר על סך דמי הח"כ שקבל מאתי תמורת הסחורות, והוצרכתי לתת לו ח"כ על סך ע"ז והובים, לפרוע לזמן ידוע, כי היה לבי בטוח בו שלא ירמה אותי; אכן מיר כצאתי מביתי עם סחורותיו אל רחוב העיר, ומצאתי אנשים סוחרים מבינים בדברים הללו והם מסוימים ואוהבים באמת, הראיתי להם מה שקניתי בדמים, כשואל ונמלך אחר מעשה, כי הייתי רך בשנים ולא בקי בעניני מו"מ לגמרי, והאנשים האלה שלמים אתי, גערו בי, וא"ל מה זאת עשית? כי רמה אותך איש שלומך, שאין שוין חצי דמיהם בעד מאה ר"ט, לוא היה החצי, וחרוות של מרגליות הנמכרות במשקל, מכר לי במספר שיהיה עולה לסך רב ועצום, בכך מהר ושוב אליו והשב לו סחורותיך וקח מעותיך.

וכן עשיתי, חזרתי על עקבי ורציתי להחזירם לו ולקחת מעותי, שכך הבנתי מדבריו שהברירה בידי לבטל המקח כרצוני, מאחר שסמכתי על דבריו בלבד, והיה דבר פשוט בעיני, שיתרצה לקבל סחורותיו בחזרה ולתת לי מעותי, כי מה עשיתי לו ולא הפסיד בזה מאומה; אבל מעיתי בחשבוני, כי בבואי אליו בדברים האלה, היתה אונז ערלה משמוע, כי אמר מה שנעשה אין להשיב, וצווחתי ככרוכיא: הלא הבטחתי שלטובתי נתכוונת, ועתה איני רוצה בטובתך בעל כרחי, צווחנא שקילא טיבותיך כו' ולית דמשגח, כי היתה ידו תקיפה שם, ומי יוכל לדון עם מי שתקף ממנו; או הבנתי כי הוא איש עול ומרמה, וסופו הוכיח שכבר מטה ידו, וכראותי כי חוק הוא ממני, הלכתי לדרכו. שבתו לביתי מעון בסחורות כאלו, כי גם אחרים נתקנאו בו, והקיפוני בסחורות כאלה. גם אחיו של הנ"ל הראה עצמו כסתחסד עמי להנות אותי, ומכר לי בהקפה מצד אחותי כנ"ל. ובהגיעי לביתי או נתודע לי עוד בכירור, שמאהבי המה רמוני. לכן הסחורות שלקחתי מאחיו שלחתי מיד בחזרה והוחזר לי ח"כ שנתתי בעדם, ואך הסחורה של גבריאל שהיו מעותי בידי, לא היה אפשר בחזרה כנ"ל, וכבר היה אצלו גזל הנאכל, והוצרכתי לבקש דרכים ואופנים זרים קצת אצלי, ועצות מרחוק לעשותם, כי היו עולים לסך מסוים, כל אשר לי תקוע בהם, ונוסף עליהם מה שהתחייבתי לו כנ"ל, ודברתי עם סוחרי ארץ אונגריין והראיתי להם הסחורות, והבטיחוני לעשות את שלהם, לתור את הארץ לבקש קונים לחפצים כאלה, שאינם חריפא זבינא. והיה סרסור אחד שיגע ומצא שר אחד בארץ הגר, שחשק לראות דברים הללו לקנות, בכך הרהיבני ליסע בעצמי לשם כדי לגמור המקח מהר. ומפני הצורך הגדול הסכמתי לכך לשום לדרך פעמי, במעברות הרים המסוכנים מאד בכפלים, הן מצד ההרים הרמים, וארחות עקלקלות אשר לא נסיתי מתמול שלשום, ואל עם אשר לא ידעתי, ושפה אחרת לא הכרתי, ולא ידעתי לשונם, והן מצד השודדים שם בין ההרים כחיותא מתיילי. ומכל אלה נמלשתי בעוה"י, אך נתגרה בי דוב אחר מסוכן מאד, כי העברתי את המכס בעצת הסרסור שלי, שהבטיחני שהוא בקי בדרכים, ויוליך אותי במח במקום שלא תשיג אותי יד שומרי המכס באונגריין, כי רב הוא וכבד עול המכס שם, ביחוד על דברים יקרים כא"מ וגלאנטריע, שיוכל לשום אותן כחפצו, ואי אפשר לעמוד; על כן שמעתי לעצת האישי ההוא, כמדומני שהוא טובטח בכך, שלא יקרני עון בדבר הזה בעברי על הגבול, ולקחתי בידי כל הסחורות הנ"ל, גם צרפתי כל אשר היה בידי עוד מחפצים

עצמו [3] וכל

הענין

יקרים, ועברתי בארץ הגר עד מקום השר ההוא, אשר לפ"ד המסרור
 היה חושק לקנות סחורות שלי, והבטיחני לאסוף מלא חפנים כרכה בעד
 סחורותי; וכאשר חשבתי שכבר הגעתי למקום בטוח, נתודע הדבר
 למוכסן הגדול שם, ושלח אחרי משרתי לתפשני, וכן עשו ולקחוני
 והכוני, והביאוני וכל מה שבידי אל בית המכס, והתחננתי לפניו,
 שימחול לי כי לא ידעתי מנהג המדינה, ולא הלכתי בדרך זו מעולם,
 נקי אני מעון, ופעם ראשון ראוי שיחמול עלי, ובהתנפלי לפניו
 התחננתי אליו, שיתפשר עמי כפי הראוי ואתן, אבל הוא נתן עיניו
 בממון, וחשב לבלוע הכל או לפחות חציו או שלישיתו של העסק כדת
 המוכסנים. אז דברתי אליו קצת קשות, וא"ל תדע כי לא תרויח בזה,
 כי יש לי ג"כ אנשים תקיפים במקום המשפט עיר פרעשבורג, כשיבוא
 הדבר לשם המה יעמדו לימיני, והיה המוכסן אשכנזי, ורשם כל הדברים
 שדברתי אליו, וכפתן חרש יאמס אונו. וא"ל: אין דרך אחר לפני כי
 יגיע הדבר למשפט בעיר המלוכה הנ"ל, וכאשר יפסקו הדין השופטים
 שם כן יקום. והוא הלך בעצמו לשם עם הסחורות שלקח ממני, להגיש
 עצמותיו נגדי, ואנכי הלכתי בדרך מסוכנת זו, ובהוצאות מרובות
 באתי לפרעשבורג, ונתארחתי בבית מחו"ה הרב מ' משה שהיה ר"י
 בלבוב. ובעת ההיא דר כפ"ב נשוי בתו של ר"ל מוכיח; והוא האיש
 משה היטיב עמי בעסק זה בכל לבבו, שהייתי בביתו מן קודם פסח עד
 לאחר עצרת, כל הימים עד שיצא משפטי לאור, ככדני כבוד גדול.
 וכנראה מן העסק הלו בעצה עמוקה לגלגל הדברים באופן זה, ומשבני
 בחבלי אדם לבוא לשם לתכלית אחר נעלם.

א. השמים היה
 x א. השנים היו
 מדיניות חוקים
 ונבונים
 גלויים שנים
 מופתים
 א. מסוג המכונים
 גדולים הנכסו
 28

כי הנה בהיותי בביתו של הרב הנ"ל גלה אלי בחשאי, איך קרה
 מקרה בלתי טהור, מרם כואי שמה נודמן לשם עובר אורח, בא
 מפראג מיישיכה של אייבשיצר, ובידו כתבי פלסתר מהאיש' הלוח, ואו
 בהשתדלות האב"ד מפראג עם קציני ווינא, השבים מפראג ומביאים
 עמם כתבי חדושי רבם, לברוק אחריהם, וכן נעשה עם הנ"ל בפרעש-
 בורג, איזה זמן קצר לפני הגיעי לשם, באו שמשו הקהל הפשו חדרו
 של האורח הנ"ל פתאום, פתחו ארגו ומצאו הספר כ"י של א"ש^א,
 פתיחתו: ואבוא היום אל העין, ונמסר הס' הלו בידו של הרב ר' משה
 הנ"ל, וכבואי שמה גלה אלי בסתר, כי נתן אליו הס' כ"י הלו לברוק,
 והדברים הנמצאים בו נראים זרים ותמוהים, אך הוא אינו יודע ובקי

(א) ר"ת: אייבשיץ.

בעיני קבלה, על כן [לא] אדון הוא בדבר הזה, ולכן חלה פני כנמלך
 בי, שאלני כדת מה לעשות בו, אם יגלוהו בפרסום או ידון אותו בשרפה
 או כנגזיה, ומסרו בידי לעיין בו לידע מה מינו; והיה כאשר אעריך
 אותו כן יקום, כי עלי דידי קסמ"ך בהא, עם היותי או כימי חרפי רך
 בשנים, לא הי"ל אפילו התחלת צמיחת זקן. נעתרתי לבקשתו ולקחתי
 מידו הס' כ"י הנ"ל^א, ועיינתיו בו ועברתי בין בתריו, ותסמר שערתי
 בשרי בקראי בו שנים שלש דלות, מרוב החירופים וגידופים והפוך
 דא"ה בסתרי קבלה, על כן אמרתי להרב הנ"ל, שאין ספק שהוא
 מעון שריפה בודאי, ועם זה יעצתיו שלא לפרסם הדבר, כי שערתי שלא
 יצא תועלת, כי אם קרוב להפסד, וכמ"ש כבר בס' "תורת הקנאות" (ב).
 ומן אז והלאה ידעתי בבירור גמור, שזה האיש אייבשיצר, דוב אורב
 הוא להיהדות, אר"י (אחר יונתן אייבשיץ) במסתרים, ונכנס הדבר בלבי
 כארסו של עכנאי, אע"פ שצפנתי הדברים בקרבי, כי לא עצרתי כח לפי
 ילדתי, גם לא החתים שמו על הספר, וידעתי שיכחיש הידוע ויאמר
 שאינו מעשה ידיו, כי על כן לא נקרא שמו עליו בפירוש כגוף הכ"י;
 גם תלמידיו המביאים אותו בידיהם להפיצו בלאט מעלימים שם המחבר
 בפרהסיא, ואינן מגלין אלא לאנשי סודם. ולא היה אפשר לתקן שום
 דבר בעת ההוא, לכן החרשתי ושמרתיו את הדבר, והיה נתעב אצלי
 לשמוע זכר אייבשיצר. ועכשיו בעת הזאת שהטרידני הי"ת במלחמת
 מצוה, להתאבק עמו, או נתתי אל לבי המקרה הנ"ל, והבנתי כי
 מאת ה' היתה זאת בשבול כך, ולא הביאני הי"ת לפרעשבורג כי אם
 דווקא על אודות זה, למען הראותי תועבות האיש' הלו הובאתי הנה,
 זה היה העיקר. עוד אשמיעך מה שקרה אחר זה להרב הנ"ל, רק
 תחלה אספר סוף הענין של העברת מכס הנ"ל, שהיה ג"כ בחסד גדול.
 והנה המציא לי הי"ת שם אדם נכבד שמו היה ר' דניאל ע"ה,
 הוא היה שתדלן עצמי בענינים האלה, ופעל כמה טובות לעמנו בני
 ישראל להציל את שלהם, כי היה לו יד ושם בערכאות שם; וכן עשה
 בטובה עמי והתעסק במצוה זו בכל לבבו, וזמן רב בלה בעסק זה,
 בפרמיות שהיו שם ימי המשפט, לא היה יכול לסעוד עד כמה שעות

Y יניג ואסיקוס
 זל
 א (י) ז א
 נצד כמותו מש
 ין ואסיקוס
 ב ז
 א
 א
 x א. רב הנה הלי
 זכר יסא
 א. הוסיקוס

(א) וכן יספר יעב"ץ כואת בס' תורת הקנאות (צד פ"ו), וכן שם להלן במכתבו
 להגאון ר' דוד אופנהיים (צד פ"ח) מן ז' כסליו שנת תפ"ו, יאמר: בהודמן ה' אותי
 ע"פ סבה בק"ק פ"ב קודם פסח העבר, וכי.
 (ב) שם (צד פ"ח, צ"א) ובס' התאבקות (דף א') דפוס לבוב.

אחר הצות היום, והיה כמו מתענה בכל שבת, שהיה צריך לילך למקום הערכאות, ולדפוק על פתחיהם, הן בבקשות ותחנונים והמליצות אצל כל אחד מהשררות שהיה משכים לפתחם, הן בהקדמת נתינת שוחד ושאלת עצות, שקצתם נמצאו לו ונתתו לבקשתו ע"י פיוס ושוחד, ובקצתן שלא היו בעלי שוחד. והניח גם כל עסקיו ולא נח ולא שקט עד שהוציא לאור משפטי, והוליכני אל השררות אשר הוצרכתי לשחדו, היה אחד בלבד שבו היה הדבר תלוי, ונתתי לו בעצמי ששה דוקאטין, ובשכר זה למדני ושם בפי הדברים שאדבר בבית המשפט, כשאעמוד נגד המוכסין לענות על דבריו, וכן עשיתי; והאדם חשוב הנ"ל לא זו מצדי, לתמוך בידי להכין מענה לשוני, ולסעדי שלא יסתתמו מענותי. ועניתי עזות להמוכס, עם היותו ג"כ שררה, בפני השררות היושבים כסאות למשפט, ודברתי עמו קשות על שהעביר עלי הדרך, בכך יצא משפטי לאורה, וזכיתי בדון להחזיר לי את שלי, כל מה שנמל ממני המוכסן לא נעדר דבר ת"ל, בלי שום בצע כסף, רק מ"ש להנ"ל, והמוכס יצא אצל וחפוי ראש, והפסיד מכיסו הרבה בהוצאות הדרך, ומשרתיו הרוכבים שהשיגוני ולקחו אותי וממוני כולם יגעו לריק. והאיש כשר הנ"ל השתדלן ר' דניאל זכור לטוב לא נהנה ממני שום דבר בעד כל מרחתו הגדולה זמן רב. באמת לא מצאתי כמוהו שיעסוק בהשתדלות כזו בכל לבבו באבוד זמן הרבה להנס, צדקתו העמוד לעד לו ולבניו וב"ב, לא אשכח לנצח מעשיו אשר נמל עמי, עם היותו נכרי ולא הכיר אותי מעולם, רק ע"פ המלצת הרב הנ"ל, שגמל עמי טובה באכסנאי ג"כ. וכן בני אדם אחרים שהי"ל הצד אצל בעלי המשפט לא נמנעו מלהמליץ בעדי, גם אשה קצינה אחת השתדלה בזה שהי"ל יד אצל השררות, אך האדם הישר הנ"ל מסר נפשו על הדבר כנ"ל. עכ"ו הי"ל הוצאה רבה בהליכת הדרך כי רב הוא, ובעיכוב וחזרה שעלה לסך מסוים. גם לא ידעתי מה לעשות עם הסחורות כי נתאנתי בהם הרבה כנ"ל, ולא נשאר בידי מאומה במה לחזור לביתי. וכבר הייתי מסכים להתליפם על סחורות אחרים, יותר שפלים ופחותים מהן, במחשבה מוטעת אולי יהיו חריפא זבינא, אע"פ שאהיה מוכרח להפסיד הרבה מהקרן, כי סחורות שלי היו זבינא דרמי באפי; אבל באמת אם הייתי גומר המו"מ בחליפין, כאשר יעצוני היועץ לפ"ד, ואנכי לא הייתי בקי כמו"מ, או ודאי היה המו"מ השני הלז גרוע הרבה יותר מהראשון; מה עשה הקב"ה? והנה בהיותי עוסק בכך, להעריך החפצים שאקבל תמורת סחורות שלי מאחד מתגרי לוד, והיינו מרודים יחד לעיין בשני מיני סחורות לשום אותן כרמים, כאשר כבר הסכמנו,

א 267

והיו מחוסרין רק דקדוק רשומא והחשבון; בעודי במעמד הזה נצב אצל חלון החדר בעליה, והייתי מביש אל הרחוב לראות עוברים ושבים בלי שום השגחה, רק לרוח היום כי עת קיץ היה, וראיתי איש רץ מהר ומסתכל אל הבית שאני מתארח בו, ובראותו אותי מציץ מן החרכים, קרא אלי האם יש עוד הסחורות בידי, כי הוא ראה אותם לפני איזה ימים אצלי, ואמר שיודע להם קונה, רק שאמתין עליו איזה ימים, שצריך לחזור למקומו ולחקור אצל שררה שלו, אם עדיין נצרך להם, ולפי שעבר הזמן יותר מן המועד אשר יעדו, גם אמרו לי מכירינו דלאו בר סמכא הוא, לכן לא עשיתי עוד חשבון ממנו, אחר שהוחלתי עד בוש, ונתרציתי להחליף יפה ברע כנ"ו; אך השי"ת ראה בעניי, ובאותו רגע שכמעט נגמר המו"מ, השגחתי מן החלון כאמור בלי שום מחשבה על זה, אפילו כשראיתיו גם הביט אלי, ולא הכרתיו עוד עד שקרא בקול ודבר עמדי, והזכירני כי הוא האיש שהיה אצלי לפני שמונה ימים, וראה סחורה שלי והבטיח למצוא לה קונים, וכן עלה בידי והזמין לו ה' כאשר אמר, לקנות ממני בעד איזה סך במעות מוזמנים, ומיד נתבטל עסק החליפין הנ"ל, ומכרתי לזה בדמים יקרים כפלים ממה שהעריכם התגר המחליף, באופן שהבאתי עמי מלא כף נחת לביתי, אחר כל הצער הגדול ואבוד זמן וממון, והיה לי הדבר הזה משיב נפש קצת. יתברך הגומל לחיובים טובות! מ"מ נשאתי בידי עוד הרבה מהסחורות, שלא היו ראויים למכור שם ולא במעררין, והוצרכתי לשלוח [סוחר] אחד גדול גם להולאנד, ושם נמכרו בדוחק גדול. ברוך העוזר!

ואף גם זאת לא פלתי מכל וכל מעסק ביש הנ"ל שקרה לי באונגרוין. כי היהודי הסרסור הנ"ל שהיה סבה לכל הרעה הנ"ל, שעל פי דבריו והכטחותיו עברתי בארץ ההיא בדרך מסוכנת הנ"ל, עשה לי בלבול חדש אחר שנמלמתי מארץ הגר. ותשובתו היתה דרך עלילה, כי השררה שבמקומו רצה לקנות ממני איזה מהסחורות שבידי, ולא יכולתי להשוות עמו, ונפטרתי ממנו בשלום ובחבה לפי הנראה, ואחר עבור זמן מה ואני יושב בכיתי לכטח, הגישיני האיש הסרסור זה, אל המשפט בב"ד של ישראל כברודא, והחזיק בשלי, שהאמנתיו איזה סך רשום, ולא רצה לפרוע לי, כי מען שהיה לו היוק בעבורי אצל השררה שלו, שתבע ממנו להמציא לו עכ"פ הסחורה ההיא, שנתן עיניו בה בהיותי שמה, מה שלא היה יכול להעזי בהיותי ברשותו, לבקש ממני לתת לו בע"כ, עכשיו הוא מעליל עליו למול ממנו הרבה בחנם. ובא עלי בעקיפין והוצרכתי להתפשר עמו, ולשלם מה שלא הייתי חייב. הן אלה קצות דרכי החסד והרחמים, שעשה לי השי"ת כרחמיו וכרוב חסדיו

בארץ מעררין. אלא הי"ל לספר הרבה, אלא שרובם יצאו ממחשבותי ולא אוכל לכוון דעתי בעת הזאת ולספרם כולן כסדרן כהוייתן, גם יארך הספר מאד, ע"כ אסתפק במועט המחזיק את המרובה לדוגמא. ומכמה חלאים רעים ונאמנים הצילני השי"ת שם, וכן מכמה קנאים יהודים ונכרים, מכולם מלמני. אע"פ שבאמת חביב הייתי מאד, ולא לבד בק"ק ברודא היה רוב בני הקהל אוהבים אותי כנפשם ומתברכים בי כפי מנהגי ומעשי קרבוני ת"ל כנו'. מ"מ לא חסרו ג"כ מקנאים ורודפי שלמונים, ונתאנתי ג"כ עשרת מונים, ואחד מכר לי שלשלת נחושת במחיר הוהב, ולא נודע לי עד שבאתי הנה לק"ק אלמונא; בכאן נודע היוף לפי שבאמת הראיתיה מקודם שקניתיה לכמה מבינים, וכולם בחנו אותה על אבן המבחן, ואמרו שהוא זהב טהור, שהיתה מצופה בוהב קצת.

גם בכל המדינה שם היה גדול שמי כשם הגדולים, והנאב"ד רב מדינה מזהר"ג ז"ל*) נתן עיניו בי להושיבני בראש באחת הקהלות, ולא נמיתי שכמי לסבול עול רבנות. סוף הדברים בפרק ההוא נתחדשו שם גזרות הקיר"ה במדינת פיהם ומעררין, כבדה ידו על אחינו ב"י, בענין שדוכי הבנים והבנות, וזלת שאר גזרות קשות רבות ורעות, באופן שראיתי עני עמי מורה מאד באותה מדינה; אמרתי אל לבי אסור לדור שמה, והסכמתי בדעתי לעקור דירתי משם, ולשוב אל ארץ מולדתי, על בלי סמיכה ממעמד פרנסה, כי אם במחוני על קוני אל יעובני, והשלכתי אחרי גוי דבר גדול: איזה קציני ווינא התנדבו אלי, מבלי ידיעתי, לקבוע לי מעמד פרנסה בריוח, כעשרה כו"ב ר"מ לשבוע מדי שבוע בשבוע, ונתחייבו על כמה שנים, כדי שאוכל לישב בבית ללמוד תורה, שלא מדוחק ובלי דאגה, ולא הייתי צריך אפילו למחצית מעמד ההוא, כי עדיין הייתי רך בשנים וביתי מצער, וגם במדינה ההיא שהפרנסה בוול, והייתי יכול להרויח בשופי יותר מחצי הסך הנ"ל, להצניעו לעת הצורך, ועשו זה מהתעוררותם בלבד מבלי שראו אותי ולא הכירוני פא"פ, רק מפי השמועה היה גדול שמי גם בווינא. וא"ל הרב כמו' דייכש ז"ל שבהיותו בווינא שמע מפי הרב הגביר המפורסם ריש ווירטהיים ב), שא"ל פ"א ששמע ממני, ושהיה אומר: לא אנוח עד

* וזכרתי להקב"ה

א 55

(א) הוא הרב ר' נכריאל עשקלם בר' יהודה ליב, ונפטר בשנת תע"ח עיין נוסח מצבתו בס' קבוצת חכמים (צד קי"ח), ועיין בס' עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב). ועיין בס' זכרונות מרת גליקל האמיל (צד שכ"א).
(ב) הוא הרב והגביר ר' שמשון ווערטהיים נפטר ב"ו אב שנת פד"ח, עיין אודותיו בספר: שמשון ווערטהיימער שחבר הפראפ' ר"ד קויפמאנן נ"י.

שאראה להעשיר אותו, ולימים מועטים נפטר כמוהר"ש ע"ה, וגם הק' ר"מ פוירנג שרצה פ"א לקחת אותי לביתו, ונדר לי להרויח עכ"פ אלף ר"מ לשנה, ולא הפצתי להסב על שולחן אחרים. גם בהיותי בפרעשבורג ע"פ המאורע הנ"ל הפצירו בי אנשים חשובים אוהבים, שאסע עמהם לווינא, כי לא רחוקה רק כמהלך יום קצת, ואוכל למלא חסרוני בקל מיה שהפסדתי בפ"ב, כי יש לי אוהבים רבים ועצומים בווינא, שחפצים בי מומיהם, ושמתי לאל מלתם, כי היה זר לי מאד ליהנות מב"י בתורת נדבה, ואפילו שהייתי חושק לראות המקום ווינא, ובשגם הסמיכות לבוא שמה בלי הוצאה וכבוד גדול, נמנעתי מזה גם כן לפחדו מפ"ר של הכומרים הקתולים מוליכי הפסל ברחובות ווינא כנודע, שמסתכן בנפשו הפוגע בהם, לכן לא ראיתי המקום ווינא כלל. ועם כל זה היו לי אוהבים רבים שם שעשו לי מצב פרנסה כנ"ל, מבלי שפייסתי ולא רצותי לאחד מהם לא בכתב ולא בע"פ, ועשו בפועל, פתאום שלחו אלי סך מסוים דהבא פריכה, וקבלתי פ"א בעת ההיא שהיתה שעה רחוקה לי. וראיתי כי מה' הוא להביא לחמי*) [בעת על ידם, אך כמה פעמים] השלכתי מידי כזה וכזה, שגם במקומי בכרודא היו רבים רוצים לקבוע לי פרנסה, לשכון כבוד בתוכם. גם הרב מדינה ר"ג היה חפץ ביקרי, והשתבח בי וגלה דעתי כ"פ שרוצה לעשות עמי בטובה בחשק, גם במכתב אלי הראה לי חבה יתירה, לא היה כל זה נחשב אצלי, והנחתי גם משלי סך רשום בארץ מעררין בחובות, שהי"ל ביד כמה אנשים על שמי"ח, בפרמזת מה שנתתי על עסק מו"מ השערות כנ"ל; גם נשתקע לי סך מסוים במו"מ של שערות ששלחתי לאמשמדרם בעד חשבוני ליד ש"ב רא"ן, נשאר מונחים זמן מה כאבן שא"ל הופכים. לכן שמתי לדרך פעמי תחלה אני לבדי, ועברתי הדרך הארוכה עד אמשמדרם, ולא נהניתי משום קצין אפילו ארוחה, אף כי הייתי בדרעוין והפציר בי הק' ר' יונה דרעוין לסעוד אצלו, שמתי לאל מלתו, ונפלאו כל הרואים ושומעים ההכנעה שעשה לי, ולא יכול לפתותני, ואמרו שלא ראו כזה מעולם שיסרב אורח לאיש קצין ותקיף כמוהו. ולא אאריך בתלאות רבות ונוראות, המוצאות אותי בדרך הקשה ההיא, כי רבו מספר.

גם עברתי דרך הנובר, והיה שם בעת ההיא הנאב"ד מפראג על נשואין שעשה בנו הרב מהעלישווא לבתו, שנשאת לכנו של הק'

(א) כאן חסרו דברים אחרים בכ"י, ואנכי השלמתי ע"פ הענין.

רא"א, והוא הרב מהילדסהיים, ורצה לכבדני בדורון חשוב מלא חפני מיבותא והובים, ולא הפצתי לקחת; גם ספר בשבחי והיה חושק להחזיק אותי ללמוד עם חתן בנו הנ"ל, אבל אני הלכתי לררכי יגע ורפה ידים לאמשטרם, ונתארחתי בבית ש"ב הנ"ל. וכבר עלה במעלה גדולה הוא וכל בית חמיו, מן העת שהייתי כאמשטרם פ"א ובאכסניא שלהם כנ"ל, אך באותו פרק שחזרתי שנית לשכון אצלם ימי חורף אחד, לראות בתוך כך מה לעשות לביתי, ועם הסחורות הנ"ל שנשארו לי מונחים שם, חדש להם הקב"ה בחמלתו עליהם דבר להתעשר בו מאד, מקור נפתח מחדש. הענין הוא מחצב של אבן, שנתגלה בארץ בראויל הודו מערבא, לכסף מוצא ומקום לזכב, אכן דימנט נמצא שם בשפע גדול, בלי שידע מזה אדם אחר וזולתם, אחר שלא היו בענגלאנד והולאנד, כי אם מהודו מדינא בלבר מימות עולם; כמה שנים נשאר הדבר כסוד, והספנים התגרים הבאים מארץ פורמוגאל, הביאו האכנים טובות החדשים ההם לענגלאנד כסוד וכחשאי לנסות בהם, כי היו יראים לפרסם ענין מחצב חדש הלו של דימאנמין שמצאו, פן לא יקנום מהם הסוחרים בא"מ בחוקת דימנמין גמורים ממש, מאחר שבאים ממקום שלא נודע דבר מעולם, שיגדלו שם א"ש כאלה, בשגם לא היו גדולים כל כך ולא טובים, כמו אותן של הודו מורחית שמשם היו מובאים מימי קדם; לכן עשו זאת בחכמה אנשי פורמוגאל המוצאים המחצב, והחזיקו הענין כסוד כמדם, ומסרו מהם סך מה בחשאי ביד הספנים הנ"ל. ובבואם ללונדון גילו סודם לשני בני הישיש ר"ן ע"ה האחים ר"ל וראובן, שהיו עוסקים כבר בסחורות הוהב המובא לשם ע"י ספני פורמוגאל שהיו מביירן אותן, לפי שהיו רגילים לקנות מהם דהבא פריכא. וגם משם התחילו להתעשר, והיו אותן ספנים מחזיקים לאחים לנאמנים וצנועים בארץ, על כן במחו בהם לגלות אליהם מסתרים הלו של דימנמין חדשים, בלי שהתודעו לאדם אחר כלל. ולקחו מהם הסוחרים הנ"ל הא"מ חדשים, שהביאו בידיהם ספני פורמוגאל מכיריהם, ונסו ועלתה בידם, ושלח להם הי"ת ברכה מרובה עי"כ. והיתה הברכה מצויה בזה בשפע גדול ביד האחים הללו משני צדדים, אם משום שתגרי פורמוגאל מכרו בזול, מפני שבאו לידם במציאה ובשפע עצום, ודאגו שלא ימצאו קונים לגמרי, שמא יחשבו לזיופים או גרועים מאד, ועל כן מיד נאותו למקח שקצבו להם האנשים האחים הנ"ל, מה גם בהיות נאמנים נחשבו, וגם למען לא יפורסם סודם, פן יהיה למוקש כנ"ל; ומצד אחר היו הקונים ומעות הרבה מצוים בעת ההיא, כי באותו הזמן היו בעלי כיסים רבים וגדולים מופלגים באותן מדינות, שהשיגו עושר רב מו"מ של אקציעים, ולא היו יודעים מה לעשות עם המעות שיהיו

64c

קיימים במוחים, והיו מתיראים להפסידם כמו"מ הנ"ל, שעולה ויורד מאד, על כן היו מניחים מעותיהם בסחורת א"מ, ולא היה הכסף נחשב בעיניהם מאומה, וקנו הרבה א"מ לרוב ככל ממון שיפסקו התגרים. משם נתעשרו אנשים הללו מאד מאד, בלי ששלמה בהם עין, כי לא ידע אדם אחר, והיו מוכרים סחורתם כובינא חריפא של א"מ הבאים מהודו מורחית, ולא היה אדם מרגיש כסודם, כי ספני פורמוגאל היו מסתירים הענין מעצמן כנ"ל, גם האנשים אחים הנ"ל התקשרו עמהם אחר זאת, והתחייבו לקבל סחורתם במקח השווה להם, ובתנאי שלא יודע הדבר לאיש אחר, ושטרו אמונתם כמה שנים, כי היה כסף חרף בעיניהם, ונתפייסו בדמים שקצבו. על כן גדלו והעשירו האנשים בית ר"ן ע"ה ואיש לא [ידע], עם שהיו ניכרים או לעשירים גדולים, אך לא שער אדם החצי ולא שלישי ורביעי העושר שהשיגו בית ר"ן, גדלו והצליח ועשו פרי עד למעלה; ובהמשך הזמן אחרי כמה שנים הרגישו העולם איך האנשים האלה הולכים הלך וגדול, שלא כמנהג וחזן למבע, גם היו עושים צדקות וג"ח בשפע גדול, דבר תמיה לרבים. לכן לא נחו ולא שקטו סוחרים אחרים המתקנאים בהם, חקרו מאד על הענין חפשו ומצאו סודם, חפשו סתרים נבעו מצפונם, והשיגו ג"כ מסחורה חדשה זו; אחת לאחת ע"י כך נתפשט המו"מ, ונתפרסם עד שעכשו יד כל הסוחרים שולמת בו, ונתיקר השער ג"כ. מ"מ הי"ל קדימה אצל המביאים אותה סחורה בראשונה, והתמידו בה שנים רבות, והרויחו לאלפים ולרבבות הון יקר לאין חקר, וכל הסוחרים האחרים כן ממש לא הגיעו לקרסולם, המה אספו כף מלא נחת, שולחנם מלא דשן ושבע רצון וברכת ה', כל זה נתחדש בעת היותי בביתם בראשונה ובשנייה. אך מו"מ שלי נפל ירד, עד בלתי השאיר לו שריד, סך שאוכל להתפרנס בו, וסחורות השערות שהיו מונחים בעלייתם זמן רב, קצתם אכלה עש והנשאר נמכר בהזק גדול. וה' נתן בלב האנשים הטובים הנ"ל לעשות עמי במובה, איזה שנים תמכו בידי מעצמן, התנדבו וקצבו עליהם דבר מסוים לשנה לצורך פרנסתי, ובתחלה הוסיפו ועשו יותר מקצבתם ונדבתם.

אם אמרתי להעלות על ספר מהיסורין החדשים, והמקרים הקשים שמצאוני באותן הימים, שעמדתי כאמשטרם שנית, מחמת תגבורת השחורה ר"ל, ישתומם הקורא ולא יאמין אפשרותו, לא יצויר שיוכל לסכלם אדם אמין לכו בגבורים, אף כי אדם חלוש רך הטבע כמוני כאין, נגוע ומוכה אלקים ומעונה בלא זאת. והסבה מחמת ההפסד הגדול שהיה לי בסחורה הנ"ל, שנגע אל לבי; על כן גדל כאבי,

ימים ונהרות ומדברות ורושמי מצבם, ומלאכת מחשבת ואומניות ותחבולות ורמאות וערמות, וספורי הבלים בהמצאות כדויות, את כל אלה ראתה עיני בספריהם, בקי אני בהם ובמעשיהם, וכל מחשבותיהם ויופיהם ומובותיהם, את הכל ידעתי וגלוי לפני, שלא להיות ערום מחכמת אנשי עולם. אבל נזהר אני שלא לקרותן ולעיין בהם, אלא במקום שאסור להרהר בד"ת לא זולת כלל, אכן כמה פעמים הוצאתי מתוק מעו, ודבש שמצאתי בהם רדיתי אל כפי, להשתמש בו למלאכת עבודת הקודש, בכמה עינינים סתומים וחתומים, ועל כולם עלתה בירי ע"י כך לידע להשיב, וגם שלא להחשב סכל בעיניהם; ביחוד במלאכת חכמת הרפואה ושמירות הכריאות שהיא חיי דברייתא חקרתי בספריהם בעת פנאי כנ"ל, ועיינתי בחכמת הטבע הוצרכתי בהכרח לקיום מין האנושי.

ולפיכך טעם
בנין אשכנז
במלכות ספרד
מלך הדינא
בכך לא נא
שם בכתב
אלהם ואלהם
אליהם

ועתה הגעתי אל המבוקש שהתחלתי בו, כי הנה נודמן לירי פ"א ספר רפואה הנ"ל, וראיתי מפליג בטוב סגולת המהע ומרבה לספר בשבחו, ומצוה ומזרו להרגיל שתית מי בישולו, ומבטיח היותו צרי כולל ומרפא לחליים בכלל. דבר זה נכנס בלבי ונסיתיו ובחנתיו איוז שנים, משנת תפ"ד שחזרתי לביתי בפעם ראשון עד שנת תפ"ט שנמרדתי בגלות שנית לארץ אשכנז; בכל משך זמן זה הייתי נוהג לשתות מי מהע בבקר ובערב לרויה, הוא היה עיקר משקה שלי, ומצאתיו בריא לגופי מאד, כמעט לא שתיתי שום משקה אחר זולתו, הוא היה שתייתי במעימת שחרית, ובו הייתי מרוה צמאוני אחר סעודת צהרים בהתחלת העיכול, ומן אז הורתי עצמי ממשקה שעורים לגמרי, לא בא עוד לפי, אם לא בדרך זר ורחוק; ויין לא שתיתי גם בהיותי בארץ מערדין, שהיין שם בוזל ומצוי לא הייתי רגיל בו, כי אם ביו"ט ובשמחת סעודת מצוה, זולת זה היה נתעב אלי, אך בשתיית מי המהע מצאתי קורת רוח מנוח לנפשי, והיה משמח לבכי כאלו הייתי שותה יין הרקח, כל אלה השנים שעמדתי בביתי; ובדרך מהלכי [בעולם] גלות ראשונה ושנייה היה טוב ומועיל לי משקה הלו, אכן אחר שבעונותי נפלתי במדוה היגון הנ"ל באמשמר-דם, וחשבתי להרויח לי מצרתי ע"י רבוי שתית המשקה הלו, לשמח לבי להניח לי מיוגני ועצבי כמנהגי פעם בפעם, כשרוחי נפעם כי דבר המשכר לא נסיתי והיה מוזק לי, לכך יין ושכר לא שתיתי, רק כל עסק הרחבת הלב חפשתי בשתיית מי מעה יותר מדאי, כי דמיתי להעזר בו להמלט מהיגון המתעולל. בי והוא היה בעוכרי בפעם הזאת, כפרט שהפלגתי לשתות ממנו הרבה, ע"י נהפך דמי למים

והוא
הוא

ככ

וגם לכבי, וגם שלא יכולתי לעכב עצמי מהטלת מ"ר אפילו רגע, אז נכפלה רעתי וגברו יסורי מאד מאד. כחצי שנה גלגלתי עצמי בצער הגדול הנפלא הזאת, באין מבין שורש המחלה, וביסורים קשים ומרים שלא נודעו לי דוגמתם, אע"פ שקראתי הרבה בספרים. גם נוסף על זאת היה מוקד כמעט ובקרבי, עד שכמה פעמים היה נפשי מבצבצת לצאת, ולא מעמתי מעם שינה זמן רב, בערב הייתי אומר מי יתן בקר, כמה פעמים הוצרכו לחלל שבת עלי, ולעזרר ישנים כאמצע הלילה בשבילי, לעשות לי מים חמים לשתיה, ולעשות תקון לפתוח בני מעים, ועסקתי ברפואות הרבה ומעט מוער הונח לי; אך מרובה השתן שהיה הרוחק לצאת ככל עת ורגע לא עזבני אחרי זאת, יותר מעשרים שנה הייתי עלול בו, אע"פ שכבר הנחתי ועובתי שתיית המהע לגמרי, ובחרתי במשקה קאפע תמורתו (כי שכר לא היה אפשר לי להרגיל בו עוד) ורק שלש או ארבע כוסות קמנות במדה לפ"א, זאת לא היה אפשר לסבול עוד, ועכ"פ נחו שקמו יסורי הנ"ל קצת, עכ"ו עשו ענין רע במטעני, אך היה פוחת והולך, כשחזרתי להיות יושב שקט בביתי אצל בני ביתי, ויותר עשה פעולה טובה בעוה"י גיד הזהוב כשנפתח לי אחר כמה שנים כמש"ל בס"ד, אבל לא יכולתי לשלח הענין רוע המבע בשתן ולפטרם מכל וכל, לשוב לאיתני הראשון, עד שהלכתי בגלות שלישיית לאמשטרדם, שנת תקי"א. בזה הגלות האחרון נסתלק ממני זה המדוה ברחמי שמים, שם באותו מקום שלקיתי בו דהיינו כמים, כי המדוה בא לי ע"י רבוי שתיית מים חמים, ושלח הי"ת רפואתי או ע"י שתיית מים קרים, אלא שגם מזה גרמו לי יסורים אחרים אכזרים. בשנת תקי"ג שבתי לביתי שלם בגופי ת"ל בכריה חדשה, לא ידעתי עוד מריבוי שתן כלל, ועזבני בעה"י לגמרי, אחר שנתעולל כעשרים וארבע שנה, עד שקצתי בחיי מחמתו, וכבר נתייאשתי מזה חשבתי שילווני לקבר; ת"ל נושעתי ממנו אחרי שנתחדשו לי יסורים אחרים משונים, ונוסף על צער המלמול וגלות הקשה כמש"ל בס"ד, אכן נתקיים בי הענין חולי חמים, רופא חולים ועוזר ומושיע דלים בו אבטח, יפדה אותי מכל צרותי, וינחמני בנחמה לשוב לציון גאולים, כיר"א.

מלפני

תוק

תנ

תק

אלהם ואלהם
אלהם

אחר זאת נסעתי מאמשטרדם, על דעתי לבוא בלי אחר לאלמונא, לשוב שמה לקבוע דירתי בעיר מולדתי ומקום מגורי אבותי. ועברתי דרך עמדין ונתנו עיניהם בי אנשי הק"ק להיות להם לקצין נוהג רכנות, מה שלא עלה על דעתי לגמרי כנ"ל, שבחרתי בשפלות ושנאתי את הרכנות, לדרכי הייתי מהלך ונתארחתי בבית הק"ר' ונתן

לוי, ושם היתה אשה גדולה חשובה ומשכלת מאד, בת הק' התורני ר"ל ע"ה, וכלתו של הק' הנ"ל, היא החיוקה בי לאכל לחם ולהתאכסן בביתה. ותעש חיל בחכמתה לדבר על לב חמיה ואישה ובל בני הק', בכלל השתרלה בכל כחה להחויקני אצלם, ולי לא הגירו מאומה, ועשו מעשה מיד וקבצו כל הקהל והסכימו לדעת אחת, וקבלוני בח"ה חג פסח, — כי על י"מ הפסח באתי שם, להתעכב עד אחר זמן החג, וללכת משם מיד אחר הפסח, — ומנו אותי עליהם לראש לרב ומורה, ופתאום באו אלי שלוחי הקהל והודיעוני הסכמתם, וחלו פני רבים לתת את שאלתם. ונמצאתי להם ולבקשתם, אע"פ שהיה נגד חשק לבבי כנ"ל, אך ראיתי בעיני כי מן השמים היא, מאחר שלא עלתה על דעתי לנמרי, לא פייסתי אחד מהם על הדבר הזה, וה' נתן בלבם לב אחד ודעה אחת, בהתעוררות עצמן ברצון ובחשק, וגם היו צריכין לאיש מורה, כי היו כצאן בלי רועה; אמרתי הלא מצער היא ואוכל לשקוד על תלמודי כחפץ לבבי בלי מונע, ועם זה אהיה מוכה את הרבים בעוה"י. וכתבתי לאשתי ע"ה שתבוא אלי לעמדם עם בני שיחוי וכל אשר לי. והביאם הקב"ה כעל כנפי נשרים שלמים וטובים, וזוגתי הרבנית ושני בני מאיר וזלמן שי'. הראשון הוא בכורי היה או כבן י"ב שנה, השני כבן שש, ובתי תי' ילדה קטנה, עם כלי בית מטללים וספרים מדרך רחוקה מאד, בתחלת קיץ תפ"ט. שבחות והודאות לבעל החסד והנפלאות, יתברך עושה גדולות אין חקר ונוראות! אך היסורים הנ"ל מן השתן עם שנתמעט קצת, מ"מ עדיין היו מתמידים להתעולל בי, ולהטרידני יומי ולילי, ותדר שנת מעיני ונפשי נבהלה מאד; גם זוגתי ע"ה היתה בצער גדול בעבורי על זאת, כי כמעט לא קמה בי רוח, כאלו הופרה האביונה ח"ו, וכן לא היה לי ורע ממנה כל הימים שעמדתי בעמדם, אולי היתה הסכה גם חולי ומדוה זוגתי ע"ה, שנתחדש לה שמה כמש"ל; אכן קודם שהעתקתי דירתי משם נתן לה ה' הריון ותלד בן באלמונא.

ואנכי עם כל זה הייתי שוקד על למודי, ולילה כיום ואיר לי בעוה"י, במקרא משנה גפ"ת הלכות פוסקים, ושאר ספרי קודש בנגלה ונסתר הראשונים, ותמידין כסדרן ללמוד עם תלמידים בחורים מבני העיר ובני שי'. גם מלאתי ידי לה' בקסת הסופר לעשות אונים לתורה באיזה חבורים אשר קצתן התחלתי בהם עוד כברודא, ובעמדם נמרתי ח"א מספרי לח"ש על שני סדרי משניות, גם ס' מו"ק על מא"ח הנעתי שם קרוב למחציתו, שהתחלתי ג"כ בילדותי ועסקתי בהעתקה ומהדורא שנית, גם הרבה מס' שי"ע עשיתי שם, מלבד כתיבות

שונות רבות נגמרא ושאר ספרים הכרחיים, שהגהתי וחדשתי בהם דברים, גם ס' הקשורים מדרשות ופשימים חברתי שמה; והנהגתי את הצבור לשם שמים, ת"ל תקנתי להם תקנות רבות מעולות וחשובות, להסיר המכשולות שהיו נכשלים בהם מלפנים, כאשר קצתן נזכרים באגרת שכתבתי מענין להרמ"ח, תשובה על מכתבו שהודיעני שמתרעם עלי שהחמרתני עליהם הרבה יתר שאת ע"ש, ועשיתי משפט וצדק לנצרכים בכל כחי ויכלתי בלי מחיר, גם למדתי עם תלמידים בני עשירים מופלגים, ולא רציתי לקבל מהם מאומה בשכר תלמוד, אפילו מבנו של הק' כ' יונתן לוי הזקן שהיה עשיר גדול מכ"פ מאה אלפים, ושלח לי מוחר יפה בעד שלמד בנו אצלי, לא אביתי לקבל, ואפילו בעד הדרשות שדרשתי להם בשבת הגדול וש"ש לא נמלתי אפילו פרומה אחת, עם שהיה מנהגם לפני זאת לתת בעד כל הדרשה כ"ב ר"ט, ואע"פ שהיה נהנים מאד מדרוש שלי, והארכתי בו כל פעם שעות הרבה, וכל דרוש הוא כמו חבור קמן בפ"ע, וערכו להם דברי מאד; נשבעו המשכילים בהם, [אפילו אנשים שלמדו] בישיבת פראג א), שלא שמעה אונם מעולם דרושים נפלאים ונחמדים כמו ששמעו ממני, והפליגו בשבחי למרחוק, אמרו שאין דרשן בעולם כמוני, אבל אני לעצמי היתה לי על אפי ועל חמתי, לבלות זמן בלמוד דרוש, אשר לא עסקתי בו מימי, רק על פי ההכרח, כי לא היה ערב לנפשי רק למוד נמרא ופוסקים, ולהבין במקרא ומדרשים לדעת להשכיל בתורה הקדושה, לשמור לעשות ולקיים, לא להתגאות ח"ו, כ"ש שלא להתנאות בהם לבני אדם, והיה דבר מתועב אצלי, רק להחכים בתורה לצורך שלמות נפשי בלבד גרסה נפשי לתאבה בכל עת, באהבתה תשגה תמיד. מ"מ בעוה"י ראיתי סימן יפה בתלמודי גם בלמוד הדרוש וחדושי אגדה, כשהוצרכתי להם הזמין לי הי"ת בחסדו דברים נאים ונחמדים, ערבים ומתוקים לשומעם וקרובים לאמת, ואין לי שום ספק שחנני הי"ת להלביש כמה אנדות מופלאות ורות מאד כהבמה ראשונה בבגדים מקושטים ותכשיטין יקרים מפז, אשריה לה' כי גמל עלי, ואודה לה' לו ית' על חלקי.

עוד אוכיר מענין הנהגתי עם הקהל, כי לא נשאתי פנים לגדול ולא יגורתי מפני איש, והיו שוים בעיני כקמן בגדול כדל כעשיר. בקיצור יצא שמי בזמן קמן כאחד מן הגדולים אשר בארץ, ושמעי הולך

(א) עיין צד 112, ועיין עדות כיעקב (דף י"ג ע"ב).

וגדול בכל המדינות, אצ"ל שהייתי חביב לכל בני קהלתי מקמן ועד גדול, הייתי בעיניהם כמלאך אלקים לפניהם, אין ממרה את פי ואין מתנגד אפילו לרמוזותי; רק אחד הי"ל לשמן קצת ובראשית ישיבתי, וקוץ בה, כי הק' כ' יהונתן הוקן הנ"ל, עם שהוא הסכים מתחלה על קבלתי לרב אב"ד, סבור היה שאהיה מוכנע לו בפרטות, מחמת הפלגת עשרו הגדול, ויהי כראותו שלא הייתי משיבו יותר מאחד משאר העם, והוא היה נוהג קודם ביאתי לשם, לצות ולגזור בכל ההנהגה בקהלה, היה עושה כל חפצו מבלי שאלה וכתקיף וגברא אלמא, ולא לבד בעסקי הקהל במילי דעלמא, אלא גם במילי דשמיא לא היה עליו אימת רב ומורה מעולם, כי רק המלמד שהיה רגיל להחויק בביתו לבניו הוא היה המורה הוראה, על פיו נעשה כל דבר שיסתפק ליחיד או לרבים, והמלמד היה מוכרח לעשות כל רצונו, ולהשתדל למצוא חן בעיניו, כי גם לאוהבי בנו ר"א היה שכיח אצלו, וכאשר התחלתי להתנהג את הצבור בדרך ישרה, כאשר ראיתי מאמ"ה ז"ל, ולזרוק בהם מרה עם הראותי להם חבה יתירה, גם הם נהגו בי כבוד ומורא באהבה גמורה, והיתה אימתי מוטלת על כל העם מעצמה, כי נתן ה' מוראי וכבודי בלבם, וכולם יחד עשיר ואכיוון אהבוני אהבה עזה; רק זה האיש הוקן ומסכן ברעתו היה לא מצא מה שחשב מתחלה כפי הרגלו מאז כנ"ל. גם המלמד שהיה בעת ההיא בביתו היה רע בעיניו שאשתרר בקהלה, ולפ"ד נעשק ממנו הראוי ע"י, לכן היה חורש עלי רעה ואני יושב לבטח אתו, ועשה מה שיוכל להבאישיני אצל ב"ב שלו; וכן גלה לי בחשאי שליח מעה"ק חברון שהיה שם בעת ההיא, ועשה פרי מחשבתו בלב האיש הנ"ל להקל בכבודי, ולא שמתי אל לבי, אני בתומתי הלכתי בה' במחתי; ופ"א אירע שבא אורח כהן סומא ונתארח בביתו של הק' הנ"ל, ויהי ביש"ק קנה כהן, ושלח אל המלמד שלו על פני כהיותי שמה בכה"כ, כמדומה נתכוון להקניטני, לשאול אותי אם מותר לקרוא הסומא לעלות לתורה במנין ו' הקרואים, והתירו, ואת פי לא שאל, וחרה לי מאד על הדבר; באתי לכלל כעס ומריבה עמו, ושוב נתפייסנו. ועל ענין ההוראה, אם מותר לקרות סומא לס"ת אם לא, כתבתי תשובה ארוכה ורחבה בס"ד, לברר אסורו מכמה פנים, הלא בס' שאילת יעב"ץ סי' מ"א, וע"ד המאורע כתב אלי החכם רמ"ח נ"ע בעת ההיא, להודיעני שהנ"ל מוציא עלי לעו, וכתב עלי מה שכתב לה"ב להטיל עלי אימה, והשיבותיו. אלה דבריו להתנצל ממשא זה:

א. סומא (אן סומא) או סומא (בר"ו)

מק"ב

ה. נדע"י

100 x

x 116 22

וזה שופס הכתב התנצלות שכתבתי לחכם הלוי לנקות מעון זה, הועתק פה *).

ורציתי להניח הרבנות ולעווב מקום כבודי, ליסע מעמדן בעת ההיא. [כי באמת] על כרחי קבלתי עלי עול זה מתחלה, ועכשיו מצאתי עילה להפטר מהם, לא הן ולא שברן בקשתי; אכן אהבת הקהל אלי היתה עוה מאד ולא הניחוני לרצוני, הפצירוני מאד לחזור בו מדעתי, והכריחוני ברוב לקחם לנענע להם ראשי, כי כל הקהל מקצה מסרו נפשם בעדי, והחויקו בכל עווי בירי, ובימים לא כבירים אחר זה נפטרה בתו של הק' כ' יהונתן הוקן הנ"ל, שהשיאה קרוב מעט קודם שבאתי לשם ומתה בלדתה והפסיד בתו ומעותיו, סך ממון רב שנתן לה בנדוניא, ועשה הוצאה גדולה כי היתה בת ראשונה של אשתו שהי"ל בעת ההיא, כי הניחה ילד קטן בן קיימא שחיה זמן מה, אח"כ מת ג"כ וירש אביו השמח"ז, גם המלמד שהיה בביתו אשר הורה כנ"ל, וגרם פרוד לבנות ביני לבין הק' הנ"ל, נפטר בו בפרק והיה עדיין רך בשנים, והיה לי צער גדול בעבור זה. אחר זאת שבה האהבה עם הק' הוקן הנ"ל לאיתנו, והייתי חביב לכלל הצבור חבה יתירה, גם בנו של הק' מופלג ב"ח למד אצלי, עם עוד בחורים עשירי הקהל, ולא רציתי לקבל שום דבר בשכר הלמוד משום אדם מעולם כאשר נהגתי מאז בכרודא כנ"ל, מעשי ת"ל קרבוני, ת"ל נתקיים בי ב"ה: ברצות ה' דרכי איש, ביחוד מדתי ומנהגי בדבר שבממון, סגר פי שמני ונהפך לאיש אחר, ולאוהב מספר בשבתי, ולא היה לי עוד שם שמן ופגע רע מפגעי נגעי בני אדם.

אבל לא מצאתי מנוח בעמדי, הנה לשלום מר לי מר בפרטות מצד מצב בריאות הגוף, כי כל השנים שישבנו שם הייתי אני וביתי ובניו ובתי, כולם נחלים ונחלשים שם בסכת חולי הקרחת שניה או שלישית, שהיינו עלולים ממנה ר"ל כל ימי היותי שם, מחמת האויר והמים והמזונות שלא היו שוים למוגנו, על כן היו כל ימינו רעים שם, ולא היו חשובים חיים, מפני היסורים המושלים בגופותינו, מאז ועד שבאתי לעמדי לא היו מצוים שם דני נהרות כלל, כי היתה הארץ ההיא פרוי לאנד, נשחתת ממי המבול שהיו שם במדינה זה י"ז שנה, שפרץ הים גבולו ושטף המחוז ההוא, ושבה הארץ מלחה, תחת אשר היתה מלפנים ארץ מרעה טוב ואדמה שמנה, מן הוא והלאה נתקלקלה

(א) המכתב הזה חסר בכ"י, וחבל.
(ב) עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ג ע"ב).

ואברה כל מובה, גם דגני הנהרות נאספו, מחמת מליחות מי הים שלא נרפאו, המים רעים והארץ משכלת אוכלת וישוביה. אך באותו קיץ שנתושבתי שם תיכף חזרה הברכה ברגים, שהתחילו [המים] להתמתק וחזרו דגני הנהרות מתוקים, ונמצאו לקנות לרוב בוול, ואמרו הקהל: הרב הביא לנו מזל דגים, שלא מעמנו מעם דג טוב, חוץ דגני הים שנמצאו שם תמיד.

גם שפע מו"מ היה בזמן ישיבתי עמם, גם אני הרוחתי מאומה בעסק מו"מ מבלי מרחא ומרדא, רק הייתי כותב לאמשטרם למיודעים, ושלחו לידי איזה סחורות שבקשתי, אשר ידעתי שהם הריפא ובינא בעמדן, ונתתי אותן בידי בעל הבית נכבד, שעסק בהם על חצי ריוח, וחלק עמי הרוחים שעלו בידו, ת"ל לא הפסדתי אבל ראיתי בו שבח בלי עמל. בכל זאת לא הונח לנו שם כולנו יחד, אני ואשתי ובניי ובתי, כלנו החלינו מחמת קל המזג שלנו, שלא היה האוויר נוח ויפה לבריאותנו. לולא יכולתי להשיב פני הצבור שכולם מתאימים שלמים אתי ומפצירים בי תמיד שלא לעזובם, כבר הייתי מעתיק דירתי משם כמה פעמים קודם זמן רב; אך בכל הפעם שבא במחשבתי ובכל יום שהייתי אומר אנא אויל, והיא עיר מולדתי ק"ק אלמונא, המה כפו אותי תמיד בדברי ריצוי ופיוס ולשון רכה, עד שהחזירוני מרדתי. מו"מ הייתי מצפה בלי הסח הדעת, שיוזמן לי עת ושעה הוגנת, לצאת מן המקום הזה בשלום, גם אשתי הרבנית ע"ה הלתה חולי כבר מאד מהקדחת, שהיתה עלולה ממנו בתמידות, כל הימים שעמדנו שם כנ"ל, היתה מסוכנת מאד משפע דמי מקור, שהיה שופעת ברבוי גדול בלי הפסק, ושלחתי לאמשטרם ונסעה לליירן, קבלה שם רפואות מפרופעסאר גדול שם, וחזרה אלינו ושוב חזר שפע הדם כבראשונה, מו"מ קודם נסיעתנו מעמדן כבר קבלה הריון. גם ראיתי שאין תכלית שם בשביל בני שיי, ובני בכורי כבר נעשה שם ב"ם *). בשנה ראשונה שהגיע לעמדן, ולמדתי עמו בעצמי כשלוש שנים, אחר שלחתי להמבורג ונסע משם לפולין אל זקני חותני הרב בכרודא ע"ה, ועשה עמו שירוך הגון עם בת עשיר מופלג מליסא, וע"י כך הוסבה הרבנות רפוזנא והמדינה של חמי הרב ע"ה, כי מחו' היה תקיף גדול שם במדינה, ושלחתי זונתי הרבנית ע"ה על החתונה ואנכי עמדתי כאן, כי היה כבר ממני הדבר, גם היא לראות את פני [אביה רצה] כנכור לרוץ אורח, וחזרה לאלמונא ומצאה אותי שמה כמש"ל.

(א) ר"ח: בר מצוה.

מצורף אל הנ"ל אחר שלוש שנים כשני שכיר אירע עוד תחרות ביני ובין הזקן הנ"ל *). והענין היה בר"ה: בקש הזקן שיתקע בנו נער מנוער מגולח הזקן, ולא הסכמתי להניחו, שנער מפש כזה יוציאנו י"ח ביום הקדוש, וחזרה השנאה להגדיל בנינו, וחשב להתנקם ולא רצה לשלם לי שכירותי ואהיה כמחריש; אחר זה עשה הזקן הנ"ל דבר מפשות, כמעט נסתכן בעצמו נגד השררה. הענין הוא שצוה להכריז בכה"כ כרוז שהיה רע בעיני השררה, כי היה סומך על תקיפותו, וחשב שלא יערב אדם אל לבו לגשת לגלות הדבר להשררה, אבל השונא שהי"ל בקהל אורב לו, לא ישן ולא החריש, הלך מיד וגלה דבר הכרוז אל השררה, ונקראו כל אנשי הקהלה לבוא לפני השררה, שיגיד כל אחד בפני עצמו, מה שידע ושמע מכרוזו הלו. גם אנכי נקראתי לבוא אל השררה שאניד מה ששמעתי, ובאשר היה שמי גדול אצלם ושמעתי טוב מאד, ביחוד מחמת מנהגי הטוב והישר בדבר שבממון, שלא די שלא הייתי להוש אחרים כאחרים ולא נבהל להון, אבל הייתי טוב עין לזוטר משלי, וכל פעם שהי"ל דין ודברים לנכרי עם ב"י לפני ערכאות שלהם, היו קוראים אותי לישב עמם בדין, והיו נותנין שכרי. ופ"א עשיתי פשרה בשביל ב"י אחד שנתבע מנכרי בפניהם, ואמרתי שאם אינו מתפייס, אני נוהן בעבורו מה שפסקתי עליו לפטרו משבועה, ולא רצה האיש ההוא לקיים דברי פשרתי, ושמרתי דבורי ושלמתי בעדו כמו שאמרתי, ונכנסתי ערב בעבורו, בקיצור זה וכיוצא כמה וכמה. המביא הדברים לאוני השררה עשה לי שם בשם הגדולים בין יהודים ונכרים. וכשאירע הענין ההוא של הכרוז הנ"ל, המביא הדברים לאוני השררה השונא של ב' יונתן היה סובר שאתנקם מן הזקן הלזה בעד כל התנגדות שעשה לי כל ימי היותי שם, כי הביאו ה' לירי, הפילו ברשת לגבות חובי ממנו, כך היה פשוט בדעתו של אותו אדם השונא לכ' יונתן ואוהב נאמן שלי, לכן יעץ הוא להשררה שיחקרו אותי להגיד האמת, אז ידעו ויתברר להם כי כנים דבריו בענין הכרוז, כי ידוע שאני איש אמונה ולא יגור מפני מי שהוא, ואי יתיב לי כל חללי דעלמא איני משנה בדיבורי, לפיכך לא אעלים האמת מהם כשישאלוני וירצו לעמוד על האמת. משא"כ רוב בני קהל עמדן היו מוכנעים לאיש עשיר הלזה ויראים מפניו, מחמת תקיפותו ואלמותו ויכבשו עדותם; גם האיש ההוא בא אלי קודם שהלכתי לפני

(א) כונתו על הגביר יונתן לוי הזקן שהיה בעמדן הנזכר מקודם.

* אג"כ

ע"כ

* אג"כ

השררה, לשים הדברים בפי ולהסבירם במעם לשבח, כנמוח בי שהמציא לי מקום לגבות חובי, אם תמתיק בפי רעה לא אכחידנה תחת לשוני, ואמר לי עתה תראה מה אעשה לאויבי אשר מה' אנה לידי, והמיבותי לבו במחשבה זו, למען לא ירפו ידיו מזה להשתדל שיקראוני, כדי לבטל מחשבתו לבלע ולהשחית הק' הנ"ל. ונקראתי אל השררה, ובקשו ממני ביחוד, שאני מה שידעתי בזה הענין ולא אכחד מהם דבר. ועם היות שכל היחידים הנקראים לפניהם בדבר זה הוצרכו לשבוע שיגידו האמת, אני התנצלתי עצמי ובקשתי מהם שיפטרוני מן השבועה, מפני שאני נוהר בזה ולא נשבעתי מימי, אפילו שבועת אמת חמורה היא אצלי, ונתנו לי שאלתי ואת ופטרוני מלשבוע. ובטחו בי שבלא שבועה לא אעלים דבר ולא אכסה על אויבי. וכששאלו אותי מהכרוז אם שמעתי, היתה תשובתי אליהם: לא שמעתי ולא ידעתי מזה מאומה, אמרו לי וכי לא הייתי בכה"כ באותו יום, אמרתי אפילו הייתי בכה"כ וגם קורא השמש איוה כרוז בפקודת כפעם בפעם אינני משגיח בעסקים האלה, שאינם נוגעים אלי למיני שלי וחובת פקודתי, כי אני עומד בכה"כ מעוטף במליתי ופני אל הקיר, מרוד בעיוני ובעניני תפלה, ואיני משגיח או בדברים אחרים, ולא שמתי מחשבתי על מה שמכרוזים הקהל, בעסקים שלהם המוטלים עליהם. וחקרו אנשי השררה ודרשו אותי הרבה בענין זה, להוציא ממני דבור מתנגד להק' הנ"ל, למצוא לו עילה ולא הועילו ולא עלתה בידם, אלא ההפך מה שחשבו, לא נתתי לחמוא חכי ואצרה על דל שפתי, כי לא מחשבת המלשין מחשבותי. וזאת ההגדה בפני השררה הכריע הענין של כ' יונתן, והפך אותו מרעה לטובה. או רפתה רוחם של השררה ממני, כי כל השאר מן האנשים שהגידו באמת להרע לו לא היו נאמנים כל כך אצל השררה, וחשבום לשונאיו אמרו אויבים דאפקוה לקלא. לכן נפטר מהם בשלום. לולי זאת לא היה מועיל לו עשירות ויכול היה לצאת נקי מנכסיו, על אודות עסק ביש הלז. והיה כראות אותי בא אל השררה, והיה חושב שרואה שוחמ שלו להתזי ראשו, מצא כ"ח מקום לגבות חובו, אך כאשר נתנו לו הערכאות העתק ממה שהגדתי בפני השררה על אודותיו, או התחיל לרון ולשבח אותי בפה מלא, ואמר מכאן נראה מה מיבו ומבעו של ת"ח אמתי, ומה בין מחלוקת עם ע"ה או עם ת"ח, וברך אותי בכל הברכות, לפי שנמלט על ידי מרעה גדולה שהייתה מעותרת אליו, ונצל מפח יקוש בסבתי לא כנמולו אתי; ואחר המאורע הלזה היה לי הק' הלז אוהב נאמן כל הימים. ברצות ה' דרכי איש וגו', עד שנפרדתי מעמדן לא זו מלחבבני. אדרבה

א כעט פיהו נאמי
 כי היה יודע לזני
 עתה קראו נאמי
 כי נאמי

בשהסכמתי לעקור דירתי משם הוא אמר אלי והתרה בי, שלא אלך להתישב באלמונא, ודבר בפיו שהוא זקן בקי ומכיר אנשי אלמונא יותר ממני — שהייתי ילד כשפרשתי מאלמונא — שאין לי הכרה בהם. והוא דואג עלי שלא אתחרט לאחר מעשה. בדברים האלה וכאלה היה מזהיר ומתרה בי, לשוב מדעתי שלא לעזוב עמדן, ולא אביתי לשמוע בקולו, כי היה לבני קשור תמיד במקום מולדתי. בפרטות מחמת חסרון בריאות ב"ב בכלל, וגם בראותי שאין מבעי ומבע הקצינים שוה, כי הם מבקשים להכנע אליהם וליהנות מהם כדי להשתעבד להם כמנהגם וכהרגלם; ואנכי לא הבאתי צוארי בעול ב"ז מימי, לכן בחלה נפשי.

ועוד אירע בקיץ תפ"ב* חצי שנה לפני העתקתי משם דבר, שהגביר בי חושקתי לשנוא הרבנות, ולהחליט הסכמתי להעתיק משם דירתו, ולקבוע באלמונא ישיבתי, כי הנה באו ק"ק עמדן לוקחי חמאים משלחת מלאכי רעים, שהוציא להם שם, שבאים במלאכות ק"ק מינסק דלימא על עסק ביש גזרה רעה ובלבול עצום שנתהווה שם, אשר בדו מלבם אלה השלוחים השולחים הזמורה אל אפס להמעות את ישראל ולהונות לשלול הצדקות, ולקחת צרור כספם כדי להציל קהלה שלמה הנ"ל. שהם בצרה גדולה מאד לפי דבריהם. וכתבי און ושקר שהביאו בידיהם, כאלו כתבו ראשי ק' הנ"ל לקהלות ישראל, להודיע צערן ברבים ומבקשין על נפשם לבוא בעזרתם, ושנתמנו מהם אלה הנקובים בשם תוך הכתב, להתהלך בארץ לארכה ולרחבה, ללקט הכסף מכל המקומות, ולהביא בידם להציל לקוחים למות; ונודע ומפורסם בכל קהלות אשכנז, מה שעשו אלה השודדים החדודים וחריפים לרמות, שהריקו קופות הצדקות של עניי עולם, והמעו כמה קהלות אשכנזים, גם ספרדים שבלונדון ובאמשטרדם. ואלה אחרונים ביחוד עשו להם כבוד גדול, והתנדבו אליהם ביד פתוחה מה שלא השיגו אצלם כל הכשרים מעולם, כי היה בחרם אצלם שלא יתנו ויהנו מכיס של צדקה לעניי אשכנזים יהיו מי שיהיו. וזכרנו פ"א אירע בראשית ישיבת אמ"ה ז"ל באמשטרדם, הגיעו שמה שלוחי ק"ק לובלין אמתיים, אנשים של צורה ונאמנים לשולחיהם, והשתדל אמ"ה לטובתם מאד, המליץ גם אצל ק' ספרדים שם שיהיו להם עזרה בצרה, וע"פ הפצרה והשתדלות נמרצה, כי לא יכלו להשיב פניו ריקם, מה גם בעת ההיא שהיה גדול מאד בעיניהם כמלאך ה' לפניהם, על כן נעתרו לו ז"ל, ונתנו בידו הקדושה איוה סך מתנת ידם, לתת לאותן שלוחים דלובלין, שיהא חשוב כאילו נתנו מתנה אליו ז"ל, שהיה חשוב

ק' ז"ל ז"ל ז"ל
 ת"ב

בעיניהם ספרדי ג"כ, ור"ל כדי שלא לעבור על החלטתם, שלא להתנדב אל האשכנזים, כך הם חזקו השמירה בזה. אך אלה הרמאים המזוייפים מצאו חן בעיניהם, ונתנו להם כשפע גדול ואדעתא דתנהו לא נדרו, ולא שמרו דברם בפעם הזאת. מכאן נראה שנתקיימה בהם ובהרבה מקציני אשכנז קללות ירמיהו הנביא הכשילם כב"א שאינם מהוגנים. סוף הדברים באו אלי האנשים לידי בק' עמדן, הרגשתי שכל עינינם מרמה וזיוף, מ"מ קרבתי אותם בתחלה, ביחוד לפי שהאחד מהם היה קרובי מצד אבי, אך לסוף אגלאי מילתא שהוא בן ר"ה ויילנר א). אחד מיושבי בה"מ דמנהיים מכת רי"ח א) ואין לי להתייחס בקורבתו— זה נחשב בשגם כבר איתפלג דרא — ואדם נאה יפה צורה ולמדן קצת, והיה חביב ונחמד אצלי קודם שנתברר הזיוף. אך האחר בעל קבלה מעשית ויודע לפעול בשמות, ותהיתי על קנקנו ומצאתיו עבית של מ"ר, איש דמים ומרמה ובור ע"ה, וכפי שאני סבור ודאי הם מכת ש"ץ, והיו מוליכים עמהם בחברתם אחד ממינסק, שהיה גם הוא איש בחור בשנים, ובעל שכל טוב יודע ספר בעיון גפ"ת ושאר ידיעות, והיה [ממשפחת] מיוחסים גדולים שבליטא, ונפרד מאשתו שהשיאוהו קרוביו כשהיה קטן, והוא מאס בה ונגד בה כמה שנים באשת נעורים, והיה מתגורר במדינת אשכנז, את זה לקחו עמם להעיד על כשרותם ונאמנותם, כי היה ניכר בארץ אשכנז ללמדן חשוב, ולא נמצא בו דבר רע וזולת מש"פ מאשתו כנ"ל, אולי היה מעמו ונימוקו עמו, שאין כונתו לענגה ח"ו, אבל הוא מוכן לפמרה בגט ולסלק כתובתה, אלא שהמניעה מצדה שאינה רוצה להתגרש. גם אנכי קרבתי נגש אלי ואהבתי, כי ראיתי בו סימני חכמה, עם שהיה רך בשנים אמרתי זה הקטן גדול יהיה ברוב הימים.

א) ע"כ נעשה קצת
ב) קטנת יולנר
ג) ע"כ זה צאק

והנה אחר איזה ימים שהיו האנשים המשולחים המזוייפים אצלינו בעמדן, בא אלי דודי אחי אמי הרבנית ע"ה מאב, והיה מארץ ליטא מן הורודני, שמו ר' בנימן, ראה פניו לא פללתי. אבל אפילו היה בסוף העולים הסיעו הקב"ה והביאו לידינו, וכשמעד על שלחני באנו לספר משני משולחים הנמצאים אתנו פה כעת, הנוסעים על דבר גזרה רעה שאירעה בק' מינסק, ודודי זה איש פשוט מסיח לפי תומו, וכשמעו

א) עיון בספר תורת הקנאות (צד קי"ט) וז"ל: ר"י בן ר"ה כהן שהיה קרובי מצד אבי, שעשה עצמו שליח ק"ק מינסק בחברת שני רמאים.
ב) ר"ת: יהודה חסיד, ועיון במאמרי חברת יהודה חסיד הגדפס כנסת ישראל שנה ראשונה (צד תשע"ה).

עמד משתומם לא האמין לשמועתינו, כי אמר אלינו מה הדבר הזה אשר אומרים, יש גזרה רעה במינסק ואנכי לא ידעתי מזה מאומה, וכי כמה זמן שבאתי, והעיר ההיא קרובה אלי ולא נודע דבר מזה, לא נשמע בארצנו כלל מגזרה קמנה או גדולה, והגזרה הכרויה כבר עברה שנה עליה לפ"ד השקרנים, והוא בא משם עתה מקרוב. על כן החלטתי הדבר לשקר בדוי וכזב עצום. הדבר נכנס באוני והעמדתי האנשים האלה על הבחינה, ולקחתי כתב גזרה שבידי שהיו חתומים עליו מנהיגי ק' מינסק, ואמרתי להם אם כנים אתם, אני אסייע אתכם בכל יכולתי, כי גם אנכי רציתי לזכות במצוה כזה פדיון נפשות כפי בקשתכם ויותר. אך בזאת תבחנו להסיר מכם עקשות פה ולוות שפתים, נעשה לכם גם כאן נדבה, ואתם תמסרו בידינו המעות שגבתם מהקהלות באשכנז ובהולנד וענגלאנד, וכדי לשלחו לברסלוי, ואנו נסדר שיבוא המעות לקהלתכם בדרך ישר ובטוח, ועל קצין גדול שתבחרו אתם, ואנחנו נתן לכם כתוב וחתום בכל תוקף, לעשות על אופן היותר טוב, להצילכם מלעז מדינה ודבת עם. ומה שקבלתם מתנות לעצמכם יהי שלכם ונוסף גם עליו, רק המעות המיוחדים לעניי קהלתכם, נעשה שיהיו בטוחים להם. או טוב לכם ותהא מצוה כפולה, מה לכם באחריות הדרך. וכל המשולחים הנאמנים מעולם, זה דרכם לעשות להיות נקיים מה' ומישראל, בזה יהיה לכם תפארת מן המקום ומן הבריות. אבל בכל יפוי כח דברים נכוחים למבין וישרים לישרים בלבותם לא יכולתי להסביר הדבר הזה באזניהם החרשים, להוציא בלעם מפיהם, ובכל אשר דברתי אליהם רכות וקשות, שלא לסרב לדבר הגון ויפה, העליתי חרס בידי. ושני האנשים המרגלים חרש היו ערומים כנחשים לגנוב דעת כ"א בפיתוי דברים וחלקת לשון, עד שנלכד ברשת מרמתם גם האוהב הגדול שלי, שאחד מהמשולחים לעזאזל היה שריו אצלו באכסניא, והשני בבית אביו הזקן הנ"ל. ותוא היה מתחלה ועד סוף אוהב דבק מאח אלי, אשר מסר נפשו עלי והיה כנגד אביו בשבולי בכל עת. אך זה הפעם התנגד לי גם הוא, לחזק ידי מרעים ונשבע בהיכל הקודש בבה"כ, שהאנשים כנים ונאמנים, ושאני מוציא עליהם לעז בחנם. או ידעתי כי לא ע"ה חסיד, ואין לדור בשכונתו כי נשבע על שוא ולבמלה רק ע"פ דברי שקר ושפתי חלקות של החשודים, חנפי לב ישימו אף; וביחוד רוב קציני אשכנז כדור הזה פתאים המה, מאמינים לכל הרמאים החנפים, ונכשלים בבני אדם שאינם הגונים, המתארחים כבתיהם בחנפי לעני מעוג, גונבים דעתם ומעותיהם, וע"י זה מכשילים גם לאחרים בכתבי

המליצה שנותנין בדיהם לסייע עוברי עבירה, מקלקלין לעצמן ולאחרים, להעיד על שאינן מכירים, רק ממהדורי מילי מעליותא ובכלי הציד שלהם. יצר לי מאד על אוהב נאמן הנ"ל, שבעו"ה היה סופו מר, אבד עשרו בענין רע, ועל כולם אשת נעוריו המשכלת מאד נפטרה איזה זמן אחר שעקרתי משם, ולקח אשה אחרת שאבדה כל הוננו. ולימים מועטים מת גם הוא, ואשתו החדשה לקחה מה שיכולה והלכה לאיש אחר, ואשר הבניסה לו כאשר בא כן הלך למטיון ונפטרה גם היא, ונשארו בניו יתומים עניים בעו"ה. על זה דוח לבי בזכרי צדקת האשה אמם ע"ה, ומי יודע אם לא השבועה של שוא היא היתה בעוכריו וכלתו ואת ביתו. ישמעו קצינים ויקחו מוסר, ולא יבטחו בעשרם ודי כו; כאן סוף דבר המשולחים המווייפים הנ"ל, שהיו בקיאים להכות כסילים באגרופה של חנופה, ולצוד ב"א כי ציד בפיהם. על כן נמלטו מידי מעמדן, ולא יכולתי להוציא מהם דבר אבל קבלו עוד הרבה מעות נדבה גם שם, והיה לשחוק בעיני על מעשה השוטמים, המאבדים מעותיהם אצל ב"א [שאינם] מהוגנים. מ"מ לא שקמתי עד אם כלותי הדבר, לעמוד על האמת בבירור. מה עשיתי: לקחתי מידם הכתב ראייה שבידם ממינסק על עסק שליחותם להציל לקוחים למות, ולבוא בדמים לבטל גזרה רעה שבקבלתם, והיו חתימים על הכתב ההיא מנהיגי ק"ק מינסק, שלחתי הכתב על הפאשט לאלמונא, ליד אוהבי הנאמן בעת ההיא חכם חגיז ע"ה, ובקשתיו שיחקור את זאת כי לא יבצר ממנו מוימה, למצוא שם איזה מאנשי ליטא המצויים ושכיחי התם, שיכירו החתימות אם אמתיים הם, ואם נודע שם מענין הגזרה ההיא שב"ק הנ"ל. ועתה תשמע דבר פלא, כי מיד מצא החכם ז"ל פרנס אחד שיש מן מינסק, ושמו התום ג"כ על הכתב הנ"ל, ובא באותו פרק לאלמונא. והיה איש נכבד בא בימים, לא היה קודם זה בארץ אשכנז מימים, רק לעת וקנותו ירד מנכסיו, והוכרח למלט את עצמו ובא עד הלום באותו שבוע שהגיע המכתב המווייף של המשולחים הרמאים לשם, וקרא אותו החכם לביתו והראהו הכתב עם חתימתו, ואמר לו הכר נא למי החותמת, ויעמוד האיש נבהל ויאמר, מי האיש זה ואיזהו אשר מלאו לבו לעשות כן, לזייף כתב וחתימות ולבדות מלכו גזרה קשה, מה שלא היה ולא נברא; וכנראה דבר התשובה מאת החכם בכשורה מהמאורע הנפלא, כי הקרה ה' לפניו אחד מיוחד מן הנקובים בשמותם, הבאים עה"ה בכתב המשולחים הזיפים, וה' הוכיח להסיעו לאיש נכבד הלז מסוף העולם בו בפרק, כדי לברר השקר והזיוף ומה' הופיעו על אמתת דברי, והראיתו

(א) ר"ת: שאילת יעב"ץ.
(ב) עיין התאבקות (דף ס"ב).

למאהבי. אך לא בלבד שלא עשה רושם אצלם, לקחת מידם גול עניים וחמס הצדקות, אדרבה הרבו להם דורונות ופטרונם לשלום בכבוד.

אמנם אנכי מ"מ התריתי באנשים ההם, ההולכים לתור את הארץ להריק עוד כיום של צדקה. העידותי במ למובתם שלא ילכו לאלמונא, כי שם ילכדו ברשת, ולא שמעו לעצתי סמכו על הצלחתם במרמתם עד הנה, חשבו גם כג"ק פתיים כמו שמצאו בעמדן, לעור עיניהם ולגנוב לבכם בחלקלקות, על כן כמחו והלכו שמה. אבל עם היות בעמדן אין שומע לי, מצודתי היתה פרוסה בק' אלמונא, ויהי כאשר פתרתי להם כן היה, כי מיד בבואם כבר היתה המצודה פרושה לרגלם לתפשם, בפקודת פו"מ הקהל, והשליכום בבית הסוהר והוציאו עליהם הוצאות המאסר והתפיסה, אבל לא יכלו להציל מעות העניים שבידיהם, ולהוציא הגול שהעלימו. אך נדחו משם בלעג וקלס גדול, יצודום למדחפות והיו דראון לכל הרמאים כיוצא בהם. והאיש ר' וואלף שהוליכו עמם לעד שקר כנ"ל או נפרד מהם וחזר בו הודה ולא בוש, וכמו שמוזכר בספרי ש"ע"א, שהתודה על עונו ומכיר את חטאתו בזה, בשאלתו שהריץ אלי על ד"ת. אוכיר אני הענין בקצרה, מרם אכלה מאורע בק' עמדן, מה שהומין לי השי"ת עוד מצוה רבה שם. כי הקרה ה' לפני [איש אח"כ] שבא אלי להורות לו דרך תשובתו, וכבר התייאש מלישא אשה לפי שכבר היה זקן, ואני בתוך תקון תשובה שמסרתי לו, המלתי עליו בחיוב גמור שישא אשה תוך שנה, וכן עשה והצליח וזכה לבנים בטרם ימות, ולא רציתי ליהנות בעד זה מממונו הרב שהביא עמו, וכתב אלי בשורה שזכה לבן כהיותי כבר באלמונא, וקרא אותי או וזכרתי את המאורע.

אשוב לספורי. כי גם המאורע הלז הוסיף לחוק דעתי הקדומה לצאת מן המקום הלז, מאחר שראיתי שאפילו האוהב הגדול שלי אין לבו שלם עמי; נוסף לזה הרגשתי בו שינוי דעה בכואו מהמבורג, שנסע לשם על ימים אחדים לעסקיו. ראיתי לאמ"ה ז"ל נוהג כך, והיה נחשב אצלי חלול כבוד התורה. אז חרה אפו עלי כאשר הוגד לי, באמרו שהיה בהמבורג אורח נפה ללון בא אצלו הרב הוקן האב"ד דג"ק להקביל פניו, ואני נגדו כמו ילד ורב בקהל קטן, אחשיב עצמי

א. טעם
ב. פ' ט

א. וזאת
ב. חיי סגל
ג. חיי סגל
ד. חיי סגל
ה. חיי סגל
ו. חיי סגל
ז. חיי סגל
ח. חיי סגל
ט. חיי סגל
י. חיי סגל

יותר מרב מפורסם גדול כזה, ומה גם היותו הנכבד שבקהלה; ועד"ו נהפך לאיש אחר ונתקרב אש האהבה בינינו. וכשמעי את זאת עשיתי הסכמה חזקה להעתיק דירתי מעמדן עכ"פ עי"מ האפשרי ולא אשוב ממנה, ובחתי להיות בן חורים לישיב בעיר מולרתי כאיש פשוט, ולא עבד לעם הזה, כאשר חפצתי שברחתי מן הגדולה ולבחור בשפלות, היות קבל וקיים, ולא לסבול משא ב"ו, בפרטות גאות קצינים אשכנזים, ביחוד במקומות הקמנים שעושין מהם אלקי נכר, מה שלא נסיתי מתמול שלשום, לא עלה עלי עול ב"א. ואמרתי אני מוב לשבת על [פינת גג] מעברות הלז, אשר בעליה חב באחריות אחרים לו משנה ושונג, וטוב ארוחת ירק ושלוח שם, ומובה פת חרבה וגו', אע"פ שהיה לי כל הכבוד שם, ומוראי היה מושל על פני כל הצבור ופרנסה ברוח, עם שלא היה לי כל כך הכנסה מהקהל כדי לפרנס ביתי ביחוד, כי לא הייתי בהול אחר הממון, לא רדפתי אחר הבצע אפילו מן המותר, לא הכנסתי עצמי בשום עסק יחידים, או בשידוכים כמנהג רבני הזמן, כ"ש שלא השכמתי לפתחי נדיבים, כדי להרבות לי מתנות, כי אותה היו מבקשים, וגם שבר למוד עם תלמידים לא קבלתי מאומה, והחזרתי להם מה ששגרו לי, כל הימים אשר עמדת לשרת לא לקחתי מאומה בעד כל דרשותי, ואע"פ שערכו להם מאד, ונשבעו שלא שמעה אונם כמותן מימיהם, אפילו אנשים שלמדו בישיבה בפראג, בפני הגאון מוהר"א ברודא ז"ל, חזקו דבריהם בשבועה שלא שמעו גם בפראג דוגמתם בחריפות ובקיאיות ומתיקות, אפילו מהגדולים אשר בארץ שמה, וכן הייתי חביב מאד בכל המדינה ההיא סביבות עמדן, מה מאד חשקו לחסות תחת כנפי וכל דבר שאלה בד"ת והוראה, כל הדבר אשר יקשה מהם היו שואלים אותי, ומריצים אנרותיהם אלי להורותם, עכ"ו לא פניתי אל הכבוד והגדולה, אם הייתי מבקש הייתי יכול להשיג בקלות מעלה אחר מעלה. בקיצור כאשר זממתי כן עשיתי בפועל בעזה"י שלהי שנת תצ"ב סדרתי לשכור לי בית באלטונא, אחר שנתתי ידיעה מזה לנכבדים בק"א, והשיבוני דבר שאבוא ברנה. ושלחתי כל אשר לי דרך ים כה בספינה, ואני נסעתי משם עם ב"ב דרך יבשה, וזוגתי הרבנית ע"ה כבר נסעה איזה חרשים מקורם על חתונת בני הכבוד שי', והיתה אז בפונא אצל אביה הרב ע"ה; ואנשי עמדן בכל עוצם הפצרתם לא יכלו לי להחזירני מדעתי, ובפרטות הק' הזקן הנ"ל ובנו הק' ר"א חזרו ודברו על לבי לשוב ממחשבה זו, גם אפילו הנכרים ^א ו^ב מאנשי העיר הגדולים גינו את היהודים בשמעם העתקתי משם, והכלימום, באמרם להם: מה [אתם] עושים, היכן חכמתכם ובינתכם, איה תמצאו

עוד איש כזה, לעמוד לשרת לפני קהלכם? אך לא מצדם כלל, וכל דברי ריצויו לא הועילו אצלי ולא פעלו כלום, ונסעתי משם לחיים ולשלום, ועשו לי כבוד גדול בצאתי את העיר.

אעפ"כ חשבו שהמעשה אינו אלא לפנים, ולסוף אשוב אליהם, וראיתי בעיני שאע"פ שאני בעצמי כתבתי להם ובקשתי מהם בעד אחד מכאן... באותו זמן, והשיבוני דבר שאינם רוצים לקבל רב, אחר כי היו עומדים במחשבה זו כמה שנים, כי על כן לא רצו לקבל רב אחר, וגילו דעתם שלא ימתקו לחכם שום מעם ודעת אדם אחר, להנהיג רבנות אחרי יהא מי שיהא, כי אהבתם וחתבתם לא וזה ממני, והנם ממתנינים ומצפים שעוד אשוב אצלם לקבל הרבנות, ויוסיפו לי כבוד והדר ושכר הרבה. אמנם אנכי השיבותי אותם בדברים טובים, שאין אחר מעשה כלום ומספיקא לא עקר אינש נפשי, ואלמלא היו לי טעמים עצומים כנ"ל, בודאי לא הייתי מעתיק דירתי מהם, שהיו חביבים עלי עד לאחת, [כנאמר] כמים הפנים וגו', והשם יודע שאפילו הייתי יכול להשיג רבנות הגדולה שבקהלות אשכנז, כאשר באמת כבר הגיע לאוני, שמדברים בי נכבדות בעיר ואם בישראל ק"ק פפד"מ שהיו חושקים בי, לא הייתי מחליף עם ק' עמדן, [שיקרה] היתה בעיני, למען אוכל לשקוד על התורה והעבודה, ולא לבי הלך בגדולות ובנפלאות, לדרוך אחר הכבוד להשתרר בקהלות גדולות, כדי [לקבל] ממון הרבה ולהרבות כבודי והודי, רק הנחויץ השיאני לשנוא את הרבנות מטעמים עצומים הנ"ל. עם כל זה לא רפתה רוחם איזה ימים, אחרי אשר העתקתי משם לא יצאה מחשבה זו מדעתם, כי לי יקו הליכות שוא קו למו, שיפייסוני לילך לשוב לשבת אצלם. גם אחר שעברו כשבע או שמונה שנים חזרו וכתבו אלי בבקשה ותחנונים, שאתרצה לבוא אליהם לשכון כבוד בקהלם, ולהוסיף לי שכירות כפלי כפלים, כי כל היהודים התנדבו לתת איש איש דבר מסוים לצרכי, ולהספיק לי בשפע דבר שנה בשנה, ולקבל עליהם איש כערכו בחיוב גמור. נוסף לזה הבטיחוני להשיג גם הרבנות על כל המדינה. שתהיה תחת ידי ורשותי, שאמשול בממשלה מוחלטת בלי מטריד ומחריד, כי כולם נוהים וכמהים אחרי. ושלחו האגרת ע"י הק' ב' דוד לווערדין איש פקח ומשכיל על דבר, וחלו פניו שיעשה כל מה שביכלתו, לדבר על לבי שאסכים לדעתם, ולעשות כל רצוני מה שאבקש ואשאל עוד מהם, ימלאו הכל בחפץ לבם; מלבד מה שכתבו אלי עוד אוהבי ביחוד, שלא אשוב פניהם ריקם, וכל זה לא נכנס באוני, והמתינו לי כעשר שנים, ולא היו רוצים לקבל עוד שום רב, לולי עבור הפצרת גיסי הרב נאותו לו לקבל

חתנו. והציעו לפני מעלות רבות טובות ויתרות על מה שהיה לי שם בתחלה, וזה היה נסיון גדול מצדי, כי אע"פ שכבר הרגשתי שאין כל כך תכלית לפני בשיבת אלמונא, באשר המעט ממנו שהי"ל פה בא"מ, והחזיקו בידי הק' נורדשי, כבר ירד ונתמעט מאד בעת ההיא, גם כי מצער היה מתחלה, עם כל זה לא יכולתי לחזור בי, אם רוח המושל יעלה עלי טקומי בל אנח, בפרט אחר שכבר קניתי בית דירה באלמונא, והוצאתי עליו הרבה לתקנו ולהעמידו על מכונו, באופן שעמד לי ברמים יקרים; גם בענין בריאות הגוף ראיתי עכ"פ סימן יפה כאן, כי חולי הקדחת שהיו עלולים בו כל ב"ב, כל ימי היותנו בעמרון, עזב אותם פה, ואנכי חזרתי לאיש אחר באלמונא, עם שעדיין הייתי עלול קצת מהתמדת הטלת מים, מ"מ נתמעט. גם אשתי הרבנית ע"ה היתה לה עדנה, אף כי כבר היתה הרה בטרם נסעה מעמרון, והלכה משם על נשואי בני כנ"ל, ושבה אלינו ביום שני שהגעתי לאלמונא עם ב"ב, וגם אחר זה בימי הריונה חזר לה שתיתת הדמים בשפע גדול ורב מאד כנחל שומף, כמעט שפרחה נשמתה בעלופ בסבת רוב יציאת הדם, וכבר היתה לאחר יאוש, עכ"ו הציל אותה הי"ת ממות וקרה לה כך איזה פעמים באלמונא עודה הרה; ובפעם הראשון נשתמשה ברפואות של הרופא ר' שמחה, והראיתי לו פתקי הרפואות שסידר לה הרופא בליידן, וכראותו עמד משתומם ואמר שהכניסה בסכנה גדולה. והתפלא מאד על שיכלה לסבול אותה הרפואה, שהיה בו אחריות עצום וקרוב להפסד יותר מתועלת, אבל גם רפואותיו לא הועילו לה. כי אחר זמן מועט חזר להתעולל בה יציאת הדם כנזכר, וכמעט אבדה תקותה. לולי חסדי ה' ששמע קול צעקתנו שעלה למרום ושבה לאיתנה, ואחר ילדה בן זכר שלם, אבל לא נתקיים בעו"ה עם שכבר השיג השנה השביעית כנ"ל. אחר שתי שנים ילדה בתי אסתר שתי, ואחריה ילדה לי עוד שתי בנות, ולא נתקיימו. לא נשאר לי ממנה רק שני בני הרבנים נר"ו ושתי בנות ש', אך שני בנים קטנים מתו לי במעוררון, ושתי בנות באלמונא בחייה, ובן ובת נפטרו אחר מותה, באופן שנשארו מעט מהרבה ה' עליהם יחיו.

אשוב לספר בסדר מתחלת ישיבתי פה אלמונא. בהגיעי לכאן באו אלי כל בני הקהלה לקבל פני בכבוד ובאהבה, ושאלו ממני שאבקש מהם דבר הטוב בעיני, ויעשו בקשתי בכל יכלתם. ואמרתי להם תשואות חן חן בעד הרצון הטוב, ורוח נדיבה אשר נסע מאתם אלי, שנחשב בעיני כמעשה, והריני כאלו התקבלתי. רק אחת שאלתי אותה אבקש, שכתי בבית ה' כל ימי חיי לעבוד ה' הפצתי, ועליו יהבי

השלכתי לתת לי פרנסתי, ואתם תעשו לי חסד להרשות אותי לקבץ בביתי מנין עשרה מישראל לקבוע בביתי בית תפלה ערב ובקר, באשר כבר ממני הדבר לילך לבהכ"נ הגדולה. מחמת מיחוש שלי שבשבילו עזבתי מקום כבודי, ולהתפלל ביחוד לא כשר הדבר; בכך אמצא חן בעיניכם להתיר לי רק הדבר הזה שהוא צרכי נשמתי, זולת זאת לא אמריח עליכם בצרכי גופי כלל. ויענו אותי בשמחה: פשימא דבר זה אין צריך לאמרו, שאפילו לורים לא מיחו בזה, ורשאי אני לעשות כן כמו שהניחו לחכם חגיו לעשות כזאת, ואפילו שלא היה אשכנזי. אמנם לגדולה מזו אני מתקון, אם אבקש מהם איזה טובה הם מוכנים ומוזמנים לעשות רצוני. כזה וכזה היו דבריהם אלי דברי פיוס ורצוי, לבקש מהם מאומה ולנסות לבכם הנאמן אתי. אך לא בקשתי מהם דבר, רק לתת לי נפשי בשאלתי כנזכר. ועם שהתרצו אלי בכך כאמור, שהיה לי הרשות מאנשי הקהל, לקבוע לי מקום לתפלה בביתי, דברתי תחלה עם חכם האגיו ע"ה, מאחר שביתי היה קרוב אל ביתו, והייתי עמו באהבה רבה מאד בעמרון. חכה יתירה נודעת לי ממנו ובריתו נאמנת לי, כמו שנראה ג"כ מהכתבים והאגרות שהחליף עמי בד"ת, ביחוד אשר קצתן הוצגו בספרי שיו"ע ובס' שתי הלחם שלו. והוא ע"ה שכר לי הבית דירה פה אלמונא בטרם בואי הנה ביוקר גדול, שלא היה ז"ל בקי בדברים כאלו. לכן בתחלת שבתי כאן לפני ר"ה תצ"ג, הלכתי בבהכ"נ שהי"ל בביתו (ג"כ מאשכנזים וכמנהגם) כל היו"מ, וחליתי פניו שיתמיד לעשות מנין, להתפלל בעשרה בשחר ובערב תדיר, גם כל ימות החול, כי אם ככה יעשה אז אתמיד הליכתי לבהכ"נ שלו, כי טוב לי עמו ונהיה לאחדים כל הימים, אע"פ שיש לי רשות מפו"מ לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי בפ"ע, ואם לא יעשה כך הוצרכתי לעשות מקום מיוחד לתפלה בביתי על כרחי, דלא סגי בלא"ה, מאחר שלא אוכל ללכת לבהכ"נ הגדולה, דמריחא לי מילתא טובא, ולבטל תפלה עם הצבור כל ימי השבוע, הוא דבר שאינו הגון כלל, לא יתכן אצלי. ואע"פ שכבר הפצירו בו גם אחרים מאוהבינו שהיו הולכים למנין שלו בשבת ויו"מ, ובקשוהו על זאת שיסכים להניח להתפלל בביתו בעשרה בקביעות גם כל ימי החול, למען לא יצטרכו לנוע אנה ואנה לתפלה כל ימי השבוע, אבל לא עלתה בידם; וככה הוציאני בפ"נ ושם לאל מלתי. בכך הוצרכתי לעשות לי מקום מיוחד לתפלה בביתי. וזה הענין גרם קצת פירוד לבנות בינינו, כי היה הדבר הלז כקוץ בעיני החכם ע"ה, והתחיל לשטום אותי על ככה כאשר הוגד לי, ואמנם לא היה מעט וסבה לקרר ולצנן אש האהבה, אם מחמת הדבר הגון

ששאלתי מאתו, שהיה מחוייב לעשותו בלא"ה, כי היה ח"ה* בפני המון העם. נוסף לזה כשהלכתי לבהכ"נ שלו ראו עיני אש דולקת על הכירה, שנעשה בשבת לצורך איזה בשול וחמים בודאי, מדי שבת בשבתו כל השנה. וכבר בהיותי בעמדן ספרו זאת עליו, ולא האמנתי לשמועה עד אשר באתי ותראינה עיני, מ"מ שמתו יד לפי ולא יצא מפי דבר; וזולת זאת ראיתי ממנו דברים אשר לא ישרו בעיני על אדם חשוב. אלה עשה והחרשתי, כי היה קפרן גדול ע"ה ובעל אף, ואמרתי גם זו למוכה, מ"מ לא זוה אהבתי במעשה ובדבור כמלא נימא, אך הוא חשב לי עון הנ"ל שאני נקי ממנו, וחתם רעה ב' על היושב לבטח עמו.

מצורף לזה קרה כשהדפסתי ספר לח"ש שלי, ולא לקחתי ממנו הסכמה, ואני ברחתי מזה מחמת שלא בחרתי ברכויו שבת והפלגה בתוארים ומעלות, אשר בלי ספק היה מאריך הרבה בהן כדרכו, אם היה כותב לי הסכמה לחפצי, ואין זה הרוש שאפילו על אדם שלא מחשיבו כלל, באמת כלל וכלל, היה כותב ומדפיס שבת המגיע לכובים, וזה היתה קשה אצלי עליו ביותר, שהיה אחד בפה ואחד בלב, כמו שנודע לי בבירור גמור מאד בהיותי בעמדן. ע"י אגרותיו אלי היה כמצחק על האב"ד הוקן דג"ק רי"ח הנ"ל, ודבר ממנו בלעג וקלון גם לאוני בהמצאי כאן עמו פא"פ, לא חדל לדבר ממנו רע ולהתל בו ובלמדויו ופשמיו ופסקיו והוראותיו, [ונעשה ממנו] די בויון וקלם, ולפנים היה מראה לו חבה יתירה, והציג חדושי תורה משמו בתוך ספרים שהביא לדפוס, כדי למצוא חן בעיניו של האב"ד, מביאו ומוכירו בהפלגת השבת שלא הניח מאומה לבעלי רוח"ק באמת. דברים כאלו היו לזרא וכמתעתע בעיני, אך אהבתו היתה שלמה מתחלה, כאשר שמעו אוני שדבר והפליג ממני שלא בפני, אצ"ל בכתב כמ"ש בס' שו"ע קצת מכתביו אלי, בהגדלת שבחו בשפע גדול, עד שהומן הפריד בינינו מעט מהתחלתו הנו' וכמס"ל. אך מ"מ לא נודע לי שדבר מאומה עלי, רק כמתלונן וכמתאונן כנגדי בו לפ"ד, מה שלא עלה על דעתי. וכאשר נסע מזה לארץ הקדושה, כמדומני שנפטר באהבה רבה מאתי, כפי שהיה דבורו אז בפה מלא בפני אנשים רבים ההולכים אתו ללותר, וכאשר ראיתי ג"כ בהדפיסו ס' שתי הלחם קבע בו תשובתי אליו בנדרן כהן ספרדי חשוב בר נדויו שלא ישא כפיו, והראה לי מקודם הדף המודפס עם תוארים

אש דולקת

כ

(א) ח"ה, ר"ת: הלול השם.

(ב) כונתו במלת "חתם" כי רמ"ח הדפים דברים רעים נגדו, כמ"ש להלן (צד 120).

אשר לא אהבתי, והשבעתיו שלא יקרא לי בשם תואר גאון, כי גאה וגאון ופ"ח שנאתי*). ולכן נשמתי מלקחת מעמו הסכמה על ספרי הנ"ל, וזה סייע ג"כ לקרר רשפי אהבה עזה, שהיתה בינינו מאד בהיותי בעמדן, שהיה מחליף עמי כתבים כמעט בכל פאשט, והיה מחבב אותי מאד בכתב ובע"פ.

ואע"פ שבראשית ישיבתי בעמדן, אחר שביקר אותי בכתב תחלה לשאול לי לשלום ולברכני, הודעתי לו התלונה והלעז שלעזו עליו מדינה על שהתיר לעצמו לשלוח רסן מפי קולמוסו, ובהדפיסו דברים מרים על גדולי ישראל המחברים ג"כ, מלבד שהיה דבר קל אצלו לכוות ולהכלים חכמי הדור הגדולים והוקנים שלא הגיע לקרסולם, ברוב דברים ומלים לא יועיל בם, אשר הבליע בתוך ס' לקוטיו, ילעג ואין מכלים, מחסרון ידיעתו והעדר בקיאותו, כמו שהוכחתי על פניו בתשובה ארוכה בתוכחת מגולה, הלא היא כתובה על ס' שאילת יעב"ץ (סל"ג), והורה ולא בוש וקבל פצעי אוהב בסבר פנים יפות, ולא הקפיד או כמנהגו בזולת זה. לכן מאז נכפלה ברית אהבתי עמו, ונקשרה בחבל הכוסף, אף כי מכירו הייתי לשעבר, מן אז בהיותו דר באמשטרדם, אף אם קמן הייתי, וידעתי את כל התלאה אשר מצאתהו, במלחמת הנחש חיון שנלחם מלחמת ה' בכל לבבו וסבל הרבה על דבר זה, ולכן זכרתי לו ברית ראשונים שביני לבין אמה' ז"ל, מה גם בראותי שנכנע לקבל ממני דברים נגדיים אליו ואמר אשר קלם; גם היה מפליג בשבחי יותר מודאי בפני אנשי ג"ק שלא בפני, וכן היה לי אוהב נאמן בגופו, כי עשה כל חפצי מה שהיה ביכלתו כדי לעשות נחת רוח לפני. עם כי הייתי תינוק בערכו, והוא היה זקן בא בימים, אך שתי הסבות הנ"ל הן הנה היו סבה להפריד בין הרבקים מדי שבת פה באלמונא.

נוסף לזה באו אליו אנשי בליעל כסילים מוציאי דבה רעה עלי, כאלו הייתי מתפאר עליו להתכבד בקלונו ולדבר בגנותו, ולא לבד בדבור בעלמא, אלא שלפי דבריהם רמותי אותו וחקקתי גנותו על ספר שקבעתי בדפוס, ואנכי לא ידעתי בכל אלה, כי ברור לי לא יצא מפי דבור רע עליו בפני שום אדם הלילה לי, ולא בא במחשבתי ולא עלה על לבי מעולם, כי אע"פ שבאמת כמה דברים לא ערבו כספריו, מה שהאריך פה הרחיב לשון, ושפת יתר כמה פעמים, מה שלא היה מהראוי לו כלל. ויותר מזה כשבאתי לאלמונא ראיתי בביתו דברים לא יעשו בישראל, בש"ק היתה האש מבערת תמיד על הכירים, לתקן

(א) ר"ת: ופה חנף.

לו משקה הקאפע אע"פ שהיה בריא, גם מנהגו ככהכ"נ בשיחה במלה יתרה, לא היתה דעתי נוחה מזה כי הוא ח"ה בפני ע"ה, וגדולה מוז במול התפלה בעשרה כל ימי החול, עם שהיו מפצירים בו המתקבצים למנין בשבת ויו"ט, להתמיד קבוץ המנין גם בחול, שהיה נקל ומצוי לו רק שיסכים לכך ויניחם לבא, ולא אבה בכל ההפצרה לא יכלו להכריעו להרשות אותם על כך, ועל כולם זיופו עם האב"ד כג"ק רי"ח, שהיה במדרגה גדולה למאד, אחד כפה ואחד בלב, וכן נהג לזכרו לשבח בתוך ס' לקוטיו שהרפים כאן עם תוארי השוא, ומאחוריו היה משחק ומלעג בו, גם הבליע לפעמים אפילו בתוך ספריו הנ"ל דברים מחודדים עליו, רק נשמר לכתוב עליו באופן בלתי נרגש לכל, וזולת זה שאר דברים שלא ישרו בעיני כלל וכלל, אלא שאין רצוני להאריך בנגותו, כי גם אהבתו גם שנאתו וקנאתו כבר אבדה, רק מה שהוא מההכרח להתנצלותו, לא אעלים ללמד לבני וי"ח לסלק תלונה מעלי. ובאמת הרבה דברים זרים ראיתי ממנו בפומבי, לא יכול שכלי שאת לירד לסוף דעתו, מה ראה על ככה לתת אצבע בפי הבריות, עם כל זה הלילה לי לדבר באיש זקן כזה, שבאמת זכה הרבים בכמה דברים שהוכיחם לפעמים על יושר, ביחוד בעסק חיון שמסר נפשו על אמונתנו, וגם לא מנע עצמו מלהגיד לאדם ישרו בספר לקוטו בתוכחותיו לקציני הזמן שלא נשא להם פנים, ומלא ידו בקסת להזכיר לרשע מומו, על כן אהבתיו, ואם ראיתי ממנו דבר בלתי הגון אצלי, העלמתי עיני בו חפיתי עליו ולמדתי עליו זכות בין אמתי ובין בלתי אמתי, כפי היכולת רק להשקיט הלעו, ולסלק תלונת העם מעליו בכל אופן, כאשר נראה לעין כל, מתוך דברי תשובתי אליו בלשון כבוד וחסה, ואמרתו בלבי על כל פשעים תכסה אהבת המקום, כי היה מוחזק לירא את ה' טרבים וגם לפעמים מושגתו אתו תליון, שגיאות מי יבין, לכן כסיתי כאדם פשעיו, גם עשיתי עמו בטובה כפי שהיה ביכלתי, מאז בהיותי בעמדן. אבל הוא לא נהג עמי ככה, מדי היותי כאן הפר ברית אהבתו עמדי על לא דבר, ולא כפועל ידי רק מפני לה"ר שקבל עלי, מאנשי רביל בהנפי לעני מעוג, נתק חבל הכוסף והחשק שהיה בעינינו כידוע לכל, ופקד עלי עון שלא ידעתי וישמם אותי, כאשר נודע לי בביורו, אע"פ שהיה מסתיר ממני ומעלים מה שבלבו עלי, אבל מ"מ לא יכול הצפינו כל כך שלא אהיה מרגיש בדבר שאין אהבתו שלמה כמלפנים, שהיתה בינינו אהבה עזה ורחימתן עזיזת; גם דבר בי בפני אנשים הבאים אלי, והגידו לי שיש לו תרעומת עלי, על בלי הגיד לי מה הענין. מה זה. לא כן אנכי בתומי הלכתי

א תתין / ע"כ

עמו ג"כ כמנהגי, לא יחר לבבי ולא רציתי להיות אחד כפה ואחד בלב, חס לזרעא דאבא, גם הפעם לא שנית מעמי.
כי הנה בהודמנו עמי לפונדק אחד על מצות הכנסת כלה, ודבר עמי כפעם בפעם, לא יכולתי להתאפק ולדבר עמו ג"כ אחד כפה כו', מה שאינו ממבעי, אך דברתי אליו כלשון הזה: אני צריך לשאול דברי מעלת כבודו, ובקשתי ממנו שלא יכחד ממני הדבר שאני שואל. מאחר ששמעתי אומרים שיש לו עלי איזה תלונה, ואנכי לא ידעתי מה פשעי מה חטאתי נגדו, וככה הרגשתי שאמת הדבר שאין לבבו שלם עמי כמאז, לכן אני תמה מדוע ידבר אדוני עמי אחד כפה וכו', כי נודע ודאי שאין פיו ולבו שוין עמי לטובה, ולמה תהיה כזאת בניני לפוקה ולמכשול עון, ועל מה זה יראה לי פנים יפות ובקרבו ישים ארבו, ואם יש בי עון מדוע לא ויכחני על פני כמחוייב לאדם כמותו. פשעי וחטאתי הודיעני, אם עול מצאת בי, הודיעני על מה תריבני ומחטאתי לא תנקי, אם אולי נכשלתי במאומה נגדו, מה שבאמת נעלם ממני, אולי משגה הוא שגיאות מי יבין, ואתקן מה שאוכל להשיב מעול ידי, אם און פעלתי לא אוסיף. ובוה האופן לחצתיו אל הקיר קירות לבו, עד שגלה כל לבבו וענה אותי: כך אמרו לי, מתוך שתרצה להתפאר בקלוני, וכבר עשית בספרך אשר כתבת והדפסת. וכשמעי עמדתי מרעיד על השמועה לא טובה, לחשוד אותי במה שאין בי, ולקבל לה"ר עלי מהולכי רביל, הבודים דברים אשר לא כן, להפר את האחוה בינו לבני, והתנצלתי על זאת נגדו להוציא הדברים מלבו, כי דברו עלי כזבים אנשי לצון ודלמוריא, המוצאים תאות נפשם הרעה בהמיל קנאה ותחרות בין אוהבים, ומשלחים מדנים בין אחים, נרגן מפריד אלוף וכפה הנף ישחית רעהו, ולמה ידבר אדוני כדברים האלה, אשר לא יאומן כי יסופר עלי, וכי כונתי להזיק לו ח"ו, להרכות [לי] הנאות ותועלת, חס לזרעא דאבא, וידוע לכל שלא העמסתי על אדם מכל הג"ק שום דבר הנאה לעצמי, אדרבה ת"ל רבו הנהנים על ידי, הלואי שלא ישיבו לי רעה תחת טובה, ועל מה זה ירע בעיני שלא להגיה כבודו במקומו, ולהקמין איפת מעלתו בעיני העם, לגרום לו ח"ו היוק הנזכר, למנוע ממנו המכתם שהוא צריך אליה, ולא אני ב"ה, ומדוע אשנה מדתי ומנהגי הטוב עם כל אדם ועמו ביחוד מאז, אף כי עתה להכעיסו על פניו, בהיותינו שכנים קרובים, איך ולמה תצא כזאת מלפני בלי סבה, על כן היה לו לגעור במספרי לה"ר; ואנכי לא כן עמדי, כי אף אם לא חסרו אנשים כאלה משמיעים כאוני על אדוני שמספר בנגותי, ולא האמנתי לדבריהם, עד אשר הרבו

לחוק דבריהם, וגם הרגשתי שיש רגלים לדבר, לכן עתה גלית את אוני, ולא רציתי לנטור בלבי, למען הראות לבני השלם והנאמן עמו; ונשבעתי לו כי לא היו דברים מעולם, ובקשתי שלא יאמין למוציאי דבה, כי בן דרכם כסל למו, קנין רע ומקח רע לקחו לעצמן אנשים במלנים, כת מספרי לה"ר וחנפים ושקרנים; גם בקשתי ממנו שיודיעני מי הם האנשים ההם, המביאים השמועה וממילים עלי אשמה, ונדעה אותם ונכיר הרמאים, נשמע נא אם יעיוו פניהם להגיד זאת בפני, ויבחנו דבריהם האמת אתם ואם לא, ידע כי מרגלים הם לראות את ערות האר"ש הארס שבקרבם הם באים; אכן התחננתי אליו להודיעני מה הדבר, שמצא בספרי לחם שמים נגד כבודו שיוכל להקפיד עלי כדון; ולא אבה לדבר ולגלות לא זה ולא זה. ותכלית הענין עשיתי כל מה שביכולתי להתנצל לפניו ולנקותי מעון הלו וכיוצא, ולפייסו להוציא מדעתו כל מחשבת און עלי, ולכרר לו שמטיל עלי שנאת חנם, בסכת בעלי לשון שכתבם דוד ברוה"ק*), מה שלא יתכן לאדם כמוהו לקבל לה"ר, מה גם על אוהב נאמן בחון היושב לבטח עמו, וכי מה היוק עשה לי שאקנא בו, והפצתני בו שלא יתן מקום להפריד הלבבות הקרובות, ולהסיר כל כעס מלבו, והבטיחני על זאת שלא יזכור עוד דבר זה, כאלו לא נאמר מעולם, ושאהבתו אלי נאמנה ושלמה כמבראשונה, ואני בתומי בטחתי בדבריו הללו, חשבתי שנמתק מרירות לבו עלי, ולא עלתה על דעתי שיהא כל כך נהפך בלשונו. אכן הנסיון הוכיח ההפך בפועל מגונה לעין השמש: כי אחר איזה שנים הוציא כל רוחו, בדברים שקבעם בדפוס בתוך פירוש על משניות סדר זרעים שנדפס פה, ע"י אלישע מהורדני; ומן השמים היה כי האיש הלז, המביא הס' לדפוס, בא אלי בהפצרה גדולה לתת לי הסכמה על הספר הנ"ל, ועם שמרבתי הרבה לדבר הזה, כמו שלא נמצאתי לאשר בקשוני לדבר כזה עד כה, אך לא יכולתי לעמוד נגד הפצרת האיש הוקן הלז, ועל כרחי נעתרתי לו, ולקחתי הספר מידו לעיין בו, שכבר היה נגמר בדפוס, וכאשר פשפשתיו דפיו אחת הנה ואחת הנה כנגע נראה לי הנוגע אלי, כי מצאתי בתוכו מה שלא קייתי ולא עלה על דעתי, כי ראיתי לרמ"ח הדפים בו דברים העוקצים אותי במסכת בכורים, וחשב להכות אותי בשום לשון בסתר, או ידעתי על מה חרה אפו בי מאז, וצפן הדברים והעלימן ממנו כנ"ל, אך

(א) ר"ת: ברוה הקודש.

עתה שלח רסן מפניו, גלה פני לבושו והסיר משה המסוה. או שלחתי אצבע נגד דבור און למדוד לו במדתו, והבלעתי דברי התנצלותי תוך לשון הסכמתי ברמו, כסיתי פשעו אשר חרש על רעהו היושב לבטח עמו רעה, ולא רציתי להאריך שם, כביאור מעותו כגוף ההשגה, אשר מצא עלי לפי דעתו הנמהרה. ושם עלילות דברים לספרי, כמעט שדי תיכלא בכלא כלאחר יד, אחר שהרבה לספר בשבתו; אך ב"עשרה הלחם" שהצגתי בסוף ס' "שאילת יעב"ץ". שם דברתי אתו משפטים והשיבותי על כל חלומותיו, על פטפוטי דבריו שחשב להשיג אותי בין המצרים, בלי שירד לעומק הדברים, כמנהגו בהרבה מקומות מחבוריו שהשיג על גדולים, שקמנם היתה עבה ממתניו, ואסף רוח בחפניו, כאשר הראיתי מקצתן בספרי שו"ע, מלבד הכמוס עמדי, ושם השיכותי תלונתו מעלי להצילני מריב לשונות, כי פקד עלי עון שלא הכרתי בו מעולם, ויהי מה כבר נמחל.

ביחוד בהפרדו מאתנו ונסע מזה ללכת לארץ הקדושה, בא אלי לביתי להפטר ממני ולימול רשות, ובתוך הדברים שדבר עמי פא"פ, או נתרעם עלי על שכתבתי נגדו ונגד רש"ח*), בשאלת [מי שהסירו הרופאים ממנו הביצה]², אשר עליה חברתי הספר "אגרת בקורת", באמרו אלי איך ששמע שאני מתנגד אליו גם בזה ההוראה, עם היותם זקנים ואני ילד כערכם, ועניתי לו מידי בקשישותא תליא מילתא, בסברא ובמעם זקנים, וכמו לא הראה בזה שום מעם וריח סברא ראייה ומנין, רק דברי לעג וקלם מרבה להכיל, על כן היה לזרא בעיני להציגם בספרי הנ"ל, רק ברמו בעלמא דחיתי אותם כלאחר יד, כאשר הם דברים בטלים דחויים מעיקרן ומאליהם נופלים, ואך זה הפעם ראיתי שכתב נגד האב"ד רי"ח, מטעם שאיני רוצה להעלותו ע"ס, כי בזולת זה בכל ענין היה סר למשמעתו, שהחניף לזה האיש בפניו גם בכתביו, ובכ"פ שהדפים איזה חבור קטן מלקומים, העלה אותו על ראש סמיכותו בתוארים ושכחים כהפלגה וגוזמא יתירה, כאלו באמת היה בו אפילו מקצתן דרך פשרה, אך שלא בפניו היה מלעיג ומשחק עליו, ועל למודו וחרושו והנהגותיו מתלוצץ בו, כאשר אנכי היודע ועד ואחרים יודעים כמוני, ובוה לא ידעתי לו התנצלות, כי אם מחמת שהיה איש עני בארץ נכריה, בין אשכנזים אשר לא ידע לשונם, והיה

(א) ר' שמשון חסיד, עיין בס' תולדות יעב"ץ לוואגנה (צד ס"ג ס' רפ"ו).
 (ב) עיין בס' התאבקות (דף ט').

א"כ אולי נקט
 א"כ אולי נקט
 א"כ אולי נקט
 א"כ אולי נקט
 א"כ אולי נקט

צריך להיות מוכנע לאיש הזה, שמולו סייע אותו חוץ למבע, דבר שאין לו ציור ולא חבה, מ"מ לא היה מוכרח עמו כל כך בשפת שקר, אעפ"כ היו האשכנזים נוהגים בו כבוד, ושולחים לו מתנות ודורות, ואע"פ שהיה עושה להם דברים בלתי מהוגנים — כאשר עשה ביחוד פ"א דבר מכוער לר"ז מדפים — היו סובלים ממנו, וממונן רב נהנה מהם כל ימי היותו פה, ובפרט בעת נסעו מזה אל ארץ הקדושה, קדמו פניו בתשורות ודורות ומתנות, מקמון ועד גדול מרבים העם להביא, ופרש מהם בכבוד גדול, גם נפרד ממני באהבה ושלום, כי ככה הבטיח בפה מלא לעיני כל העם.

עתה אשוב למקום שהייתי בו בזה הספור. בתחלת ישובי באלמונא הנה כבר זכרתי, שכל זקני ופני העיר חרדו לקראתי, ויאמרו לי: שלום בוא! וקבלוני בכבוד בסבר פנים יפות, ובשמחה כמוצא שלל רב, והייתי חביב לכל העם הזה. אכן האב"ד הוקן רי"ח היו פניו מתכרכמות, בשמעו על שמע יעקב ושקבעתי דירתו פה, אך לא היה בידו לעכב; אלמלא היה יכול בודאי היה עושה לי, כאשר עשה לאבי הגאון ז"ל, כשמעו שבקשו יחירי סגולה לקבוע לו מעמד פרנסה שישוּב לכאן לשבת אצלם, ועשה בכח הורוע של רב"ך לבטל הענין, ומה היה כי לגדולה היה מתוקן, לשבת על כסא הרבנות דלבוב כנ"ל. וכך שמעתי ג"כ שרי"ח נבהל מאד לשמועת קביעת דירתי בק' אלמונא, ועכ"ז עשיתי לו הכבוד והלכתי לביתו לקבל פניו, ולהקדים לשאול בשלומי, עם שרוב העם היו מתרעמים על שלא בא אלי תחלה לשאול בשלומי, כדין אורח שבא לעיר. אף אם היה כבר בא בימים, וכוכב מזלו עמד לו להיות לראש בקהל גדול כזה, שנמצאו בו אז כמה לומדים גדולים ומובנים ממנו, אפשר לא הגיע לקרסולם, רק מצב מערכתו שחק לו שלא כדרך הטבע, שאפילו לשונו לא היו מבינים, ושכלו וידיעתו בתורה גלוי בספרו, והנהגתו ומדותיו היו מיוחדים לתועלתו ולהנאתו, לא היו עיניו כ"א על בצעו, ועל פיו של רב"ך היה מתנהג בכל ענין, והיה שואל אותו בעצתו או אומר לאחרים מה דעתו של זקן ברבר הזה. ואם אבאר כל עניני זה האיש, יצטרך לספר גדול בפ"ע, וביחוד שבן גדולים אנכי ת"ל, ואבותי ז"ל יסרו הקהלות והנהיגו הצבור שנים רבות לשם שמים, ועשו להם כמה טובות, וגם שמי ת"ל לא היה פחות ממנו, אף אם הייתי אז רך בשנים, ולא המקום מכבד את האדם, בפרמיות לאדם כזה שלא היה מקפיד על כבודו וכבוד קהלתו, והיה הולך לקבל פני קצינים, אפילו לבחורים בשנים ולא מפורסמים; כאשר עשה לר"א עמדן כמש"ל, שמיר הלך אליו

א) ר"ת: כהאי גוונא.
 ב) ר"ח: בכני עניים.

נתן לו שלום, מה שהיה באמת גנאי לרב של ג"ק, ולא עשה רק לקבל מתנה הגונה, עאכ"ז שהיה מחויב לכבדני לכבוד התורה וליקרא רחיי ודשכבי, ולכן היו מלעיוזים עליו זכות, באמרם שאינו מהראוי שזקן ורב כג"ק יבוא אלי תחלה, ומהרתי לילך אליו כאמור, והיו חושבים העולם שעכ"פ יעשה לי הכבוד אחר זה, לבוא לבקרני בביתי, אבל בבואי אליו לא קבלני בסבר פנים יפות, ממש לא יכול דברי לשלום, ולא שמעתי אפילו שהחזיר לי שלום, ולא נתן לפני שום דבר של כיבוד, ליהנות ולטעום מאומה כמנהג ד"א, ולא הראה לי שום חבה וכבוד כלל; אז הרגשתי מיד כי אני כקוץ בעיניו, ומכ"ש שלא בא במחשבתו כלל, לעשות לי כבוד הבקור בביתי כמנהג, כי ידע שלא יקבל ממני מתנה, כמו שעושין לו הקצינים בהקבלת פניהם מדרך התרבות ומוסר, גם היה עומד בדאגה שלא אקפח לו מאומה ממתנותיו, מה שיהנו אותי ב"ב מעתה, ולפחות ימעט הבית ובניו ובני ביתו מלהנות מהב"ב כמלפנים בסבתי. עד שראה כי לא די שלא נהינתי מב"ב שבכאן כלום, אדרבה ת"ל היתה הנאתי מצויה לצרכים, ולא עוד אלא אפילו הוא וב"ב נהנו משלי כמש"ל, אז התקרב את עצמו אלי כמש"ל, והיה משבח אותי בפה מלא שלא בפני; אבל בתחלת שובי פה היה בדאגה גדולה, שלא אנרום לו היוק, ולכן כשבאתי אליו התחילו פניו משהנים ונאלם, ולא יכול להשיב לי שלום על שאלתי בשלומי בביתו כנ"ל.

וקודם שאמשוך ספורי אודיע ג"כ קצת ממדות האיש הזה (כי לפטרו בלא כלום אי אפשר, אף אם לא אוכל און ועצרה לבאר אפילו מקצת), אשר ישב על כסא הרבנות דג"ק כשלשים וחמש שנים בלי מטריד ומחריד, ושמו נזכר על הסכמות הספרים הנדפסים בימיו בתוארים ושכחים מופלגים, וכן בספרו אשר הרוואה יחשוב, אם לא היה כולו אמת, עכ"פ יאמין לפחות חציו או מקצתו דרך פשרה, לכן לא אעלים האמת כדרכי ולא אעזוב מדתי, ואודיע קושט אמרי אמת טובתו ונגותו, בתומתי החזקתי לא ארפנה, למען ידעו דורות הבאים, דכל כה"ג"א) לאו בזכותא ובמעלותא תליא מילתא (אף אם בודאי הי"ל ג"כ איזה זכות משלו ומשל אבותיו, אשר לא יצא להם שם כלל, כי בן עני מלמד היה, מ"מ זימנין באפקרסותא דעניא משתכחא מרגניתא, ואמרו הוהרו בב"ע ב) שמהם תצא תורה, או אפשר מאמו ושאר אבותיו

הרי"ה
 ק"א
 ככ"א
 ח"י
 ס"ו
 ג' עניא
 כ"ב
 א"ל
 ז' עניא
 ח"י

מי ומי שזכו, ועשו לו כל הכבוד הוה) אלא במזל, ושפל אנשים יקום יעלה. ובאמת לזאת יחרד לבי ויתר ממקומי, בזכרי חסידו קרושי עליון שקנו תורה וחכמה אמיתית, וזכו למעלות ומדות חמורות, והיו אבותיהן של ישראל, לא זכו לשעה אחת של קורת רוח בעוה"ר, ולא יום אחד לישוב בשלוח והשקט וכבטחה ובמנוחות שאננות, מה שהיה לאיש הזה שנים רבות, כשלשים וחמש שנים במקום הלז בג"ק, אשר היה דבר נפלא, אם היו סובלים אותו במקום שיש רק מנין עשרה פחותים שבישראל; אמנם מה ששערתי: הוא היה רצועה מרדות לג"ק, בעבור שלא הכירו הטוב הגופני והרוחני, שהופיע להם בכל ימי עמידת אמ"ה ז"ל בג"ק, שבעטו בו חרובי קרתא כנ"ל, ולכן נתקיים בהם מאמר זה: יען אשר מאס העם הזה וגו' (א), וכמ"ש בס"ח סי' תרצ"ד, וכדרגיו רעיא על ענא כו' (ב). וכן היה נראה בחוש בעת העתקת אמ"ה מכאן לאמשרדאם, כי באותה שנה עברו עליהם ארבעת שפמים הרעים וכנ"ל, והודו בעצמן כי פנה הודם פנה זיום כו'.

אך קבלת זה האיש רי"ח לרב בג"ק מארץ רחוקה, אף כי ממדינת לימא, עם לעגי שפה אשר לא יכירו בני אשכנז לשונם, אף כי האיש הלז היה עמוק שפה ולשון מגומגם מאד, ולא היה ניכר לשום אחד מבני הקהלה בכלל, חוץ מישכר כהן שהיה לו עסק מו"מ לשם (ג), אבל נעשה בתחבולה גדולה ובערמה עצומה. ראשונה נעשה מו"מ וחליפין עם הרבנות, כי הקי ישכר כהן שהיה בעל כוס גדול, היתה בתו מכווערת שלא היה יכול להשיאה לאיש עשיר, ואפילו לבלתי עשיר, במדינה זו לא היה אפשר לו, על כן בחר לזווגה ללמדן נכבד ונחמד מארץ פולין, וכן עשה והשיג הפצו, אבל ג"כ ברמאות גדול, כי מצא שדכן שעסק עמו בשכר מסוים, לשדכה אל הרב ר' הענישיל ע"ה, בן הרב ז"ל אב"ד דברודא (ד), שהיה מיוחס קרוב לנו ויפה תואר, גם כבר היה רב באיזה קהל קטן בלימא ונתאלמן, ודברו לו השדכנים את בתו של ריש"ך הנ"ל עם ממון רב, והכמתיו לסיעו ולהביאו אל רבנות גדול, אך העלימו ממנו שהיא מכווערת ביותר, וכאשר כבר נעשה ונגמר השירוק, ובא לה"ה (ה) על החתונה וראה

(א) ישעיה (ח', ו').

(ב) ג' ב"ק (דף נ"ב) בס"ח, ר"ח: כספרי חסידים, ועיין שם בס' הנוכר.

(ג) עיין אודותיו בס' זכרונות מרת גליקל האמיל (צד ע"ו קי"ט קב"א ועוד).

(ד) הוא הרב ר"ג הנוכר מקורם (צד 92).

(ה) ר"ח: ליום המועד.

אותה, לא רצה לקחתה, ותבחר מחנק נפשו מקרוב אליה; עכ"ז השיאוהו ויכלו לו אנשי שלומו, כי אמרו לו אין אחר מעשה כלום, ואם לא יקחנה ברצון סופו ליקח באונס ובכפייה, או כל הון ביתו יתן בעד הבושה לבת ישראל שלא חטאה לו, והי"ל לחקור תחלה, איהו דאפסיד אנפשיה ונסתפחה שדהו, ע"כ מוטב שלא יכנים עצמו בוילותא דב"ד בחנם, כי לא יוכה בדיון ולכן יוכה במקחו; פתוהו ויפת לקיים השירוק, ועיילא ליה תרקבא דדינרי לאוקמיה ברבנות דק' קידאן, דהיינו ישכר עשה חילוף עם רי"ח, שהיה אז אב"ד בקידאן, והתנה עמו שיעשה הוא לו כל האפשרות מצדו, להשתדל בעבורו לקבלו לרי"ח לאב"ד דג"ק, נגד זה ימסור לו רי"ח הרבנות דקידאן, שעמד לרי"ח ג"כ בכסף מלא, וקבל עליו ישכר כהן לשלם אותו סך ממון שהיו חייבים ק' קידאן לרי"ח, ושיעשה הוא עמו בטובה להשיג הרבנות לפני חתנו של ישכר, כדי שלא יצטרכו בני קידאן לשלם המעות לרי"ח, אך אז יוסיף להם ישכר עוד איזה סך הלוואה. על דרך זה ובאופן הלז נגמר דבר החליפין; בצירוף איזה חיזוק לדבר שעשו ישכר כהן מצד אחד, להעיד על רי"ח שיצא לו שם בכל מדינת לימא שהוא גדול מרבן; באשר ישכר היה סוחר למדינת לימא ומכיר קצת אנשים שם, ובג"ק לא נודע דבר החליפין של הרבנות הנ"ל, ובהיות ישכר פשוט מוחזק לנאמן, חשבו אנשי הג"ק שאמת הדבר נכון בפיו, שרי"ח אדם גדול מפורסם באותה מדינה, והאמינו שכך הוא כמו שהגדיל שמו כ' ישכר, שלא חשדוהו במאומה ולא עלה ע"ד אדם דבר אחר, רק לשם שמים הוא עושה, לטובת הג"ק לזכותם באדם גדול כזה, שאין על עפר משלו לפי דבריו בכל מילי מעליותא, אי"כ להנאת עצמו דרש טובת בתו. ורי"ח עשה המצאה שלו מצד אחר, לפרסם שמו בג"ק אשר לא ידעו ממנו מאומה. ככה ספרו היודעים האמת, כד שלח ציר מיוחד למדן או מלמד ממדינת לימא מאוהביו ומיודעיו, מי יודע כמה שכר פסק לו, וצורר הכסף נתן בידו, לפור אל הלומדים שבג"ק, וכיחוד אל המלמדים המצויים כאן מאנשי פולין ומלימא, כי על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע בקהלות אשכנז, כי בכל פעם שעוסקים אשכנזים בקבלת רב חדש, מתאווים דווקא לרחוקים אשר לא ידעו ולא הכירו מעולם, באשר ע"פ הרוב הקרובים אליהם אינם חשובים בעיניהם; ביחוד מאחר שהממונים לקבל רב חדש, אינם לומדים ואינם בקיאים ברבנים, ולא הכרה והכחנה בין טוב לרע, מוכרחים לשאול את פי אחרים, אנשים נכרים מארץ רחוקה בפולין ולימא, ונמלכים במלמדים שלהם השכיחים אצלם, כסבורים שיכולין לסמוך עליהן כי

אוכלי לחם הם; אך רובן של מלמדים בארץ אשכנז, למוכתן ולהנאהן, דורשים לשבח הרב ההוא אשר הכין לבכם ופיהם לספר בשבחו, ע"י שמלא ידם לכהן לו, והם יועצים לפי דרכם לבעלי בתים השואלים אותם, ע"ד הרבנים המפורסמים לשבח בארצם, והללו המסודרים לקבלת הרב, נותנים דעתם לאותם שיעצום המלמדים; ויהי בהגיע תור קבלת הרב כג"ק, הלך איש עתי הנ"ל והקדים עצמו לבוא לכאן, לקנות אוהבים לרי"ח כהובים, בכסף מלא קנה אותם, כפרט המלמדים אשר לא ידעוהו מלפנים, השתדל עמהם שיאמרו בשמו דברי חידושי תורה ערבים כפי שיודעים, ופשמים נעימים שבידיהם משם גדולי ארץ, ושילמדו עם תלמידיהם ככל הענינים^א שיאמרו בשבת פשט על שלחן אביהם לומר ד"ת כמנהג ישראל באשכנז, והיה המלמד ברצי כסף מוכר הכוב, מובין מילי בדינרי, ולומד עם נעריו איזה פשט נאה, שיודע ושקבל בשם גדולי הדור אשר מלפנים בישראל, והוא משגירו בפיהם על שם רי"ח, בתואר והדר לו כאלו ממנו יצא, כלבושים הלל לבושו, וכאשר בא הנער לדבר על שולחנו של אביו, להשמיע באוזני הרוש שלמד בשבוע זו, היה מרים בכח קולו בהתלהבות גדולה בלשון הזה: דבר זה אמר רבינו ה' ר' יחזקאל קצינלנבונן רב דקידאן, וכך היו עושיין רבים מהמלמדים אשר התרפס להם, והכסף יענה את הקול, עד שהוציאו [על רי"ח קול] גדול כג"ק, כי היו אומרים משמו דברים מתוקים וחרפים, ובשבח עצום בהפלגה גדולה, באופן זה גנבו דעת האנשים, [ואם שאלו את פי] המלמדים, אם ידעו את האיש אם שיחו נאה אם הגון הוא לרבנות דג"ק, היו משיבים פשימא יחיד בדורו, לא הניח כמותו בתורה בחכמה וחסידות, בלשון צה ובכל המעלות ומדות שמנו חכמים אין לו חבר בעולם, [שכלו אין] לאדם לעמוד עליו, אם לא יתענה רי"ח תחלה משבת לשבת להחליש כח שכלו כדי שלא יעמיק כל כך בהמצאותיו, [והשומע יתענה להחליש כח גופו] ולמעט חלבו ודמו לזכך החומר שלו, למען יהא שכלו דק ומוכשר לקבל, ולירד לסוף דעתו של רי"ח. כולי האי ואולי.

אלה קצות דרכי מלמדים, בתשובות לשואליהם ההולכים לתומם, וסמכו עליהם כעורים נמשכים אחריהם, והמה לא ראו ולא ידעו את האיש רי"ח, רק הכסף יענה את הקול. סוף דבר גרם העון שבא זה האיש לישיב בראש דג"ק. כד רגיו רעיא על ענא, פרנס לפי הדור. מצא [אלמונא] כג"ע לפניו ואחריו מדבר שמטה כמש"ל. וכשהלכו פני העיר לקראתו להקביל פניו בשמחה, לראות פני ארוניהם החדש, אשר היו מצפים להגות מאורו, אור חדש כמו שאמרו המלמדים המעידים

א הקצונים

בשכרם, אמר להם איזה ד"ת ולא הבינו דבורו כלל, כי בלעני שפה ובלשון אחרת מדבר, נלעג לשון אין בינה ממש בלי גומא, אנכי היודע ועד כי כ"פ דבר עמי, וכבר ישב פה הרבה יותר משלשים שנה, ולא הבינתי מאמרו ולשונו לגמרי, עאכ"ו בתחלת בואו הנה מעם עמקי שפה מארץ לימא, לכן חלו פניו שיכתוב להם החידוש שאמר להם, אולי ויבינוהו מתוך הכתב, ולא יכלו כי היה בעיניהם כדברי הספר החתום, גם מצד הכתיבה השחורה שלא נראית כמוה לרוע, ולא היה באפשרות האדם לקרותו, כמו דבורו הבלתי מובן כצפצוף, והן מצד הלשון ג"כ לא ניתן לקרות, אפילו מביני מדע בשלשת דברים הללו, ר"ל: כתב, דבור, לשון; היה יחיד בדורו בלי ספק, חוץ מן המעלות המדותיות כמש"ל, ועל כן כראותם שגם מתוך הכתב לא יכלו להשיג החידוש של ד"ת שהיו חושקים לזכות בו, ולידע ולהבין שמץ דבר מכל ההפלגה הגדולה ששבחוהו וקלסוהו המלמדים, אשר נתנו עידיהן אידיהן ויצדקו, בקשו למלמדים העומדים עליו, אשר היו קצת צחי לשון יותר ממנו, ודבורם מובן ויודעי ספר המכירים בכתבו ובלשונו, לקרות לפניהם ולתרגם להם מה שכתב להם רבם החדש, וקראוהו אבל לא מצאו חוון הקוראים, והשומעים לא זכו להבין כלום, ונתקיים קצת מהבטחה הנ"ל, כי אולי מפני שלא התענה, או התענה יותר מדאי, או שלא התענה תחלה השומעים והקוראים דבריו, לא זכו לכך. ובאמת אפילו אם היו חובטים ראשם, לא יכלו להבינו כי אין תבונה בו, גם מצד הענין אין דעת אדם מבין סובלו.

אך מה שנעשה נעשה. דבר המלך, דלא עביד דינא בלא דינא, אין להשיב, כי כך נגזר עליהם כמש"ל, יען מאסו את מי השלוח, עונותיהם עשו זאת שהקים ה' עליהם רועה לרעות את עצמו, ואת הצאן לא רעה אותם דעה והשכל, כי אם התול בד"ת ולעג בלומדיה, מן או והלאה גבר ההפקר בע"ה, מחוץ חרבו תשכל, והק' רב"ך התקיף הגדול הנ"ל, היה נוח לו מאד ברב כוה, כי היה נשמע לו לכל מה שהיה מבין רי"ח ומכיר בין ריסי עיניו של רב"ך, והיה קורא: וידע, ר"ל זקני, כך קורין בלשון פולניא לאבי האב: זידע, וכשהיו מבקשין ממנו דבר בעסקי הקהל ויחידים, היה חוקר ודורש תחלה ושואל: מה זידע אומר בדבר הזה, זעל פיו מה שהיה, שהודיעוהו דעתו חפצו ורצונו של רב"ך היה עושה, ולא היה משגיח כלל על אחרים, בין ייטיב להם או ירע לא איכפת לו, רק שיבשרו מעשיו בעיני העשיר הוקן וגבר אלם הנ"ל, בזה היה נוהג בכל יכלתו, למען ימצא חן בעיניו ובעיני בניו וחתניו אוהביו ומיודעיו, שהיו כולם כרום מעלה

והחשיבות באותו זמן, על כן היה ירא מהם מאד, גם הראה להם חבה יתירה, לאשר היתה הנאתו קרובה מהם במדה מרובה לפי עשירותו הגדולה של רב"ך ובניו ואוהביו, ועם זה לא הפסיד כלום אצל עשירים אחרים, אדרבה כל שכן שהיו מוסיפים לו ולבניו מתנותיהם ודורונותיהם גם הם, למען ימצאו חן בעיניו כשיצטרכו אליו, כי הרב בג"ק הי"ל ממשלה גדולה על היחידים הן בעסקי הקהל והתמנויות ומשפטים ודיני ממונות, הכל בידו בכח מוחלט, והיו מפחדים ממנו מאד, כי יוכל לפסוק חיותם ממש, וכאשר כה עשה לכמה בני אדם מחשובי הקהלה, ובסבתו ירדו מנכסיהם הורידום עד עפר, ע"י עינוי ועיוות הדין שעשה להם. ביחוד גרם רעה רבה למשפחות גדולות יקרות וחשובות שבכל הג"ק, ה"ה משפחת ר' משה ר' ליבש, הק' התורני המופלג הנ"ל, ומשפחת מחו' הק' הגדול ר"מ ר' נתן שיסדו הקהלה באלטונא, והיו אנשים גדולים עשירים כבירים, חכמים לומדים ויראי שמים, ובסבתו נעקרו ונשרשו ר"ל; בזכרי זאת מעי מתחכין. גם הדבר מגיע אלינו, שהפסדנו ע"י כך סך ממון מסוים כנ"ל; אך שתי המשפחות הנ"ל כלו בענים בעו"ה, והמעט שנשאר מהם כמתים חשובים ר"ל.

ואם לא היה פועל רי"ח במשך זמן רבנות שלו, רק זה הרע לבר ראוי לפרסמו, לקחת ממנו דוגמא לדורות, להתפלל להו"ת שיצילם ממנהג צבור כזה, רחמנא לצלן, רחמנא לשובן, אבל באמת הרבה יותר מזה גרם רעה להג"ק, כמעט קעקע כל הבורה ומחה והפך אותן כקערה, מה אומר ואדבר ואספרה, כמה מהרעות שסבב רי"ח וז"הן אלה קצות דרכי בני ביתו וגדוליו, ומי יוכל לספר אפילו חלק אחד מהן. מעתה אין חידוש ולא תימה אם נעשה בבתי קצינים דברים בלתי הגונים, שהיה להם טמי ללמוד ולדון קל"ו א), אין להאריך מזה, רק אחת היתה פרוצה שנשמעו עליה דברים מכוערים ע"פ עד אחד, ורצה רי"ח לכוף אותה להוציאה מבעלה, שלא כהלכה לגמרי לפי דעתי, אע"פ שלא רציתי למפל בה כלל לא נודקתי לעין כרינה, רק ע"פ מה ששלח לידי רמ"ח ע"ה, שנטפל ג"כ עם רי"ח בדבר זה, להוציא אשה מבעלה בכפיה שלא כדון. מתוך אותן הדברים והגביות עדות שקבלו, לא מצאתי מה שיספיק לאסור האשה על בעלה, ולכוף על הגט חלילה, לא ירד בני עמהם, וכמו שהודעתי לרמ"ח דעתי עודני בעמרון, כששלח הדין אלי לעיין בו, וגם ככה אמרתי לדייני

א ג"ח או יסוד
אויסור י"ל
כ"ה ח"ק ח"ו
כי אם ג"ה
גמט ט"ה
כ"ה

(א) ר"ת: קל וחומר.

א עד שבא אחריו אייבשיצר שר"י ונכפלה הצרה הוסיף יגון ואנחה שוד ושבר במסלותם בעו"ה גדלה הצווחה (ואף זה הצר בסבתו של רי"ח בא ונתגלגל הדבר על ידו באשר נשא לו פנים לחפות עליו בשביל מרדכי כהן זקן של האשת הצורר שר"י ואלמלא היה רי"ח כדאי היה יכול לעקרו כי היה בידו מקל ורצועה שהיתה משחקת לו השעה.

י בימיו נחקיים בבית[ו] בית הועד יהיה לזנות כי בתו נשואה וכלתו שתייהן נתפסו שנטמאו תחת בעליהן ולכן גרשום. אבל חתנו של רי"ח ת"ח מופלג היה יושב בבית המדרש ופתאום בא בלילה לביתו ומצא אשתו שוכבת עם בחור במסתו בעלייתו של בעל ומן אז פירש ממנה בעלה כי היה ירא ה' ואף כי רצו להרבות לו מוהר ומתן שישתוק לא אבה האיש ויצא נקי מנכסיו ונחסר לחמו כי הוכרה להניח לה כל אשר לו בכתובתה. נוסף על זאת עשה רי"ח בכח אלמותו להכריז עליו שהוציא לעז על בתו ושם לה עלילות דברים והחרימוהו באל-טונה. והאיש ההוא למדן מופלג מיחוסי ארץ פולין וירא ה' מרבים כי על כן עשה זאת ומאס באשת נעוריו עם כל קנינו ושלחה בגט פטורין והוא יצא משם בעירום ובחוסר כל נודד ללחם.

א ר"ב (כ"ט)
 ב כ"א (כ"ט)
 ג אונג (כ"ט)
 ד אונג (כ"ט)

א העזר יס"א
 ב א"פ (כ"ט)
 ג א"פ (כ"ט)

א וזנה אלה ואפיה
 ב דא א"ל וכו'
 ג ד"ר ז' אונג
 ד אונג
 ה אונג
 ו אונג
 ז אונג
 ח אונג
 ט אונג
 י אונג
 י"א אונג
 י"ב אונג
 י"ג אונג
 י"ד אונג
 י"ה אונג
 י"ו אונג
 י"ז אונג
 י"ח אונג
 י"ט אונג
 כ אונג
 כ"א אונג
 כ"ב אונג
 כ"ג אונג
 כ"ד אונג
 כ"ה אונג
 כ"ו אונג
 כ"ז אונג
 כ"ח אונג
 כ"ט אונג

ק"ק אלמונא דבר כאשר עם לבכי שלא ידעתי על מה סמכו בהוראתם
 זאת, ושגדולה מזו מצאו בש"ס ופוסקים לרוב, שלא אמרו אשה על
 בעלה באופן זה וכיוצא בו; או כשמוע רנ"ד כך מפי, אמר לחבירו
 רב"ע הן אמרתי אליך ג"כ שלא נכון הדבר, ואעפ"כ נשאר האשה
 ואישה עומדים באיסורו של רי"ח יותר מעשרים שנה, אבל [הרב
 רי"ח] לא עשה שפטים כראוי לא יותר, להאשה [ובעלה] כי הי"ל אח
 וחותר קצינים, על כן מצד הדין וקלקול השורה ראוי לקנסו, אבל לא
 היה כדאי לאסור על בעלה [האשה הזאת], כי הראוי לעונש נפטרה
 מכל וכל, [עיי' שנגורה] מבעלה גור גזירה קשה במיתה, וכמה פעמים
 אח"כ שלחה אלי האשה לדבר אלי לעיין ברניה, אעפ"כ לא רציתי
 להודקק לה, לא לפטרה ולא לאסרה, עד שבא ה' הנ"ל, והותרה
 בעד סך מעות שקבל ממנה בשכרו; עוד אחרת עפ"י בעלה א, ה"ה בת
 גומפריכט אשת ר"ז דנציג והי"ל כמה בנים, ופ"א באה אליו והודיע
 שויתתה; על פי דבורה הלך רי"ח להכריז עליה, שהיא זונה ושאסורה
 לבעלה ב, והוכרח אחרי כן להוציאה מן האיסור ולבטל גורתו. עם
 כל זה חפיתי עליו, ולא רציתי לדבר בגנותו ולהתגרות בו כמה שנים,
 כי גם היה מראה לי חבה יתורה, אחר שראה שאינני מויק לו ולביתו
 כל מאומה, אדרבה הי"ל רוח על ידי, על כן [סיפר] בשבחי בפני
 כל אדם, והיה בא לביתי בכל רגל, גם אנכי הנחתי לו כבודו, אמרתי
 זקנה יש כאן וזכה לגדולה, אע"פ שעונות [הדור גרמו שלא יכלו
 הרבנים] להסכים להלכה, לכן נלחמתי בעדו בכל עוו אע"פ שלא היה
 כדאי, גם הראה שבושים [רש"ח ורמ"ח] בכל הענין ג, מ"מ בעקר
 הדבר צדקה הוראתו הפעם, על כן יצאתי לישע האמת ופורתי על זה
 גדל ממוני, ולא נהניתי מיגיעי ועמלי דבר.

א ר"ב

א ימור

ושוב אירע נדון זקוקה ליבם, וצרפני ג"כ ושלח אלי שלוחו עם
 תשובה, לעיין עליו ע"פ הפצרתו ובקשתו, ושלחתי אליו תשובתי ג"כ
 בכתב וקבלה, ועיינו בה הוא והב"ד שלו, ואמרו כפה מלא [כי צדקו
 דברי ואין] עד וראיה מספקת להתירה, והיתה האשה ההיא הנקראת
 חיה, נשארת ככלי האיסור איזה שבועות, אבל המשודך היה מקרובי
 בעלה, והיו בוחרים מות מחיים לדודם, כדי שישתכח שמו מישראל,
 וזהו היענוע...

א ע"פ, ר"ת: על פני בעלה שהיתה בכעס עליו.

ב עיין להלן (עד 138).

ג עיין התאבקות (דף ט'), ורש"ח הוא ר' שמשון חסיד הנזכר מקודם, ורמ"ח הוא ר' משה חאגיז.

השכימו לפתחו של רי"ח יום יום ופתוהו ויכלו לו, ועל פי הנשמע ע"י הסרסור הגדול [רי"ח התיר האשה], ואת הכל פתאום לפתע עשו [הזקוקה א], בלי הגיד לשום אדם, על מה דתא מהחצפא להשיא לשוק יבמה העומדת בחזקת איסור, אף כי אותי הצעיר לא קרא להיות נמנה להתיר; אחר שהייתי באותו מנין לאסור ונתקבלה דעתי, היה מהראוי עכ"פ לגלות אוני ולהודיעני מעמו של דבר. ובעת ההיא הייתי עסוק בהדפסת ספר שאילת יעב"ץ ועומד באותו ענין, כדומה לי שהיה כתוב אצלי מאז, וההעתק ממנו שלחתי ג"כ לרי"ח עם תשובתי הנ"ל, על כן קבעתי גם נדון הלו אצלי תוך ספרי, וכי תולה אומן המסדר, ומדפיס שלי היה בחור [אוהב] לרי"ח, הוא גילה הדבר לרי"ח ב) והלך וקבל עלי על זה לפ"מ, שהיו עושים כל רצונו כאשר היה נוהג לישא פנים בכל עסקי הקהל עם יחידים, שאע"פ שהיה לו כח ויכולת גדול ועצום מן המיר"ה, וכפי תקנת הקהלות בלעדו לא ירים איש ידו, לדון שום יחיד, הוא היה מניח אנשי הקהל כל חפצם, להכביד עולם על היחידים כרצונם, ולהשיל עליהם אימה יתירה, כפי הישר בעיניהם ונמיות דעת המופשט בלבד, ועל זה גדלה הצעקה הרבה מאד, ואין מושיע כמש"ל, לפיכך נמצאו לו מיד לכל בקשתו מהם, ולא דקדקו אחריו והשליכו אשמתם בראשם, ועשו מעשה תיכף ומיד להעביר כרוז בבה"כ הגדולה, על המדפיס שלי אהרן זעציר, ואסרו הדפוס שלו, וזה עני היתה פרנסתו מצויה לו על ידי בעוה"י, שהייתי משלם לו שכר פעולתו, בעין יפה וגומל חסד עמו, לא בלבד להקדים לו שכרו, אבל גם הלויתי לו סך מסוים בחנם, ואף בלי משכון או בלתי [שמ"ח], וע"י המאורע הלו קפחו פרנסתו של העני הלו, גם הלואתו שהאמנתו לערך מאה ר"מ נאבד, ונשאר מלגת חן וחסד אצלו, והיה צועק ואינו נענה; ורי"ח אומנם אונו מועקת הדל, אף אנכי צווחתי ככרוכיא ולית דעני; והלכתי לוועד הקהל וספר אגרת בקורת בידי, והיו נאספים כל פו"מ ורי"ח עמהם יושב אצלם בפעם ההיא, והצעתי דברי מענותי לפניהם, ותלונתי הכפולה על החמס שעושים לעני, שחיי תלויים בי בעת ההיא, והעושיק שגורמים לי כמעשה הור, שעשו בלי דרישה וחקירה רק ע"פ בקשת רי"ח, ואמרת להם שמעו נא מילי:

הנה האב"ד שלכם יושב כאן לעומתי, יגידו נאמנים [אם] היה

(א) הזקוקה, הכונה הזקוקה ליבום וכמו שאמר יעב"ץ להלן (צד 182).
(ב) שם הקונטרס היה נקרא חייתא דקיסרא עיין בס' התאבקות (דף ט').

לבי גם בתוראה מימי היותי כאן, והגידו נא אם [אתערב] בעסקי צבור או יחידים מרצוני, רק כאשר אני נתבע ונשאל מאתכם או מאב"ד שלכם, על כרחי ונגד רצוני נקראתי לפעמים לעיין בדין והוראה, כי היבא דלממייא שיבא מכשורא, ולא יכולתי לסרב לזקן ולכבודכם; ופ"א רבתי ריבו ונלחמתי בעדו בכל כחי כאשר נמלך בי; ג"כ כתבתי תשובות ארוכות להצילו מיד משיגיו, גם העליתים על מוכח הדפוס לרצון לפני ה', להגין על תורת אמת בכל עון, והוצאתי על זה ממוני מכיסו בלבד, בלי שום עזר והטבה בעולם, כאשר אתם רואים בזה הספר אנ"ב שהנחתיו לפניכם, אז היו דברי טובים נכוחים רצויים ומקובלים להאב"ד שלכם, ועתה בנדון הלו שהכריחו עוד לעיין בדיו, אע"פ שהיה הדבר קשה בעיני, כי מיראי הוראה [אנכי], לא יכולתי מלט ממצוא חפצו ועשיתי רצונו, ובפעם הזאת לא יכולתי להסכים עמו, כי אין משא פנים בתורה, וכן [שמעו] ב"ד דברי, והודו בפה מלא שאין להתיר האשה ההיא; ועתה פתע פתאום נעשה מעשה, בלי הקדמת ידיעה תחלה [של איש] כמוני היום; אף כי צעיר אנכי לימים והוא ישיש וזקן, מ"מ אחר שלבקשתו נמפלתי לעיין ולכתוב בדבר, הדין נותן [שלא] יעשה מעשה גדול כזה, בלי גילוי אוני ולהודיעני מעמו, בחזרתו מהסכמה הראשונה, ושינוי רצון על שעה חדא; ביחוד היותו דבר שבערוה, ואנחנו כלנו יושבים בספינה אחת, ולא יוכל אחד לקדוח תחתיו במקום שיושב עליו, וכל ישראל ערבים זה בזה, מה גם הנשאל והמצורף לדבר, עליו מוטל החיוב; על בעלי הקורה להכנס בעובי הקורה בהסכם אשר ירדוף הוות נפשו, ועכ"פ אני רוצה לידע מעם ההיתר עכשיו, אע"פ שהייתי משמיט עצמו בתחלה, ולא אמרתי קבלו מעולם דעתי, אכן אני אומר תלמידך אני ומימך אשתה, אם יהיו מים נאמנים לא תהיה לי כמו אכזב, עתה למען תצדק דבר דבריך, ולא אמיר שפה לנאמנים. והוא היה כאלם לא פצה פיו לענות מטוב עד רע, אך הפו"מ מדברים בעדו ואומרים אלי: אינו צריך לתת מעם וראיה, ומה שעשה עשוי ואין להשיב, ואני אמרתי לא כן הוא, אבל מחוייב וחייב הוא, לא לבד להוציא עצמו מחשד ולהראות שהוא נקי מ'ה' ומישראל, אבל תורה הוא וללמוד אנו צריכין לקבוע הלכה, ולא יפטר מעונש מונע בר; ועם כל מה שהרביתי אותותי בדברי מעם, להכריעו לכף זכות שיכיר הוראתו לא הועלתי, כמדבר אל העצים ואל אבנים, אך הפו"מ אמרו כך אנו מבינים וגוורים, שלא אמפל בדבר הזה שלא אפרסם כלל בדפוס, אז ענית להם: אי אפשר בגורתכם הקשה משל פרעה, שלא נור לבטל תורה ולהפך דת, ומאחר שאתם

באים אלי בעקיפין, ואני אומר דברי מעם ושומע אין לי, אין עונה אמריו מכם בדעת ובתבונה, והוא רוצה להיות נחשב חכם מחריש, לכן איני רשאי לשתוק ואיני משגיח בגורתכם כי זו משלכם, אין משפט התורה מסורה בידכם, אנכי אכתוב למ"א לגדולי זמנינו, ואדרוש דבר ה' ונראה דבר מי יצדק, על פיהם יקום דבר, לא כמו שאתם אומרים וגוזרים בלי מעם *

אח"כ הוסיפו לשלוח שלוחם החזן אלי, ודבר בפיו שאשמר ואזהר שלא להדפיס המאורע הלו, ושלא לפרסמו בספר כל ימי חי רי"ח, ואני במקומי הייתי עומד לענות להם עוות, שאני אעשה כפי שיוצא קוני, מ"מ משלתי ברוחי וקיימתי גורתם, כי אמרתי אין אני מחוייב למסור נפשי על זאת, די לי שאני נפשי הצלתי וישלם ה' לעושה הרעה ברעתו וקולר תלוי במי שיוכל למחות לא בי, כי האנשים האלה קשים ממני, על כן לא כתבתי לשום אדם על פני החוץ, אבל שמעתי שגם הרב מהר"א מבראד ז"ל, שהיה אב"ד באמשטרדם בעת ההיא, גם בו נמלך רי"ח ושאל דעתו, ולא הסכים להתיר כי אם לאסור, ובשמע מעשה נישואין של הוקוקה חרה לו מאד ונעוה משמוע, ובמרס יצאתי מבית מושב ועד פו"מ לקבול על גורתם, דברתי קשות לרו"ך ק"ה

שהיה מליץ בעד רי"ח ותומך בידו מאד, ואמרתי לו כדברים האלה: שמע נא ר"ו: ידעתי כי לא מלבך אתה אומר ומחויק ביד רי"ח שלא כדת של תורה, אתה מתירא מפני פופרש (שהאישי' היה דודו ור"ו כפוף תחת רי"פ כאשר הוכיח סופו) מפני' זה לא היית עושה לי כך. בעו"ה לא יצאו איוה שבועות והיה (רדף) [רו"ך] לפליטה גדולה, ונשאר ב"ח לפופרש, ולתביעתו של רי"פ דנו לר"ו ע"ה, ונמרפה דעתו ר"ל בענין רע, והתחיל להתקיים ג"כ מ"ש אמ"ה ז"ל על בית רב"ך. מן אז ירדו מטה מטה כל י"ח של רב"ך עד ככר לחם ר"ל.

[ובדבר הספר] שנשתקע באמצעו עד אחר פטירתו של רי"ח גמרתו בעוה"י, ואז הוצאתיו לאור כאשר הרשוני פו"מ כנ"ל, ובמשך [הזמן נודע] האמת שהאישי' עורדנו חי כמה שנים אחר המעשה עם נשואי הוקוקה הנ"ל, ע"פ עדים כשרים שהיו במקום [ההוא] הודיעני כזאת ב"א: אם ספקות שלכם כך כו'. גם אירע דבר נפלא בזוג זה שלא עלה כהוגן, כי לא יכלה האשה להטתר להאישי' שהוא שנשאה

א) ועל זה רמז יעב"ץ בס' עמודי שמים לאמר: ממלך אדם הנפ' ממוקשי עם, וי וי הי ונהי, שהגענו לימי אחז שאחז בתי מדרשות, שאסרו במחוז ידוע לתרש דבר מעתה וסגרו הדלת בפני עמלי תורה לשם שמים, עיון תולדות יעב"ץ (צד ט"ו).

T⁸
L⁶
L⁶
א' תולדות
א' תולדות

שלא כהוגן, שהיתה יבמה זקוקה גמורה, ולכן מן השמים הפרישום מן האיסור. [אחר איוה] שנים נפמרו גם שניהם בלי שילדה לו, אע"פ שהיתה האשה ילדה בשנים, והי"ל בנים מבעלה הראשון אבל מתו בחייו, גם בעלה השני שנשאה באיסור, הי"ל בנים מאשתו הראשונה, גם מאשה שנשא אחריה, אע"פ שרי"ח הכחיש הידוע כמ"ש [בספרי הנ"ל].

עוד קרה פ"א בפני, שאשה אחת באה אליו ואמרה שנממאת תחת אישה, שהיה כ"ב נכבד מקק"א היה נקרא ר"ו, והיה בדנציג בעת ההיא, ולו כמה בנים ממנה והיתה מרגלת קמטה עמו, על שעזבה זמן מה ופירש ממנה, ונסע לארץ אחרת, לפי שהיתה מפורת בלתי הסתפקות, ולא חסה על ממונו וביתו אינה שומרת, ועל כן שנאה והניחה והלך לו, והיא יושבת ברוחק עם בניה, כנראה להנקם ממנו עשתה זאת, והאשה ההיא ג"כ בת איש אחד מסוים, כ' גומפריכט שהיה קצין גדול לפנים, ובעת ההיא כבר ירד מנכסיו, ע"כ לא עשה רי"ח עוד חשבון ממנו, כדרכו לישא פנים לעשירי קהלתו אפילו במקום שאין משא פנים כנ"ל, והכריז עליה שהיא פרוצה זונה, ואביה הנ"ל בא אלי וסיפר לי בקובלנא רבה על הנעשה לבתו באין מוחים, ואמרתי שאם כך הדברים, אזי ודאי לא יפה עשה רי"ח, ואינו רשאי לשתוק ולסבול, כי אין הדבר נוגע לכבוד בלבד, אבל הוא שלא כהלכה, לפי שאין האשה נאמנת לאסור עצמה על בעלה, ויכול לגרום להרבות ממזרים בישראל, אם יכוף את הבעל לתת גמ מעושה שלא כדין, גם יש בו משום הוצאות לעו על הבנים, מלבד פגמה ופגם משפחה, לא יעשה כן בישראל; לפיכך יעצתיו שילך אל פו"מ ויספר להם כל העשוי לבתו שלא כתורה, וכן עשה והועילה עצתי ב"ה, כי אנשי הקהל גורו עליו שיוציא האשה מן האיסור ומן הג"ד שפסק עליה, והכריחוהו לחזור ולעשות כרוז אחר לפרסם שהיא מהורה.

כי בימים ההם פו"מ מושלים על האב"ד הוקן ההוא, עם שהיתה ידו תקיפה על העניים ומרורים, כי לו היה כח ורשות מן המיר"ה, לדון ולהורות לקנוס ולענוש ולית דימחי בידו, ובודאי הי"ל ממשלה על הפו"מ, הם היו צריכין להיות כפופים ומוכניים תחתיו, אלא שהוא הכניע עצמו תחתיהם, ברצונו סר למשמעתם ועשה מצותם וגורתם, וכוה מצא חן בעיני תקיפי הצבור ומשבחים אותו בענוה; אבל אזי לענוה פסולה כזאת שאינה אלא הנופה, להחויק ביד העשירים וגברי תקיפי, לשעבד ביחידים כרצונם להנאתו הקרובה, ותועלתו המובה מצויה לו עמהם בשלוח ואהבה, כי בזה האופן היו כגומלים זא"ז, הוא

מחזיק ידיהם בכל עולה שהיו עושים ליחידים, שלא הי'ל יד אצלם ולא מרוצים להם, וגם המה תומכים בידיו, כשהיה מעביר הדרך למי זמי שלא היו חביבים לו, והיו צועקים-חמס ואינם נענים, בין חייתא למחבלתא וכו' א), ולאנשים שלא הי'ל תועלת מהם, לא היו עניו אך קשה כאבן, ובוה בלבד היה נוהג כת"ח גוקס ונוטר כנחש, למי שהיה לו עליו איזה מינא בלבו, היה אורב לו ולא שקט עד שנמל נקמתו ממנו. ומעוות הדיון שעשה קצר המצע מהשתרע, כי לא יכולהו ספר גדול. ולפני חצות היום היה פוסק כך, ואחר חצות היתה רוח אחרת אתו. וכך היה הוא והב"ד שלו חשודים על השוחד ביחוד, והרבה רגלים היו לדבר הזה, וספר לי אדם מוחזק נאמן, שאירע לו דין לפני ב"ד שלו, והיה דיון אחר שואל מה יהיה שכרו כשיפסוק הדיון למוכתו, וכו"ה קלא דלא פסיק שהיו תובעים חלקם בפיהם. אוי לאונים שכך שומעות, אוי לדור שכך עלתה בימיו! ומעובנות היה לוקח מה שלבו חפץ, כדברים שאין להם שיעור. ושמעתי שמעובון של שלמה יאפ', לקח פשוט כסף שלו משקל ח' מאות לויט לחלקו, וכנהנה רבות עמו. משם נתעשר, והפריו נדוניות גדולות לבנותיו; אבל כאשר בא כן הלך לטמיון, כי הבנות שהשיא מתו בחייו, איזה שנים אחר נישואיהן, והפסיד בנותיו עם הממון רב שנתן להן, גם הרבה שגול הלך לטמיון, ואבר העושר ההוא בענין רע, בתרבות רעה שהי'ל בתוך ביתו כנ"ל. ומלבד שלא נזכר כאן. אך הקהל הלו נתרדל בימיו בעו"ה, בעון הגזל ושבועות שוא שנתרבה בזמנו, שהיה שחוק בעיניהם ונחשב כהיתר. ולכן היה סופו שאבר דיני ישראל מהמבורג, אשר היתה ירו תקיפה שם בתחלה כמו באלמונא, כי כן נתיסדו הג"ק: משפט אחד היה להם בדיני ממונות ע"פ הרב אב"ד שלהם, אבל שרי יועצי המקום הגדול הנזכר, נלאו לשמוע צעקת העם על רי"ח הרב שלהם במשפטים ופס"ד, לכן לקחו מידם זה הכח, וגורו שלא ילך אדם מקהל המבורג לפני האב"ד דג"ק עד היום (ומאייבשיצר נלקח גם הכח באלמונא כמש"ל בס"ד, ויהי בימי השופטים המטים עקלקלותם). ומה נאמר מלמודי הרושיו ופשטיו ודרשותיו, גרמו ממש חובא ואיטולוא, ולא יאומן כי יוספר כל השגעונות ודברים במלים דמיונות ורעיון רוח והכלים, שכל שומעיהם ימלאו פיהם שחוק בע"כ, ועל פסקיו והוראותיו ישתומם כל יודע מבין, כאשר המה בכתובים אצלי, והמה רק קצת וחלק

(א) בין חייתא למחבלתא אול ברא דעלובתא (ב"ר פ' ט').

מעט מהרבה, גם ספרו שהביא לדפוס לעד, והצגתיו מקצת לדוגמא בעלמא בתוך ס' שי"ע. וספרו לי אנשים נאמנים, שגם בק"ק פ' האב"ד כמותר"י כ"ץ ז"ל ולומדים אחרים, אמרו שראוי לשרוף הם' כנ"ח א). שבושיו ומעיותיו בדברים פשוטים, אוכור ג"כ רק מעט מזער לאות.

באלמונא אירע פ"א כששמע החזן ר"י ע"ה קורא בתורה בבה"כ בצבור: וראיתן על האבנים אל"ף קמוצה, גער בו רי"ח בהחזן וא"ל מועה אתה, כי צ"ל האבנים בבית קמוצה לשון אבנים (מפני מה שפי' רש"י[?]) כך היה בקי בקריאה בדברים שבכתב, וכן היה יודע בדברים שבע"פ בתלמוד. פ"א הגיד גמרא דמגלה והגיע למ"ש: מה ראתה אסתר שזמנה את המן, ר"א פחים ממנה לו ב), סבור הוא שהוא כמו פכים בכף ופטר המלה, שטמנה לו קריגליך בל"א, ובר"ה: כל באי עולם עוברים לפניו ככני מרון, וכולן נסקרין בסקירה אחת ג), פירש שהם נרשמים בסקרא כמו שסקרין המעשר, וכאלה רבות עמו, כל השומע יצחק [לו, ואין] להאריך בכך. גם חלילה לי להזכיר דבר רק המפורסם מאד שא"א להכחישו, ובזמן הזה עדיין יש כמה ב"א שיודעים מאלה וכיוצא. ובתחלת שבתו על כסא הרבנות דג"ק אמר עליו החסיד המופלג בתורה ר"ג שנאפיר ז"ל. אם היה רי"ח בא לפני כשהייתי גבאי דת"ת, לתת לו רשיון להיות מלמד בנ"ק לא הייתי נותן לו; עם כל זה היה מושל בגאות גדול ובאלמות בלתי משוערים, ואף עפ"כ קנה לו שם עניו וסבלן ג"כ בעונות הדור, ובאמת היתה עינו רעה, ועושה כל מה שלבו חפץ, ויושב ומשחק בבני אדם הנרחקים ממנו, והיו כועסים עליו ועל עסקיו הרעים, ולפעמים מתוך צערם מטיחים דברים קשים כנגדו, מרוב מרירות לבם, והוא שומע ושותק ומשיבם בלעג הרבה: לך אל השי"ת ותבעני לדון! זה היה ענותנותו. עב"ז היה בידו מקל ורצועה, לרדות את העם בחזקה, באין מי שיוכל למחות בו. בזה היה בעל שכל, שלא היה מעורר קצפו והיה כובש חרון אפו רק עושה כל רצונו בשחוק, ובנחת רוחו היה מתנקם משונאיו, וידע שבמתיים לפול בידו; על כן לא היה צריך להכאיב לבו בשום צד, ואוהב עצמו שומר כחו ובריאתו, ומיטיב לבו משהתה תמיד, היה לו יין ומי דבש ויין צרוף ומבושם לרוב, לזה היה לו

(א) ר"ת: כנסת יחזקאל; ומת"י כ"ץ הוא הנזכר מקודם (צד 76).

(ב) מגלה (ט"ו ע"ב).

(ג) גמ' ר"ה (דף י"ח).

מקום מיוחד בביתו, וכלים ופועלין לתקן משקין הללו בפרטות עצה"ט ומובחר האפשרי, מה שלא היה לשום קצין בעולם, מלבד מאכליו מערני עולם שהיו מצויים בביתו כעפר, [לא חסר לו דבר] להשביט מנוחתו, לכן לא ראה לערבב שמחתו והנאותיו ע"י כעס וקנטור; מ"מ היה רואה בשונאיו, כי היתה השעה משחקת לו, ולא היה משגיח על דלת העם, ולא פנה לבו לצעקתם, כי רב"ך השתדל לו רשיון המיר"ה, שנתן לו כח גדול למשול על עם דל בחזקה, אפילו להשליך אנשים בתפיסה, ולשומם במאסר ע"פ דבורו וגזרתו בלבד, ולא היה אדם רשאי להרהר אחריו, והיו בעלי המשפט עו"ג ושומריהם, עושים מצותו ושומרים פקודיו כרשיון המיר"ה, וכל זמן שהיה רב"ך חי, היה רי"ח עושה רצונו כנ"ל, והיו אומרים על זו: היון רוקד ברקידת [הרוב] בער בל"א ב. עוד היתה בו מדה טובה לעצמו, שכל דבר שטות ופשט כשהיה רואה העולם שוחקים לדבריו, היה [שמח] וטוב לב כי חשב שמרוב שמחתו בו וגילה שיש להם בהנאת חדושו ששמעו מפיו, הערב להם ומתוק לחכם מדבש והתענגו מאד, [וע"כ] להם הששון והשמחה, ובאמת בזו לו לענו לו, והיה בעיניהם כמצחק ולשחוק, ולא היה סכל כל כך שלא לצער עצמו, ושלא יזיק לו [לגופו], ועשה א"ע כאילו לא ידע ששחקו על חלומותיו ועל דבריו, והוא יוצא שמח וטוב לב, ואומר בפה מלא שקנה ש"ט בדרשה שלו ומתפאר [בה למאד].

מצורף אל רבוי התענוגים משתה תמיד, מיין וי"צ ושאר משקים תמיד רצופים, אכל ושתה כל ימיו. וגם שהיה לו טבע חזק ועב קשה כאבן, היו חייו ערבים ונעימים וטובים, כי כל מה שעשה ושלמד ושפעל בעולם היה טוב ונחמד בעיניו, לא היה רואה חובה לעצמו, ולבו שמח בשמחת עצמו ובכל מעשה מכוער, רק כשהיה משיג כסף וזהב, היה לבו מלא שמחה וחושב שאין כמוהו, כי היה כוכב מזלו עוזר לו בכל דרכיו, דבר מתמיה (רק בי"ח ראה רעות, גם בקצתן ראה שמחות). הוא הצליח במעשיו כל ימי חייו, אפילו שהיו מכוערים ביותר, אבל הקהלה ירדה משה משה לתחתית דיושא ובכל זאת לבו בריא אולם, והיה יכול לישב יום ולילה לשתות ולהשתכר, שהיה מרבה סעודתו בכל מקום ואצל הכל, כפרט בסעודת ברית או נישואין, עם חברת עם הארץ וקלי הדעת, עד שהיה לשחוק בעיני המון העם

(א) ר"ת: בלשון אשכנז, ר"ל שהרב רי"ח שבא מארץ יון. עושה כמו שרוצה הגביר ר' בער כהן.

בכלל. והנכבדים היו מתביישים על שהיה מזלזל כל כך ומחלל כבוד התורה בפומבי, לכן הוצרכו פו"מ לגזור עליו שלא ילך לכל סעודה אם לא אצל הגדולים ובמקום שנתנו לו חלק במצוה לא זולת. עוד היה זקן כמותו עוסק בדברים במלים הרבה, ותמיד הי"ל בביתו ישיבת ע"ה ויושבי קרנות שמודיעים לו כל החדושים המתהווים בעולם ובקהל ומקבלי לגימה ממנו. ביחוד היו לו תיורים וחוקרים מעמד ומצב כל יחיד ויחיד שבג"ק; ע"י כך היה בקי בהם ובמעשיהם, ויודע סתרי כולם אשר יעשו בחדרי משכיתם, מי עשיר ומי עני, מי הצריך להקפה ומי שכוב מוערכתו הולך ואור יפה או שוקע ורפה, ומי שיצטרך באיזה דבר משפט או זולת, לזווג וזוגים לעסוק בשדוכים, ובכל אופן שיוכל להרבות הונו וממונו ואונו, וגם עי"ז היה יכול להגמק ג"כ מהאנשים אשר ידע שאינם מאוהביו, כי גלו אליו מסתורי כל איש ואיש, ודי הוא צבא הוא מרים, די הוא צבא הוא משפיל ובמי שהיה נוהג עיניו, שלפי דעתו לא יצא י"ח נגדו במתנת פורים ור"ה כפי הערך אשר העריך אותו, היה לוקח נקמתו ממנו, בדבר משפט כשבא לפניו לדין, או בשומת ערך הקהל בעניני כבוד, או בעסקי מינוי פרנסים מנהיגים שופטים ושוטרים גבאים ודיינים, או להרע לו בענין שידוך, או להוציא עליו קול שאינו בעל כיוס, למעט נאמנותו ולקפח פרנסתו; והיתה בידו רשימה בפורים ור"ה, שעוברין לפניו כבני מרון כל אנשי ג"ק, לראות ולעיין אם נפקד איש מהרגילים לשלוח אליו מתנותיהם בפרקים הללו בפרטות, ולדעת מי מהם המוסף ומי הפוחת וגורע, או עוזב ומונע, ולפי הרשימה יהיה כל ריב ונגע, אשר תהיה ליחדי הקהלות הצריכים אליו, בדבר דין ומשפט בין איש ובין רעהו. וסיפר לי איש מסוים ות"ח, כי היה בק"א נכבד אחד שלא היה אוהבו, ולא היה רגיל לשלוח לו דורון; פעם אחד תבע האיש ההוא אדם אחד לעמוד עמו לדין לפני רי"ח, על שהיה חייב לו סך רב כמה מאות ר"ט, ולא היה יכול להוציאו, ועשה לו רי"ח כל מצדקי בעיניו ועות הדין, בתחבולות כל מה שיוכל, כדי לפמור את הנתבע עד שהפסיד זה מעותיו, שסכב לו כדי להגמק ממנו, על שמונע עצמו לפקדו במתנותיו; וכשראה והבין אותו ב"ב כך, והיו לו ב"ח רבים שהיה עוסק עמהם ונותן להם סחורות בהקפה ובאשראי, היה נמלך בעצמו ואומר על מה זה אגרום רעה לעצמי, להפסיד הרבה בשביל דבר מועט שאתן לו בפורים ור"ה, אם יהיה ר"ט ד"מ או פחות או יותר, זה איננו שוה בנוק שלי, להרויח אהבת הרב שיהא לי מעיר

לעזור לי בעת צרכי אליו, בעסק דין ודברים עם ב"ח שלי; וכן עשה. מהיום ההוא והלאה נהפך לאיש אחר, ונעשה אוהב ובמשפטו הרוח. כאופן זה היה כופה האב"ד דג"ק הנ"ל את הב"ב שתחתיו לסור למשמעתו, ולהרבות לו מוהר ומתן (אוי לאונים ששמעו כאלה קשות מהיושב על כסא המשפט והוראה. ונוכל לצייר מה הע"ה חושבים בלבם על תופסי התורה, ורבים מהם מוציאים מפיהם תר"ז א*), ומלעיבים במלאכי האלהים, כאילו כל הת"ח חשודים על הבצע) והיו יראים מפניו מאד, כי היה מכה בסתר וממיל אימתו על הצבור ביותר, עם שהיה נקלה בעיניהם ובלבם כפי מעשיו הנ"ל, אבל לא הי"ל אפילו אוהב אחד בלב, חוץ מאיזה תקיפי הקהל שהיו מראים לו חבה לפנים, מחמת שהיה נושא פניהם ועושה כל חפצם, בהנקמם מאיש איש והכבדת עולם על היחידים, כי בזה היה עוזרם וסומך ידם, נמצא להם בכל עת ומבלעדו לא יכלו להוציא אל הפועל תאותם; כי כן נתסדו תקנות הקהלות, שהרב אב"ד ידו תקיפה על פו"מ, בכל דבר אשר יסכימו עליו אין לו תוקף אם לא נעשה בחבר עיר, אבל הוא התיר ידם ועזב להם כל הטמשה, בין כיושר בין בעולה, (והיא שגרמה שנמל מהם הכבוד שרדפו אחריו בימיו, משלו בכח הזרוע ולא נכר דל לפני שוע, אח"כ ירדה פלאים מאיגרא רמה לבורא עמיקתא, מה שבידם נמל מהם לגמרי. בבוא אייבויצר בא גם כן, והיה כעס ככהן כמש"ל בס"ד, וזה הדבר שהיה עיקר הסבה להמתלות ופרוד לבבות, שכמעט משך אחריו חורבן הקהלות, לפי שמצאו היחידים עילה להנקם מפו"מ ולימול מהם הממשלה, כי אז חלק לבבם ותלו עצמן באיש הלז, למען יחוק ידיהם בהשפלת הפו"מ, ע"כ חוקו המה ידיו להגדילו ולהמשילו לגמרי, ועשה ככל אשר יומו, להוריד כבוד הפו"מ עד עפר) וכן המה היו מסייעים אותו בעול שהיה עושה ליחידים לפעמים הדנים לפניו, ומחפים עליו מפני שהן כגומלין וא"ז.

לע

א. י. ג. ו. ז. ח. ט. י. יא. יב. יג. יד. טו. טז. יז. יח. יט. כ.

ועוד זאת היתה לו למנה, למשל ולשגינה, כי אע"פ שהיה פסל, לא רבו לו ולא קול אליו, כי אם קול המעות, אשריו וצפצופיו היה משונה, שגורם שחוק והתול לכל שומע, אף ע"כ החשיב עצמו גם לחזן ומשורר גדול ונפלא, והיה מתפלל בי"מ וימים נוראים כבה"ב הגדולה, ויורד לפני התיבה להוציא רבים י"ח, וגרם חוכא ואטלולא

(א) ר"ח: תפח רוחם ונפשם, וכוננת יעב"ץ שזאת אומרים העמי הארץ על תופסי התורה ות"ח.

במקדש מעט, כל פעם שעמד בתפלה לפני העמוד. ומי שלא ראה או שמע מעשה נגוניו וקול צפצופיו, לא ראה שחוק מימיו, והיה ללעג ולקלם מרבה, עד שהלצינים המשחקים בבתי משתאות, כשהיו רוצים להרבות השחוק, ולהגדיל השמחה להיטיב לב העם הקרואים בבית המשתה, היו מתחילים לנגן ולשורר נגוניו של האב"ד הנ"ל עם כל תכונותיו ובתנועותיו להדמות אליו בעניניו, או ימלא שחוק פי המסובים והנקבצים לשמחה, ותבקע הארץ לקולם, כי היו רגילים בכך ששון ושעשוע ומיול נפלא, עד שהיה מעורר להם השחוק בהפלגה גדולה, יותר ממה שצוחקים על מעשי הכסילים והשומים הגמורים, או המתדמים ומצחקים ומשנים מעמם להתהולל ברקודין ומחולות. וכשבאה השמועה אליו לא הקפיד כלל, אדרבה גרמה לו שמחה עצומה ג"כ כמוכה הרבים, מאחר שממנו באה השמחה לרבים. וכבר היו שם בני אדם ושרים נמצאים לפעמים באותן מעמדות של שחוק, והיה קשה בעיניהם לשמוע השחוק וק"ר שעושין מן הרב אב"ד דג"ק, ולבם דוה מאד על זאת, כי היה ח"ה גדול וקלון לת"ח בפני ע"ה, ע"כ רצו למנוע אותן המשחקים בנגוניו בשכר על סעודות ההתונות ובימי שמחה, והיו מוחין בידיהם וא"ל שלא יעשה ככה, ולא יתכן דבר זה מפני כבוד התורה וכבוד הצבור. אך מה עשה הוא, קרא אליו ביחוד גער אחד שהיה בקי לעשות אותן שריקות בפיו, ועשה דמיון נגוניו וצפצופיו בפני החמון להרויח פרנסתו בזה, ואמר אל הנער בוא ואלמדך פרק שירה שלי, שמא אינך יודע עדיין להיטיב נגן כל הצורך. לכן שב בני ואמסור לך פרק בשיר שלי, שיהנו בו בני אדם מאד, ותוכל להרויח בזה ממון רב. כל כך גדלה הצלחת האיש הלז ברעיוניו, שאפילו מעשה שמות וכסילות היה גורם לו הנאה רבה מאד; ולא שהיה סכל כל כך, כי כאמת בדבר תועלת עצמו בעניני ממון, היה פקח וערום גדול, אלא שכח המדמה שלו היה מטעה אותו, לרוב הצלחתו היה חושב מאין כמוהו בכל דבר מעלה ותהלה. גם שמשו הקהל והב"ד בימיו, כמושל מקשיב וגו', לוקחין מן היחידים בכל עת שיוכלו, כמוכס קצוב ושאינו קצוב. כשנשאתי אשתי שנייה [נתתי כמה] שוק א*), ונתתי בלי שום הקירה איך ומה, כי הייתי או מרוד מאד, והוונג שלישי שנשאתי בת אחי, ולא ידעו אם יותן [לי הרבה כסף] לנרן, תבעו ממני מלבד מה שבקש השמש לעצמו, ולא

ס"ח

לא ידעו יתנו קצוב
לע

(א) מין מטבע ובלע"ז Schock Heller.

רצה להעמיד החופה, עד שאתן תחלה מה שפסק עלי [הקהל א'] והוא [האב"ד רי"ח] ולא אאריך עוד במעשיו 2.

בהיותי בהמבורג לפני איזה שבועות, הענין מה שכבר זכרתי למעלה, שהקצין כ' יואל שוא, אשר היה אוהב נאמן לאמ"ה ז"ל, נהפך לשונא אלי בסבתי שלקחתי אכסניא שלי בבית רב"ך מפני ההכרח כנ"ל, ואלה השנים היו שונאים זא"ז עד למות, מחמת המחלוקת על אודות לקיחת הרבנות מאמ"ה, שעל עסק זה היה יואל שוא מנודה שנים רבות, ומוסר מכל כבוד מינוי ופקידות בק"א, כל הימים אשר היה רב"ך חי, ועתה מקרוב איזה שנים קודם בואי לישיב באלמונא מת רב"ך, והור יואל שוא לכבודו הראשון, ונתמנה פו"מ בק"א, וכן היה בראשית ישיבתי פה. ומיד הרגשתי שלבו אינו שלם, כי כל בני הקהלה באו אלי לקבל פני אפילו אותן שלא היו אוהבים לאמ"ה ז"ל, וקבלוני בספ"י והבטיחוני לתת כל שאלתי ולהגיד בקשתי ותעש, ולא בקשתי דבר מעמם לכלל ופרט, רק דבר שהותר מכללו: להרשות לי לקבץ מנין בביתי להתפלל בעשרה בתמידות, מאחר שלא יכולתי לילך לבה"כ הגדולה דמריהא לי מילתא טובא, והוא עיקר הסבה שעקרתי מעמדן, ונאותו לי כולם כאמור לעיל, חוץ מהאיש הלז אשר לא בקש לראות פני, ואף ע"פ שעברתי על מדתי, והלכתי אליו לבקרו בביתו, ע"פ עצתו של הרמ"ח ע"ה שהייתי נשמע אליו מתחלה, בהיותו זקן ואני ילד בערכו, וודנתו ג"כ לזכות, שמא [מחמת] היותו זקן וכבד לא בא אלי, כי כבד ממנו הדבר, ועל כן הלכתי לביתו לדרוש שלומו. כסבור הייתי יהא לי ג"כ אוהב נאמן, בפרטות כי לא עלה על דעתי כלל שיהא לי שונא חנם; אבל באמת היה לי לאבן נגף, כי ההנגד לי בכח למנוע ולבטל ממני קבוץ עשרה בביתי, אף ע"פ שלא מיחו אפילו לרמ"ח ע"ה, שהיה ספרדי ואיש נכרי לקהלה, ואני מבני הרבנים ומילדי הקהל, ולא העמסתי עליהם במאומה. וכל זמן שהיה יואל שוא בקהל, לא הניח לי מעסק זה; כל שבוע היה שולח שמש הקהל אלי, למחות בידי על הדבר הזה, וכל פעם שנסתלק מהחודש שלו היה לי מנוחה מזה, כאשר הגיע החודש נתחדשה גזרתו, וב"פ במלו התמיד בביתי והיה קשה לא לי בלבד, כי גם להאנשים הבאים היה הדבר רע מאד בעיניהם,

א) הדבר הזה הגיד ועב"ץ להלן בפרטות עיין (צד 128).

ב) ולפי מה שהגיד לנו ועב"ץ אודות האב"ד רי"ח, לא נשתומם עוד על צואתו המשונה, הנדפסה בשנת תק"י באמסטרדם, ובשנת הרל"א בוילנא, ומה שצוה רי"ח לתבוא קדישא, ע"ש.

כי מצאו קורת רוחם להתפלל בלי שמיעת שיחה במלה כמצויה בבה"כ הגדולה. ופ"א במלו המנין שלי בימים נוראים וסכות, או הלכתי אני בבה"כ של הספרדים, והאנשים אשר היו רגילים לבוא אל ביתי לתפלה היו מוכרחים ללכת לבה"כ הגדולה. בתוכם נמצא אדם כשר ירא אלהים ע"ה מאד מגוע גרי צדק; בעי"ט עמד על פתח ביתי, להתאנח על בטול המצוה מביתי, כי לא היתה דעתו נוחה בהליכת בה"כ הגדולה, ממעם שכנים רעים וב"א שאינם הגונים. ומוליה חוי, כי בעו"ה שם נהרג [הקדוש כ' אפרים], לפי שראה בעורת בה"כ אורח קל מסובין, לוקח בפיו שפופרת של טובק במקום הקודש ושואף הענין בפומבי בבית הכנסת, והרע לאיש הטוב וירא שמים הנ"ל, לכן מיחה בקל הדעת, וא"ל שלא יתכן לעשות כן במקום הקודש וכצבור, ולפי שלא אבה האורח לשמוע, הכה כ' אפרים ז"ל שפופרת של האורח והשליכה מפיו; ער"ז גברה החמה של האורח, ונטל סכין ותקעה בכמנו של כ"א ז"ל, ונגע במעיו או בלבו ונתגולל בדמו ובחבלי מיתתו כשבעה ימים אחר כך נפטר וחל"ש א). והיה לי צער גדול מאד על אודות האדם כשר הלז, שפנעה בו מדה"ד על אודות יראתו וקנאתו להנ"ל. לזכר עולם יהיה, והמכשלה הזאת תחת מנהיג הקהלה בעו"ה, מידם היתה זאת התקלה, והנ"ל מחל להרוצח על דמו, אכן נשפט בערכאות, המה רצו להיות גואלי הרם, רק מפני שלא רצו עדים להעיד על הרציחה, גם הנרצח כחש, לכן פסקו בדיניהם שישבע הרוצח שלא הכהו נפש ויפטר, וכן עשה ונפטר בדיני אדם. וזה היה הפרי של בטול תפלה מביתי.

עתה אספר מה שעשיתי עוד למוכת חתנו של יואל שוא הנ"ל, וכל זה לא הועיל להסיר המשטמה מלבו, וכך המעשה: שאלוני אז [הק' נורדשי], סמוך לקביעת ישיבתי בק"א, על אודות ר"ו שמערן חתנו הנ"ל מה טיבו, בשביל ששמעו שיש לו בת וחפץ לשדכה לאחיהם כ' סענרר, ולא רצו לסמוך על שום אדם בענין זה רק עלי, וכאשר אייעץ אותם ככה יעשו; נמצאתי להם והכנסתי א"ע להיות שדכן, מה שלא עשיתי עד עתה. גם כל ימי היותי בעמדן לא נטפלתי בעסק שדוכים, [כדרך] רבני אשכנז בכלל, רק אני מנעתי עצמי מזה לשתי סכות, אחת להיותי בלתי בקי כל כך בענייני הקצינים ובניהם ובנותיהם, בלי דרישה

א) ר"ת: והי לא יראה שחת (תהלים מ"ט, י') ועיין בספר התאבקות דף ע"ג ע"ב.

ויורה לו סוף
רי"ח שמשו אהרן
דק
אע"פ
ט"ו פורה כט"ז
34 308
ח"א 13

וחקירה ושימת לב על זאת, ויראתי פן אכשל להרע לאדם, ולא יצא
 דבר שאינו [מתוקן] מת"י, ואעמים תרעמות עלי; וזאת שנית והיא
 העצמית, מדאגה מדבר אכזר זמן, בהרצאת אנרות ולהטריד מחשבותי
 באלה הענינים, ואגרום [בטול] מלאכתי מלאכת ה' ח"ו, אף כי
 בלא"ה כמה בטלים, לכן נמנעתי מזה וכאשר הראיתי בפועל כמה
 פעמים, רק לאנשים האלה לא יכולתי להשיב פניהם ריקם, על כן
 השתדלתי בכח שלי, ולא נחתי ולא שקמתי עד אם כלה ה' הדבר על
 ידי כחפץ שני הצדדים, ואף אם שערתי כי לא אסבב לי כל כך טובה
 ע"י זה, לפי שהק' נורדשי היו מתחלה שולחים לידי א"מ בקומיסיון,
 וכאשר אמציא להם מחותן הוזה שהתחיל ג"כ לעסוק במו"מ הלז,
 [והנה לי] לו ט"ו יותר בזה, או אקפח פרנסתי כפי הנראה, וכאשר
 דמיתי [כן היה], אעפ"כ לא נמנעתי מלהיטיב לו, וכמ"ש להנ"ל בזה,
 וכך אמרתי לו בפירוש כשהייתי עסוק עמו בשידוך הנ"ל לגמרו, כי לא
 יחשבני לשדכן גרידא לבתו, אבל יחשוב שאני מביא לידו עסק גדול
 של מו"מ עם אנשים גדולים כאלה, שהיו או במעלה עליונה לשם
 ולתהלה בכל העולם, לעושר ולש"מ בהפלגת נתינת הצדקה וג"ח
 והענקה לנצרכים, מה שלא זכה אדם בשנים רבות, והיו בכל פני ארץ
 אשכנז להדבק בהם, וגם בסבת עשרם הרב ועסק במו"מ כא"מ כי
 גדול מאד ונאמנותם כי גברה לשמוע אותן ככל העולם, וכל אשר עסק
 עמם היה חשוב שכבר נתברך ונתעשר; ורו"ש היה נראה איש טוב
 וישר בעיני, ועשיתי חשבון עליו שאעפ"כ אקוה אותו לאוהב נאמן כל
 הימים על הדבר הזה, כי לא היתה עיני רעה ולא חששתי לתועלת
 עצמי, כי בקלות הייתי יכול לקמרג ולעכב השידוך ולפנות לר"א, כי
 היו הרבה קופצים, ביחוד הק' ר"א האלי שהי"ל ג"כ בת הגונה, ורצה
 להשיאה לאחיהם של הנורדשי הנ"ל, והאיש הלזה היה זקן ונשוא
 פנים, מנהיג הקהלה כמה שנים בש"מ, ועשיר מופלג הרבה יותר
 מרו"ש, ולא הי"ל עסק בא"מ כלל, וגם הוא היה מחו' ואוהב ישן
 ונאמן, ועפ"ז נהפך גם הוא עלי, היה כאויב בהתרעמו עלי, ואמר וכי
 איני חשוב כרו"ש שהניח אותי, אך מה' היה, כי היה רו"ש נדמה בעיני
 יותר הגון וישר, ונמרתי השידוך בטוב, אבל בהפסד שלי, כי לא די
 שלא קבלתי מאנשי הצדדים יתר על שבר שדכנות פשוט מאומה, אך
 רו"ש נרע לי ג"כ וסבלתי, וחשבתני עכ"פ יאה לי לעזר ולהועיל בכל
 אופן שאצטרך לו, הן מצדו בעצה טובה בעסקי מו"מ שיוזמן לפני, והן
 להטות לב חמיו עלי, כאשר הבטיחני. ואני בתומי, מתחלה אחר גמר
 השידוך, הייתי הולך אליו ומראה לו סחורה א"מ שקבלתי למכור,

לפי מה שכתבתי

ושואל לו איך ומה, לפי שלא הייתי בקי במו"מ; אמרתי בלבי יש לי
 חבר טוב ולב טוב וישר ונאמן לקחת ממנו עצה, וכפי שהיה מראה
 [את עצמו כאיש ישר]; ולבבו לא כן ידמה, כי בלבו חשב לבלוע כל
 מו"מ של הנורדשי, והיתה עיני רעה בשלי המעט מוער שהי"ל עמם,
 וככה הגיד לי רי"ב הסוד שהיה אני לחמו, ואיך רו"ש ואשתו מתאוננים
 ומתרעמים על שאני לוקח מו"מ הראוי לו, עם היות אני שהבאתי
 לו מו"מ גדול ועסק רב עם הנ"ל, אפשר החליף עמם בשנה אחת
 יותר ממאה אלף והובים בא"מ, ולא ההנה אותי פרושה סרסרות, ואני
 כמה שנים שעסקתי עמם בא"מ, לא עלה הכל לחצי הסך שעסק הוא
 בשנה אחת, ותרתי עבדי לי, [לא] מסתייהו דלא עבדו לי טובה, הוא
 וחמיו יואל שוא, אבל נכפלה [האיבה של] זה הזקן נגדי, על אודות
 מו"מ הנ"ל אשר לפני, שהיתה עינם רעה בי, וזה היה עיקר טעם
 השנאה של הנ"ל, אעפ"ש תלה [בענין אחר], כל כך שרדף אותי
 בכל התנגדות שהיה יכול לעשות לי, לא לבד בדבר המנין כנ"ל,
 ועל אפי וחמתי הוצרכת לעשות כן; בקיצור התנגד אלי בכל מה
 שהיה אפשר מצדו, ואם היה ביכולתו לגרשני מן המקום הוזה היה
 עושה, וכמו שהגיד אלי בפירוש ר"י בוך ביגדר שהיה מבני משפחתו,
 ושאלתי אם בסבתי נעשה מה שעשה לי יואל עם הפועל הנ"ל, ואמר
 לי ר"י: ח"ו, וגלה לי בסוד שמשנאתו בא לכלל זה; ומפני כל הנאצות
 שעשה לי נתמלאתי עברה עליו, ואמרתי לחתנו רו"ש כשהיה אצלי על
 סעודה שעשיתי לחתנו ר"ש נורדן, מובטח אני שלא ימות חמיו מן
 הוקנה, עד שיראה בזיונות בי"ח, וכן היה לו: בתוך זמן קצר היה
 לפליטה חתנו ר"מ שמוקרט, שהיה פו"מ בפפד"מ, ובא עד הנה נודד
 מביתו זו אשתו בתו של יואל, גם רו"ש עם שלא רע בעיני כחמיו,
 אחר איזה שנים מת בחיי חמיו, והניח ילדים רבים לחמיו אבל לא
 ממון רב, כי בסבת היותו להוט אחר הממון הקיף הרבה יותר, עם
 שהרויח הרבה. באיזה שנים שעסק עם נורדשי הגדולים ראה סימן יפה
 והצלחה, אבל בסוף שהיה נבהל להון אבד הרבה.

הנה הודעתי ההתנגדות שהי"ל בתחלת ישיבתי בק' אלטונא;
 אבל זולת זאת לא הי"ל מתנגד בקהלה, אררבה אפילו אותן שהיו
 שונאים לאמ"ה ו"ל, היו אוהבים אותי מאד, ביחוד כל בית רב"ך
 בניו וחתניו ובכלל גם העם מקצה, וגם אפילו הזקן רי"ח האב"ד,
 והב"ב היו מספרים בשבחי מאחורי; וקהל אלטונא כפרמות הראו לי
 חבה, בכל יו"ש של סכות היו שולחים לי אתרוג נאה במתנה, וכך נהגו
 עמי דבר שנה בשנה עד שנת קי"א; בכוא אייבשיצ'ר בא גם בזה, והיה

והיה

לי שלום מכל עבריי איזה זמן רב. מעשי קרבוני כנ"ל. ביחוד כי לא
 לבד הייתי עבד נרצה לכל אדם, כגופי ובמאודי ובכל אשר תשיג ידי,
 אבל גם בשל אחרים, כאשר אספר אחר זאת. רק תחלה אספר איזה
 גרגרים שעשיתי בטובה לביתו של ר"א ווינר, שהם קצת קרובים עמי
 וחשבתי אותם כקרובים גמורים, ורוכם ככולם כמעט גמלוני רעה תחת
 טובה: ראשונה ענמה נפשי לאביון ר' בענדט חתנו של ר"א, שירד
 מנכסיו ואחוזהו חבלי עוני, על כן נכמרו רחמי עליו, ואמרתי בלבי
 לא אמנע הטוב שבידי לעשותו, וגדול המעשה בו, כי הנה בראתי
 כל פני [העם] הוזה שלמים עמי, ואוהבים אותי בלבם ורצו לעשות
 עמי חטיבה, רק המניעה מצדי שלא רציתי לקבל מאומה, וחשבתי
 הלא [טוב אם] אוכל להפיק רצון מה', בהעיר לב הנדיבים בעם לעשות
 מעמד פרנסה לר"ב הנ"ל, לכן ואת עשיתי: כתבתי נוסח שמר התנודות
 והתחייבות על אנשים שיבואו על החתום לצורך פרנסת הנ"ל,
 והרכיתי לספר בשבחו בהפלגה גדולה והתעוררות מליצה נאה וצחה,
 עד שאפילו גיסו ש"ב ר"ז ע"ה, אמר אלי שהפלגתי בשבחו יותר
 מדאי, רק גדול הצער שהי"ל בעבורו, ואהבת עני ובעל תורה היא
 קלקלה את השורה וחוי' למבעי ומנהגי, כי אני שונא לדור הפלגה,
 אך הפעם יצאתי חוי' לגררי, בסבת אהבת הקורבה עם אהבה של
 תורה כנ"ל, והלכתי בעצמי ודפקתי על פתחי נדיבים, והשכמתי לפתחי
 קצינים שבהמבורג, וכה היו דברי אליהם: הנה אחר שראיתי לבבכם
 הטוב והישר, וגליתם דעתכם כ"פ שרצונכם להנות אותו, והחוקתי לכם
 טובה על רצונכם הטוב, ולא להעמיס עליכם ככלום; ועתה הקרה ה'
 לפני מצוה רבה כפולה, ובאתי לזכות אתכם בה, הלא היא: לבוא
 בעזר עני הגון ת"ח. נאותו לי מיר. ור"ז שאל אותי מי כתב זה הנוסח
 של התחייבות, כי הוטב בעיניו מאד, וא"ל אחד מאנשי פולין
 הסוכבים [בפה אלמונא], וענה אותי זה לא יוכל להאמין ושחק לדברי.
 יהי מה הכתב עם דברים שבע"פ, פעלו לטובתו של הנ"ל איזה מאות
 שוק, על משך איזה שנים שקבלו עליהם, איש איש כמסת ידיו
 בחתימת ידיהם תחת כתב הנ"ל, אשר הוא תחת ידי. ועם כל מה
 שהתפעלתי והשתדלתי לעורר לבם של הקצינים לרחם על העני הנ"ל,
 כאמת לא עשו אלא בשבילי, כאשר אמרו אלי בפה מלא שאינם
 עושים בשבילו ודברו בגנותו, ולולי פני נושאים לא הביטו אליו.
 ובפרטות ר"ם כהן בנו של רב"ך, שהיה נשוי קרובתו של ר"ב א),

(א) ר"ת: ר' בענדט הנזכר מקודם. ר"ם כהן הוא הרב אברהם מאיר כהן, שהיה

הגהה: א

כאן אזכיר עוד חסדי ה' כי לא לבד שטרחת
 לילך בעצמי [ולש] אול לחסד מזולתי בבקשה
 מה שלא נחיתי תמול שלשום, רק גם בעמדין
 לצורך ר' אברלי כמ"ל. וגם שהיה קשה לי
 מאד לסבב העיר מבית לבית מכמה טעמים אם
 מחמת הביטול ואם כי לא ידעתי אכנה ועוד
 שהייתי עלול מן השתן כנ"ל נוסף על זה
 הייתי כמו נכה רגל אחת גם מאז בהיותי
 בעמדן התעולל בי מיחוש ברגלי אחת שעלתה
 בו נימי מחמת חבור ^א שב ממנו לחלוח
 מלוח איזה שנים ועסקתי ברפואה בעמדן ולא
 הועיל והבאתי גם זה הכאב לאלטונה ועמו
 חזרתי על בתי הקצינים בשביל רב"ד ולא
 חשתי אף אם לפעמים לא יכולתי עמוד. אך
 זכות המצוה עמדה לי. הזמין לי ה' אה"כ
 רופא יהודי שריפא אותי בעז"ה.

(ההגה כתובה בכ"י בעמודה צרה
 בצד עמ' א' של דף 73)

א' עמ' 145

[הדבר] היה פשוט בעיני שיעשה מיד בתורת חיוב, אבל הוא אמר
 אלי בפירוש שהוא אינו רוצה לתת לר"ב מאומה, [שאינו שוה, אך]
 אינו רוצה להשיב פני ריקם, בכך אם אני רוצה לקבל ממנו טובה
 יעשה, וא"ל כן יהיה, אני אחשב מקבל הטובה, וכפל הדברים שעל
 אופן זה הוא גומר ברעתו לתת בקשתי, שאבטיח לו כך שלי לעצמי
 נוגע ההטבה, והוצרכתי לומר לו באמת: הריני כאלו התקבלתי; או
 נדר מתנה הגונה חמשים שוק לשנה על איזה שנים, וכן אחיו ר"ז
 וניסו רא"א ואחרים*), כ"א לפי ערכו חתמו וגמרו כי עמי היו גומלים
 חסד, לולי זאת ריקם שלחוני; אך שנים קצינים גדולים שעשיתי עליהם
 חשבון יותר מכל זולתם, המה הוציאוני בפרתי נפש, הלא המה יואל
 שוא והוא היה קרוב לרל, וכי אלי שייאר שהיו קצינים אדירים; אצל
 אלה לא יכולתי לפעול מאומה, בכל תוקף התעוררותי והמליצתי לא
 אבו [לתת] אלי, והראשון נתן מעט לדבר והרבה לספר בגנותו; כך
 סח לי מעשים מכוערים ממנו, שהוא נחשד על ממון שאינו של יושר
 ולקחת שוחד להטות ^א.

זה היה דרכי ומנהגי עם ר"ב בפרטות, מלבד מה שהענקתי אותו
 ממה שנשלח לידי, ופ"א בקש ממני ניסו ר"ט ע"ה, שאקנה מגיסו ר"ב
 ארנו של ברול שנשארה לו ריקנית מכסף, ונתתי מיד בעדה מ"ו ר"ט
 כאשר שאל, ולא היתה שוה החצי, גם לחתנו של [ר"ט] הוא ר"י
 ברעסלר, הייתי רגיל לעשות ג"ח בממוני, כי היה רגיל לשלוח אלי
 ללות סך מה כחמשים ר"ט, פעם פחות או פעם יותר, ולא מנעתי ממנו
 לשלוח לו, ולהלותו כחפצו בלי שום משכון וכמחון כלל והיה מרויח
 בממוני כרצונו, ומחזיק המעות לצרכו כאשר היה צריך, ומחזיר בעת
 אשר יימב בעיניו, בלי שום הנאה בעולם ח"ו, אבל פ"א הלויתי חמשים
 ר"ט, ור"ט ספר המעות ליד שלוחו, [והיה בידו] המעות זמן מסוים,
 ובזמן הפרעון שלח לי רק מ"ט ר"ט, אחד פחות ממה ששלחתי לו, ומענה
 בפי שלוחו, שהיה חסר א' ר"ט מן המעות שקיבל, ועד"ו נתקצף ר"ט
 דוד אשתו של ר"ו, כי אמר אני הוא שספרתי המעות ליד השליח לנכון
 ומדוע שתק אז, עכ"פ לא השיב לי, ואעפ"כ חור ולוה ממני כ"פ בכל

א' ס' 145
 156 י"ח י"ג י"ח

אב"ד ור"מ בקהלת הנובר, ונפטר כ"ב סיון תקי"ח, עיני תולדות ר' בער כהן שכתב
 בטוב טעם ודעת הפרא' רד"ק נ"י, כמ"ע הנזכר מקודם (צד רע"ד סי' ד').
 א) ר"ז הוא ר' יהודה ועליגמאן, וניסו רא"א הוא ר' אליהו אופנהיים, והוא
 עמד לימין סה"י אייבשיץ מאד, אך יעב"ץ שתק ממנו ואמר בספרו שכירת לחות
 האון (דף מ"ד) שרא"א חשוב כמת כי אחוזהו חבלי עוני.

עת שהיה צריך למעות. אלה שני האנשים היו בעוכרי בזמן הריב של מאייבשיץ, החיוקו בידו, בכל כחם, ור"ב הוא הסרסור עבירה* שהביאו לכאן להחריב הקהלה ואח"ז גמלו רעה כמש"ל. ולשאר בית ר"א עשיתי טובה בכל יכולתי, בפרט להאחים ר"ן ור"מ ע"ה בני ר"א, הייתי לאב ולפטרון בכל אשר מבקשים ממני. גם לחתנו של הראשון הלויתי סך מסוים באמונה, והייתי באחריות גדולה וכבר היה כמעט אחר יאוש, ואחר זמן רב ובקושי גדול הצלתי את שלי, ע"י סחורה שלקחתי ממנו, ור"מ היתה מושל בכל אשר לי; ואלה האחים היו נאמנים באהבתי מתחלתם עד סופם, והכירו המטובות שעשיתי עמהם, גם אפילו גיסם ר"ו האלי היתה לו טובת הנאה ממני, שהייתי מפקיד בידו סך ממון, ממה שמכרתי סחורה א"ט, וכשהייתי מקבל ח"כ הייתי מוסר בידו, ולוקח ממנו ח"כ על אמשטרם, והיה עושה לי חשבון כפי הישר בעיניו, אך לא כאשר הישר בעיני המכנינים בענינים הללו, שלא הייתי בקי בק"מ²) והייתי סומך על נאמנותו, אבל אח"כ גלו לי היודעים שלא נהג עמי כשורה בזה וכמש"ל. ולא אפסיק המשך ספור. לכן אניח זה מן הצד עד עת בוא דברו. רק להודיע שגם ר"ו האלי וביתו בכלל הפכו אלי עורף בהתחלת הריב, להנ"ל, מהם יצאה הרעה לקהל הזה, מאתם יצאה חנופה לכל הארץ, להאמין עלי כובים כאלו המצאתי שקרים על אייבשיץ, מקנאת גדולתו, כי אמרו הלא דבר הוא, שזה האיש ר"ו האלי איש שלומי אשר במחתי בו, ביחוד בסבת קורבת אשתו, והייתי לנזר ולעמרה לכל המשפחה, וחבה יתירה נודעת לי מהם בתחלה, גם האיש הלז ר"ו זכה לשם אדם כשר, כאשר היה מוחזק בעיני ג"כ, רק היה סכל, וגם הוא ובית חמיו בגדו בי; על כן האמינו אותי, וגרם רעה רבה ולסוף הכיר עונו, אבל נתחרט והודה אחר שבאו מים עד נפש, ושלים אותו בראשו כמש"ל בעו"ה, תהא מיתתו כפרתו, או שבו והודו אשתו ובניו אשר כן עשו שלא כדת.

אבל עיני
כ"ס
א תנ"ך עמ"ס

אח"כ כל אמרו
הוא
יהיה כ"ס

אח"כ יבין

הנה מלבד שהייתי נמצא בכחי והוני לכל מבקשי פני יעקב סלה, עוד זאת עשיתי, כי בראשית ישיבתי פה, מרחוק נראה לי אהובי נורדן מלונדון [אשר לא עלה] על דעתי וראה פניו לא פלתי, והודעתי שאינני צריך לכך כי אני מסתפק [במה] שבידי, רק [בזאת אות] לו שאקבל המותר לצרכי עניי עירי, [ואם רוצה בכך] הרי טוב, והתרצה

אשר היה קצוב
כמש"ל וכן
אח"כ אמרו...

(א) ור"ב, הוא ר' בענדט הנוכח מקודם, ועיין עדות ביעקב (דף ס"ד ע"ב) וז"ל: גיסו של ר"ז רב"ע שסיוע ידו ע"ע, נפץ ונשברה מפרקתו.
(ב) בק"מ, ר"ת: בקורש ממועות, עיין עדות ביעקב (דף כ"ח ע"ב).

אלי בזה, והיה רגול לשלוח לידי בכל רגל סך מסוים לי לשמי לחלק ג"כ כאות נפשו, והתמיד בזה איזה שנים. גם זכור הוא למוט שהטיב עמי, לשלוח לי איזה סחורות מענגלאנד שהרוחתי בעוה"י ע"י כך פרנסת ביתי בצמצום, אך לא זכיתי לכך כי אם בקושי גדול ולא כחפצי ורצוני, כי בע"כ אמצו לי נפשיה בזה הענין, שהיה חביב לי יותר מכל המתנות, והיה אפשר לי להשיג בקלות צרכי פרנסתי כאופן זה, אם הייתי זוכה שהיה נמצא לי כפי החפץ ובעת הראוי, אזי היתה טובה שלמה; אבל לא זכה גם הוא לקיים מצוה כתיקונה, אף בעת ההיא שהיה שלם באהבתי ונאמן בבריתי ומוכן לשירותי ושוקד על טובתי יותר מאשר שאלתי כנראה מהנ"ל, אבל לא היתה דעתי נוחה בו [מרוב] עצלות. וכל מגמתי שאוכה להתפרנס מיגיע כפי, מיד המפרנס ומכלכל מקרני ראמים ועד ב"כ ולא מידי ב"ו ומעסקן שעלה בידי בצער גדול זמן מה ואחר פסק לגמרי.

ואספר דברים כהוייתן וכסדרן. שכבר זכרתי, איך הקצינים האחרים נורדשי בצרוף גיסם ש"ב רא"ך, המה מעצמן עשו לי איזה מעמד ישיבתי פה, והמה הכמיחוני להחיוק בידי, וכן עשו. כעשר שנים קמו בהמתיהון מראשית שבתי בעמדן עד שנת ת"ק, אח"כ פסקה לגמרי, אבל בתחלת בואי לעיר מולדתי, הוסיפו על הבטחתם איזה שנים מועטות; אך זאת היתה לי טובה חשובה יותר מכל מה שגטלו עמדי, כי האמינו לי סחורות א"ט להרויח מאומה בכבוד ונמשך זה ג"כ איזה שנים ועלה בידי מעט מוער, מ"מ בשנים הראשונות שישבתי פה מצאתי ב"ה די ספוק בשופי, ואם הייתי מקמני אמנה ורוצה לצמצם הייתי יכול להותיר, רק בימים ההם לא היה כסף נחשב בעיני למאומה, ולא דאגתי מה אוכל למחר, אמרתי: ברוך ה' יום יום, והייתי מפור בכל אופן שמצאתי נכון בעיני, הן במתנות עניים והן בלמוד בני שי, שהייתי מחויק להם מלמד מיוחד בביתי, והן בהדפסת ספרי הראשון והן בקניית בית דירת, וקניתי ג"כ איזה כלי כסף ותכשיטין בעוה"י גם לס"ת ולמשרת ולשמוש, וזכיתי במצות מילה ביחוד (ובכל זאת לא עשיתי לי שום בנד חדש בגופי, וקיימתי מצוה לכבד אשה ובנים יותר מגופי) אצל הרבה בעלי בתים פה; ביחוד העניים שנולד להם זכר, היו מחזורים אחרי להיות להם למוהל ממש בכל שבוע או שבועות, ולפעמים פעמים בשבוע זכיתי להכניס ילדים לבית, ע"י שהייתי ותרן בממוני; גם הוצאתי איזה סך לצורך הלואת עניים, והצרכים ללות על משכון, וע"י כך קניתי ש"ט; מתחלה היו הכל מספרים בשבחי, וכל שכן שהוסיפו להלל ולשבח כשבאו לידי ג"כ מעות מלונדון מר"ל לחלקם כנ"ל;

א (ק"פ ... מולדתי)
אמה אנונימוס אק
א"ל קצאתי מתק
ר"י ס"ט כ"כ
כע"ס

מאומה, אך לא דבר מסוים, כי אם פ"א הרוחתי מאה דוקאמין, וזולת זה סך קמנים, וכמעט שלא הפסדתי בשום פנים כמה שנים, אבל כשהתחלתי לעסוק ביותר מאחד בפ"א, נאכדו כולם והלך לממין גם בזה סך רב, באותן השנים שעדיין פרוטה מצויה. אבל אחרון הכביד בשווי מגלות מאמשמדרם, זה שבתו הבית איזה זמן בלי שום עסק, רציתי לעסוק במכירת לאמין, ואבדתי סך עצום ממני, שעדיין אני פורע חוב זה, ומוכרח לשלם ממנוי רבית לנכרי, שלויתי ממנו שמונה מאות ר"ט לצורך זה כמש"ל בס"ד. ועל הכל ישתבח הנותן ולוקח יהי שמו מבורך לעד, ועליו השלכתי יהבי ימלא חסרוני, וישלח ברכה בממוני!

חזורני לענין לספר קורותי באלמונא. וכבר שבכסלו הראשון ילדה לי אשתי בן זכר, וקראתיו בשם צבי הירש כשם אמ"ה ז"ל, הייתי חושק להקים לו שם בי"ח, וכבר היה לי בן בברודא שקראתיו בשם זה ולא נתקיים, ובשביל שכבר הפסיקה זוגתי הרבנית ע"ה בלידת בנים אחרים, לא שמתי לבי לצואת רי"ח א), ובעו"ה גם הוא לא נתקיים כמש"ל, אך בלידתו הי"ל שמחה גדולה, כי עברו לנו כמה שנים שעמדה אשתי מלדת כמש"ל; לכן עשיתי משה גדול ביום הנמל, כי היתה הפרוטה מצויה בכיסי בעת ההיא, והיה בראשית ישיבתי במקום הלוי, ואמרתי לכבד פני העיר ג"כ, על כן עשיתי סעודה גדולה ביום הברית, וקראתי עליה כל ראשי קציני הג"ק, ורי"ח האב"ד היה הסנדק ושמו הקרואים מאד, גם לא שכחתי להזמין איזה עניים, שהיו נחשבים הגונים בעיני ואשר הלכו למעון שלי, גם ביום השלישי הי"ל משה. עוד יסדתי חברה בביתי מלומדים שילמדו פרק משניות בכל יום בבקר ובערב, ושלמתי להם שכרם מן המעות שקבלתי מלונדון כנ"ל, כל זמן שהיו מתמידים כראוי, עד שפשעו ולא באו כאשר התניתי עמם, ואעפ"כ בקשו לתת להם הקצבה בחוקת היר, או במלתים ונתתי המעות לעניים אשר ישרו בעיני. וכל זמן שהי"ל בנים קמנים הצריכים ללמוד, הייתי מחזיק להם רב בביתי על שולחני, ולא חסתי על ממוני. כה דרכי מאז גם בברודא גם בעמדן גם באלמונא, אחר שתי שנים וחדשים שלשה, חזרה אשתי וילדה בתי אסתר תי', ולפי שגולדה בימי הפורים קראתיה בשם זה. אח"כ ילדה עוד בת עם מום ר"ל ומתה בתוך שלשים ללדה. אחר ילדה בת שלמה

(א) ר"ת: ר' יהודה חסיד, ועיין בספר חסידים (סי' רמ"ד ורמ"ו).

ונאה וקראתיה בשם אמה. באותה לידה מתה עלי רחל אשתי הראשונה, בת גדולים הנ"ל מיחסי כהונה אחר שבוע ימים, ועסקו בה שלש רופאים בהוצאה רבה, היא היתה אשת חיל וגברתנית, ויכולני לומר עליה מ"ש ר"י לרי"צ בריה דמתקף תקיפא ועבורי מיעברא במלי א), אבל ג"כ מר ממות פעמים הרבה, והרנילה לפעמים קמטה על שזימנתי אורח אדם חשוב יודע לסעוד אצלי, וגם פ"א ששכרתי מלמד לבני להיות בביתי ללמוד עם בני ובתי ולסופר, חרה לה מאד עד שהוכרחתי להוציא האיש מן הבית בתוך זמנו, ולשכור לו אכסניא עד שנשתגע האיש ההוא, ואע"פ שבאותן הימים היתה פרנסתי מצויה בלי דאגה, וכבר היתה רגילה לעשות כה בימי עניי ומרודי במלמולי ונודי בעודה בברודא החזיקה היא מלמד לבני הראשון לברו, מה שהיה הרבה יותר מיכולתי, ונתרציתי במעשיה ולא די שלא הכלמתיה, אמרתי אדרבה לכך וגו' היה, וזה דרכי כל הימים, ועכ"ז כעת מחתה בידי והעבירה אותי על דעתי מפני שלום בית, וכזה רבות אירע עמה קנמורים מרים שלא לצורך; ביחוד היתה קנמנית ביותר עם המשרתות בלי שיעור, עד שלא הי"ל שלום עמם בשום פעם. גם כשקנתי הבית שאני דר בו הרבתה תחרות רוגו מאד. ועם שכמעט קצתי בחיי, עונותי המו אלה לי, כי זולת היתה אשה כשרה ומשכלת, גם גומלה חסד בגופה ומטפלת עם עניים וקשי יום, ומגדלת בניה לתורה באותן הזמנים שעמדתי חוץ לביתי, ומנהגת ביתה בשוב בכשרות ובנקיות, ועבדה ומזכנה, עסקה בהלואה איזה שנים באלמונא בדבר מועט והצליחה, ולא בלבד שלא הפסדתי מאומה, אבל היתה הברכה בו וכנ"ל, רק החסרון האחד היה של כעס בעבור הרעימה על בלי מאומה. ובעו"ה ביום פטירתה, ר"ח תמוז תצ"ט לפ"ק, גרמה לי קנמור וקמטה הראשונה עם פו"מ ק"א, כי בקבורת הבת הנ"ל שקדמה לה איזה שנים, לא בקשו ממני מאומה יותר על הנהוג בקבורת בני העיר, כי חשבוני כאחד מבני העיר, גם נשאתי בעול לתת המס שהמילו על הכשר, אך עתה שאלו ממני משכון בעד קבורתה, ונוסף לי יגון על מכאוני הגדול וצערי על מות אשת נעורי, והוכרחתי ליתן להם משכון שלא לעכב קבורתה, ולהיות כובולא בתרייתא שלמא. אחר זמן מה החזירו לי המשכון, ולא בקשו לקחת מאומה, וכן עשו ונהגו אח"ז באשה

(א) עיין בנמ' יבמות (דף ס"ג ע"ב).

וילדים שנפטרו לי בעו"ה. הי"ת יסיר ח"א*) ממני ומעמו, בלע המות לנצח וגו'.

אחר המאורע הלז הלכתי לחדר הקהל ביום מושבם, ושאלתי האיק דעתם ורצונם להתנהג עמדי, אם לחשוב אותי כאורח, או כבעל הבית מאנשי הקהלה, כאשר באמת יש לי הזקת אבותי ז"ל, ועב"ז אם מבקשים אתם ממני מעות הקדימה הגידו לי ואתנה; או קם ר' יוקל הזון ממקום מושבו ושאל אותי בהעזה, מה בדעתי האם אני חושב לדחות אותו פעם ממקום כבודו, וכי מי בקש זאת מידי, או מי הרשה אותי לבוא הנה לקבוע דירה בכאן, אמנם חבירי גערו בו והשתיקוהו, אך עניתיו כשבאתי לכאן עדיין לא היית נוכר בין מנהיגי הקהל (כי חדש מקרוב בא בעת ההיא אחר פטירת דודו יואל שוא, אז מלא מקומו והלך בשימתו ובשמותו לשנוא אותי בחנם, כמה שנים איזה זמן טרם עד כאן אייבשיציר, ובסבת זה הועבר ר"י ממינו פרנסות וכמש"ל ב"ה, או חזר לי לאוהב) ואותן פו"מ שהיו בזמן ההוא שבאתי לכאן, המה הרשוני על זאת, וכוה נפטרתי מהם לשלום. אבל החזירו לי המשכון בחנם, ונהגו עמי כבעה"ב מקהלם מאז ע"ע 2).

איזה שנים לפני פטירת אשתי ע"ה, שלחתי מעל פני בני החביב כאישון עיני משלם זלמן נ"י, כאשר שלחתי בני הראשון מעמדן, ככה הוכרחתי לעשות עם זה הבן הנחמד מאד, בהיותו בן י"א שנה וכבר התחיל ללמוד זמן מה טור עם ב"י, והיה משכיל מאד לפי שניו, ויפה תואר עם יפה מראה, רק מחמת שלא ראיתי תכלית טוב לפניו בארץ תלאובות הלזו, לעשות עמו שידוך הגון להחזיק בתורה, על כן על אפי ועל חמתי הסכמתי לכך. לשלחו מתחלה לגלוגא אח"כ לפולין, והיה בעיני כפרישת צפורן מן הברש, ועמד לי ביוקר כי תמיד הייתי מחזיק לו למדן בבית, ובהיותו בארץ אחרת הוצאתי עליו ג"כ הרבה מה שהיה צריך, ולנדוניא הפרוטי מאה אדומים, ומסרתי הנדן שהתחייבתי לו, להק' ר"ד ל"ד בנסעו על יריד פ"ז, ובשובו אמר לי שנאבד לו הפקדון ההוא, שמסרתי בידו לצורך זה, ואמר שרוצה לשלם לי ונתן לי עשרים אדומים מיד; אחר שעברו איזה שנים והייתי דוחק עליו שישלם המותר כהבטחתו, לפי שפשע בשמירת הפקדון כפי הודאות עצמו, אבל לא רצה לתת לי יותר רק עוד עשרים אדומים, ועל מנת

(א) ר"ת: הרון אפי.

(ב) ר"ת: עד עתה.

לתת לו פטורים והוצרכתי למלאות רצונו, כדי שלא להפסיד יותר, כי היה בע"ד קשה, ולא רציתי לגרום לו ולי וילותא דכי דינא, בכך קבלתי ממנו ארבעים אדומים, ואנכי הוכרחתי למלא הסך הנ"ל לבני של מאה אדומין מבין ותקולין בעין, ועשה שידוך הגון בכראד, לקח בת ת"ח וי"ש, אך עד עכשיו לא זכה לבנים. ה' יוכני לראות ממנו ג"כ בנים הגונים! אמנם בני הגדול ת"ל זכה לזרע, אבל לא נתקיים לו זרע זכר, כי אם בנות שתיים השיא ת"ל להגונים. כן יזכהו הי"ת ברחמיו גם לבנים זכרים הגונים!

בשנת תצ"ח קניתי בית דירה נאה, וגרם לי ג"כ קנאה ומשטמה. מתחלה התגרה בי מלחמה האיש שהיה דר בו; ואע"פ שנמלכתי בו תחלה, וא"ל אם הוא רוצה לקנותו לא אגע בו, אע"פ שלא הייתי צריך לכך, כי היה של נכרי ונמכר בפומבי ע"י הכרוה, אעפ"כ לפני משורת הדין עשיתי זאת, ושאלתי בפני כמה ב"א אם אינו רוצה בו; וכבר היה מצוה עליו סך ידוע נכרי אחד ורצו להניחו בידו, ואחר שהבטחתי האיש שהוא יהיה ביוקר לפניו, והלך והניחו לפני הנכרי, או עשיתי גם אני הצווי עליו והעליתיו מעט בדמים, ואמרו לי הגיע לך; ואחר שנגמר המקח ככל תוקף, אז חזר האיש להתעולל עלי, שאני לקחתי ביתו, כאלו עברתי על ד"ת הלילה; והי"ל עדות, ואפילו בניו של האיש ענו בו כחשו, לפיכך לא יכול להוציאיו מידי. והיו לי הוצאות רבות על הבית הלז, כי היה כמו חורבה כשקניתיו, והצלתיו מיד נכרי ששהה בידו איזה שנים, וישראל ספרדי ירא שמים כנאו, וקבע שם הויה בכותליו וע"פ הנם שלא נמחה, אבל אם היה בא לידי נכרי אחר, אז ודאי לא היה נמלש מן המחיקה ח"ו, לכן ראיתי ג"כ זכות הוא לי, ביחוד שקבעתי בו גם מקום לתפלה (אף אם על תנאי הוא עשוי) וחדר ללמודי, והוצאתי עליו כמה אלפים כאלו בניתו מחדש, ועשיתי בו מקוה מהרה מנומפין. שלש פעמים הוכרחתי לתקנו עד שהוא בור סוד מחזיק מימיו, גם בניתו סוכה נאה בעוה"י, ובית כסא של כבוד במדר העליון, וזולת זה התיקונים רבים מבית ומחוץ. לפני שמונה עשרה שנים משנה זו תקי"ז, רצו החברה קדושה לקנותו ולתת לי בערו שבעת אלפים שו"ק, ואני רציתי דוקא אלף אדומים בזהב, ועד"ז נתבטל הענין, ואחר זה הוצאתי עליו עוד הרבה בתיקונים יפים וחזק בדקיו, כשהורתי מאמשטרם כמש"ל. זוגתי הראשונה דרה בו שלש רבע שנה, והניחה לי בת יונקת, והוצרכתי לשכור לה מינקת, והיתה הבת ההיא בריאה ומובה, ואחר איזה חדשים נפטרה גם היא בעו"ה.

באותן הימים שהייתי פנוי בלי אשה, הוצאתי לאור הדפוס ס' "אגרת בקורת", שהיה כתוב ומונח משנת תצ"ו שהברתיו, ובשנת תצ"ט התחלתי להביאו לדפוס. והנה מיד אחר שנעשיתי אלמן, רבו השדכנים לדבר בי נכבדות מכל צד, אבל לא נתתי עיני בממון. והנה אספר בכאן דברים נפלאים אשר קשה להאמינם, אבל בשמים עדי כי לא אשנה בשום דבר, רק להגיד הענין כאשר נהיה, ולהראות בכירור כי נאמנים דברי חז"ל, שאמרו מן השמים נגור על אשה זו לאיש, ואין עצה ואין תבונה נגד ה' (*). וכך היה מעשה. בשני זוגים שאחר הראשון, היו הרבה בני אדם גם בני איש, נוהגים עיניהם בי לשדך עמי, והייתי יכול לקבל כמה אלפים בנדוניא. מפראג שדכו לי אלמנה עם עשרת אלפים זהובים, ולא נתתי עיני בממון לקחת אשה מארץ רחוקה אשר לא ידעתי, גם זוגתי השניה שנתאלמנה בשנה ההיא, והיה לה יותר משלשת אלפים זהובים, נשתדכה לי מיד על מנת להתחייב לי סך כזה במוטמן (והרב ר"ה אב"ד במנהיים בעת ההיא רצה לתת לי בתו ולהפריז לי שני אלפים ר"ט לנדן, נוסף עוד הבטיח לי רבנות דגלוגא ולא הפייתי אוזן) והיה לה ש"ט מאד בנוי ובמעשים ובחסידות, וילדה רכה וגברתנית מיוחדת ארץ אשכנז, ורבים היו רצים אחריה וחפצים להדבק בה ולא יכלו להשיגה, ואנכי לא חפצתי בה, בעת ההיא לא נכנסו באוני, כי היתה אשה אלמנה עצורה לי, וכמעט אסורה וזרה אצלי ממעם שזכרו חז"ל, גם לא האמנתי לדברי השדכן שהפליג בשבחה מאד; ואז קרה מקרה כי בא אחי כמו' אפרים נר"ו מלבוב לגלוגא, אשר היה גיסי הרב כמוה"ל ע"ה אב"ד בעת ההיא (2), ואחי הנ"ל זה הפעם הראשון שבא לגבול מדינת אשכנז, וכאשר באה השמועה מפמירת אשתי ע"ה לגלוגא, מיד נמלכו ונוסדו יחד שאקח בת אחי הנ"ל (אשר כעת היא לי לאשה). והודיעוני דעתם ועצתם על הפאשט, ושכחו לי הנערה מאד כאשר באמת זכתה לשם טוב, לכן מיד הייתי חפץ שיעשו מהר סוף וגמר הענין, כי היה קשה עלי לשבת בלי אשה עם ילדים קטנים. והנה אחי הלך וחזר לביתו ללבוב, ולא זכר עוד מדבר הוה, לא נודע לי אם בסבת שכחה, או חזר בו מדעתו הראשונה. בכך נתעכב הדבר וגם אצלי היה הענין בהן ולאוו. ביחוד כי יראוני רבים מלקחת אשה מבנות אנשי פולין, שאין טבעם שוה ומסכים עם

(א) עיין להלן (צד 163).

(ב) הוא גיסו אריה ליב שהיה אחי כן רב באמשטרדם.

מבע בני מדינות הללו. ובתוך כך הקרה ה' לפני ובא לכאן וקן אחד מהלברשטאט ת"ח, שמו היה ר"א אפטרוד מיושבי בה"מ בק' הנ"ל, ודין המדינת העסקין, אשר הכרתיו מכמה שנים מאו בעברי דרך מדינה הנ"ל. בכואו למדינת הללו נתוודע אלי, וידעתי בשם למדן הגון וירא שמים, ומימיו לא היה במקום הוה עד עתה שנתאכסן בבית פו"מ ר"י הוון, ולא ידעתי מה היה עסקו כאן. ולא שמעתי שפועל מאומה באיזה דבר, אחר כי כאשר בא כן הלך ומאומה לא הוליד בידו, רק שבא אלי לבקרני כמו אוהב ומכיר ישן, ודברנו יחד בד"ת וד"א (*), עד [שהגיע] לשרה הבת של הק' ר"ה ק"ה, שעדיין היתה פנויה כעת, והתחיל להפליג בשבחה כפלי כפלים מאשר דבר וספר לי השדכן הראשון כנ"ל, בכל מעלות המדות הנאותות לאשה במדה מרובה, ועל כולם היותה אשה יראת ה' היא תתהלל; ולחזק דבריו, כדי שלא אחשוב היותו מפליג בלשון גוומא בדרך השדכנים, הלך אל מקום אה"ק שלי שס"ת מונח בו, והגביה ידיו בנקימת החפץ, וקפץ ונשבע שכדבריו כן הוא בלי שום הגדלה, אדרבה יותר קצר בשבח מעלותיה, ממה שיש בה באמת בכל מילי מיטב. בזה האופן לקח האיש הלז לבי, וקשרני בחבלי אדם משכני אחריו בעבותות אהבה, נמצאתי לבקשתו להשתדך אליה, והשלכתי אחרי גוי כל מה שדברו שדכנים אחרים, ואמרתי מה' יצא הדבר, היא האשה אשר הוכיח ה' לי, ולא פניתי עוד לדרך אחרת; וכל כך מלא אותי חשק לאשה טובה, שלא השגחתי כלל בממון שתכנים לי, כי עם היות שמתחלה בפעם הראשון שדברו לי שידוך זה, הבטיחוני לקבל שלשת אלפים זהובים חב"ב כנ"ל, וכך היה לה באמת בתחלה, ולבסוף מפני שמה הטוב נתרציתי בחצי זה הסך, כאשר ג"כ נתמעט קרנה בימים שישבה בלי בעל, כי פורה הרבה, גם האמינה והלותה מממונה, מה שנפסד וכלה, עד שלא יכלה אח"כ לתת רק החצי, וגם זה לא נתנה לי בשלימות ולא הקפדתי, והייתי מרוצה בכל, כי אהבה מקלקלת השורה, ואמרתי די לי באשה כשרה יראת ה' מהורה, וכשחקרתי אחר שם האשה המשוודכת לי, ואמר לי שרה שמה, אז נמרתו השידוך בעוזה"י, ועם כל זה גם בת אחי היתה משתמרת והנה נשאתי אשתי השנייה בר"ח ניסן ת"ק, והכניסה לי מ"ו

(א) ר"ת: בדברי תורה ודרך ארץ.

(ב) עיין להלן (צד 163).

אז נמרתו השידוך בעוזה"י, ועם כל זה גם בת אחי היתה משתמרת והנה נשאתי אשתי השנייה בר"ח ניסן ת"ק, והכניסה לי מ"ו

אז נמרתו השידוך בעוזה"י, ועם כל זה גם בת אחי היתה משתמרת והנה נשאתי אשתי השנייה בר"ח ניסן ת"ק, והכניסה לי מ"ו

מאות ר"מ מ"צ כפי חיוב התנאים, אך לא הכל במוזמנים כי הביאה בידה שוה כסף, שעשתה שומא כחפצה ולא דקדקתי ולא הקפדתי בעת הסילוק, באשר באמת לא נתתי עיני בממון (שאינו של יושר), כי על כן נתרציתי באחרונה בחצי הסך שרצתה לתת לי בראשונה, לכן ויתרתי גם על זאת, אע"פ שנפחת גם מהסך האחרון, דבר רשום לפי מה שהעלו הדברים הנשומים שהכניסה; אך זה הדבר גרם לי לבסוף תחרות וקטמה קצת; כי אמנם בכתיבת שמר תנאים אחרונים, לא רציתי לוותר על זה, דהיינו להניח לכתוב תוספות שלישי גם על השום, שאינו בדין שאלקה פי שנים בשביל חסידותי וותרנותי שלא להקפיד על הנדוניא; שאפילו לא היה ביכולתה להכניס אפילו החצי, או היו כל נכסיה נפסדים בתוך כך, חלילה לי אם הייתי מכלימה בשביל כך, אך מדוע היה לי לקבל חוב יתר שאינו חייב בו כלל, אדרבה בשום הדין לפחות חומש כמ"ש משנה שלימה, ובמקום שאמרו חז"ל לגרוע אין להוסיף עוד תוס' שלישי מלבד, אדעתה דהכי לא נדרתי, וכי מפני שנהגו עמי בערמה כי ידעו שלא אביישנה, בשביל זה אקבל ג"כ הפסד מכיס, זה לא עלה על דעתי. אך הסרסורים החמאים בני משפחתה התעוררו עלי מלחמות בשביל כך, אף אם האשה אולי לא הקפידה, ועד"ז הפיל קצת איבה בינינו, כי אמרתי נתת עיניך כו' ח"ו, כי מקפידים עמי בהתחייבותי אע"פ שאין יודע אם יבוא לידי גיבוי, ואני לא הקפדתי במה שדרך להקפיד, על כן לא רציתי בשום אופן לקבל עלי יותר מח"י מאות ר"מ, כמו ששערתי שעולה ברווח לתוספות שלישי על מה שהכניסה במוזמן. והנה עכ"ז לא יגרע ממנה דבר, כל אשר שאלו עיניה לא אצלתי ממנה, והעמסתי עלי משא הרבה יותר מיכולתי, ולא מנעתי ממנה, כי אמרתי כך היתה רגילה אצל אישה הראשון שהיה עשיר, וסבלתי הרבה יותר מדאי, כי אמרתי אולי תחת זה ישפיע לי היות ממונו למלא חסרוני וצרכי, וקצת ראיתי סימן יפה בהתחלה; גם הק' נורדשי כשעשיתי השידוך עזרו לי באיזה סך, גם ר"ל מלונדון שלח לי באותו פרק שנשאת ר"י לימין, ומן אז והלאה פסקה מוכתם לגמרי, אך ה"ל הוצאות גדולות ומרובות, גם עשיתי סעודת התונה גדולה ויקרה לכל פני הקהלה ולבני משפחתה שהם רבים, לכן הכל לא הספיק לי. גם אם היה לי ריוח מצד אחד באיזה דבר, ה"ל הפסד כנגדו כזה וכזה, וכל העולם סוברים שאני עשיר גדול בלא"ה, וכ"ש אחר שכנסתי אשה כזאת, שיצא לה שם ג"כ בעושר וסגולה מלכים, חשבו שנתנה לי כהנה וכהנה יותר ממה שנתחייבה בנדוניא; לכן היו אוהבי רבים לצורך הנאת עצמם, וכל הרמאים הביאו לי משכנות

אולי חלף עיני
יוצא

בחוקות של שכנים להלוות עליהם ברבית, והיו רבים משקרים כי הביאו משלהם, דברים שלא היו יכולים למכור באותן הדמים שקבלו ממני בהלוואה, כי אני סמכתי על זוגתי שהיא מבינה, באשר נתגדלה אצל סוחרים, ודנתי קל"ו מאשתי הראשונה שלא ראתה ולא הכירה סחורה מעולם ועשתה בענינה הלוואה בהשכל, עאכ"ו [הוא] שהיתה בת סוחר ואשת סוחר וכלתו מן סוחר, היה פשוט אצלי שתכיר ותבין ביותר דרך התגרים. כך היה לבי בטוח מתחלה, ואמרתי בלבי: אך עתה הפעם אוכל לשקוד על תלמודי, ולא יהא לי עסק כי אם בעיון הספרים בתורת ה' שבה חפצי; אבל באמת רחוק רחוק היו מחשבותי, כי אח"כ הבנתי שיותר ממה שהרוחתי הפסדתי, ועד"ז נתעוררו עלי מריבות ומדנים דיני דינים גם מבעלי המשכנות; תחת אשר רמוני, בקשו עוד להוציא ממני, וגרמו לי וילותא דבי דינא, ואנשי לצון יפחו קריה כאלו אני גולתי אותם, וכשל כח הסבל לספר מקצת החמם והעמל אשר קרני פה בדברים הללו שסבבו לי הרמאים. ולא זו בלבד אלא אפילו רי"ח וב"ד עשו אונאה גדולה וילותא, שפסקו לי שבועה במקום שלא הייתי חייב לישבע כלל, כמבואר בקונטרס שכתבתי על זה הענין בפני עצמו, וכתבתי גם לרי"ח תשובה נצחת והוכחתיו על פניו, ונאלם ולא ידע להשיב מאומה. ואחד עז פנים ארון פערשט תבע אותי כיום חתונתי, שאתן לו שכר סרסרות ממה שהלויתי לנכרי אחד שעסקתי עמו, בלי שירעתי מזה החצוף מאומה. ואחד השכין אצלי בעד ארבע מאות שו"ק, כתבו ראייה על משכנות, שהשכין אצל נכרי אשר לו החירות מן המיר"ה על הלוואה ברבית שקורין לומברד, שהוא אינו מלוה רק בחצי השוויו של המשכנות, וגם פחות מהחצי, ולכן ממשכנים אותם כתבו ראייה מן הלומברד אצל אחרים, ללות על מה ששויים המשכנות ביותר, והיו בכתבי הלוואות הללו רשומים דברים יקרים עולים לסך רב כמה אלפים, ולכן השכנים אצלי בעד הסך הנ"ל, שהיה בטחוני על מותר דמי שווי המשכנות המדומים. והנה מתחלה הראתי הכתבים ההם לבקיאים לדעת אם טובים הם, ואמרו לי שבודאי הם טובים ישרים ונאמנים. על דברי המכירים סמכתי והלויתי עליהם. וגם גדול נעשה לי כי נוסף על היוק מעות, הייתי יכול ליפול בסכנה גדולה ביותר; כי כאשר הקיפו הימים ושנים, ולא נפרע קרן ורבית שעלה והבע"ד רחה אותי, רציתי לפדות המשכנות מבעל הלומברד, וסבור הייתי להציל מעותי ע"י כך, כי מחירם הרבה כפי האומד, לפי מה שנכתב בכתבי הראייה שהוחקו אצלי אמתיים; לכן דבר פשוט היה בדעתי לשלוח לפדות המשכנות, ואם הייתי עושה כן היה הנכרי

מעליל עלי, שאני זיפתי אותן הכתבים, ומי יודע אם היה מספיק כל אשר לי, להציל גם גופי מעונש ערכאות ח"ו; אך כאשר נודע להרמאי שדעתי לעשות כן, בא אלי ונלה רמאותו שהוא זיף אותן הכתבים, ולכן הזהירני מאד שלא לעשות כן לתבוע המשכנות, כי אין לו שום משכון בלומברד, וכל כתבי הראיה שהשכין אצלי מזוייפים הם, ויש אחריות גדולה אם אלך ואתבע מן הלומברד, מה שלא ידע בו מעולם; וכן היה בודאי כי גם הוא נכנס בסכנה, אבל אחריותי היתה גדולה משלו, כי העש"ג נותנים עיניהם בבעלי כיסים, במי שיודעים שיכולים להוציא ממנו ממון, לא בנעור וריק; לפיכך בודאי הייתי צריך לברך ולהודות על הרעה הזאת מעין הטובה כי נפסד הסך הנ"ל. וברוך שהצילני מכוא ביד העש"ג! וזה הוא רק דבר קטן בערך שאר היוקות שעלו לכמה אלפים, מה שהכניסוני הזוייפים הרמאים, שאין עיניהם כי אם אל בצעם, להלוות לנכרים אשר לא ידעתי, ונפסד לי הרבה בדרך זה, לא תוכל האר"ש שאתם, ויצטרכו לספר מיוחד אם אספרה כמו. רק איזה גרגרים אזכיר, אמנם האחד הוא קשה ומר מאד ממני, ואדע מה מיבן של עש"ג, ה' יצילנו מהם! וכך היה מעשה:

אחד מהרמאים השכין אצלי כתבי לומברד של המקום המכונן, וחצי שנה השכים לפתחי יום יום, וגערתי בו ואמרתי לו: הניחני, אין לי חפץ בהלוואת נכרים, שכבר הפסדתי בהם הרבה; עכ"ו, כים נגרש לא נח ולא שקט, לשוב ולפיים אף שכבר הוצאתיו בנויפה, הרבה עלי רעים להתרצות להלוות עליהם, בצירוף ח"כ מהנכרי שהיה אומן בבשול סוקר, והכריעני לשלוח אחד מאוהבי נאמני, שהייתי סומך עליו ונתתי שכרו, והוא ראה האומן וכליו. באופן זה יכול לי ברוב דבריו, להמציא לי רוח מסוים, ופדיתי המשכנות שהיו מונחים בארגו. אחר זה בא אותו נכרי שהמכונן על העש"ג, ותבע את היהודי הסרסור, באמרו, שלקח ממנו הכתב ראייה של לומברד בערמה ורמאות, ולא קבל ממני מעות עליו; בכך שלחו הערכאות אחרי, ויצא מהם דבר שהיהודי מחוייב לשלם לנכרי הפסדו, והמשכון יהא בחוקתי לבטחון על חובי, כי ידעו שאני נקי ופטור משום תביעה, שאין עלי אשם, כי בתום לבבי עשיתי זאת, וברדן שלא אפסיד מכיסי, רק חייבו אותי שלא אהיה רשאי להחזיר המשכון ליהודי הסרסור, כשישלם לי מעותי שנתתי לו עליו, ונכתב בפנקס הערכאי והוצרכתי לשלם שו"ק שכר כתיבה. עתה אשמיע מה שאירע ביום של אחריו, לא יאומן כי יסופר: בעצם היום בשבוע שחל בה פסח, היה שבני ביתי מרודים בנקוי

כמה ימים

הישראלים

הבית, וזוגתי ע"ה עם משרת היו באחורי הבית ובחצר, ואנכי יושב למעלה בחדרי בטח, ואין איש למטה בבית, זולת נכרי אחד שהיה שכור לסוד חדרי הבית התחתונים שאצל הרחוב; בא הנכרי בעל המשכון הנ"ל עם אשתו שלו, ולקח הארגו שלו (שהיתה מונחת בפרוודור הבית למטה סמוך לפתח שבצד הרחוב, כי היתה הארגו כבדה משא כמה אנשים ולא דאגנו עליה כלל) בעזרת נכרים אחרים, גם שכנים עזרו לרעה, ואין איש שם מאנשי הבית, אין רואה ואין יודע מזה רק הנכרי השכיר לסוד הבית, הוא לכדו ראה וידע את כל הנעשה, ולא מיחה והמתין עד שלקחו הארגו ויצאו והלכו להם; אז הלך לאחורי הבית והודיע הדבר לזוגתי ע"ה, מפחדו על עצמו שלא יחשדוהו שהוא גנב הארגו, על כן עשה זאת כמנקה עצמו, ואמר: הנה למעלה אנשים, לא ידעתי מה מיבם, לוקחים הארגו העומדת אצל הפתח; אז עשתה זוגתי עם בני ביתי רעש ורצו למעלה, ראו והנה הארגו נלקחה, ונשאת כנפי נשרים עם כובדה, כבר היתה באמצע רחוב שני בטרם השיגוה; והנה רבים מיהודים באים לעזרתה, והנכרי נלחם עם כולם הכה ופצוץ כל מי שנגש לעכב הארגו למלטה מידו, לאחד הכה וכמעט סימא את עינו, שלמתי לו מיד שני ר"ט בעד צערו ופצעו, גם זוגתי ע"ה קבלה הכאות במקל והיתה ררה. ברוך ה' שלא נווקו נפשות בסכה זו, עם כי קרוב וקל היה ר"ל אם לא בהשגחה נפלאה. ברוך השומר ומציל! סוף דבר, הובא משמר בעלי מלחמות, ולקחו הנכרי עם אשתו שלו והארגו במשמר. והלכנו אל השופט, שהיה אז פריודענט שומבורג באלמונא, וצעקנו חמס, כי הוא היודע את הנעשה בפניו יום אתמול, שאני חייב באחריות הארגו לשמרה ברשותי, עד שישלם לי הנכרי חובו קרן ורבית, ועכשיו באו ממקום אחר למקום שתחת המיר"ה, לקחת מביתי הארגו בחוקה כנונב בלתי ידיעתי, ואלמלא שנודע לנו אחר שנלקחה, היה יכול לתבוע אותי ג"כ שאחזיר לו משכוננו נגד מעותי, והיה יכול לשום אותה בדמים יקרים כחפצו, והנה הוא עשק אותי בחוצות, היות גם כמעט הרג נפשות, והבטיח השופט לעשות משפט הרוץ בשודר הלז, שישלם חמשה דברים, והשליכו בתפיסה עם האשה שלו. בתוך כך נכנסו ימי חג הפסח, סבור הייתי שהוא בטוח ולא יצא מבית האסורים, עד שישלם חמשה דברים תחלה. אחר המועד הלכתי לתבוע דין משודר הלז, ושמעתי שכבר נפטר ממאסרו, כי לקח ממנו השופט דמי קנס לעצמו, כאשר ישר בעיניו והניחו ללכת לעצמו חפשי, ושומע אין לי גם כי אועק ואשוע איה המשפט; ולקתה שורת הדין בכמה אופנים, שלא נהיה בטוחים בבתינו אפילו מפני אנשים

ג"ה

זרים מעיר אחרת, עאכ"ו שלא נשכון במח מאנשי עיר הזאת, שגם
המה סיעו באותו מעשה; וטוב לשבת במדבר מלדור בקרית מלך
הזאת, במקום שאין דין מגזלים, אשר יצאו גם על עסקי נפשות.
ישליו אוהלים לשודדים, ודרי העיר הישרים יהיו שוכבים הרדים ופוחדים.
עם כל זה השופט אמס אונו מועקתנו, ומה שעשה עשה אין להשיב,
רק הארגו הושבה לי, ונמכרה אח"כ ובדוחק עד שבאתי אל שלי.
לנכרי אחד בהמבורג שהיה חייב לי כשש מאות ר"ט (ע"פ
השאת מרסורי יהודים, ובוה בחנתי מעות נדוניא שהכניסה לי ווגתי
שנייה, וע"פ עצתה הלוייתי לו) היתה לי רשות מהשררה בהמבורג,
לחבול אותו ולקחת כלי ביתו, והיה שלוחי א"ג ששלחתי בעסק זה,
אבל הוא קלקל ועוות שליחותו; כי חזר אלי ויעץ אותי להניחו ולהמתין
לו עוד, בתוך כך בא ב"ח אחר, ולקח כל מה שמצא בביתו לא הניח
מאומה, ונפסד כל החוב; וכשנתראיתי אח"כ עם הנכרי הב"ח והוכחתו
מדוע עושה לי ככה, א"ל: את דאפסדת אנפשך! אתה חושב שיש לך
שליח נאמן, והוא לקח ממני שוחד, על כן נפטרתי מאתו. כוה וכוה
הלך לממיון מנדוניא ווגתי ע"ה אצל ב"ח נכרים, ולאחד הלוייתי ג"כ
כמאה ר"ט באלמונא, וכשלא הי"ל מה לשלם הכנסתיו בתפיסה,
והוצרכת לי לתת לו דמי מוונות חמשה שו"ק לשבוע, ועמד כך קרוב
לחצי שנה עד נלאיתי נשוא, והוצרכת לי לבקש מן המשפט שיעזבוהו
ללכת חפשי מבית הסוהר. גם מלונדן בא יהודי רמאי וזיפן הראה
עצמו מתעשר, ולקח ממני בחקפה שתי טבעות, שהכניסה לי שום
זוגתי ע"ה בעד מאה ר"ט, וברח מוה. וכן הרבה מהמעות שקבלתי
מח"ל הלך לאבוד, בהלואות לנכרים וליהודים, מלבד מה שגנבו ממני.
פ"א ננב לי מביתי תחת ידי כלי שעות זהב, שרצו לתת לי בעדו
שמונים ר"ט ולא רציתי ליקח, ואני עושה הנה והנה ואיננו. כהנה
וכהנה נעשקתי הרבה. בלילה אחד נלקח מביתי כל כלי בדיל מבית
המבשלים שלי, שהיה עולה לסך מסוים, ופ"א לקחו כל כלי כביסה
שהיו תולים באחורי ביתי, וכן נצלו אותי מכמה כלי בית נחושת וכסף,
והייתי אך עשוק ורצוץ כל הימים. כמו כן עשקו הרבה בכמה אופנים
שא"א לבאר הכל בכתיב.

בשנת ה"ק נפטר לי מזוגתי [הראשונה] בני צבי הירש ע"ה. ככן שבע

למד גפ"ת, וכפי המדומה סכב לו מיתתו

המלמה, שלקחו עמו לילך בחברתו למייל לעיר

המבורג (*) בימי החורף. [אשתי השנייה

ילדה לי] תאומות, ונפטרה אחת כבת

(*) הגהה

והיה יפה כשיצאו מביתי,

אבהותם בדרך פתאום הוות נעשה

סגריר רוח ושלג וקור עצום
ונתקרו הילד מאד, ואע"פ
שלא חלה מיד, אכן תמיד
(מתנוונת א) והולך, וכשנשאל היה
בוכה ולא נודע מהו שכואב לו;
כנראה לקה מאו באברים הפנימים
עד שנפל בחולי כבר ר"ל, נפתח
לו וירד שגול הרם מהוטמו איזה
ימים, ובכל התרופות שנעשו לו
לא הועיל, אף שפסק מעט מ"מ
חזר אחר שעה, עד שיצאה
נשמתו במהרה מש"ק פ' משפטים
בעונות שרבו, והספרתי עליו
מעין אותו הפרשה. ובאותו פרק
הדפסתי קונטרס יציב פתגם
ועשיתי לו בו מזכרת. אחר זה
נשא בני משלם ולמן שי' אשה,
ושלחתי לנדוניא בערך מאה
אדומים ע"י ר' דוד ע"ה ונאבד
הפקדון בירו, והוצרתי לשלוח
שנית מאה אדומים במזומנים.
בין הפרקים הג' הייתי עסוק
בהדפסת ש"ע שכבר התחלתי
בו בשנת תצ"ט.

בעת ההיא חלו כל בני ביתי, גם
אנכי חליתי כאחד מהם חולי כבר עד
שהגעתי לשערי מות. כפי הנראה כבר
נתיאשו ממני; השומרים אותי עם הרופא,
כולם חשבו שאבדה תקותי ח"ו, והיה זה
במוציא שבת שירה מ"ו שבט שנה הנ"ל,
ובשבת ההיא כבר נשמע לרבים שנפלתי
למשכב בחולי קשה, והיה רעש בג"ק
בכלל כי עדיין לא הי"ל שונאים, אך כל
העם מקצה אהבוני; אז נראה חתם אלי,
כי היו עושים מ"ש בשבילי ב), ונודרים
לצדקה באותו שבת בכל בתי כנסיות
שבג"ק, ובלילה ההיא החזקתי עצמי במטה
אחר שקבלתי תרופה להזיע, וכן נפלה
עלי זיעה גדולה, ומרוב הזיעה נחלשתי
וכמעט פרחה רוחי, ונשארה בי מעט
תנועה, וכן נבהלו מאד העומדים עלי,
חשבה ליציאת נשמה ר"ל; אמנם אנכי

הייתי ת"ל בשכלי, ובהרגשה ובחיש הראיה נסתכלתי בהם ולא ידעתי
מה, רק חולשה הרגשתי; והנה קראו לרופא ונתיאש ממני, כי לא
הרגיש תנועה בדפק ומפני היאוש לא חשש לתת לי כף מלא יין; שתיתי
ושבה אלי רוחי בעוה"י, ואחר איזה שעות בבקר מהר צועה להפתח,
ולא נתנני הי"ת למות לשחת, ותחי רוח יעקב כבראשונה, ואחי לנס,
בעיני השומעים והרואים, היתה בעיניהם כתי"ה ב). ברוך מחיה מתים

(א) לשון הגמרא חולין (דף נ"ו ע"ב).

(ב) ר"ת: מי שברך.

(ג) ר"ת: כתיבת המתים.

ורופא חולים! וקבלתי לעשות יו"ט בלילה זה מדי שנה בשנה, וכן עשיתי איזה שנים בכל מ"ש שירה עם מ"י בשבט, הייתי נוהג לעשות סעודה לעניים, ולקרוא מנין עשרה להודות לשי"ת כי גמל עלי, עד שנשרדתי במלחמת אייבשיצר, שהרחיקה ממני אוהב ורע, גם הכסף אול מכלי, ערבה כל שמחה, ע"כ בהכרח במל יו"ט זה לפי שעה, עד שיראה ה' בעיני, ויוכני לראות בנחמה, נדרי לה' אשלם נגדה נא לכל עמו, ויזמך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אודך!

אחר שהחייני והחלימני הי"ת ברוב חסדיו וקמתי מערש דוי, נפלה ווגתי למשכב גם היא, כבר עברה החולי והתחילה לחזור לאיתנה, ונחשבה אצל הכל חוץ לסכנה, וכן היה בודאי, כי כבר הסתלקו ממנה השומרים אותה בחלייה; אך המה קרבו וסכבו מיתתה, ע"י שנתנו לה משקה השיקלאדי לחזק כחה, ואנכי לא ידעתי מזה, כי עדיין הייתי חלוש כמו אחר חולי כבד, ושובב בחדר למעלה במדור שני שבביתי, והיא שוכבת למטה בחדר התחתון, ולא נודע לי מכל הנעשה שם עמה, אך הודיעוני שנמלטה גם היא מהחולי וחזרת לבריאותה, וכך היה בלי ספק וכן הניחה הרופא בחזקת בריאה, ולא עסקו עוד ברפואתה, כי אמר שאינו מהצורך עוד; והנה פתאום חזרה ותחלה ומיד היתה גוססת ר"ל, וכשקראנו לרופא עמד מרעיד ומשתומם, וחקר מה אירע, כי הלא הנחתיה זה ימים בריאה ממש; אח"כ נודע הדבר מהמשקה הנ"ל שלקחה, שעדיין לא היה ראוי לה, כי הוא מתנגד לחולה שנתרפא מחליו לפני איזה ימים, והיה נראה בלי ספק שזה גרם לה חזרת החולי ומיתה פתאומית ר"ל.

באותו פרק היה יריד פ"פ דאדר והשמועה הגיעה עד שם מפטירת אשתי השנייה, ובאותו יריד נודמן לשם אחי מהר"א נר"ו א), והוא הפעם השנית שבא למדינת אשכנז אחר מסעו הראשון בשנת ת"ק לגלוגא כנ"ל, אחר פטירת אשתי הראשונה, ועתה בשנת תק"ג פעם שניה בסבה, כי בתו שהיא אשתי שלישית כעת, כבר משודכת להרב ר"י אב"ד מהענא ע"ה, והוכרח אחי להניח מעות הנדוניא שהפריז לו בתנאים מופקדים שם כפ"פ ביד איש כטוח, מ"מ לא בא השידוך לגמר. מן השמים עכבוהו זמן רב, שהיו מעותיו של אחי כנ"ל מונחים בטלים ונתבטל השידוך, וגם נפטר הרב הנ"ל וחלו"ש, לכן בא אחי עד פ"פ

(א) הוא הגאון מו"ה אפרים אשכנזי שהיה בן שני לאביו חכם צבי ו"ל, ונפטר ר' אפרים בשנת תקל"ב בעיר לבוב, עיין בס' כלילת יופי (צד ק).

לקחת מעותיו ולהוציאם בסחורה ולשוב לביתו ללבוב; וכבר היה כמו בחד כרעא אעגלה לחזור לאחור, עם אנשי קהלתו הסוחרים השבים מן היריד בדרך ביאתו עמהם, והנה השמועה באה לשם שנפמרה גם ווגתי השניה; אז באו אנשי חברתו של אחי שי', והודיעוהו ואמרו לו מעתה אין לך אלא ליסע לאלמונא עם אנשי יריד משם, לראות את פני אחיך הרב מעמדן שנתאלמן שנית, ועדיין בתך הגדולה פנויה בתולה, כנראה מן השמים עכבוה ושמרוה לו, לכן מהר חוש ושים לדרך פעמיך, לבקש לבתך מנוח אשר ייטב לה, כי מאת ה' היתה גם מאו, ועתה הגיע עת רצון ושעת הכושר, וכן עשה אחי; מיהר לבוא הנה, ראה פניו לא פללתי, הסיעו הקב"ה והביאו לכאן כאילו אחורי תרעא הוה קאי, ועצת ה' היא תקום, כי הוא אמר ויהי, זו אשוי מבית אבי, צוה ויעמוד, אלו הבנים, ה' עליהם יחיו! לבנות לי ממנה בנין עדי עד. וכראותי כי מה' יצא הדבר, הסכמנו שנינו לרעת אחת וכתבנו התנאים בשביעי לניסן הנ"ל, יומו של נשיא לבני אפרים לס"ט ולמו"ט, והפריז לי שני מאות אדומים בנדוניא, גם התחייב א"ע להלבישה מלבושי כבוד כמנהג מדינה זו, ושמר הבטחתו בענין הנדן, ורק פיתח המעשר כ' אדומים, אך דבר הלבשה לא קיים, והכניסה לי כמעט ערומה מבגדים וכלים הנצרכים לאשה, והוכרחתי לתת לה מלבושי ווגתי השנייה ע"ה, לא השארתי לבתי מאומה לזכרון מאמה ע"ה, אע"פ שהיה רע בעיני שלא יהא לילדה, אחת היא לאמה, כלום מכל בנדי אמה וכליה; אכן בעל כרחי הנחתי זה ביד בת אחי, ווגתי השלישית, שלא להרגיל קמטה, וכנסתיה בחציו של כסליו שנת תק"ד. ומרוב שמחתי בה [כי ראיתי] בעין השכל, כי מה' אשה משכלת פקחית ויראת ה' מהורה, מלומדת ומבית אבי ז"ל, ומיוחסת גם מצד אמה, על כן הדפסתי קונטרס שדרשתי ביום חתונתי הלו, קראתיו "שמש צדקה", שם אתנה צדקות ה' שרפאני מצלעתי והוריה שמש צדקתי א).

בעת נישואי בת אחי הלזו, ראיתי ובחנתי עוד מבצעו ומזוגו של רי"ה היותו אוהב בצע, יהי למלא בטנו לא שבעה עינו, כי לא בוש לקחת ממני גם כפעם הזאת מכס על העמדת החופה, עם שלא ידע אם נתן לי אחי מאומה, ולא נעלם ממנו שעשיתי שידוך לשם שמים, ולא נשא פנים לתורה היותנו בני ונכדי הרבנים הוקנים מיסדי הקהלה

(א) ואשתי השלישית היתה נקראת בתיה צביה, עיין תולדות יעב"ץ (צד ה' הערה קט"ז).

ז"ל, גם לא זכר את אשר נלחמתי בעבורו בם, "אגרת בקורת" אע"פ שלא היה ראוי לכך, ועשיתי הוצאה מרובה ונקבעת בדפוס, ולא נהנתי מהדפסה זו מאומה. אפילו עשירית הקרן לא קבלתי בעדו עד עתה; וכבר הי"ל הנאות רבות בממון ממני הוא ובניו ג"כ, וביחוד כבר לקח ממני סך רב בנישואין שניים, כמוכס שאין לו קצבה, ונתתי בעין יפה בלי שום פקפוק, כי היה סבור שהגעתי לעשירות, נוסף על עשירות כפי השם שיצא לי, ע"ד יש מתעשר וגו', על כן לא הרהרתי אחריו; רק בפעם הזאת שכבר ידע שלקיתי הרבה בממון ע"י הרמאים שבקהלתו, וראה שאני נושא אשה בת אחי, שאינו בחזקת עשיר לגמרי, ומפני כבוד המשפחה הייתי חושב שיגבר שכלו על תאוותי, ולא יבקש מאומה בפעם הזאת אף כי מצער הוא, ואלו היה חושש לכבודי שהוא כבוד תורה, אוי מ"מ הייתי נותן לו כפי המכס שלו ואפשר יותר, וכך אמרתי לשמש התובע מעות קידושין בעבור שיניחני ואל יעשה לי ככה, כי לא לכבוד יחשב לי לפני אחי, כשיודע לו שאני כל כך נקלה בעיניו, ולא כן המנהג בארץ פולין עם איש אשר כמוני, לכן בקשתיו שיכבדני בזה ויראה עצמו כמוותר על זאת, וישיג בזה כבוד ותפארת מן השמים, ועכ"ז לא רצה להעמיד החופה. עד אצא ידי חובתי מקודם והוכרחתי לעשות רצוני א). אז הבנתי היטב תכונתו הגרועה מאד בעניני ממון הקל, אפילו דבר מועט שאינו כדאי לא יכול להתאפק, לא שבתה מדהבה.

כשנשאתי בת אחי זאת למ"ט, כמעט יצאתי נקי מנכסי, כי לא נשארו לי מעות בעין, רק איזה פרורים בהלואה על משכנות ואיזה סחורה, ואחי ש"י נתן לי שני מאות אדומים לנדן, ואמרתי לנסות בהם מו"מ חדש, ושלחתים ליד ר"ל ללונדון שיקנה לי בהם סחורה של גלאנמרי, ובתחלה לא רצה לשלוח מאומה בדחיה של הכל, ועכב המעות לחנם, ולסוף נתרצה לי בכך; והנה שלחתי המעות לידו ביום פורים, ובערב יום כפורים, קבלתי ע"י ספן אחד שש דאסין נחושת של שנופמבאק, ועמדתי מרעיד ועשיתי רעש גדול, כי הוא כתב שאקבל בלי שעות של כסף, שזה עיקר הסחורה שמדרתי לקנות ולשלוח אלי, וחשבתי שהספן גנב והעלים, או החליף את שלי בשל אחר, אבל סופו הוכיח שהספן לא מעל בשליחותו, והמכשלה הזאת תחת ידו של ר"ל, שהוא שכח האורלאויש אצלו, אח"ז שלחם אלי בימי הנוכה, ובעו"ה

(א) עיין מקודם (צד 140).

היה לי רוח נאות בסחורה זו; ואם היה שוקד על טובתי, לשלוח לי חמיר כחפצי ורצוני הסחורה, כאשר סדרתי לו בכל פעם ופעם, ואם היה [רוצה] להיות רזיו בדבר, לקיים המשלוח בעתו וזמנו בלי אחר ועכוב והתרשלות, הייתי יכול בקל להרויח די פרנסתי ולהותיר בעוה"י, אך כל עסקי עמו הלך בקושי ובשהייה מרובה. גם כמה פעמים שלח לידי סחורה שלא בקשתי ולא שאלתי, דהיינו אורלאויש של זהב ממלאכה ישנה, ושארין חריפא וזינא כלל; לכן כמה פעמים נשארו מונחים כאבן שא"ל הופכים, ועלו לסך מסוים, ואנכי לא שאלתי רק חדשים דוקא שהם חריפים למכור, וזה שגרם כי לא יכולתי לצאת ידי חובתי נגדו כפעם בפעם כחשקי, ובסוף נסוג אחר לגמרי. את זה חזיתי באיש הלז אשר היה טוב לי מאד בתחלה כאשר ספרתי למעלה, כי התקרב אלי מעצמו במרם עלה על לבי, והתאמץ להנהיג אותי במעותיו; אך לעשות מצות ג"ח בשלמות, בדבר שאין בו חסרון כיס, רק מורח קטן וקצת הקפה ונאמנות, בסך בלתי נחשב לאיש כערכו, לא היה מסוגל בעצם, ומה שהיה עושה לי בזה היה על אפו ועל חמתו, רק שלא היה רוצה להשיב פני בעתים ההם שהייתי חשוב אצלו ביותר; על כן לא הצליח בידי עסק מו"מ משם, אע"פ שמתחלה ראיתי בו סימן יפה, ובכל מה ששלח כפי סדרתי לו היה טוב, ומה שעשה שלא מדעתי נפסד, אבל אלמלא היה עושה בעין טובה בוריוות, וכפי שאלתי מאתו בענין הסחורות שהודעתי לו, אזי בקלות הייתי יכול להרויח על ידו הרבה, ולא היה צריך לוותר לי מאומה, כאשר עשה בסוף רק למען [הקל] עול טרחי מעליו. צדיק הוא ה'! ודאי מעשי קפחו.

גם בתחלת זוגי השלישי הלז, נתתי אל לבי לעסוק במלאכת ה' ע"י מעשה הדפוס, והשתדלתי להשיג חירות מן המיר"ה על ככה, ועלה בידי ע"י הק' ר"מ עמרין ע"ה מק"ה, שהיה איש מהיר לעשות שליחותו בכל אשר צויתיו עם הוצאה מכיסו, כאשר פעל את זאת מיר בהוצאה מרובה ובמהירות, ולא בקש להחזיר לו מאומה ממה שהוציא בעבורי, וכן עשה שתי פעמים; כי גם כמות המלך, ועמד תחתיו בנו המיר"ה, שהוצרכתו לחדש החירות על ההדפסה ולקיימה, ועלה ג"כ לסך מסוים הוצאת הקיום משלו. ולא זו בלבד, ברם זכור אותו האיש לטובה, כי היה נמצא תיכף לבקשתי, גם בעסק מו"מ ששאלתי ממנו, ג"כ לנסות אותי באיזה סחורה הבאה משם, ומיר קנה בשבילי ממעותיו, אצל הקאמפני שם מע ופלפלין בעד כמה אלפים ר"ט, ושלחם לידי בלי שום בקשת רוח ממעותיו, ועשה בעין יפה וברצון

טוב; אבל עונותי גרמו שגם זה העסק לא עלה בידי. אך אם לא הועיל הרבה הועיל מעט, כי הפלפלין מכרתי מהר והי"ל ג"כ רוח כמאה שו"ק, והניח לי ג"כ המעות בהלואה איזה שנים ברצוני הטוב, כאשר שאלתי מעמו, שהוצרכתי לכך לפרוע מה שהייתי חייב על ביתי סך אלף ר"ט, והיה עלי ב"ח נכרי דוחק, ונאות לי הקצין הנדיב ר"מ ע"ה בנפש חפצה, להניח המעות בידי כחפצי, והיה נחשב לי טובה גדולה, כי באמת מתוך כך פרקתי מעלי עול כבד סך ארבעים ר"ט לשנה, שהייתי צריך לשלם רבית מדי שנה בשנה, חוק ולא יעבור יום אחד בהמתנה; ע"י הטובה הלו עמד ביתי חפשי מהכבדת הלואה כמה שנים, ואנכי פרעתי להנדיב הלו מעותיו אחת לאחת בלי שהפסיד אצלי מאומה, ואנכי לא הרגשתי כלל בתשלומין, וזאת היתה טובה שלמה, ובסחורות הטע שהיתה בידי ג"כ מנדיב הנ"ל, הי"ל צער ושברון לב הרבה, כי אחר שהיה בידי איזה חרשים וצפיתי להרויח בו, דאנתי שלא אוכל לעמוד בו, אך היה מונח בביתי בחנם באין מכשש ושואל, והיה בעיני זבינא דרמו על אפיה ויראתי מהפסד, על כן התחננתי ובקשתי מאת הקצין, אם ייטב בעיניו להרשות לאיש אחר, היודע ומכיר בסחורה זו, שיקח הסחורה לרשותו מאחר שאני בלתי בקי בעסק מו"מ, וכל עניני צריך אני לעשות ע"י אחרים, בכך סדר לקרובו יונתן א"ב, שיקבל ממנו הקושטין טע המופקדים אצלי. והנה באותו שבוע עלה המקח ונתייקר השער של הטע, ורציתי לעכבו עוד בידי, ולמכרו לטובתי ולהנאתי, כאשר ע"ד זו נמסר ונשלח לידי לתועלת, ולא לתת יגיעי לאחרים, אבל יונתן הלו נגש אותי מאד בשליח ב"ד, ולא הייתי נוח לקבל וילותא דב"ד, אע"פ שהייתי בטוח בר"מ עמדן, שלא היה כופה אותי, כי לא עשה זאת. [אלא] על פי בקשתי, לא הכריחני לעזוב פרי יגיעי [לאיש] אשר לא עמל בו, על כן להשקית התלונה של ע"ה הנ"ל. מסרתי הסחורה בידי ע"מ שיתן לי רק עשרה ר"ט מן הרוח, והוא מרויח מש"ה א). אך לא זה הרע לי, רק שע"י כך נפסק ג"כ ענין העסק שלי עם ר"מ עמדן הנ"ל, אחר שראה שאינני בקי בעסקי מו"מ; גם אנכי לא הי"ל פתחון פה עוד, לבקש ממנו סחורה בקומיסיאן עוד שנית. וכל זה הצער גרמה לי נאמנותי, שהייתי דואג מאד שלא יורע ח"ו כחו, אם חלילה ירד השער, כאשר התחיל כבר לירד קצת, או שהיתה הסחורה מונחת זמן מה, ואעכב מעותיו של הקי הנ"ל בידי בלי

אמ"ר

(א ר"ת: מה שהרויח.

תועלת לו ולי, לכן מהרתי לבקש כזאת מלפניו, עם שהוא לא הי"ל דאגה כנ"ל.

עתה אחזור לענין מלאכת הדפוס. ואם אמרתי אעלה על ספר כל אשר מצאוני בגללו, יקצר המצע מהשתרע, כי יצטרך לספר בפ"ע, ועכ"ז לשליש או לרביע לא אניע. מי יוכל לספר את כל התלאה אשר מצאוני בעסק זה. תחלת מה שהדפסתי בביתי ע"י פועלים וכלו שלי, ס' שאילת יעבץ, כבר הודעתני מה שקרני בו; אח"ז בשנה שאחר נישואין השלישי כנ"ל עשיתי הוצאה גדולה לעשות לי אותיות חדשות מרובעות באמשטרדם עם נקודות ומעמים, שהיה עולה ההוצאה לחשבון גדול, מלבד ההוצאות שכבר הי"ל על כלים ואותיות רש"י חרשים שנצטרפו לסך מרובה, ועתה התחלתי במלאכת הסדור שנת ברג"ש לפ"ק, והנחתו חבורים אחרים הכתובים ומונחים אצלי, ונתתי לבי אל זאת לקבל עלי עול מורח מלאכה הקדושה זו כי רב הוא, בפרטות שלא כתבתי בזה החבור עדיין מאומה די העבודה למלאכה מלאכת ה', ולא היה כתוב לפני לעת כזאת רק חבור "לוח ארש", ואותו נתתי מן הצד, שלא להתגרות מלחמה עם אדם שאינו מבעלי אומנתו ועשיתי לו רק סימניות ורושם מ"מ בלבד א) בחבור הסדור שקראתיו "עמודי שמים", וכללתי בו דינים ומנהגים הצריכים לידע לכל השנה כולה, גם משפט העבודות שהיו נוהגים בזמן הבית, וכל הקורות שארעו את אבותינו, והנבואות באיזה יום מן הימים שנתנבאו בהם הנביאים; כל הנמצא בתורה שבכתב ושבע"פ התלוי בזמן, הצנתי במקומו וביומו לכל חדשי השנה, ואפילו שעות לכל ימי השבוע, הראוים למעשה בדבר יום ביומו, והנהוג כלילה ביום חול וביום קודש; את הכל הצנתי לברנה, לא ערבתי ענין יום בוולתו לכל ימי השנה, וכל התפלות והכרכות ונוסחי התנות קדמונים פרשתי בעזה"י, ובארתי ע"ד פרד"ם ומונהגים כפי אשר יכולתי שאת, ובפעם ראשון היתה המלאכה הגדולה הארוכה והרחבה כבדה מאד בכמות ואיכות, כי קבלתי עלי אפילו הבאת התיבות במספר לכל הכרכות, ולעשות להם ציצים ופרחים ברמזים יפים, כמו כן הצנתי בחבור הלו הרבה פשטים נעימים מתוקים וצחים, הן במקראות חמורים, מלבד דרך הפשוט, וכן במאמרי חו"ל התמהוים וזרים נעשו קרובים ומקובלים לשכל הישר בעזה"י.

א כלל א מלאכה
אסורה לעם
אסורה לך
אסורה לך
אסורה לך
אסורה לך

(א ר"ת: מראה מקומות, והספר "לוח ארש" כתב נגד המדקדק ר' שלמה זלמן הענא בעל "צהר התיבה".

אלה הדברים עשיתם ולא עובתים לפאר בית מקדשי, ועוד ברצותי בבית אלהי כללתי בתוכו מוסרים רבים, אשר שערתי היותם נצרכים מאד לעורר לבבות, ביחוד אחינו האשכנזים, לרחק מדברי הנכרים ולהסיר מהם כל דופי, למען הביאם אל אושר הצלחה לעשותם מאושרים, אבל בני אדם שונאי מוסר שלמוני רעה תחת רדפי טובתם והנאתם האמתית. והנה בתחלה מיד יצא שם למלאכת הזאת, ומצאה חן בעיני כל רואיה, עד שכל הרואה אותה בעודה בכפו יבלענה, וכמעט שנגמר חלק ראשון ממנו כבר חשקו לקנותו, והיא שהיתה בעוכרי, כי עיני פגעו כי קנאים תרבות אנשים חטאים, שמו לי עלילות דברים, כי חפשו ומצאו שכתבתי בהל' ד"א ומו"מ מ"ש רז"ל במשנה שלא ילמד אדם את בנו חנוני, ואגב הוספתי איזה מלות באמרי, וי"ל [עליהן השולחני] כדורות הללו *; עד"ו נתמלאו חימה ועברה וזעם החלפנים עזי פנים, כמעט חשבו לבלעני חנם; כל כך נשתגעו ואמרו בפה מלא, כפי ששמעתי מאחורי מאנשי אמת, שאם היו פוגשים אותי היו שולחים בי יד, וברוך ה' אשר הציל נפש אביון מיד מרעים! אכן החטאים האלה בנפשותם נקשרו עלי קשר רשעים, ובאו כאיש אחד אל חדר הקהל ביום וער פו"מ בצעקה ורעש גדול, באמרם שאני מכנים אותם בסכנה, והרבו לדבר עלי רע ובקשו מהם לצוות, לקחת הספר הנדפס מידי ולקרוע הדף מתוכו. ולכסות מערומי קלונם בכגד בוגדים, טפלו עלי שקר זדים, שהרבה דברים נמצאו בתוך ספר זה, שהם גורמים סכנה לכלל יהדות. גם התרעמו על שנוי הנוסחאות שבתוכו, וכל זה עשו כדי להרבות הצוחה נגדי, ונעתרו להם פו"מ להושיב רי"ח וב"ד שיעיינו בספרי זה, אם יוכלו למצוא לי תואנה; אע"פ שכבר הקדמתי עצמי מיד אחר גמר ח"א הנקרא "עמודי שמים", שלחתי ליד האב"ד הוקן הנ"ל לקחת ממנו הסכמה כנהוג, והמתנתי בכיון שלא לקחת ממנו הסכמה בהתחלת הדפוס, ע"פ הראותי דף או דפין כמנהג רוב מחברי ספרים בדור הלז; אנכי לא חפצתי בכך כי אם שיעיד ע"פ הראיה רובו ככולו, והיה הח"א בידו כמה שבועות לעיין בכולו במרם נתן לי ההסכמה, אח"כ שלחה לידי בשבח ותפארת החתומה בידו, אלא שלפי שקצר קצת במעלות החבור, חזרתי לשלוח אליו שראוי לו להוסיף בהסכמתו איזה שורות, להודיע כביאור התועלות הגדולות היוצאות מחבור זה, נוסף על מה שנוכר

(א) עיין בס' עדות כיעקב (דף ט"ז ע"ב) ובס' שבירת לחות האון (דף מ"ב).

בהסכמתו הראשונה, וכן עשה, הוסיף שנית ידו לכתוב הסכמה מחדש כחפצי מח"י, נמצאו היו בידי שתי הסכמות חתומות ורשיון של המיר"ה על דפוס, שלא היה מספיק להתרים כנגדם, שלא להשגיח בציווי פו"מ ע"י שלוחים למחות בידי גמר הדפוס, במרם יתנו רשות פרטי על זאת, כאשר כה עשו ע"י שמש שלהם להודיעני שגזרו עלי כנ"ל, ושרוצים שאמסור מספרי זה ח"א הנגמר ששה חתיכות כדי למסרם לב"ד כפול, דהיינו של ששה שבחרו, עוד שלשה נוספים על ב"ד של שלשה הקבוע מלבר האב"ד, למען שיהא ביד כל אחד מהם, ספר אחד לעיין בו כל צרכם, ולא בקשו זמן לזכר מתי יהא גמר וסוף לזכר; לקחהו כל איש מהם לביתו לבדוק עד מקום שירו מנעת, ועל פיהם יהיה דין הספר. ואע"פ שאמרתיו הלא כבר יש בידי הסכמה כפולה מאב"ד הוקן שהיה בידו כבר, ואיך יוכל לסתור את אשר בנה, או היוכלו האחרים לענות על ריב, לא הועיל דברי התנצלותי, ועם שיכולתי לשחק בם לא רציתי לחלוק עם הרבים, ונמצאתי לבקשתם ומסרתי מספר ספרים שרצו ממני ביד השמש שלהם, ומענה בפי אף ע"פ שאינני מחויב בכך, הנני עושה זה בחפץ לבי, ונחת רוח יעשו לי הדיינים החוקרים, אם יעיינו בו היטב הדק, ומה שנית יכינו לי ואמחננו מספרי, ואחזיק להם [טובה] אם יצילוני מהמכשלה שתחת ידי ח"ו; לכן אמור להם בבקשה משמי, שלא יתשללו בוו ולטובה תחשב לי, כי באלה חפצתי. ובאמת היה קשה לי היום ההוא, שקדשו עלי מלחמה האנשים הפושעים הנ"ל, אולי ירדו עמי לחי, כי כמה אלפים הוצאתי, על מלאכה קדושה וגדולה הלזו, וכמה צער ויגיעה רבה היה לי עד שנגמר ח"א, ורובו של שני סמוך לגמרו עצורו, כמעט היה לריק ח"ו, ויראתי מאד מן המקטרגים במלאכת ה' זו, שיצא לי שם גדול ולא יסף, פן ח"ו לא תבוא לגמר; על כן נודרתי ביום השני לשוב למלאכה, וצויתי לפועל שלי שיאחו במלאכהו לא ירפה, עד תשלם כולה בעוה"י, וכן נעשה בלי שטן ופגע רע עוד; כי המתנגדים חשבו שיש עוד זמן לעכב פוזר הספר בעולם, כשימצאו חפצם אצל הדיינים הבדוקים וחוקרים בספרי, שהיו בטוחים ששינו תאותם הרעה די והותר בזמן קצר; אמנם מדאנה מדבר העיכוב חלילה עשיתי הרבה ר"ת בחצי האחרון ח"ב הנקרא "שערי שמים ועיר האלקים", כדי לכלול תיבות רבות תחת ר"ת אחת. ככה הייתי מהיר בפעם הזאת במלאכת החבור הלז, שלא יבוא עוד לידי שיהוי ועיכוב, והוא שגרמה בו הכנה קשה במקומות מחציו האחרון הנ"ל. קודם ר"ה שנת תק"ח נגמר ת"ל

הספר בלי משטין ומטריד, ובתוך זה ואחריו שהיה יותר מחצי שנה, כי בשבוע שחל מ"ב בתוכה^(*), אירע לי זה המקרה הקשה, ועד קרוב סוף חדש [שבט] תק"מ לא גמרו מלאכתם הדיינים הנ"ל, שישבו וברקו לדעת משפט הספר ומעשהו, ובכל זמן זה הייתי משכים ושולח שלוחי לאב"ד ולפו"מ שיודיעוני אם מצאו בו שמץ דבר, ולא אשכין באהלי עולה חלילה, ולא יכולתי לעמוד על אופיין שלהם, כי כל אחד דחה אותי לזולתו, והבנתי שאע"פ שעשו איוה השגות לנגדי כפי דעתם והשגתם, או כפי שבקשו מהם המעלילים, כי שכורים היו מהם כודאי, מ"מ היו מתיראים ממני, ולא בטחו בעצמם שיעמדו דבריהם נגדי, לכן היו מעלימים ממני מה שכתבו לגרוע כח הספר; גם הפו"מ שתקו ועשו עצמם כבלתי יודעים, אע"פ שכמה ב"ב קנו ממני הספר לא מיחו כלל, וכמדומה היו מתחרטים והיו חושבים, הלאוי שלא התחילו עמי, כי ידעו והרגישו פו"מ בחולשת הדברים שכתבו נגדי, ודאגו פן לא לכבוד יגיע להם אך לחרפה ולקלון לבללות ב"ד, שבחנו כחם והבינו שלא יכלו עמוד נגדי, לפיכך היו בוחרים בשתיקה מפני כבודם, לא אמרו לא איסור ולא היתר, והניחו לי למכור ולב"ב לקנות, באין מוחה ומערער. גם מיד אחר המעשה באו קצת מן החלפנים עצמן, וקנו הספר ח"א ממני בדמים יקרים, וכל כך היתה אימתי מוטלת עליהם, עד שתקף ומיד נתחרמו קצתן. גם ריש בריוני ארון ברלינר, שלח לבקש ממני מחילה, אבל אנכי לא נתקררה דעתי בשתיקה שלהם, ולא עזבתי מלשלוח לפו"מ מדי שבוע בשבוע שיתנו לי השגות הדיינים, ואדעה אם יש ממש בדבריהם אתקן המעוות, ואם יש בי עון ואשמה ידוני כדון, או אכופ ראשי לעשות כשורה כהלכה וכתורה, ואם נקי אנכי מכל עלה ושחיתא לא יכלו להשכחה לי, א"כ עד אן תהא המכשלה הזאת ת"י להשאיר הלעו ח"ו, ולא אוכל להניח הלעו; או אחר שעבר החצי שנה, מתחלת הערעור שישבו ועיינו בספרי, נעתר לי פה"ח שבאותו זמן לרוב הפצרות, לתת לי בקשתי להודיעני חמאתי, ואדעה אם תלין אתי משוגתי; בכך שלח אלי שמש הקהל ובידו העתק מה שמסרו הדיינים לפו"מ, איוה מענות וערעורים שנמצאו בספרי לפי דעתם; או שאלתי אם נותן לי רשות ג"כ להשיב נג"כ במכתב, על אותן המענות והשגות מדומות שמצאו חכמים בעיניהם נגדי, ונדעה דבר מי יצדק, אבל לא רצה להחיר ולתת רשות מפורש, רק אמר איני יודע

(א) ר"ת: מ' באב.

מוה, והבנתי שרצונם שלא לעורר עוד דבר זה רק להשיב פני ריקם, מ"מ היה נוח לו יותר להצלים הענין מכל וכל; בכך בחרתי גם אני בפלך השתיקה, שלא לתת פ"פ להמיל בי דופי, פלגאה", מאחר שהם אינם מעוררים עוד הרבר; אבל מ"מ ביני לבין עצמי, אחותי קסת הסופר בימיני, ואשיב להמוענים על עקב בשתם, כי באמת גמור לא ידעו בין ימינם לשמאלם, בכל מה שכתבו אף כי מעט מועד הוא, לא עלה בידם אפילו מענה אחת מיושבת ונוכחת. עם היות שהיו יכולים למצוא הרבה מענות נכוחות ותשובה נצחת, כאשר הרגשתי מעצמי שלא נמלט הספר משגיאות שונות בסבת המהירות, אבל הם מוכי העורון, לא ראו בו מום גמור, בקל או חמור, כל העקב היה למישור, רק שמו לי עלילות דברים, בתואנות מהבלים מרים, וגלו ערות שבושם וחשופי שת הפתיות, הלכו במלחמה כזו לבשתם, כאשר הוכחתי בכירור בקונטרס שייחדתי לכך, וקראתיו בשם "זכרון בספר" גם "מעשה עמלק", הלא הוא כמוס עמדי, והראיתי לעיני השמש שלא הבינו לי, ולא ירדו לסוף דעתי כלל, וחפשו מומי עצמם בנרות לגלות קלונם, אך הנחתי הקונטרס בבית גנוי עד היום הזה, שלא להרבות משטמה. גם מאן דלא שהייה לאוניתיה דמלכא דאדום, לא שהייה לאוניתא דידי, כי מיד אחר מאורע הערעור של החלפנים עזי פנים, אשר שנים מהם היו ראשים לערער ולקנא על הרבר הזה, הא' נקרא ארון ברלינר, אשר היה כ"פ לפליטה, אבל יותר מזה מוחזק הוא כגוול את הרבים, ומסכן את ישראל בעסק גלוח מעות, כשגם הוא איסור^ח קדמון^א, עכ"ו האדום הלז, ששערותיו כגוון אדמוני הכרום וערך לצבוע, מפורסם הוא בכך, זה הגנב בוער כובע שלו כמשל הדיוט, נלוח אל אחד שכמותו היה נקרא הירש מונדן, זה האחרון לא הכרתיו כלל, ולא ראיתי מימי^א כ"ב ש"ר כראשון, והיה בחוקת עשיר משופע ונשוא פנים, ונכבד בקהלה כפי שאמרו לי עליו, המה ביחד עשו לי הרעש והמהומה הגדולה כנ"ל, ותיכף אחר מעשה באותו שבוע ברח בנו של הראשון, עם כים מעות של אביו ונתפס, או נתחרט האדמוני על רוע מעלליו נגדי, ושלה ר"א טאבור אלי לפייסני ולבקש ממני מחילה, ולהודיעני שגם הוא מוכן לבוא בעצמו להתנפל לרגלי; אכן לא רציתי להביט אליו ולראותו, אם לא שיעמוד ברבים בבח"כ הגדולה, ויתורה ויבקש מחילה מה' תחלה, ואח"כ מה שחמא נגדי; כי התשובה

(א) הוא תרם דרבינו גרשון. עיין מה שאמר להלן (צד 173).

אזכור וזעמ
מלא ג' א' י'
אזכור וזעמ
אזכור וזעמ
אזכור וזעמ

(א) (ב) (ג)

ח"א

ח"ב

אזכור וזעמ

אזכור וזעמ

והתיקון צ"ל מעין החמא, ואיכא דשמע בהא ולא שמע בהא, לכן בהכרח שיעשה תיקונו בקהל רב, או אמחול עלבוני לא זולת; והשני היה סופו רע מאד, כי אחר ימים אחדים ברח מזה והיה לפליטה גדולה, שעשק לחביריו החלפנים, וכסבור היה שכבר נמלט אל מקום חפשי לנסים ולבורחים תחת יד המיר"ה, אך השררה של המקום הב' רדפוהו בכתבי תלונתם לפני המיר"ה והשיגוהו, והוציאוהו מעיר מקלטו אשר נס שמה, וחשב להסתתר תחת כנפי המיר"ה, ולא הועילו לו כל הוצאות שעשה על כך ע"ד להשיג החפשות, ושוב נסגר ביד נוגשיו והביאוהו נוגשיו ושומרים אסור בנחשתים בדרך ההולכה והחזרה להב', ומת בדרך^א; וקודם שברח מטה בתו ראשונה, שאותה בלבד השיא בשנה שעברה, בחשיבות גדולה כאחד הגדולים בעשירות, ונפטרה בלדה ראשונה; אח"כ מת לו בן בחור בעו"ה; ואחר איוה שנים בתוך הריב של איבשיצר, בנו אחר עשה הרע וחמס לנכרי על הרחוב, ונתפס כגנב והוגש אל המשפט כאחד הריקים, והיה מדוכא ומעונה כה ביסורים קשים וכלוא בנחשתים זמן רב, וכמעט שרצו לגמור דינו להריגה, לולי שנכמרו רחמי הערכאות על זקנו עודנו חי, שהלק^ב לבקש רחמים בעדו, ופסקו עליו הכאות אכזריות וחבוטים הרבה בשומים, וכן חובט כקצח עד שזב דמו מעליו, אח"כ נתנהו בית הסוגר לעבוד שם עבודת פרך, למוות פשתים וצמר ע"כ שנים^א, ובהשלימו זה יגורש מן הארץ. בזה המצב הוא שם, טוב מותו מחייו. והו שהיה רגיל לקלל אותי קללות נמרצות בעת הריב הנ"ל, ותמיד הי"ל בכיסו כתבי פלסתר שקודין פאסקווילין עלי, ולא לקח מוסר במ"ש לאביו, ככה היא סופם של כל החצופים.

ענין וטרה צלום
 קין הדלילים
 וטרה פני יחזי

ע"י

א אפ"ס

אך הענין הקשה הלז מן החלפנים, שקמו נגדי והסיתו לבלעני חנם, עם היות שהראני הי"ת נקמתו בהם ולא נתנם להרע עמדי, מ"מ זרע משטמה בלבם של קשי פנים הללו, שבעסו על לא דבר. רק ר"ר המקשקשת בקרבם היה מבעתם^א, וקצתם מלאו חרמות כנ"ל, אבל לא יכולתי להוציא שרשי המשטמה מלב כולם; ועם כל הראות התנצלתי אל הבאים לביתי, כי לא עלה ע"ד דבר רע נגדם ח"ו, רק עצה טובה קמל"ן, לתועלת ולהנאת החפץ לשמוע בקולי, ובקונטרס הנ"ל מלאתי מלין על זאת; ואשר הי"ל עסק עמדי וסמוכים אלי, נכנסו הדברים

(א) ר"ת: על כמה שנים.
 (ב) ר"ר, ר"ת: וזו רעה.

בלבם, לא עשה שום רושם כלל; אבל לא יכולתי לדבר עם כולם, לפיכך נשאר זרע השנאה בלבבות הנשארים, אשר לא ידעו דרך עמדי, ומה לי להרבות ראיות והוכחות שלא היתה כונתי רק למונתן ולהנאתן, הלא כל מעותי רוב הימים היו מופקדים ביד רי"פ, בלי שום תועלת והנאה שלי, כי כל הנאה שלו היתה, ולא לבד לחלפן עשיר בטוח כרי"פ, כי גם הייתי רגיל להלוות כיום מעות, לשכני כ' זלמן מונדן גיסו של ברלינר הנ"ל שיעסוק בשלחנות (שהיא אומנתו שהיה מתפרנס בה). לכלכל את ביתו, ועם שהיה איש עני לא בקשתי ממנו אפילו משכון, גם לא כתב ראייה בעלמא, כי היה בחוקת נאמן אצלי. ולא נהניתי ממנו מש"פ ולמעלה בעד מעותי ח"ו^א, עם שהיה רוצה להנות אותי בחפץ לבו, א"ל הלילה לי אם אקח ממך מאומה, והרי בכל עת שיש בידי מעות במלין הנם לפניך בכל צרכיך להרויח בהם; ויש לי בזה הנאה מאחר שאני איני יודע לעשות בהם דבר שעושה פירות ואתה יודע, למה אמנע הטוב מבעליו, כמה שזה נהנה וזה אינו חסר; וא"כ מה לי להכשיל לאחר במעותכם, אם הייתי חושב לרע מוחלט; רק מפני [הרשעים] היה צריך להזכיר דברים כאלו.

כמעט חרבה הקהלה הראשיית במחוז אשכנז. בסבת החלפנים שקלקלו מעשיהם בשנים הללו; גם הג"ק נקנסו כ"פ בקנסות גדולות ועצומות, בסבת הרעים הגרועים העוסקים בגלוח מעות, ועוברים על אסורו של רגמ"ה, ובג"ק היו רגילים לחדש האסור דבר חודש בחדשו באסור גדול, והטובים והישרים בעו"ה נענשו כמש"ה: הלא עכן וגו' והוא איש אחד לא גוע בעונו; גם הבינונים עניים ואביונים יתומים ואלמנות, צועקים חמס מפניהם של גזולי הרבים, שע"י השתרגו עלו החובות על צוארי הג"ק, אשר זולת גרם הרשעים הללו, היו יכולין לשאת עול מלכות וצרכי הקהל, בנחת בלי דוחק העניים, אפשר היה ביכלתם להותיר ולהשביח כיום הקהל, לולי התולעים הללו אשר היו כרקב בעצמותם, והוצרכו לקחת ממון רב רכבית האוכלים בהם, עד אשר לא ידעו לצאת חפשים מעול כבד הלז, ובסבה זו העניים ומרי נפש נדחקים, לא לבד שאינם יכולים לצאת י"ח, עם העניים הצועקים ללחם, אבל מוכרחים להפשיט עורם מעל עצמותם, לשלם חובותם וחובות אבותם; ביחוד בהגיע תור נישואין לאחד מבני העניים קשה גזרתם משל פרעה, ואינן מניחין אותן לכנוס, עד שיתנו כפי אשר

(ג) מש"פ, ר"ת: משה פרומה.

הושת עליהן בכל אופן שיוכלו, נמצא העניים נאנחים ונאנקים ע"י הגולגים הפושעים, ומן אז ירדו לשערים עם ה', ונפסק השפע בעו"ה; נכמי ב"ב יורדו למטוין ועשירים בשפל ישבו, והדלות מתגברת בעו"ה. כל זה העירני לעשות דבר קל בעלמא לעורר לב הישרים, אולי אוכה להמעיש המכשלה, וכדרך שעשו חו"ל מוכרת בחנוני וחכיריו אף ע"פ שא"א לבטלם מן העולם, ומה בין חנוני לשולחני הלא אחים הם מעולם, כנען בידו מאוני מרמה לעשוק אהב, הללו במיני מאכל והללו בכסף וזהב, כ"ש עתה כי אלה האחרונים הרעו מעשיהם ביותר, ורעתם נוגעת לכלל ממש סכנות נפשות, עאכ"ו שצריך להזכירם ולעוררם, ועכ"ו לא נגעתי כמלא נימא בכבוד פרמיהם כי בודאי יש בהם גם נכבדים כמו בכל האומניות. אך אותן החמסנים הידועים באומנות סכוערת הלזו, בוער כובע שלהם, ועשו לי כל הרעש הגדול העצום הלו, ואף ע"פ שלא יכלו להוציא כח ספרי מחוקתו ושמועתו הטובה, מ"מ עשו פרי מר להזיק לכיס; לריק היה כל יגיעי ועמלי והוצאותי המרובות שעשיתי לחפץ שמים זה, כי מלכר שעשו החלפנים קשר בוגדים בניניהם שלא לקנות מספרי, אך גם הם הניאו את לב העם בכלל כאן ובמ"א, השיאוני שם רע בשכונתי, לכן הוצרכתי לבזבזם ולשלחם למ"א גם למדינות רחוקות, לאיטליא ולברבריאה ולפולין ולשאר מקומות, רובם ככולם נפסדו ולא ראיתי מהם פרושה ע"ע, המקום ימלא חסרוני.

אעפ"כ לא משכתי ידי ממצוה שהתחלתי בה, ולא עובתי מלאכת ה', כל זמן שהיו בידי מעות להוציא מלאכת הדפוס כי רבה היא, וכל עוד שלא התנגדה לי העת והעונה, לא מנעתי עצמי שעה אחת מלהרביץ תורה בישראל, בדרך זו שיוכו בה קרובים ורחוקים, ותיכף אחר גמר הסדר תפלה שנת תק"ח, התחלתי כמלאכה הצריכה אחריה, כי מלאכת הסידור קשור בימי עולם, דהיינו על סדר שבוע וחדשי השנה; אח"ז צרפתי סדר שנות חיי האדם מיום צאתו לאויר העולם, ואיך לדעת זמני נפש המשתנים, ואשר נקשר בהם מן המצות על סדר השנים, קראתיו "מגדל עזו וברכות שמים", וצרפתי אליו ס' מוסר גדול ארוך ורחב מאד, מחובר מכל ספרי המוסר שקדמוני עם באור דבריהם והוספות רבות, גם כמה עליות שהוספתי בחסד ה' עלי, אשר עזרני לבנות בית מדות ועליות מרוחים, ואם בספר תפלה הנ"ל מצאוני רעות בסבת המוסרים שהכנסתי בתוכו, נזדווגו אל עין שעשתה מה"ד בעולם בקשו לסמותה, אעפ"כ בספר זה "בית מדות" הוספתי שנית ידי לה', לעורר ולהוסיף ולברר מוסרים כהנה; אבל בפעם הזאת נאלמו, בושו גם נכלמו חרשי

ס' א

צירים, וחבלים יאחזמו לכל משמיני ומקניאוי, ומנאצי ספו תמו, ומלאכתי זאת ביחוד נשאה חן בעיני כל רואיה, ויהללה בשערים באין מכלים דבר; מ"מ מעט מוער שכחתי² כי נתמעטו הקונים ספרים חדשים, עכ"ו³ אחר לא נסוגיתי מלהדפיס ולהוציא לאור עולם מלאכת ה', שהחוקתי בה לתועלת הנפשית וצרכי חיי רוחי, ולתועלת המשערים חסרונם וצרכם כמוני, וחזרתי והדפסתי עוד ח"ב מבית מדות הגדול, שלא הגעתי עדין לתכליתו כי רחבה ונסבה למעלה, וגדולה היא אלי לכללה בכרך אחד, והוצרכתי לחלקה לחלקים ומקצועות. וכבר העליתי על מובח הדפוס עשרה בוגין מח"ב בס"ד, אבל עדיין לא השלמתיו, כי עודני עסוק בו, הפסיקני האישי⁴ אייבשיצר, שבא לגבולי לפרוץ גדר עולם, ולהרוס בנין אבות ולקעקע יסודות הדת, שגלו הייתי ויפרפרני, אחו בערפי ויפצצני ויקימני לו למטרה, כי פו"מ ג"ק נתנו לי שיעיר זה להאבקי עמו, ועם כי בחסד עליון לא יכול לי, כי השי"ת בצל ידי החביאני והשימני לחץ ברור באשפתי הסתירני, וכל העולם ידעו צדקי, כי אני ישר ונקי, רק מ"מ הפסידני הרבה, ולא די שלא החזירו לי הפסדי ונוקי שגרם לי הוא ועווריו לרעה, אבל הבוגד בוגד והוסיף לשדוד אהלי כאשר אספר בעזה"י. ומעסק מו"מ בכלל השביתני, מעת בא זדון ועד הנה לא יכולתי לעסוק בד"א, שאוכל להרויח מאומה לכלכל את ביתי, והיתה לי נפשי לשלל. יתברך העוזר ומושיע עד כה, בו במחתי, לא יתן למוט רגלי, כונן אשורי, ויתן שיר חדש תהלה לאלהינו, יראו רבים וייראו ויבטחו בו!

ולא אאריך כאן כמה שקראתני במקרה הכסיל הנ"ל, שכבר יחדתי למאורע הלז ספר בפ"ע, קראתיו "מגלת פורים ומלחמת תנין"⁵, אבל לא הגעתי רק למחציתו, במ"ש עד שובי מגלותי לביתי⁶; ובמה שאירע עמי משם ואילך עדיין לא נתנני הזמן לעסוק בו להעלותו על ספר, ביחוד כי הייתי מרוד בהדפסת ספרי ב"ח⁷, הראשון לברר ענין הקמיע הקמנה ודין הסופר, וח"ב נקרא "תשובת המינין"⁸, להשיב לו

(א) עיין בס' התאבקות (דף י"ג) ובספרו עדות ביעקב (דף ג' ע"ב), יאמר שהיה ספר גדול מארבעים או חמשים בוגין.
 (ב) כמ"ש, ר"ת: כמה שהיה.
 (ג) ר"ת: ב' חלקים, ושם הספר חסר פה, אך שמו היה "עקיצת עקרב", עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח ע"ב) ועיין בס' התאבקות (דף ט"ז ע"ב), ועיין תולדות יעב"ץ לזאנגנה (צד נ"ט סי' רי"ח).
 (ד) הספר הזה לא בא בדפוס, והיה גדול בכמותו, שהיה מחויק שלשים ידות נייר (עיין בס' התאבקות דף ט"ז).

ס' מכרתי

ס' הכנה והמלצה.
 ס' ה' (ה' צדק) ס' א
 ס' ה' א' ס' א
 ס' א' ס' א

ס' א' ס' א

ס' א' ס' א

ובדא"ה; אבל הכל היה לריק ולבטלה, ולא הועילו מאומה עד הנה. אחר זה הכריחוהו פו"ט שיחתום קומפראמים בפני א"פ דאלמונא, שיקבל עליו מה שיפסוק בד"י הממוצע לו, וכן נעשה בכל תוקף ועוז, כתוב וחתום מב"צ בפנקס הכללי של הערכאי השר הנ"ל, בהתחייבות עונש קנס גדול מצד העובר, והיו סבורים שכבר הביאו הארי (א), אבל הוא התל בפו"ט עשרת מונים, והלך ומסר אותם למיר"ה, ונקנסו על כך שכפאהו להיות ציית ד"ת, והוא יצא נקי.

ועתה אשוב לקורותי. בשמונה לאייר תקי"ג חזרה וילדה לי אשתי בן וקראתיו לוי, על שם המאורע שנסוסי בריב לה', עשה"ב: וללוי אמר וגו' אשר נסיתי וגו', ושמחו אוהבי ביום מילתו ג"כ בישק"ל, אך בעו"ה גם הוא לא נתקיים כאחיו הראשון, שנולד ג"כ באותו יום בחודש כנ"ל, ונפטר שנת תקי"ד י"ח אב. אחר ילדה לי בת לשנה הבאה באותו יום, בחודש אב תקמ"ו למ"ו, קראתיה חנה תי' לאיי"ט, ואזכה לראות בשמחתה עם שאר י"ח; ונס גדול אירע בילדה זו, עודה בכמן אמה שני שבועות במרם הולדה; כי באותו פרק ג' באב עש"ק היה באו הכת פריצים לביתי לחפש סע"ע ב', ואנכי לבדי בבית עם הנער המדפס משה בון שי' במדור העליון, ואשתי ובני ובנותי במדור התחתון; פתאום באו השודדים עלינו כחצות היום ככונה מהם, כי שערו שלא ימצא או איש משכני אצלי, ונפלו עלינו כארבה, וזוגתי לא ידעה על מה רתא מהחצפא, כמעט פרחה נשמתה והוצרכה להקין דם, גם בני ביתי היו כמתים, עד שהלכו הפריצים ושב רוחם, גם הם הוצרכו להקין דם. אמנם לספר המאורע הלז כסדרו וכהוייתו צריך קונטרס בפ"ע, לספר תהלות ה' ועזונו ונפלאותיו אשר עשה עמנו באותו יום, לא יאומן כי יסופר. לא נס אחד היה אבל אפשר עשרה נסים נעשו מוחשים, עין בעין נראו השגחת הי"ת הנפלאה והנוראה הבוטחים בו בכל לב, וב"ה שלא הזיק כל מאומה לזוגתי, ובתי הילדה הנ"ל נולדה כשני שבועות אחר זה, שלמה ובריאה וחוט של חסד משוך עליה ונושאת חן בעיני כל רואיה. כשמה הנאה לה ככה תהיה ותחי לא"י ושנים טובים.

והנה כבר זכרתי למעלה כי במשך ימים קשים הללו, אוהבי

(א) בספרו התאבקות (דף י"ז) אמר כוה"ל: כי מעתה הביאו הארי נהם בגזוקי שלו וקשרוהו בשלשלאות של ברזל.
(ב) ר"ח: ספר עקיפת עקרב, עיין בס' עדות ביעקב (דף י"ח) ובס' התאבקות (דף ט"ז ע"ב), ועיין מה שהגיד בספרו זה מגלת ספר להלן (צד 191) באריכות.

ומיודעי שכחוני עזבוני, וזה אהבתי נהפכו בי, ויודעי מלפני הק' ר"ל נורדן במאד, אך זר ממני ולא רצה לג"ח, אפילו במה שזה נהנה וזה לא חסר, כי הרביתי עליו רעים שיחזור לשלוח לי איזה סחורות מלונדן בעד מעותי, ושלחתי לידו סך מ"ו מאות והובים האל', שהלויתי על ביתי שיקנה לי בעד מה שבקשתי מאתו, אבל ערלה אונו והחזיר לי המעות שהיו במלים בזמן מסוים; ולפי שלא ידעתי [במה] לעסוק עוד, שלחתיים לאמשטרדם אל גיסי האב"ד ע"ה, שהוא ישדל לקנות בעד המעות מאה לאמין, ביוקר גדול על חד תלת כדי להרויח מאומה; אך פתאום ירד השער ולא יכולתי למכור כלם בחיזק גדול כזה, ונמכר החצי בפחות יותר משני שלישי הקרן, כדי לחדש המחצה הנשאר, אולי יעלה עליהם איזה רוח שימלא חסרוני, אך ה' רצה שיפסדו כולם, ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך! וכל עוד שלא לקיתי בממוני כל כך, לא רציתי להכביד על שום אדם מאוהבי פה, אף כי המה התנדבו אלי בכך, ביחוד הק' ר"מ פו"ט דהב', שלח אלי כ"פ בניו וזולתו שידברו עמי, שאתרצה לעשות לי מעמד פרנסה בכבוד, כפי שהתעוררו מעצמם איזה יחודי סגולה, ובשערם שיכבדו עלי משא הפרנסה, והשתדלו לפתותני לדבר אל לבי בשביל כך, אכן אנכי לא נתרציתי וסרבתי מלקבל על צוארי עול ב"ו, מה שנשמרתי ממנו כל ימי ישיבתי פה, כי אמרתי מי יודע וחנני ה' באיזה מתנת חנם מידו הרחבה; אך המה האוהבים הנ"ל השוקרים על תקנתי (וראי שלוחי ה' המה, רצה ה' ג"כ לנסותם מלבד המבחן שלי אם אבעט ח"ו, אך בבוא אלי השמועה שאבדו הלאמין, לא חרה לי, אף אם היה נחשב כמיתה בעיני, אין לי להרהר אחר מדותיו של הקב"ה, ידעתי אל אמונה ואין עול, וברכתי ברכת דה"א בכל לב, ונתתי הודאה לקוני שגבה חובי ממני בממוני) ידעו מעסק הלאמין שעשיתי וחרדו עליו לשמרו עד תכלית משיכת הלאמין, ובהוודע להם כי נפסדו כולם וכלה קרני, אז חזרו אלי וגלו לי רצונם הטוב, והכמיחו שיחא בריוח ובכבוד, אז על כרחי נעניתי להם ראשי, גם מהקציני"ם א"ל ר"ד עה"ק עם נדרמיי"ט מחשבתו שברין מגיע לי מחמת ההפסד שהי"ל באבדת פקדוני ע"י בעלה ע"ה כנ"ל.

בו בפרק נראה ספר' לחות עדות של העור לב אשר חשב כל העולם סומים; ובמעשה תעוועים והבליו ושקריו המרים רצה להתנקות ולהודכות הפעם בפומבי. אך זה הפעם הראשון שראינו ממנו דבר בדפוס, לבחון כחו בחכמה ובתורה ובידיעות העולם, וחשבנו שלפחות יראה דברים שכליים, בפרטות שטרח בו יותר מארבע שנים, וכל

א"ר

א"ר

א"ר

מה שחדש בו מדעתו אינו ארבעה בוגין בכתב בינוני, ומה שנמסר
 לרפוס ביחוד פעם ראשון וגם לדבר גדול חערך, אמרנו בלבנו בודאי
 הוא סלת מנופה; אבל כשראינוהו תמהנו מראות מעשה תהו,
 ומצאנוהו כולו פסולת וכוב, סיגים על חרש מצופה, ועל כולם הש"ת
 שלו שהציג בו, כולן מקולקלין ומעוותים, העיד על עצמו שלא [קרא
 ולא ידע] ספר *). חי ראשי לא ראיתי כהנה לרוע ברפוס מעולם,
 אף כי לוקן וכסיל מבית הסורים יצא למלך בקופה של שרצים, אומר
 אני ואפסי עוד, והוא במלכי התורה יתקלם אומר מי כמוני. והנה
 באמת כל דבריו מהבל יחד, כמי שלא ראה מאורות תורה וידיעה
 אמתית מימיו; הד"ת כנגלה שחדש בו לא נאמר, כי אם שלא ידע
 בצורתא דשמעתא או משועמם ומשוגע, ואפילו כל מה שהביא מן
 הגמרא ופוסקים ופוסקים הכל מהופך ומעוות, סברא שלו משובשת
 ולשונו נלעג; כללו של דבר אין די באר הסכלות והמפשות שבנגלה.
 וממנו נתבונן בנסתר שלו, שאין קץ לדברי רוח שקר המציא בצרופים
 מזויפים, וזה ודאי לא נעלם ממנו, רק חושב הכל לסכלים כלתי
 יודעים, ולא מרגישים בדברי תהו ונבלה שלו. והנה מיד שעיינתי בו
 או שמח לבי, בראותי שלא מעיתי בו שהוא מזויף מתוכו; אבל בזה
 מעיתי, שסבור הייתי עכ"פ צריך שיהיה למדן ובעל שכל כנגלה, והנה
 ראיתי עלה כולו קמשונים מעיות סכלות והוללות משונים, או נמלא
 שחוק פי באמרי. הוזה האיש מרגיש האר"ש המדבר בצואר עתק,
 שהוציאו תלמידיו הבורים לו שם כזה בערמה וטרמה, ולא הגיע אפילו
 לרואה בוקר, אור הגמרא כאחד המעיינים המתחילים, כי זולת זה
 איך יצוייר על בעל שכל שהוא יעיו פניו כל כך, להציג עמנו פה
 דברי הבל ומפשות כאלה, בדברים נגלים שכל אדם יודע ספר יוכל
 להבין ולהבחין כם, אם לא נמרפה דעתו ושכח תלמודו מכל וכל, ואצ"ל
 מדברי תהו ותעתועים שחדש בפירוש קמיע שלו, שסובר לנגנוב בהם
 דעת הכריות, כאלו אין אדם להבין זיופיו וכשפיו הרבים *). ובאמת

י"ט

(א) עיין כס' התאבקות (דף י"ח). הש"ת, ר"ת: השבושי תורה.
 (ב) וכן יאמר יעב"ץ בספרות התאבקות (דף י"ד) בזה"ל: וכמה התימות שהיו
 מזויפים וכו', (כונתו בספרו לוחות עדות) וכן החסיד ר"א מווילנא (הוא הגאון ר'
 אליהו מווילנא) צועק ככרוכיא על זיוף התימתו, וכן בדה מלכו כמה אגרות וכו',
 עכ"ל; ויש ראייה לדברי יעב"ץ, כי במכתב הגאון מווילנא הנכתב בשנת תקט"ו,
 נאמר על מהר"א אויבשיץ; ס"ת בעו"ה שרוי בצער, וכבר בשנת תקי"ב כתבו רייני
 פראג כזאת עליו: ס"ת שרוי בצער (עיין לוחות עדות דף ח') והבין!

היטב לי מאד שנראה הפעם בעולם דבר ממנו ברפוס, מה שלא יוכל
 לכפור ולהכחיש עוד כדרכו; או ידעתי כי אלהים לי. הוסיף סכלות
 ורוע על השמועה ועל מה שידענו ממנו מתמול שלשים לרעה; על
 כן מהרתי ואתפוס קסת הסופר בימיני, ואשיב אותו על עקב בשתו,
 לא הנחתי לו אות אחת, שלא הראיתי מערה עזותו, קלון מפשותו,
 העדר ידיעתו, ונגלית לעיני מאהביו, קראתי שם תשובתי עליו:
 "שבירת לוחות האון", ולא יגעתי בו אלא כמו איזה שבועות עד שהשלמתיו
 בעוה"י *). כמו שהראיתי למי שמסר ספרו לירי לעיין בו, ואחר תום
 ד' שבועות ראוהו כמה אנשים וידעו, כי ספרו הנ"ל, כולו מקשה
 אחת, מקור שחת, גם מן הפח נפל בפחת.

ס' מ"ב
א' משן תחנה

אח"כ בחצי כסליו תקט"ו נפתח החבית עם ס' וכתבים ששללו
 מביתי הריקים ופוחזים שלוחי אייבישיצר, אשר לקחו בזרוע באב
 העבר כנ"ל, ונבדק ע"י פרופעסר שטיכט *), בפני ג' קומיסרש של
 העצה, במעמד צד המתנגד לי, ה"ה יוליוס ורומישילד, ולא נמצא
 מאומה ממה שחפשו. כאשר ראו הרשעים הנ"ל עצמם כל מה שהיה
 נמצא בתוכו מקונטריסים של דפוס, והכתבים עיין בהם הפרופעסר
 לברו, ונתן כו"ח מידו בשבועה שפשפש ולא מצא שום דבר ממה
 שמענו הם; חשבנו כי עתה יצאתי זכאי וצדיק ממשפט זה בעש"ג
 ושכנגדי חייבים, וכמו שהבטיחו כל בעלי העצה; אך אחר זאת התייצב
 השמן הנ"ל, סופליק בעצמו אל השררה, ומען שלא ע"ד סע"ע בלבד
 יצא דבר, כי גם על ס' תה"ק מה שהרפסתי בפומבי על שמי, ונתתי
 ממנו גם מכרתי בפרהסיא, ולא היה פוצה פה, אעפ"כ עכשיו הציעו
 לערוך מלחמה נגדי גם בזה. עוד מען שהפרופעסר הנ"ל אינו בקי כל
 כך יהודית, גם החציף לומר שהקומיסרע מהשררה לא יצא י"ח.
 דבר נרגן הנ"ל בצרוף השוחד שפור, עשו את שלהם וסתרו את הדין,
 שכבר היה נגמר להחזיר לי גולתי ולשלם הפסדי ונוקי ובשתי, וחזרו
 לפסוק שתפתח החבית עוד הפעם, ותבדק ע"י אנשים יהודים לעיין
 בכל הכתבים הנמצאים בתוכו. והנה כבר הי"ל הוצאה על עסק זה
 אפשר מאה דוקאטין או יותר, והתנויבו לזה יחירי סגולה ואנשי צורה
 מהצד שלי, וכראותם כי יצא משפט מעוקל, עשו אפלאציאן אל המשפט

מ"ב
מ"ב

מ"ב

(א) מכאן נראה שהגאון יעב"ץ חבר בעצמו את הספר הזה, ויחס אותו לתלמידו
 ר' דוד און, שלא היה ולא נברא.
 (ב) עיין כס' עדות ביעקב (דף י"ח) ושם נאמר בזה"ל: קומיסאן שכחרו שלשה
 מבעלי העצה, והמלוכר הנכבד שטיכט וכו'.

בגליקשטאט, בחשבם כי שם ישבחו צדק ויתעבו רשע, אך גם שם עזרו לרשע, באמרם כי מחויבים המה לסייעו; על כן קיימו ואשרו כל הנפסק מעצה דאלמונא, ולא הועילו רעקומאדאציאנש שהשיג הק' ר"י הוון מקה', ואפליציאן זה גרם עוד כחמש מאות שו"ק לבטלה; אך בעו"ה הרבה נפסד כתחלה, שסמכו העוסקים בענין זה בבטחם על חכמתם ועצתם נתקלקלה, גם הרבה גרמו העצלה. בקצור עצתם נסכלה ופזרו ממון רב ללא תועלת, רק אחרי שהצד המתנגד גם הוא לא בקש יותר, לא התעוררו עוד לנחץ ענין החפוש עד הנה; זה שנתים נשאר עסק זה מונח כדבר שאין לו תובעים. בשנת תקי"ז יצא דבר המיר"ה שנית, על אודות הנ"ל, שפו"מ בקשו וחלו פני המיר"ה שיתן להם רשות לפזרו, אחר שכבר עברו שלש שנים שקבלוהו לרב בתחלה, מעתה יניחו לו וילך לנפשו, ולא ישבית עוד מנוחת המקום הלו, ונפסק שיקבצו כל היחידים שבג"ק ויקבלו דעותיהם, אם להניחו או להוציאו ולשלחו מן המקום, וילכו אחר הרוב וכן נעשה; ונשאלו מן המון העם מקצה, דלים וריקים אשר לא נמנו לשום דבר שבקדושה, וכל זה עשו לו המיר"ה; כתבו לעיר המבורג המלצה בעד אייבשיצר, שיחזירו לו הרבנות דהמבורג ג"כ, ושמעו לו והחזירו לו ג"כ הרבנות דהב', שנלקחה ממנו זה יותר משלש שנים, והי"ל רוב דעות רובא דליתיה כאן; או עשה לו, משתוז בביתו הי"ל ערב רב, ותוקעי חיצונות [רוכבי סוסים] כרחובות ובשווקים בצבים ובעגלות, וקצתן עשאן רוכבים לבושי שעמנו, עוברים כחוצות אלמונא מן הקצה אל הקצה, בהן גבוה קומה, עשאוהו רכב זקוף לפניהם הולך בראשם בדמות רוכב הסוס של חיל אונגרין שקורין הוואר. זה היה הנבחר מהם בחכמה ובקומה וזה פרע השמ"ח; כי אחר ימים מעטים אירע שראה זה הבחור לאחד מאנשי פולין קורא ומעיין בס' תה"ק, והתחיל הנער לקלל אותו והלמדן ההוא מיחה בו ולא השיגו והלך למלונו. פתאום אמר: ראשי ראשי, ושלח אחד הלמדן הנ"ל שיבוא אליו, התחרט על מש"ל א', אפשר רצה להתודות בפניו; הלמדן ההוא לא פנה אליו, ויצאה נשמתו. תהא מיתתו כפרתו!

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

בשנה ההיא שלפניה קרה מקרה בלתי טהור, בארץ פולין במחוז פאדאליע עם כת שב"ץ, שהיו שם כמה שנים בהסתר ובציניעא, והיו

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א ר"ת: מה שאמר לו.

מתערבים עם בני ישראל הכשרים, ולא היו ניכרים ואע"פ שהיו רבים שהם חשודים, מ"מ היו צניעי באיסורא; אך בשנה העברה יצאה סריותם לחוץ, כי נתפסו במעשי תועבותיהם, נחפשו נבעו מצפוניהם, ועשו בהם שפטים חכמי פולין הכשרים, ביחוד ק"ק בראד גרשו אותם ואת כל הנלוים להם ועוסקים עמהם; אז הלכו האנשים הללו אל איוה הגמונים שבפולין ואמרו להם, שהם נרדפים מן היהודים בשביל אמונתם, שהיא קרובה ומשותפת עם אמונת הנוצרים, ופזרו ג"כ ממון ושחרום לשררות ע"ז, ומצאו להם ערים בצורות להציל עיננו ישראל א'; בפרטות הגמון דקאמניץ וסיעתו החזיקו בידם, ונתן להם רשות להחזיק באמונה החדשה שלהם, ונזר לשרוף ג"כ התלמוד וספרים הקדושים בבזיון גדול ע"י תליון (ונעשה בו גם גדול כמש"ל בס"ד); גם רצו לכוף הנשים הכשרות שברחו מבעליהן הנ"ל, כי לא יכלו לסבול מעשהיהם הנ"ל, תועבת או"ה אשר היו ע"פ האדמה ב). והנה הגיעוני כתבים רבים שונים מגדולי פולין על הדבר הרע הזה, ובקשו ממני עצה, ויעצתי שצריך לפרסם מעשי התועבות בדפוס, ולהוכיח עליהם חרפתם מתוך כתיבי נוצרים רוקא, מניה וביה אבא ליול בהו נרגא, וקבלתי עלי דבר זה לשום רסן בפיהם, עם המחזיקים בידיהם מכומרי נוצרים; ונתן ה' בלבי להוציא לאור סע"ר ג', ולהוכיח ג"כ ענין ברכת החמה שחל בשנה הנ"ל, ולצרף אליו בסופו קונטרס מענין זה, ובתוכו הבלעתי ברמו מענין אייבשיצר ותחבולותיו, ומסייעו קארל אנמאן ומעגריל א, ומענין המרוחץ שעשה ע"י בחוריו כנ"ל, לעשות תורה פלסתר ביד רמה; והנה כבוא הספר לידי, ומצא קוצים בעיני וירא כי לא יכול לי, אז התחיל להוציא עלי שם רע, וכתב למקומות אחרים לקהלות ישראל (עם שאינו), שנזרקה בי מינות להחזיק ידי אמונת נוצרים, והקדים עצמו לכתוב מהר לכל המקומות הרחוקות, אשר ידע שא"א להגיע ספרי לשם כל כך מהר, וביחוד באמשטרדם, ששלח המיפש שמשון מורנא וכת לדין דיליה, הוציאו הקול על הסי במרם הראותו, ופעלו בעצתו שפחדו כל העם שם מלהביט בו, אף לראותו כ"ש לקנותו; ע"כ כששלחתיו אח"כ לשם, החזירוהו לידי מיד,

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א (כ"א) הנין כי נלכדי מקל' אמונתם שאו"ק

א) ע"ד זה אמר בס' התאבקות (דף ס"ח ע"ב), והוא מלשון הכתוב (ש"ב כ"ו).
 ב) או"ה, ר"ת: אמונת העולם, אשר היו לפניו על פני האדמה, והם העמים הקדמונים.

ג) מדר עולם רבה, נדפס בהמבורג תקי"ז.

אך השליח גנב ממנו ו' חתיכות בחורה, והי"ל הוצאה לריק; רק כאן
 מכרתיו קצת בתחלה מיד בצאתו לאויר העולם, ואף כי הוא פער פיו על
 הספר מאד, בפני מאהביו הפתאים המאמינים לכל דברי מהתלותיו,
 אעפ"כ המה לא נמנעו מלקנותו, אדרבה חשקו לראותו; אכן כראותם
 כסתה כלימה פניהם, כי ראו שיצאתי להלחם מלחמות ה', והשלכתי
 נפשי מנגד להוכיח מס' נוצרים עצמן, שהיהודי קשור בעבותות חוקים
 בתורת משה רע"ה, שא"ל במול עולמית, ושאו"ה חייבים בו' מצות
 לא זולת, ועשיתי מריבה נגד מעגריל וקארל המוויפים, וקראתי האנשים
 האלה המדיחים את ישראל; וכראותם כן כי יותר ראוי לשבח אותי
 וספרי החדש, או משכו ידיהם מן הספר ונאלמו; גם נקבע כנאזעט
 שבאלטונא, להודיע מיב ספרי החדש הלז וקצת שבחי. רשע יראה וכעס;
 מה עשה, קנה הרבה מן הרפין הללו, לאכרם ולכלותם מן העולם,
 אבל מ"מ נתפשטו ג"כ למקומות אחרים.

א קמא י"ה ק
 פ. 110

כשנה זו הפליא ה' חסדו עמדי, לזכות לשוך שתי בנותי הגדולות
 בבת אחת, עם גדולי נכבדי הרור בפולין בלי נתינת נדוניא: האחת
 היא בתי אסתר מאשתי ראשונה, נשאת למז"ט לבנו של פרנס ועד ד"א
 ר"א יאסקים אשר הגין קצת עליו' מתחלה, ובנו חתני נקרא הרב ר'
 זכרל מענדל אב"ד בק' מישוויץ, עשיר ורך בשנים, וא"ל בנים מאשתו
 ראשונה. ה' יבנה לו בנין עדי עד מבתי! והשנית בתי נחמה תי',
 מאשתי השניה שרה ע"ה, נשתדכה לבנו של הנגיד ר' ברוך מארץ
 יון, הוא האיש נלחם מלחמות ה' בעדי, נגד חיים לובלין ואביו, ואו
 לא היה עשיר רק היה תקיף ודבריו נשמעים אצל שררות דפולין, והביא
 את רא"ם א) פרנס הועד דר"א עתה לתפיסה; אף שהיה יכול להרויח
 שוחד לכיסו, אם היה דעתו עם צד המתנגד אלי, לא אבה מהם בצע
 כסף, ועשה לשם שמים להלחם נגד התקיפים הנ"ל, ופור גם מעמ
 שלו ע"ד כבוד שמו ית', וקנאת תורתו ונתן לו ה' שכרו גדלו ורוממו;
 בשנה שעברה נתעשר עשירות גדולה לפי הנשמע. ה' יצליחהו ויעלהו
 גם עלה אל גרם המעלות המאושרות! והנה חשקה נפשו בבתי לתתה
 לאשה לבנו בחור חשוב משביל, והסכימה דעתי לדעת המקום, כי

א קמא י"ה ק
 פ. 110

א) ר"ת: ר' אברם מלובלין, עיין בספרו תורת הקנאות (צד קכ"ג) וז"ל:
 הרשעים הירועים אברהם חיימש מלובלין עם בנו חיימל אב"ד מלובלין וכו', הארון הגדול
 הממונה על אוצר מלכות דפולין וכו' ששם את הבליעל אברהם הנ"ל כמשמר, ועיין
 בס' 'שמוש' (דף ב' ע"ב) וז"ל: פרנס הועד ר' אברהם מק"ק לובלין ובנו הר' פנחס
 מתחרטים על הראשונות.

ראיתי שמן השמים הוא ומה' יצא הרבר; ושלחתי שתי בנותי הי"ל בבת
 אחת, בשליחי קייטא תקי"ז דרך ים כה לדנציג, והייתי בדאגה גדולה
 בעבורן, כי עמדו רוחות סערות חזקות מאד בעודן על הים; אח"כ
 נודע לי שהיו בסכנה גדולה מאד, כי בהיותן כבר סמוך לדנציג השליך
 הרוח את הספינה הרבה פרסאות הרחק מן העיר, ואבדו התורן, והאניה
 חשבה להשבר; וברוך ה' אשר הושיען והצילן והביאן למחוז חפצן
 לחיים ולשלום לדנציג! ובתי הגדולה הנ"ל נסעה לדרכה על נישואיה
 לחיים ולשלום שהיה בר"ה כסליו העבר, והניחה לאחותה הצעירה
 בדנציג; ונתחדשה לי דאגה חדשה בעבורה, שנתעכבה שם בחנם
 כחצי שנה, גם חלתה שם; וברוך ה' שוכני ידיעה בעת הזאת.
 סוף אדר ראשון, שכבר נסעה משם לפני שני שבועות, על שמחת
 חתונתה שתהיה למז"ט לחיים ולשלום, ואבנה ממנה ג"כ בית ישראל,
 ואוכה לראות ממנה ג"כ ומכל י"ח, בנים ובני בנים הגונים טובים עם
 ה' ואדם כ"ר, אמן.

חורף הלז תקי"ח היה ארוך וקשה, כבד עלי ועל בני ביתי שי',
 מלבד חסרון כים הקשה בעו"ה, כי שני ילדי נפלו שנית בחולי בלאמרן
 ר"ל, אחר שכבר עברו פעם, וברוך ה' אשר מלטם ורפאם גם עתה;
 אך בני הילד בן שבע יהודא שי', נמלו מאור עיניו כרביע שנה, אחר
 שנושע מחולי הנ"ל, ונמשך זה הצער הגדול לנו ולילד ולכל אהובינו (כי
 הוא בן יקירי לי נחמד ונעים, ויודע שתי מסכתות שלמות כמעט בע"פ)
 עד סוף שבט; כמעט היה אחר יאוש. עתה ברוך ה' חזר לו ראות עיניו
 כבראשונה. ישתבח המושיע רופא חנם וי"ת! גם אנכי חליתי נפלתי
 למשכב איזה שבועות, בחולי מעים ומיחוש קטאהר, והחזירני לאיתני
 הרופא הנאמן יתעלה בחסדו הגדול לעד.

בחי' אדר ראשון המליטה זוגתי, וילדה לי זכר ביש"ק והכנסתיו
 לברית ביש"ק פ' משפטים וקראתיו יוסף שי'. הסנדק היה שם קצין
 ר' זעקל שי', ושמחנו ת"ל ביום הברית, גם בשלישי למילתו אחר
 שהיינו בדאגה בעבורו ביום המילה, ובמש"ק היה חלוש מאד כי יצא
 ממנו דם רב בסכת הפריעה שנגעה קצת בנגיד, ולא הרגישו בו הנשים, עד
 אחר שנמצא דם הרבה בסמרטוט ובמפה, והיה צריך לעשות לו תרופות, כי
 נעשה ג"כ חבורה בתחתית הנגיד, ונמשך זה הכאב איזה שבועות, וגם
 מזה הצער הושיענו השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו. כן יגן ה' עלינו ועל
 יוצאי חלצינו, וישמרנו מכל שפן ופגע רע, ישפוט שלום לנו מכל
 עברינו, ונחסה בסתר כנפיו סלה! גם בבתי הכלה הנעימה מ' נחמה
 תי' פגע מה"ד; בחורף הלז חלתה חולי כבר בדנציג אחר כל המסע

הקשה שעבר עליה ותוחלת ממושכה. אקוה לחסרי רופא נאמן שעלה לה ארוכה. ובה לא נכובה תוחלתי בה', כי ת"ל שבה לאיתנה ונכנסה לחופה וחתונה, עם בן ר' ברוך הנ"ל לאי"ט אמן;

בחורף הלז הגיעוני עוד כתבים שונים ומשונים מפולין, ביחוד מן הרב מהר"א נר"ו נאמן דד"א, מודיע צערם בקובלנא רבה. הרעה הגדולה שסבבו האנשים, כי מסרו את ישראל ודברו סרה על האמונה בכלל ועל התלמוד ביחוד או, על כן יצא הקצף מאת הנמון דקאמניץ בפרשות, עם איזה כומרים ושררות שהחויקו ביד כת הנ"ל, וגור על ספרי הקודש שריפה, וכן נעשה בקודתו ככוון; ע"י התליון נשרפו ש"ם ופוסקים ושאר ספרי הקודש, והצר הנ"ל עשה לו משתה גדול, וכומרי ועוררי מסובים על שולחנו נקבצו לשמוח מאד, ומביאים כוס לחיים ולששון על שזכה לפעול כזאת בימיו, והודו לו שבחוחו והחויקו ידיו ודעתו, ואמצו לכבו להכמיחו חיים ארוכים בזאת; אח"כ נהפכה שמחתם לאבל ושירתם לקינה, ומשתה שמנים שמרים וכוס התרעלה שמה ההגמון' הלז; עורם שותים ושמהים צעק אוי וצוח בקול מר, שיתנו רשות ליהודים לשמור תורתם, ואך נפל לארץ בחולי הנופל עד שמת, ונהפכו פני כל המסובין צרי ישראל כשולי קדירה. זבאדר הגיעוני מכתבים מבני ומאחי: עמנו מספרים ההלות [ה'] ועוזו אשר הראם נפלאות כימי צאתם מארץ מצרים, כי עמדו עליהם צדים קשים כהמן וכאנמיזכום, למחות שם ישראל ולבטל הורה, והודיעונו ג"כ את כל הנעשה משריפת ספרים הקדושים, לשמע אוון דאבה נפשינו, ובהשחית ראה ה' וינחם, ועשה נוראות נסים ונפלאות כבימי פורים וחנוכה. כך כתבו משם הדרך כלל, אך תלמידי ר"ל מדנציג כתב אלי להודיע לי קצת פרטים שארעו, כי אחר מקרה הכסיל הגמון הנ"ל, מתו' עוד שלשה אשר עזרו לרשעה, האחד מהם מת' בדרך כה, השני שבר רגלו ומת', השלישי נפל בחולי הנופל ג"כ, אח"כ יצאה רוחו, וכראות הנוצרים כי יד ה' הויה במחויקי הכת הנ"ל, או נלוו אל היהודים הכשרים וסייעום, ונפלו על כת האחרת אשר יצתה להדיח את ישראל, מהם הרגו, מהם רדפו, מהם גלחו את זקנם, והדפו אותם בלי תקומה. כן יאבדו כל אויביך ה'!

גילת

יהי שאלים אפניקם
לשם ולתנוק אפניקם

לפני
לפני

לפני

גם מחו' הנגיד כ"ה ברוך הנ"ל יזכר לשוב בעסק זה, כי גם פה עשה את שלו, ועמד כעמוד ברזל לפני המלך פולין ושריו, לרשת בעקירת המינים הנ"ל, ולבטל עצתם ולהפך מחשבתם הרעה על היהודים, ולהשיב גמולם בראשם, והתנדב בנפשו ובמאודו להדפם ולרדפם. ה' יעזרהו ויצליחהו גם בזאת על דבר כבוד שמו ית'! והגאון מהר"א כ"ץ

(לעמ' 188)

^

והראוני ג"כ אות ומופת בשורש פורה ראש ולענה שלהם הצר הצורר אייבשיצר שר"י אשר היה למוקש לבית ישראל שנים רבות ומאתו יצאה הרעה לפולין ולמחוז פאדאליע כי תלו סרחונם בכתבי מינות שלו הידועים ומפורסמים הנקרא ואבוא היום אל העין שבנה להם במותם והחזיקו בם יותר מכל כ"ק הן המה היו לב"י ליסר [לסור] מעל ד"ה על דבר פעו"ר הלז שפער פיו לבלי חוק דברים על ה' ועל תורתו וינבל צור ישועתו תפח רוחו ונשמתו תעבור נפשו בשלח ובקדשים אשר בם התהלל חיתו יעשן בו אף ה' וקנאתו ורבצה בו כל האלה בחוטא ומחטיא הלז נבל בליעל חושב על ה' רעה מדמה בל יוכלו להפך חוק ולעבור בריתו כן יאמר ה' למחות שמו להשמידו ולהכריתו למען לא תפוג תורה ולא יכשלו בו עוד רבים כאשר טעו בו עד הנה הלואי שלא יעשו ממנו תועבה אחר מותו. לכך מצוה וחובה להתפלל לה' בל יעזוב לו שורש וענף להתהלל רשע על תאותו וינקום ממנו ה' ת הלול שמו הגדול על אשר נתן כבודו לאחר וגו' ואמר בשויררות לבו אלך לא יאבה ה' סלוח עד יפלה חץ כבוד"ו והיה דראון לכל בשר ויקחו ממנו מוסר כל המינים המתפרצים לבטל תורה מישראל. ה' יעקור המינות מהרה ויראנו בנחמה.

ז"ל שלח לידי דברי המענות ותואנות של האנשים הנ"ל כנגדנו
 הישראלים המתחזקים במעוה הדת, שמסרום להגמון הנ"ל ובתוכם הודיעו
 במצחם הנחושה והסירו מסוה, לומר שהם שותפים להאמין בשלוש
 ובגשמות, ודברו סרה לא יוכל כפרה, ובקש ממני הרב הנ"ל שאענה
 אני חלקי להשיב להם, ואף אם הניעוני כתבים הנ"ל וידי חלושות
 ורפות עדיין ממיחוש הנ"ל, לא אחרתי ולא עברתי על המצוה, ומהרתי
 ועניתי מיד רק ראשי פרקים, עד אשר יחזק ה' ידי לקראת המלאכה
 לעשות אותה כל צרכה, הכינותי בעוה"י כתב זה וקראתי בשם החבור
 "שמוש" א). ה' בחסרו ישים דברו כפי וישימני לחץ ברור, ולמורג חרוץ
 חדש בעל פיפות, תדיק הרי המינות וגבעות האפיקורסות כמאוס תשים
 ואני בקדוש ישראל אתהלל! ואגב אורחא אייבשצור, פיו פוער נגדי
 להטיל בי מום שבו, בניב שפתי מרמה, להבאיש ריחי בערמה, ובעוה"י
 במחתי להשיב גמולו בראשו, בפניו יענה כחשו כי דבר בנפשו, ועלינו
 יזריח ה' [שמוש]. ועלינו זראה אור ישראל וקדשו, כן יהי רצון במהרה
 בימינו אמן!

א) ויגדלתי חזקתיו

א) ויגדלתי חזקתיו

א) ויגדלתי חזקתיו

א) ויגדלתי חזקתיו

א) ויגדלתי חזקתיו

עתה אספר מה שקרה לי עם הבתים שקניתי באלמונא, וכבר זכרתי
 למעלה מ"ש כשקניתי הבית הראשון בית דירתו, ועשיתי עליו הוצאות
 רבות מאד, כפלי כפלים כנגד הקרן שעמד לי בתחלה; והנה בשובי
 מאמשטרדם מבריחתי, מצאתי שבנה שכנ נכרי ביתו והשיג גבולי, וכנס
 קצת מרשותו לרשותו להרחיב בנינו החדש ושתקתי; שוב הוסיף עוד
 לקחת בחזקה בפני, מקום בית הכסא שבחצרי הנוגע בבנינו, וסתר
 הב"כ ולקחו אליו, וגדר אותו בפני ועשאו ב"כ לצרכו, לא יכולתי
 לסבול החמס יותר, והוכרתי לתבעו ברין בערכאותיהם, ונמשך עסק
 המשפט שנה שלמה, אח"כ יצא הפס"ד שמחוייב להחזיר לי הב"כ
 ולהניחו על חוקתו הראשונה וכן עשה, עכ"ז עדיין עכב חצי המקום
 שלקח בעול ולא החזירו, והוצאות שגרם ברין כעשרים ר"מ הלכו לאבוד.
 בשנת תקי"ד קניתי עוד איזה בתים, שהיו נוגעים בנחלה שלי
 ליראתי משכן רע, וגם חשבתי להיות לי קצת משען לחם, באשר חזרתי
 על כל הצדדין להעמיד לי איזה מעמד של פרנסה, ולא מצאה ידי
 בעסק מו"מ עוד, וכבר נ"ל מ"ש עם ר"ל מלונדון, והמעות שלויתי על
 ביתי וחלכו לממון. ונוהרתי בעצת רו"ל לעולם ישליש אדם מעותיו,

א) על שער הספר נאמר שנרפס באמשטרדם תקח"י, ועיין בספרו מטפת
 ספרים (צד ק"י), אך כפי שנראה מדברי הגאון יעב"ץ פה להלן (צד 202) נרפס
 הספר "שמוש" באלמונא.

על כן הסכמתי לקנות הבתים הסמוכים אלי, ותקעתי בהם כמעט כל כספי אשר בירי כמ"ו מאות שו"ק, ועדיין היו הסרים לי ארבעת אלפים מעות הראשונות, וחצי שנה בקשתים ולא מצאתים, כמדומה בסכת אויבי חנם שהבאישו ריחי אצל כל בעלי כיסים נכרים המלויים מעותיהם על בתים, וכשבא הזמן ולא השיגה ידי, הוצרכתי לבקש הלואה לפי שעה מאוהבים שלי, והרבה מרחתי עמהם והתחננתי להצילני מזילותא דדינא והוצאה לריק, וכבדה אונם משמוע, אף שבאמת מילתא זוטרתי היא לגבייהו, כי היו לפחות ארבעה אנשים קצינים מסוימים שבקשתי מהם דבר זה, ה"ה הק' פו"מ ר"ג כ"ץ שי, ופו"מ ר"י הוון שי, ופו"מ רמג"ש, והמנהיג ר"י געמינגען ע"ה, ורציתי לעשות עמהם דרך היתר עיסקא, ועל זמן קצר עד שאמצא מלוה נכרי, ולא אבו לי, כולם תלו באחרון שבהם הנ"ל, כי הוא היה עתיר פומבי ומרא חיטא, שהכל צריכין להמציא מעות בעין, ואצלו הוא דבר קל ומצער הוא, מה גם על משכון במוח כזה בעוה"י; מ"מ כל הבקשות והמליצות ממני ומאחרים היו בחנם, כי היה אדם קשה, חוץ מכבודו, והניחני בצער גדול הלו שכמעט היה קרוב להפסד מעותי שתקעתי בקנין זה כבר, מלבד הבז והקלון ושמת המתנגדים לי, עד שראה כי באו מים עד נפש שכבר עבר מועד הפרעון ונתבעתי לדון, אז נכמרו רחמיו, אבל בכעס ובקצף אמצו לי נפשיה לתת לי את שאלתי בפעם הזאת, אחרי שגרם הוצאה של חנם כעשרים ר"ט; אז נתנו ד' אנשים הנ"ל בשותפות סך הנ"ל על רוחים ד"ל א), ופרעתי להם האלף ר"ט, ונשאר מהלואתם הללו אלף שו"ק, על ד' גברים הנ"ל בלי נתינת רוחים.

בפרק הנ"ל נפלו שורות אבנים מראש כותל בית דירתי בצד הרחוב, ועשיתי הוצאה חדשה רבה על ביתי לחדשו לגמרו מבית ומחוץ, ולהניח בצדי הגג שעל הרחוב מרזבי אבני מחצב עם מעקת ברזל יפים, תחת מרובות ומעקה של עץ שהיה לו קודם זה, באופן שעלו עליו לבד כמאה ר"ט הוצאה חדשה, מלבד שהוצאתי גם על הבתים שקניתי מקרוב לחזק בדקם כל הצריך. והנה בשתי שנים הראשונות אחר קנין הבתים הללו, היתה להם הכנסה כהוגן ת"ל, שהייתי יכול לפרוע רבית מקרן ראשון בזמנו, ולהותיר בעד קרני כארבע וכחמש מאות שו"ק לשנה, אחר כל מ"ש עליהם בתקון ובמגנת המלך מאחות נחלה, באופן שבאותן שתי שנים היתה לי הכנסה ממעותי

(א) ר"ת: ד' למאה.

שתקעתי כקרקעות הנ"ל, כחמש מאות שו"ק או כארבע מאות לשנה בשופי, אך בשנת תקי"ז וחורף תקי"ח נפסדה הרבה מהכנסתי הלו. ה' ימלא חסרוני וישלח ברכתו בביתי ובמשלח ידי, ויחוק כחי ואוני והוני לעבודתו ית', לכבוד ה' מהוני וממוני, ולהרבות מצות וצדקות בישראל כחשקי; הוא ית' ימלא משאלות לבבי לעשות רצונו כתאותי וכרצוני!

כאן אספר תהלות ה' ועוונותי ונפלאותיו אשר עשה עמדי, ביחוד בשלשה לאב תקמ"ו כשנפלו עלי אנשי אייבשיצר, לחפש את ביתי אם ימצאו סע"ע א). הענין כך היה, כבר התחבל הנ"ל, להשיג ספרי יוצא מתחת ידי בבירור ובעדות, כדי לתבוע עלבוננו ממני, וחזר על כמה צדדים ולא יכול למצא צד, כי אם אצל הצבוע התלמיד מרדכי הענא דיין בהב', אשר גמלתיו טובה גם בהיותי באמשטרדם נורד ממקומי, שלחתי להב' מעות מתנה מכסי, ומ"ש אצל סוחרים אחרים, כדי לחלוק לנצרכים ולעמלי תורה, וקבל זה האסור חלק מסוים ואע"פ שאינו צריך לכך, וגם י"ל הכנסה מאוהבינו החפצים ביקרנו, ה"ה בית פו"מ רמג"ש וזולתם, עכ"ו גבר עליו אהבת הצעע וחמוד ממון, שכבר היה חשוד עליו מימים רבים, עכ"ו קרבוהו היקרים; ונשכר להנ"ל אשר הבטיחו או נתן לו שוחד רב לו ולבניו נער מנוער ממצות, שיתחכם להשיג ספרי מידי בגלוי, שיחא בידו לברר הרבר לנגדי ולהציבני כממרה לחץ בעש"ג ר"ל, ועלתה בידו להשיג מבוקשו ע"י חנף ומרע צבוע שבמותו, ואשר היה נראה כאוהב נאמן לי, על כן ערב את לבו לשלוח בנו נער בצירוף נער אחר, למען יהיו שני עדים עלי, ומסר ביד בנו כתב בקשה ומליצה חתום מידו, לבקש ממני שאמכור הסע"ע לשני נערים הללו, והבטיחני בדברים רבים והבטחות עצומות, שאין כאן בית מיחוש כי הם צריכים לכך, למלא רצון אחד מאוהבי במדינת דענימארק, שבקש והתחנן אליהם על זאת, למען יראה דברים מבוארים, לחזק ידו ומחשבתו בענין, ולא יפוג לבו להמשך אחר מתנגדי, והפריו על כך לשלם בעד הס' בדמים יקרים, וגם לעשות להם חטיבה; על כן בקשתי שלא להוציאם בפחי נפש, בל אמנע טוב מבעליו הראוי לכך, למען תתפרסם רעתו של האיש, שלתכלית זו נתחבר ונדפס הספר, וכדאי לסמוך עליו שלא תצא תקלה מתחת ידו ח"ו. כזאת וכזאת שלח אלי בכתב ובע"פ הרבה יותר מזה, מה

(א) עיין מה שהגיד מקודם (צד 180).

אמרו כל פירוש
הקופה של שלום
הלכות מאות
של פירוש אייבשיצר
: 3 e

זאנז

שלא תוכל הארץ להכיל כל דברי הנופה והבטחות ושבועות, שאין לי לחוש מאומה מזה רק טוב; עכ"ז לא יכול לפתוחני פעמים שלש, שבא אלי בחברת נער אחר וכו', אדרבה ע"י זה נעשה הרוש אלי, ולא האמנתי כלל בכל דברי ריצוי והבטחה שלו, כי אמרתי בלבי מאחר שיודע שיש סכנה בדבר, וראה שאני ממאן לתת לו ביוחדי, מ"מ חור לבקשו אצלי בשנים, וכן היה כתוב בהמליצה של הצבוע אבי הנער: שמסרנו לנערים הללו, בלשון רבים, זה עשה רושם אצלי וחשבתי בודאי מתאנה הוא לי, כי שכור מאויבי על ככה, וידעתי מאז שאינו איש אמונה; לכן הוצאתי הנער מעלי כה ולא אביתי שמוע אליו, מ"מ לא הניח ולא עזב מלחזור ולהתחנן מאתי, שאמלא רצונו כדי לזכות במצוה את האיש החפץ ביקרי ואוהב שלי, ונשבע בנק"ח לקיים דברי הבטחתו, שלא יאונה לי כל רעה ממנו, אכן לטובתי ולהנאתי הוא עושה; ובראותי אותו יחודי ומחויק דברי הפצרתו בכל דבר שבועות חמורות, אשר לא יעשה קל שבקלים, אף כי מאנשי שלומינו, גם חשבתי אם ח"ו הוא שכור וקנוי מאויבי, יעלה חרש בידו, כי לא יכול להעיד עלי יחודי, מה גם היותו נער קל פחות ונבוה אך הוא לברו (אחר הגיד לי שהניח את הנער חברו מבחוץ כדי להצטרף עמו), לא יכולתי לעמוד עוד, דברי פתויו לשון רכה תשבר גרם, ומסרתיו לו ונתן לי בערו שפעצא דוקאמין; גם הכסף לקח לבי כי באמת היה כיסי ריק ג"כ; אז הלך בשמחה והביאו ליד אויבי הנ"ל, ומיר עשה לי כמד"ה בשבועה ע"י נמיוודים, איך שהוא קנה הספר אצלי בחברת נער; ע"י כך השיג מבוקשו אצל השר א"פ דאלמונא א), לתת לו רשות לשלוח אנשיו עם שומרי המקום לחפש את ביתי, לקחת את כל הנמצא בביתי וברשותי מספר הלז בדפוס או בכתיב. והנה בו ביום בא אלי הב"ח ר' מענדיל בר"י, בשליחות אוהבי, להודיעני שכבר הרשת פרוסה ללכדני, ושהרשות נתונה לבוא לחפש ביתי, גם לפני כמה ימים התפארו אויבי כזאת, ולא האמנתי ולא שתי לב לדברי רוח, ולאמרי נואש חשבתים, כי אמרתי לא נראה ולא נשמע כזאת במדינה זו, לבוא בעלילה על אדם נאמן מוחזק מכמה שנים כמוני, לחפש אחר מסתורים שלי, לכן לא עלתה על דעתי לגנום, גם כי יראתי להוציאם מן הבית פן ח"ו ירגישו בזה הרמאים, ואגרום רעה לעצמי, ולא יכולתי להרשות עצמי לבערם מן העולם לשרפם, בהיותם דברי

(א) ר"ת: אובער פרוידענט הנוכר מקודם. כמד"ה, ר"ת: במרת הדין.

או העצה
א הנוכר

תורה ויגעתי בהם לשם שמים, לקנא על כבוד קוני אלהים חיים; ובערב ר"ח אב היה באמת לבי כבד עלי, ומולי הוה חוי מתוחה לנגדי, ושפכתי את נפשי בתפלה לאל חי בדמעות רבות ועינים זולגות מאין הפוגות, מרוב שיחי וכעסי דברתי דאגת לבי, וספרתי בפי מכל הקורות הרעות אשר מצאוני מעודי, לא הרפוני עד בלעי רקי, אף כי בשנים הללו שני הריב לה', יגעתי ומנוחה לא מצאתי, וכמעט מנכסי ריקן יצאתי, ורבים קמים עלי לוחמים לי מרום, חפצי רעתי, על כן התחננתי לבעל החסד והרחמים ית' בנפש מרה, להצילני מידי אויבי הנם, ולהיות לי מחסה ועזו מאויב מגור מסביב; כזה וכוה הרבותי בקשה ותחנה בבכי וועקה, וזלת זאת לא היה בכחי לעשות דבר, לא היה כחי אלא כפה, אל ה' גליתי ריבי, לא לשום אדם מאוהבי פתחתי פי וניבי, ונראה לי כי שמע ה' קול בכיי, והוא שעמדה לי ביום הקשה הנ"ל שנצלתי מפח יקוש, ואויבי נשאר חפור ובוש, וחפץ ה' להראות נסים ונפלאות, כי לא בכח יגבר איש ולא יבושו קווי.

או שמתי אל לבי לחשוב על גניות הספר, כי היכא דשכיח הויקא אין לסמוך על הנם; מ"מ לא הייתי מהיר כל כך, כי לא עלה על הדעת שיבוא בחיש מהר, ומעמתי קצת בתחלה, גם הוצרתי לפנות את עצמי ועברה שעה גדולה, עד שפניתי אל הספר לבקש לו אופן גנייה ושימה מן הצד; או לקחתי עמי הנער המרפס שלי כי משה בון, והלכנו למעלה אל החדר שמונחים בו ספרי דפוס מחדש; או השקפנו בעד החלון וראינו ברחוב הולך יאקב ר"ש עם שומר, עובר פתח ביתי ללכת אל השר השופט הנ"ל, או א"ל כ' משה, ראה ארוני שכבר הולך לעסק זה, ונפלה חרדה עלינו; אמרתי אך עתה מוכרח אני להאמין, שהט מחרישים עלי הרעה, ולקח הנער תיבה אחת שהיתה מזומנת שם, ונתן בתוכה קונטרסים של הספר, רק לא היה מכסה לתיבה, והוצרך לבקש נמרים ולחתוך מהם עצים, למדת התיבה מרובעת לכמותה, והביא מסמרים ותקע בכיסוי התיבה באופן שנכסית היטב, ועדיין נשארו סך קונטרסים מבחוץ, שלא יכלה התיבה האחת להצפינם ולהכילם ולהחזיק כולם, והבאתי אני עוד תיבה קטנה ארוכה, והנחתי בתוכה כל יתר הקונטרסים מס' הנ"ל, והסרה מכסה, על כן לקחתיה תחת זרועי, כי היתה נטלת באגפיים, להיותה ארוכה וקצרה קצת, והלכתי למטה אל הדרי הגדול, מקום מושבי ובית תלמודי ומדרשי, שבו כל ספרי וכתובותי ומחמדי המוכים, לבקש דף לכסות גם זאת התיבה הקטנה ולגנוה; והנער הנ"ל הנחתי עם הגדולה ממנה המרובעת, שלא היתה נטלת באגפיים מהרה, בחדר הדפוס,

הוא לקח אותה התיבה והניחה בעליה של פני החרר בתוך נוצות של אוו, שהיו מונחים שם בתוך שירה אחת מן הצד; ובעורני עסוק בכך לסגור הדלת בעדי, להניח התיבה מידי לחשוב על כסויה והצנעתה, והצנתיה על ארגו נמוך שבחדרי העומד אצל הכותל, ואלה האנשים רצים למעלה מתדפקים על הדלת, ויגשו לשבור הדלת, על כן מהרתי לפתוח הדלת במרם ישברוה, והתיבה הקמנה מונחת פתוחה, הדפין יוצאים למעלה נראים מבלי דבר מכסה עליהם, ואנכי עמדתי על עמדי אצל התיבה הגלויה הלזו, לראות מה יהא בסופה ומה יעשו השורדים הללו; והנה השומר פתח להם הדרך בתחלה לאמר אלי, כי מצות השר השופט הוא עושה; כך מיר חלף והלך לו, וקפצו אלי לחדרי אנשים ריקים ופוחזים בני בליעל, קוצים שבמחנה אלמונא, ה"ה מענדל שפייר, יאקוב רויטשילד, יוזפא האלענדר, משה קובעס, אהרן ועצר, אלה החמשה ראשי חרשי משחית, אשר בקשו לעקור את הכל, לולי ה' שהי"ל אוי חיים בלעוני א'; ואלה אשר עלו אלי לחדרי פתאום לפתע, מלבד אשר נשארו למטה בכית במדור התחתון, כיונו השעה שרוב האנשים בהמבורג. בעצם היום באו יותר אנשים, לשרוד את ביתי ואחלי, בעזרת ארבעה שומרים אשר עזבו הבית לכל חפץ האנשים הנ"ל, כי שכרום בדמים יקרים; ואשתי היתה מעוברת נפלה בחולשה וכן המשרתת, והוצרכו שתיהן להקזו דם, גם הנער המשרת הנ"ל הקזו אחר שהוא [נתעלף ב]. אמנם ריש בריוני למעלה בחדרי היה שפייר, ואחריו רויטשילד, והולנדר, ואהרן ועצר מורה להם הדרך, לפי שהיה רגיל בביתי, שהיה הוא מדפיס ועשה לי גנבות

א. ע. 3

(א) בסוף הקדמת ספרו מוד וקציעה ח"א, יאמר שם הג' יעב"ץ בזה"ל: ומקני ראו"ם (רו"ש, אר"ז, מו"ש, יו"ז, מע"ג) עניתי, ברעב זנתני וכו'; וכבר שאל החכם אברהם וואנגה בהמגיד שנה רביעית (נ"ו מ"ו) מאת חכמי הדור כונת הר"ת האלה, אך אין משיב ואין פותר, עיין בספרו תולדות יעב"ץ (צד ס"ב); אבל לדעתי הדבר ברור כעת, שכונת הג' יעב"ץ על החמשה בני בליעל האלה שבאו לחפש בביתו, רו"ש, הוא יאקוב רויטשילד, אר"ז, הוא אהרן ועצר, והציג יעב"ץ הו"ו במקום החולם במלת אהרן, כמו שעשה בשם משה, מו"ש, הוא משה קובעס, יו"ז, יוזפא האלענדר, מע"ג, מענדל שפייר, והר"ת משמותם ביהוד הוא ראו"ם, ר"ל: רוט-שילד, אהרן, משה, יוזפא, מענדל, והבן! אך בספרו ערות ביעקב (דף י"ז ע"ב) עשה הג' יעב"ץ על שמותם ר"ת אחר, וה"ל: בעש"ק ג' אכ תקט"ו באו לביתי כת של פריצים וכו', חמשה ראו"ם סימן ר"ת; וכונתו ג"כ על הנבלים רויטשילד, משה וכו', הנוכחים מקודם ורק מטעם המלך ירא הג' יעב"ץ לפרסם בדפוס את שמותם. (ב) עיין בס' ערות ביעקב (דף י"ח).

מכמה מאות, ועדיין יש"ל ח"כ עליו ממאה שו"ק, רקדו בחדרי כתיישים, מחפשים כל בית נכאתי ספרי תלמוד וספרי כ"י, וכל המון כתבים ואגרות המונחים בדפי ארגו הספרים, את הכל חפשו ועיינו, אם יש דבר המבוקש אצלם שמו בידם ולקחו מאין מוחה, כי אנכי לבדי אתם שם, בלי פוצה פה כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו, שלא ירמסוני ברגליהם, וחשבו לבלעני חנם כאמרי פיהם, וכמעט שהרימו ידם להרגני, לולי ה' שהיה לי, בצל ידו החביאני ואותם חכה בסנורים, כי אע"פ שחפשו ומשמשו, מה שבקשו היה בתוך התיבה גלויה, ואנכי עומד בצדה; כנראה שעם כל עזותם הפיל ה' אימתי עליהם, עד שלא יוכלו לראות היטב, וזה היה לבדו נט גדול, שלא הביטו עיניהם לנוכח, כי אז לא היו צריכין יותר, אך מלבד זה בכל מה שמרחו ויגעו למצוא דברי חפץ לכם, לריק יגעו, לשוא עמלו, וכל מה שלקחו בחוקה ללא הועיל, ובררו האוכל מתוך הפסולת (ר"ל המבוקש אצלם שהוא פסולת ודאי בעיניהם, ואשר חשבו למצוא לי תואנה בו אותו הניחו); אף אם היו מעורבים מאד כתבים והעתקות מס' הנ"ל, בתוך שאר כתבים והעתקות, וחפשו ועיינו לפי דעתם בכל כח הבנתם, לראות אם ימצאו כתבים הנוגעים בענין, ולקחו ככל הישר לפניהם, אבל עפעפיהם לא הישירו נגדם, כי באמת היה מונחים לפניהם בתוך הכתבים שלקחו, כמה כתבים שהחלפתי בענין זה, ושקבלתי ממ"א ששלחתי לשם, ובקשוני שאשלח עוד מהם לידם, גם כטה דפי העתקות נמצאו בתוך הכתבים שלקחו שלא לצורך שלהם; בפרטות העתקות של פתח שער הספר הנ"ל, היו מונחים בין כתבי אשר לקחו, כי נעשו מן הספר הנ"ל כעשר העתקות, את כל נופי העתקות השלכתי למעלה בחדר הדפוס, לאחר שיצא הס' לדפוס, ופתחי השערים, שהיו כתובין רק מעבר אחד והשני פנוי, הנחתי אצלי בחדרי, להיותם מומונים לכתוב עליהם דבר מצד האחר הפנוי, ושם הספר היה כתוב עליהן באותיות מרובעות גדולות, כעין אותן שבפתחי שערים של מחזורים, באופן שאפילו חלוש הראות היה יכול לראותן מיד; והם עזבו כל אלה שהיו כעשרה דפין שלמים, גם כל האגרות שנכתבו לי מעסק ספר זה, ולקחו מה שלא היה להם רשות לקחת, שאינו נצרך להם לגמרי, והנצרך והמבוקש השאירו; כי אחר שהלכו לדרכם מצאתי הכל, ולא שלחו ידם בשום דבר שהיה להם תועלת בו. גם הפנקס הלוי שנכתב, ס' תשובת המינים שלם וגמור, היה לפניהם, ולקחו אחר תמורתו הדומה לו בכריכה, גם היו מונחים הספר עם הגהות בצדו אצלי, והרבה כתבים מענין זה, בתיבה שאני כותב עליה. כל זה אירע

א. וישנו ת"כ
כמנהג בנ"ל

א. וישנו ת"כ
א. וישנו ת"כ
א. וישנו ת"כ
א. וישנו ת"כ

א. וישנו ת"כ
א. וישנו ת"כ

בחדרי, ואין כח בפה ובקולמוס לכאר היטב כל הנסים שאירעו פה בלבד, וכן אירע למעלה בחדר הדפוס, שנשאר שם הנער הנ"ל והתיבה המרובעת מונחת בעליה שלפני, ובאו אליו וראו שערותיו מלאות נוצות, ומלפניו מונחים נפרים חתוכים, וכלי חרש עצים מגרה ומקבות, והרגישו בנוצות שעל ראש הנער, שעסק בגניית הספר להניחו במקום נעלם בתוך נוצות, והלכו בעליה וחפשו ומשמשו כל הנמצא בתוך השירה של נוצות והתיבה שקועה בתוכה, ואמרו זה נראה שבכאן מוצנע הספר, ונמלו השירה בידם לבחון, ואעפ"כ משכו ידיהם ממנה, חזרו ואמרו אין בהם דבר והניחו גם התיבה זו. גם בחדר הדפוס היו מונחים [הרבה דפים] של העתקות כנ"ל, ובקשו לעיין ולראות ונמלכו והלכו להם, ובוה לא הרגשתי עד אחר שהגיע הפסח, בתוך בדיקות החדר נמצאו אותן העתקות, ובאו בצהלה והראוני, ועמדתי משתומם. עדיין אין זה כל הפלא שנעשה אתם, אך כאשר חפשו הנה והנה בחדרי לשווד אותו כל מה שלבם חפץ כנ"ל, ועברה כזה שעה גדולה, וכראותם שאין להם עוד מה לעשות, הלכו להם למעלה ששם חדר דפוס שלי וחדר הספרים, ואני נשארתי בחדרי לא זותי משם; עודם עסוקים בחפוש מדור העליון, ועדיין קצתם עומדים על המדרגה סמוך לפתח, שמעתי דריסת הרגל אחר הלך מלמעלה למטה, הלכתי ועמדתי בפתח חדרי שהייתי שם לבדי, משתאה מתיצב לדעת מה יהא בסוף הענין, וראיתי והנה הנער משה הנ"ל, יורד בתוך נדחק ביניהם, וכונתו היתה לרדת אל מדור התחתון לראות מה נעשה שמה; וכראותי אותו סמוך לפתח חדרי, רמותי לו באצבע שיסור אלי החדרה, ולא הייתי רשאי להשמיע בחוף קולי, פן יפגעו בי מרי נפש, עזי פנים הנ"ל, העומדים סביב וירגישו יביטו לראות; בכך שלחתי אצבע והראיתי לו אצבע כפופה, שיפנה לחדרי ויראה דבר פלא, שעדיין עמדה שם התיבה קמנה פתוחה וגלויה עם דפי סע"ע, כמו שהנחתיה שמה בתחלה והעמדתי על הארגו; ואע"פ שהלכו מן החדר אבדה עצה ממני מה לעשות לה, שלא ימצאו עוד המחפשים ומבקשים את נפשי, שהלכו למדור העליון לבקש שם ג"כ ובהכרח ירדו, וכמו שחזרו אחר כך למטה ובאו עוד לחדרי; וכאשר ראה הנער התיבה במצב הזה, שחק ולקחה לפניו, והחזיקה [בצדה] הפתוח בין זרועותיו מכוסה מונח על בטנו, באופן שלא נראה דבר מהדפים, והוא עובר לפניהם למטה לארץ, והולך התיבה קמנה הלזו אל חדר המקוה שבאחורי בתי, באופן שלא נמצא דבר; גם כי אמרו המחפשים נלכה נא לחפש גם במקוה, נסכלה עצתם ולא הלכו; ואחר שנלאו לחפש למעלה במקום הדפוס, ירדו משם ובאו שנית אלי

לכך

לחדר הגדול, וחפשו ומשמשו עוד והכריחוני לפתוח להם הארגו, שהיתה תיבה קמנה הנ"ל מונחת עליה בתחלה ולא ראוה כנ"ל, עתה כפו אותי לקחת מפתח, ולפתוח ארגו זה הסמוך, וחזרו לקחת כתבים שאינם צריכים להם, ואת המבוקש אצלם הניחו ולא שלמה ידם בו, ואחר שעברו כזה שתיים שלש שעות, הלכו לדרכם; חשבו שמצאו הרבה ולא עלתה בידם אפילו עלה נדף אחד, אחר שהלכו נמצאה גם התיבה המרובעת הנ"ל, מונחת בעליה במקומה לא נגעה ידם בה ותהי לנס. ובליל ש"ק לקח הנער הקונטרסים מתוך התיבות הללו והצניעם בבית שכני, אך הוא ירא פן ואולי יחפשו גם בבתי שכנים, כאשר השמיעו, לכן לקחם תחת כנפי מלבושיו והולכים והביאם לבית א"ג, והוא שלחם להמבורג לבית פו"מ רמג"ש, גם קצתם נשאו בבית א"ג ושרפם, גם בבית מענדל בון נשרפו קצתן, וכן אשר הובאו לבית הקי הנ"ל היו למאכולת אש, מיראתם הגדולה שגם עליהם יבוא החיפוש, ודרך אותם קול עלה נדף אפילו בהמבורג; על כן אחד כל הנסים והנפלאות שהראנו הי"ת בחסדו, בקונטרסים הללו אשר נמלמו מידם ויהי לאות ולמופת, נשרפו ונאבדו ע"י אוהבינו, ע"ז ידו כל הרעיוס; לא נשאו מהם רק אותן מעמים ששלחתי למ"א, ואיזה מהם נמלמו מן האש ע"י ר"א שיסר שלקמו בארבעה וחמשה מתוך להב האש, כי חסה עינם עליו ולא יכלה לראות בהשחתת כלי נחמד כזה, על כן שמטו ולקחו בחזקה מה שיכלו להציל דבר מועט, ויהי כאור מוצל מאש. וזלת זה לא נווק דבר ת"ל; בפרטות אשתי המעוברת ושאר נפשות ביתי, אשר כמעט פרוחה נשמתם, והוצרכה להקזה אחר שוב רוחה; גם אנכי עם כל תשות כחי עמדת על עמדי, והמיתתי שכמי לסבול מאורע קשה כזה, אשר לא נסיתי מקודם ולא ידעתי לו חבר במקרה. ב"ה הנותן ליעף כח לעמוד בכל אלה, הכח אבנים כחי, שירו לה' הללו את ה', כי הציל נפש אביון מיד מרעים! אכן על זה דוה לבי על שלקחו מביתי כתבי היקרים מפו אצלי, ביחוד מה ששייך לילקוש "בית מדות" שלי, שיגעתיו בו כמה שנים, שמו בידיהם והולוכו בחביות שלקחו מעליות ביתי, שבתוכה מונחים קונטרסי הספר תה"ק, אשר לא היתה להם רשות ללקחן בעשיג השמחים לאד, ועדיין הדבר תלוי ועומד ברחמי שמים. הוא י"ת אשר קצץ עבות רשעים הקושרים עלי בהצותם על ה', בו חסיה נפשי יראני נקמתו מהם, ויחזיר לי אבדתי והגולה שגזלוני ושללוני! אך מרם שאמשיך הספור מה שקרה בחבית הגדולה [שלקחתי] מביתי, אספר את אשר עשה מענדל שפיאד; כבואו אלי החדרה פתאום עם חברי נגבים הנ"ל, אשר לא ראתיו ולא ידעתי מלפנים, פתח פיו אויב

הענינה
1873 א

וכן
כ"א
ובדוא
שקצו
אכנס

הנבל ויקלל, כה היה דברו אלי: הנך בדינו לעשות כך כרצוננו, ואם
 אנו קורעים כשרך מעליך עדיין אינו מספיק כלל וכלל, מי אתה ומה
 אתה, התחשוב לדמות עצמך לרבינו (אייבשיצה), הלא הובל שלו אינך
 שוה ושוב ממך; כזאת וכזאת פער פיו לבלי חוק, רק תמצית דבורו
 ולשונו הצגתי כאן כהוייתן; ואני כרחל לפני גזוויה נאלמה, ושומע
 חרפתי ולא אשיב מאומה, רק עומד מאוין ומקשיב לדבריו בסבר פנים
 יפות, מתפלא על החוצפה הגדולה והעוה יתירה מאיש הזה, אשר
 נראה בחור בשנים ולא ישא פנים לזקן, לכן לא יכולתי להתאפק
 לשאול לו על שמו לפחות, כי לא הכרתיו מעולם, והייתי חפץ לידע
 מי הוא בעל דברים מרים הללו, למען אדע מי הוא אשר יריב עמדי,
 דברי נרגז כמתלהמים שפך לאר"ש כבודי, ואשאל אותו מי אתה ומה
 שמך, והשיבני: אני נקרא מענדל שפייאר הוא שמי, או אמרתי דבר
 דברך, וידי שמתי למו פי, שתקתי לא עניתיו עד שהלך מלפני. אלה
 הם דברי שלום של האיש הזה בקרבו אלי להלחם אתי, בקרוב עלי
 מרעים לאכול את בשרי, מלבד אשר השביעוני מטרורים יופא
 האלענדר ויאקוב ר"ש; הטוב שבדברי השני אלי היה: עתה איעצך
 לך ברח לך מן המקום, כי כלתה אליך הרעה. הרע יכלה אותו ואת
 חבריו העוזרים לרעה, כי תבוא אליהם רעה לא ידעו שחרה, והוה לא
 יוכלו כפרה, ברוך ה' אשר היה עמדי ויצילני מצרה!

ש"ס
 א (2) ל' א' ג' ב'

ש"ס

א' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט

ש"ס

סמוך לזה אחר איזה שבועות, עשה שפייאר הנ"ל כמה נבלות,
 שהיה חייב תלייה עליהם, ביחוד שעשק את גיסו איש תם ובעל תורה,
 ויצא [נקי] מנכסיו על ידו, מלבד כמה עול וחמס לאחרים ליהודים
 ונכרים, גם לפני איזה שנים גול מנכרי אחד על הדרך כפתו ולקח כל
 אשר לו ונתבע ברין הערכאות, לסוף התפשר עם הנגול, לכן נשתקע
 הדבר, מ"מ נשאר כתוב בפנקס שופטי העיר. זהו ריש בריוני של
 אייבשיצער, גולן וחמסן וכיוצא בו וגרוע ממנו, כאשר ידוע לאנשי
 פראג ממנו כהנה וכהנה, שאכל שוד עניים ואביונים יתומים ואלמנות;
 ביחוד נודע מ"ש רעה (*) לדוד בנימין אשר גמלו כל טוב; גם לנכרים
 עשה חמס ועושק, והצליח בכל החמסים עד שתתמלא סאתו. כהתמו
 שודד כנלותו לבגוד, פתאום יקומו מזועזעי ויהיה למשסה למו,
 ותחת כבודו יקר יקוד כקרוח אש המסים, להודיע שמו י"ת לצרוי
 המכעיסים!

(א) ר"ת: מה שעשה.

והנה עם כל הנסים שנעשו במאורע הנ"ל, גרם היוזק ממון
 הרבה בעש"ג, עד שיצא פס"ד לפתוח החבית השלולה מביתי עם
 קונטרסים וכתבים ואגרות, ולברקה בפני קומיסיאן ע"י פרופער שמיכט
 ובמעמד מתנגדי; וכן נעשה בחודש כסלו שאחר המאורע, נפתחה
 החבית הלקוחה ונברקה בפני הנ"ל, ונמצאת ריקנית מסע"ע לגמרי,
 לא נמצא כה שום דבר רשום ממנו; או פני שונאי קבצו פארוד, כי
 בפניהם נעשית החקירה והחפוש, וראו דבר ברור, הלכו וצעקו מר לפני
 רבם אייבשיצר, ונשמע צעקתם באמרם אליו: הושיעה כי באו מים עד
 נפש, כי כלתה אליהם הרעה להשיב גמולם בראשם, כאשר התחייבו
 נפשם לשלם חמשה דברים אם לא ימצאו דבר עונם צדור; אז התחבל
 להוציא לעז פאסקוויל, גם על הספר תה"ק אשר שמי עליו, והוצאתיו
 לאור בפומבי, לא בסתר דברתי ובפרהסיא נתתיו ומכרתיו לכל החפץ,
 גם מסרתיו לא"פ (במתנה *), אעפ"כ [העיון] הוא לבוא כמענה כזו עלי
 לפני השררה, מוס שבו וכל הפוסל במומו פוסל, כמש"נ לעין בכתב
 שברו איד ספרו לחות (אודות) [ערות] הוא על שקריו וכזביו המרים,
 להכחיש הידוע, הן בספור המעשה והמקרה המתלויים והכתבים שהציגו,
 והן בר"ת שחדש בנגלה והן בפתרון קמיע [ע"פ הנסתר]; והנה גם
 השררה לא פנו אל מענה זו המוכחשת מעצמה, לפי שזמן רב ראה
 אותו ספר ושתק ולא אמר דבר כנגדו; ואחר שראה קרוב אידו, גם
 רצה לעשות הס' תה"ק חלק שני מסע"ע, מה שלא יוכל לומר שום
 כסיל, והוא סתור מכמה צדדים, [ואין להאריך] בהם כאן (2); רק מה
 לעשות באיש שאין לו בושח, שם פניו שמיר, האמת בשקר וטוב ברע
 ימיר; אך בזאת נאותה לו השררה, לפתוח החבית מחדש ולחפש ולחקור
 שנית, אולי ימצאו לי עון אשר חמאתי בענין חבור סע"ע; אף על
 פי שזה היה עול וחמס גדול מעיקרא דרינא לחפש אחרי כלל,
 כל שכן אחר שכבר נעשה פ"א בכל תוקף במעמד שונאי, ופרופער
 הנ"ל נתן כתוב וחתום מידו בשבועה, שלא מצא כלום מענין ס' הנ"ל;
 גם שם נמו אחר פסק דין של שופטי אלטונא שנמו אחר הבצע
 והפריו לו שכר שיעמוד לימינו, ואותו כ"ע (2) תבע חלקו בפיו מצד
 שלנו, ולא רצו לתת לו מאומה, על כן יצא משפט מעוקל וכתבו אל

ש"ס

התקין ה"ק

א' נ' ס' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט

כ"ס ג' א'

(א) ר"ת: אובער פרוידענט.

(ב) עיין בס' ערות ביעקב (דף י"ח ע"ב) שם חשב כל הצדדים שיש סתורה
 בזה ע"ש.

(ג) ר"ת: בעל עצה וכן אמר יעב"ץ מקודם (צד 183) מעצה דאלטונא.

בשנה שעברה הבאתי לדפוס ספרי "שמוש", וכמעט שנגמר נכנס רוח עושים בהפעל מ"ב ולא אבה לגמרו (א) וגרם לי צער גדול, כי עשיתי ע"ו הוצאה חדשה, למען ה' ולהקים תורתו, שלא תהא האמת נעדרת, לכל תהי האפיקורסות גוברת; וכמעט בא אל קצו סמוך לגמרו עצורו ועדיין מונח חסר, עד ירצה ה' פעלי, ה' יגמור בעדי יחוק ידי, מעשי ידי אל תרף.

Genes *

בתחלת מרחשון תק"כ בא אלי מכתב מהר"א מאמשטרדם הי"ל^ב, מבקש שאבינהו [אם מותר לבטל ולשרש כת ש"צ ג], ולהתאמץ להשיב ביחוד על אודות עלילת דם, שהחזיקו וקיימו מרורים כת ש"צ שר"י, להנקם מישראל על מה שרדפו אותן, כי על כן חרדו ועשו רעש גדול בפולין, ונתחדשה גזרה. ה' יציל עמו מכל צרה!

בתחלת שנת תק"כ נתפס יאקב רויטשילד השודר ביתי, ואשר עשה ביתי אפותיקי עד"ו, ועמד בבית הסוהר כמה שבועות, והוצרך לשלם אלף ר"ט ויצא מבית הסוהר. במכתב שנה זו היה לפליטה גדולה ועצומה הטפש שמשון מורנא באמשטרדם, אשר קם עלי לשמן וארב על החיות. זה כמה עשה רשעה גדולה מאד בעסק ביש של אייבשיצר, והשיב ה' גמולו בראשו.

א גאון הנוכח ע"ו

בו בפרק הגיעוני מכתבים על אודות הנער המנוער בן זקן וכסיל הנ"ל, ההולך בשמות אביו שותא דינוקא בשוקא כו', וכתבו אלי מגלוגא וממ"א ממעשיו המכוערים והמקולקלים, ביחוד במדינות מעררין [ואונגריין] ד' בחן וזרע דעותיו שם.

(א) הספר הזה החל להדפיס בשנת תקי"ח, ונמשך עד שנת תקכ"ב, עיין בספרו מטפחת ספרים (צד קי"ז) וכעת נודע לנו סבת העכוב הזה, ועיין בספר תולדות יעב"ץ (צד ס"א סי' רמ"ח), והפעל מ"ב הוא הנער משה בון הנזכר במגלת ספר מקודם (צד 180).

(ב) הי"ל, ר"ת: השם יאריך לשנותיו.

(ג) עיין ספרו "שמוש" (דף ט"ו), וכן הגיד מקודם בספר הזה "מגלת ספר" (צד 189) מהר"א כ"ץ שלח לו הטענות של כת ש"צ בפולין, ובקש ממנו הרב הנ"ל שישוב על דבריהם.

(ד) ובה יאמר בספרו "מטפחת ספרים" (צד קט"ו דפוס לבוב) וז"ל: עדיין מתעים ארץ מעררין ואונגריין בנו הנער זרע מרעים.

(*) כאן (189) ג"כ מקום חלק 9 שנות.

בעזה"י ארשום שמות החבורים שחנני הי"ת בכתב ובדפוס. הוא י"ת יחנני להוציא אותם לאור אמת, כאשר ברוחי אתי להגדיל כבוד התורה ולהאדירה, וביחוד להקים את דברי התורה, ולכנות עמודים וחוקים לתורה ולאמונה.

ראשית: הוצאתי לאור הדפוס בעזה"י ספר "לחם שמים" על שני סדרים, עם קונטרס בנין "בית הבחירה", ועדיין מונחים בכתב ח"ב הסדרים האחרונים, גם חברתי בס"ד מהדורא קראתי "משנה לחם", גם "לחם נקודים". שנית: הדפסתי ספר "אגרת בקורת". שלישית: ספר "שאלת יעב"ץ" עם קונטרס "עשרה הלחם" בתשובות על שאלות שנשאל מעמד בספר "לחם שמים" ח"א שבדפוס. רביעית: "ספר תפלה" מב' חלקים הנקראים "עמודי שמים" ו"שערי שמים". חמישית: ספר "מגדל עוז וברכות שמים" עם "בית מדות". ששית: ח"ב מספר "בית מדות", עשרה בוגין כליתי ובאמצע נמרדתי במלחמת [התנין]. הי"ת יוכני בחסדו להשלימו. שביעית: "עץ אבות", ושלשה קונטרסים דרשות: א', "יציב פתגם" הספרו של אמ"ה ז"ל; ב', "שמש צדקה" דרוש חתונתי עם בת אחי למו"ט, ג', "שאגת אריה", להספיד ניסי הרב מאמשטרדם ע"ה; מלבד קינה על אודות גרוש מפראג.

ואלה הספרים שהדפסתי במלחמת התנין: א', "תורת הקנאות".

ב', "עקיצת עקרב". ג', "ציצת נובל" עם הגהותי ותשובותי. ד', "סדר עולם", והנלוה ופירושי עליו, ונקראת ס"ע רבה וזומא, עם קונטרס נגד עבת ש"צ שר"י בפאדאליע. ה', "שלה"א" נגד חבור אייבשיצר (א). ו', ספר "שמוש" כולל ג' חבורים, והי"ת ברוב חסדיו יראני, לרשום כהוגן ב'.

ואלה שמות הספרים שחברתי בעזה"י, אשר הם בכתובים עדיין: א', "לח"ש" ח"ב עם "משנה לחם ול"ג" כנ"ל. ב', "מו"ק" על מא"ח שלחן ערוך והלכה פסוקה בדינים והלכות השייכים לסי' תפלה שלי ולא נכללו בו בפרט. ג', "שאלת יעב"ץ" ח"ב. ד', "קולן של סופרים". ה', "הקשורים ליעקב" דרשות. ו', "גלעד" על התרגום. ז', "אם לבינה ואם למסורת" על תנ"ך. ח', "משכנות יעקב" הגהות על מדרש ילקוט. ט', "עזר אור" על התשבי, ושאר ס' דקדוק שהגהתי בס"ד ג'. י', "לקוטי אורות" ע"ד הקבלה וסתרי תורה. י"א, "מטפחת ספרים" כמה חלקים; י"ב, "מטפחת סופרים"

(א) שלה"א, ר"ת: שבידת לוחות האון.

(ב) בסוף הקונטרס אבל יחיד כתב המדקדק ר' שלמה דובנא, כי ראה על נייר אחר אשר הדפיס יעב"ץ, ועליו רשומים ל"ד ספרים שובה להדפיס בחייו.

(ג) עיין תולדות יעב"ץ לוואגנה (צד מ"ג סי' י"ג).

נוספות על ספר יוחסין ושפתי ישנים. י"ג, ליוצאי חלצו" על התפלה
 והברכות" א). י"ד, "זכרון בספר". מ"ו, "בדק הבית והמגדל". מ"ז, "ח"ג
 מבית מדות כתב גדול ב). י"ז, "מגלת ספר" הלז ג).
 ואלה שמות החבורים בעסק הריב לה' המונחים עדיין בכתב:
 א', "מלחמת תנין ואגרת פורים". ב', "עדות ביעקב". ג', "בית יהונתן
 הסופר". ד', "פתח עינים". ה', "תשובות המינים". ו', "ספר שמוש"
 כולל ג' ספרים: "שוש למוס", "מתג לחמור", "שבט לגו כסיל". ז',
 "הלכתא למשיחא". ח', "עקרב בית הכורה". ט', "אגרת שום", וכמה
 אגרות שכתבתי ע"ז העסק ביש. י', "יקב זאב" על אודות בן כסיל
 בן זקן וכסיל. י"א, "רסן מתעה". י"ב, "צעקת דמים וחסן כפון".
 שילחי תיק"ד) נתעוררו החבורים להעיד על מעשי אייבשיצר
 ובנו, ואז התחילה המכה שנית בנשים יולדות, ובתחלה שנה שאחריה
 שנת קב"א הלך בן כסיל אייבשיצר הנ"ל לדראון ולא ישוב, ולימים
 מועטים הלך ג"כ המשרת, שהניח פקיד על ביתו וחצרו, הלכו לפליטה
 ולא שבו עוד, והניחו סרחון גדול של חובות שעשו אצל יהודים ונכרים.
 ב"א הפסידו כעשרת אלפים ש"ק, שכלו ממונם, כוחם ואונם בבנינו
 של הנער, וגבו ביתו וחצרו ומכרום עם כל הנמצא בהם, כמבואר ב"יקב
 זאב ושחוק הכסיל", ועדיין המעות מונחים, מפני שהנער עשה שם
 במעוררין ובווינא ג"כ חובות הרבה, ונתפס שם בקלון בהעלישווא,
 ואחריו נאמש עשה שמ"ח מזוייף מקודם, כאלו חייב לאדם אחד בפראג
 כך כזה, על כן באו במשפט כאן לעקל המעות בחובו. בשנה זו
 בפסח נמכר הבית והגן ה' של הנער בדמים מועטים. בו כיום היה
 לפליטה גדולה מר"פ מאי" רי"פ החתום הראשון מן נ"א החותמים
 שבקשו למסרני למלכות י). באותו פרק בא לכאן שמשון מורנא
 מאמשמרדם להחיש מפלט, וסבר ג"כ לגבות חובותיו מזיופא הירש"י

(א) וכה ואמר בהצעה לספר "לוח ארש" בסוף בזה"ל: במקום שאין איש עכ"פ
 אוכיר ואודיע לבני וי"ח, עכ"ל.
 (ב) הספר הזה הוכיר מקודם (צד 174).
 (ג) ח"ג, ר"ת: חלק שלישי מספרו "בית מדות".
 (ד) פרט השנה הוא תק"כ.
 (ה) עיין בס' התאבקות (דף י"ט ע"ב) וה"ל מיד בבואו קנה חומת בית אחוזת
 שדה וגן מלא אילני פרי.
 (ו) עיין ערות ביעקב (דף ס"ד ע"ב) ועדות ביעקב (דף כ"ח ע"ב), מר"פ מאי
 רי"ג, ר"ת: מראשי פרנסים מאלמונא ר' יוסף פופרש.

א"כ ה"א
 אכתוב פה
 י"א

ויצא כפ"נ ושב לאמשמרדם, ומיד בשונו נפטר שם, תהא מיתתו
 כפרתו. ורי"פ בקש מאתי שאניחהו לילך לבהכ"נ שלי, שמפני הבושה
 לא יכול לבוא לבהכ"נ הגדולה, ונמצאתי לבקשתו והתמיד הליכתו
 לבהכ"נ שלי עד אחר החג. בשנה הנ"ל או"י תמוז נתעורר בי מיהוש
 גיד הזהב שהיה מושך דם כמעין, והיו רוצים שלא אצום בו כיום, ולא
 נמיתי אזני לרופא שאמר שיש סכנה בדבר; אמרתי יעבור עלי מה,
 לא אוכל לאכול בחג של ש"ץ, כי ודאי לנסיון בא זה עלי, ונתחזקתי
 והשלמתי התענית בעזה"י, ושפע הדם התמיד בקצף גדול, משך שלשה
 שבועות עד אחר מ"ב, וכבר לא היה בי כח לעמוד על רגלי, והוצרכתי
 למשענת בלכתי אנה ואנה, עכ"ז גמרתני גם תענית מ"ב, וכמעט לא
 נשארה בי נשמת רוח חיים, והי"ת נתן לי עף כח לעמוד גם כן; אחר
 החזירני ה"ל א). יהי שמו הגדול מבורך לעד!

בזמן הזה נתן משה קובעס כתוב וחתום מידו בברעמן פטורין על
 עסק המשפט אודות סע"ע ושיוחזר לי החביות עם מה שבתוכה, שגול
 אותי לפני שש שנים, וכבוא הכתב אלי תבעתי ליעקב ר"ש ב), ונפל
 למשכב ונעשה הפשי, ונתבעה אלמנתו ורצתה לפטרני ג"כ, ועמד
 אייבשיצער"י והלך בעצמו לערכאות, ואמר שהוא אינו מניח להחזיר לי
 החביות, כי גם כבודו לקה ע"י, והעמיד לו מליצים ועכבו יותר מחצי
 שנה; אבל לא הועיל לו כי יצא דבר המשפט, שאם רוצה להגיש
 עצמותיו לנגדי, צדיך שיעמיד ערב מספיק ובטוח על הוצאות והזיקות,
 והלך ובקש אצל מאהביו שיכנסו בערבון בעדו, ואין שומע לו;
 וכראותו כי אין לאל ידו, והפסיד מעות בחנם, גם אה"ת בחולי, אז נש"ל
 ונפסק הדין שיוחזר לי הנשלל מביתי. זה אירע בחג גדול של ש"ץ י"ז
 תמוז תק"כ, בפרשה: לכן אמור הנני נתן לו את בריתי שלום, והחזיר
 לי החביות שלי בשבוע שלאחריה ג"כ בחג של ש"ץ, בלי נפקד ממנה
 כל מאומה. ככה יראנו ה' חסדיו ויוכנו לנחמה שלמה בב"א!

שנת תקב"ג נודע לי שבתי אסתר ע"ה נפטרה לעולמה. ישת"ל
 מבורך. בשנה זו הוצאתי לאור הדפוס ס' "שמוש", אחר זה ויכני הי"ת
 לימי בינה דמנהיז דינין מתערין. מיד בהתחלה אחר חג העצרת בפרק
 מולדי, התעורר בי הולת גיד הזהב בשפע, ולא חששתי לו מאומה,
 והדרתי שנתי בלילה בכתובת תשובה לשואלי ד"ת, הונעתי מבעי בלי

ביתא לא ע"ה

קיקס

י"א ה"א

י"א ה"א

א"כ

א"כ

(א) ר"ת: השם לאיתני.
 (ב) ר"ת: רוימשילד.

שום דאגה, אבל הייתי מחמת זה בסכנה למחרת, כי גרם לי ביום סבוב מהראש, ולא יכולתי קום על רגלי; ואיזה שעוה הוכרחתי לשכב במטה, ונעשה רעש בעבורי כי הוצרכתי לתרופה קצת; אבל כמה ימים הייתי ביסורין עצומים, כי לא יכולתי לישן בלילה מחמת היסורים, עד שחמל ה' עלי מהר צועה להפתח, ולא נתנני לרדת שחת; ושמעתי מאד תנועת הדפק, והיה נדמה לי כאלו בוקע עצים בשכונתי, ולא היה רק תנועת הדפק, והקשתו במוחי בחוקה כל כך עד שהייתי הושב לאזני שיש איש מכה וחושב בגרון סמוך אלי, ואביט כה וכה ואין, עד שהבינתי שההכאה וההקשה הן במוחי; כך הי"ל עד שרחם ה' עלי. אחר שובי לבריאותי נפלה בחולי בלאמרן, בתי הילדה היפת תואר וטובת מראה וטובת שכל, שנשאה חן בעיני כל רואיה, וכבר חליה מאד והלכה גם היא לעולמת, אחר שהשלימה ארבעה [שבועות] שלמות, אחר שהחלתה כמה פעמים, וכל פעם חזרה לבריאותה עד שהגיע קצה ע"י חולי אבעבועות, וגרמה לי יללה גדולה. וזכרתי משפטי ה' מעולם ואתנחט!

קרוב לסוף שנה זו קודם ר"ה תקכ"ד, נעשו בריחות גדולות ועצומות עד מאד בג"ק, ממש לא נשאר איש מהחלפנים ובעלי כיסים העצומים, שלא היו לפלטה גדולה, מלבד מתי מעט, ורוב הבורחים ככולם היו מכת שונאים שלי, רק שנים שלשה גרגרים אנשים בחורים מתחילים, אשר היו מצד שלי נכוו ג"כ בגחלת זו, ונהרס מצב מו"מ של ח"כ ונאמנות; הבערש נפל עד היסוד כחצי שנה, עד היום לא חזר לאיתנו כבראשונה; אח"כ הלך לפליטה הירש הלי פרנס ק"א, שהיה גם הוא א' מראשי מתנגדים שלי מלפנים. אחר החג השלים אייבשיצער^א חבורו כרו"פ^א, ועשה ממנו דורונות בכל צד ופנה בכאן ובכ"מ, ואומרים שהרויח בו כמה אלפים, אע"פ שהיה לשחוק וללעג ועשו עליו השגות אפילו הנערים והבחורים. בו בפרק נפל אייבשיצער^א בחולי כבד, אמרו שהיה אחר יאוש כשלשה ימים, ועשה מהומה גדולה אצל כת שלו, אכן אני אמרתי לאנשים שלנו, התפללו בעדו שלא יפטר כך מן העולם בכבוד בלי תשובה חלילה, שירגיו שוכני עפר גם יעשו ממנו תועבה, לכן העתירו בעדו שיעשה תשובה ויהא לו תיקון, וא"ל^א שלא יבוא לקבר ישראל, ובכך שב לחייו שאינו חיים, ועדיין הוא מאריך ברעתו ועוד השעה משחקת לו שחוק הכסיל. ועשה עול

(א) ר"ח: כרתי ופלתי, נדפס באלטונא תקכ"ג.

(ב) ר"ח: ואם לאו, והכונה ואם לא ישוב. ועיין בספרו התאבקות (דף נ"ט ע"ב).

וחמס לכמה ב"א, הצועקים חמס מפניו בעיני משפטים שעושה כרצונו, נגד הסכמת הכ"ד והקהל ואינים נענים, עושה כרצונו ולית דימחא בידיה. בשלחי קיימא דנא השלמתי בעזה"י ח"א מספר "מו"ק" א"ח. בו בפרק באו הנה משולחים מחאמין, לצורך פרנסת הגרים של רוסיא, שנלוו אליהם זה ארבע שנים כנוכר בסוף ספר "שמוש", שאז התחילו לבוא כארבעים איש, ומן אז והלאה הולכים ומתרבים מדי שבוע בשבוע, ונוספים לחמשים חמשים ולמאות, סוכבים ומקיפים בדרך עקלתון ארוך עד שבאים לחאמין, והמקום צר קמן מהכיל אותם, והוכרחו לשלוח שלוחיהם לקבץ נדבת הקהלות בארץ אשכנז, וכבואם הנה סרו אלי, מיד באו לביתי, ולא אבו ללכת אל אייבשיצער^א בידעם והכירם כל מעשיו אשר עשה, וקשרו אשר קשר על ה' עם הארורים כת ש"ץ^א בפאדאליע, כי קרובים המה אל החלל הגדול הנעשה שם. גם ספרו שנמצאו שם כתביו הרבים, מעשה ידי אייבשיצער^א; והרבה מהם שרפו שם בק"ק חאמין, ונשאר ג"כ ביד מי ומי ששמשו אותו. גם יש מקרוביו שם שהיו בידיהם כתביו והפיצום שמה; בגלל הדברים האלה לא רצו האנשים האלה להסתכל בדמותו, שלמים הם ונאמנים בשליחותם, ואמרו אנן שלוחי מצוה ולא שלוחי עבירה, ואע"פ שהרבו עליהם רעים לרצותם שילכו אליו, ורבים מיראים אותם שאם כה יעשו, יהא להם תועלת גדולה בעסק שליחותם ואם לאו יפסידו, לא השגיחו השלוחים בדברים הללו, ולא יכלו כל אוהביו להחזירם מדעתם, ועשו ק"ה^א גדול שלא נעשה כמוהו בכל שנות הריב לה'. בשביל כך לא נתנו להם מקופת קהל אלטונא אף פרוטה אחת, אך קהלת המבורג עשו הפעם כטוב לא פנו אל ק"א, ולא מנעו עצמן ממצוה רבה זו. ונתנו מכיס הקהל עשרים דוקאטען שפעציא לצורך הגרים, מלבד זה העמדתו להם שני ב"ב נכבדים בק"א ושנים בקה"ב, שישבבו על פתחי נדיבים לצורך הספקת הגרים, באופן שעלה סך המקובץ בכלל עם הנ"ל יחד כשמונים דוקאמין נמסר בידי, ושלמתי בעד פרנסת השלוחים שהוכרחו להתעכב פה, מן קודם חג המצות תקכ"ד עד אחר חג השבועות, ונשאר בידם כתמשים דוקאמין, לשלחם ליד הממונים על הגרים בחאמין.

בו בפרק בא הנה חתני ר"מ ועמד בביתי כל ימי ניסן הלז, אחר נסע לברלין ואחר איזה ימים שב לכאן, ושלחתי על ידו סך מסוים

(א) ר"ח: קידוש השם.

אייבשיצער^א
מקמי גיטלי
ב"ד ע' ג' ג' ג'
י' הי"ן י' הי"ן
ה' ה'

ה' e.
ק"א ו' ק"א
כ"ג י' י' י'
א"א ו' ג' ג'

אייבשיצער^א
ה' ה' ה'

מחבורי בערך ב"מ ר"ט, כפי המקח שאני נוהג למכרם. עוד זה הלך וזה בא חתני ר"א עם זוגתו בתי נחמה תי, בחשבו שתשוב לבי"א כנעוריה א), כי שנא אותה ורצה לפומרה בג"פ, ונדמו בעיני שתי הבנות הללו שנשתדכו בבת אחת בקול גדול, כחרם לוחות שנשתכרה. זה היה מעשה בתום שנת "דינין" הנ"ל, ונכנסתי לשנת "חיים" בחסד ה' ב), והר"ם שאחדש כנשר נעורי, ויוכני ברוב רחמי וחסדיו, לשנות חיים ארוכים וברוכים לעבודתו ליראתו ולתורתו, תחת שנות הצרות והרעות אשר עברו עלי, בלי מצוא מנוח ונופש. אף כמעט רגע לא מעמתי מעם חיי קורת רוח בעולם, לא כגוף ולא כנפש ולא מחוץ לגוף, לא בעמלי ויגיעי, לא בכחי וראשית אוני, לא ראיתי אפילו שמחה אחת של י"ח הנשואים, רק שבעה ברעות נפשי יגעתי באנחתי ומנוחה לא מצאתי; כלו עיני מיחל לאלהי מתי ינחמני מהגוי ומעצבוני; בה' בטח לבי, אשר הראני צרות ורעות ישוב ינחמני, ומתהומות הארץ ישוב יעלני, לשכון כבוד בארצנו, יוכני לנוב בשיבה מוכה ולעבוד אותו באמת, בשמחת לבב על אדמת הקודש, לראות במוכת בחיריו העושים מאהבה. כ"ו! בשלשה לירח אב שנה זו, חזר אייבשיצער^א ונפל בחולי שתוק פתאום ג), והיתה מהומה גדולה בביתו איזה ימים ובסוף אלול ימת אייבשיצער ושחל"ח^א יכתבי ענין זה בנייר כפ"ע באורך. על יומו נשמו אחרונים. ע"ע לא פסקה וזהמתו. הציגו על קברו מצבה^ב גם עשו ממנו דמות צורתו^ג משהו בששר, והכסילים האוילים הנצמדים אליו^ד מחבקים ומנשקים אותה, איש אחד הניח הנייר שבו הצורה הארורה, בתוך חומש על מקום עשרת הדברות. למדן אחד מבני לימא נשתגע על אודותיו, באשר הביא לו תלמידו קמיע, מה שמצא אביו בתוך תיבה שקנה מעובדו אייבשיצער^ה ונמצא כתוב בה שמשביע בשם שבאס ד) צבי, ובשם יונתן בן שינדל; ער"ו יצא מדעתו המלמד ההוא, שהיה עדין רך בשנים ועסק גם בחכמות חיצוניות, והעמיק בדיעות יותר מהראוי לו, עד שהוחלש מוחו כבר קודם זה ולא יכול לסבול^ו, גם עשה מעשה שגעון, עד שהכניסוהו בבית החפשית באלמונא, אבל לא נהרו בו כראוי ולא

א א ח"ה שט
הגגול 2208
הגגול חוין
גגול 2208
א חוין חוין
ב 2208
א חוין חוין
גגול 2208
א חוין חוין
גגול 2208
א חוין חוין
גגול 2208

(א) ר"ת: לבית אביה.
(ב) שנת "דינין" הכונה שנת תקכ"ד, ואז נכנס לשנת "חיים" כי היה בן ס"ח בגימ' חיים.
(ג) חולי שתוק, שלאך בלשון אשכנז, עיין ערות ביעקב (דף י"א ע"ב).
(ד) עיין בס' תה"ק (צד ק"ב) דפוס לבוב.

שמו עליו משמר. פ"א יצא לחוץ וחפר קברו של אייבשיצער^א, כמעט קט הגיע לארונו, לולי שראוהו ומצאוהו עוסק בחפירות הקבר, ומנעוהו בכח והחזירוהו לבית האסורים וכבלוהו, אחר נטלו הכבלים ממנו ועזבוהו לנפשו, כי חשבוהו שנתיישבה דעתו, שהיה אומר תמיד דברי קדושה, ואמר כ"פ שרוצה לטבול עצמו, ויהי כי ראה עצמו בלי שמירה, יצא ורץ עד מקום המים ומבל בהם, אבל שקע בהם ורצה להציל עצמו לאחוז באיזה דבר, כאשר העיד נכרי' שראוהו מרחוק, אבל לא יכול כי היה חלש ונמבע מיד, והביאוהו לקבר ישראל בכבוד. לזיה גדולה עשו לו סמוך לכניסת שבת קדש. שנת תקכ"מ.

שנת תקכ"ה בשבט התועדו ג"ק על אודות מינוי רב חדש, והיו רבים חפצים להשיבני לנחלת אבותי, וכשעמדו למנין לעשות רשימה מהראויים לאצמלא זו, נעשית מריבה ביניהם על אודותי, וכמעט היה הרוב על צדי, וכך היה כודאי אם היו עושים דבר זה בגלוי, לא היה אדם אחר עולה להתמנות רב בג"ק בפעם הזאת; אכן התחכמו שלשה מאויבי, הלא הם ריש ברויני יחילכי וואלף, יעקב שלעזונגר, הירץ שטאר, ובטלו הוועד ההוא; אח"כ התחבלו להפיק מומתם לדבר על לב הנועדים לשוב להתועד מחדש על עסק זה, ולקבץ דעות בהסתר והעלם מכל וכל, דהיינו ע"י שיעשו מיני עגולים שונים, באופן שהאחד יורה על הן והשני על לאו, ועשו שתי קופות מהעגולים, כדי שיקח כל אחד מהנבררים לחות דעתו, באופן שיקח אחד מהעגולים שירצה בהסתר, בלי שיראה אדם מאיזה הוא לוקח ומניחם בקלפי, אח"כ ימנו העגולים ויראו מאיזה הרוב, ונתרצו יחד בזה, ובתוך כך הלכו המתנגדים הנ"ל, ופתו והסיתו קצתם עד שסרו למשמעתם אחד או שנים; אולי ברצי כסף נתרצו להם לחזור בהם ולכבוד בי, ולא דאגו מעתה כי עכ"פ לא יודע מי הוא אשר חזר בו מדעתו הקודמת ומאן בי, ועשו כן והצליח בידם מה שרצו לסלקני מן מנין הראויים. מעתה חשבו שכבר עלה בידיהם ג"כ, לבחור ביוסף מוקיר שבתא שמיני' אב"ד מפירדא, וחשבוהו כאלו הוא כבר אחר מעשה, אבל [מען] כי אחר זה כשעשו בוררים לקבל הרב החדש, ואע"פ שהיה נדמה לכל שהרוב היה לצדם, אכן מה' היתה שקצתם בקשו לעמוד על דעתי להוכן נומה, וע"כ הוצרכתי לתת דעתי והסכמתי להרב מבראד מכמה מעמים, עד שעלתה בידנו ונבחר זה האיש לרב דג"ק על ידי בס"ד.

בחדש ניסן נתקבל בני הרב כמ"ו משלם זלמן נר"ו, לרב ואב"ד דק"ק

י"ט י"ט

לדבר מאומה רע כנ"ל; לכן לא יכולתי לפעול עמו דבר, ונשארתי לבדי, אין מתעורר [לעמוד עמדי] ולא מחזיק ביד; אכן אלהי אבי היה עמדי, לא אירא מרגשת פועלי און וחורשי רע בלבכם, בצל ידו החביאני ובכנפי חמלתו הסתירני. אמנם הכרוז הנ"ל בבהכ"נ שלי עשה רושם. מיד תוך ד"י ימים נכזה בנחלת הכרוז^(א) ישראל שווערין, מחזיק בכלב פרוסמיץ הנ"ל להיות שם מורה צעקה, והתירתי כל הקיץ שעבר, כתבתי לשווערין שיסירו האיסור מן [העדה] פן יהא להם למוקש והיא לא תצלה, ולא אבו שמוע אלי^(ב). ויהי כיום ה"ר^(ג) נכונה ברותחין ששפכה עליו משרתת הבית ונבושה עורו, והיה בסכנה גדולה וביסורים מכוערים כמה שבועות, ולבסוף נסדר לו מרופא להקין דם והעלתה המכה צמחים; וגם בואת הלך ולא שם לבו לדבר ה', ועודנו מחזיק ברעתו לעזור לרשע ולסיע עוברי עברה, להיות לו סורר ומורה הפושע פרוסמיצר.

אית כפ

אית כפ

אית כפ

אית כפ

אית כפ

בחורף הלז שילחי כסלו נמניתי אני לבורר של אשה קיולא לגמור דינה ותביעתה מיורשי בעלה, וישבתי פעמים עם הרב אב"ד והדיין רל"פ, והדברים ארוכים כתובים אצלי בקונטרס בפ"ע. בו בפרק חזר והתעולל בי מיחוש גיד הזהוב, כי נתקררתי אחר חמום גדול שהי"ל בישיבת הדיינים הנ"ל, ובהיותי מושך דם כמעין ביושבי בהכ"נ, ובצאתי נפלתי לארץ מרוב חולשה, והיתה בהלה גדולה בביתי ובקהלה, והי' חמל עלי ושב רוחי אלי; אך כמה שבועות לא שקמה רתיחת המעים, והיה הדם כנחל שומץ גם הוחלשו כחותי מאד, לא הייתי בקו הבריאות כמו שני חדשים; אחר חזרתי לאיתני הראשון ת"ל חיי. בו במזח לבי ונעזרתי, הוא ית' יחיני לעבודתו ויראתו!

בר"ח אדר הגיעני מכתב על הפאשט מרעכניץ, מקום אשר ליב שמאטשמיץ אסור שם למורה איסור והיתר, מודיעים אותי הכשרים שבקהל שם, ששמעו ידעו וראו העתק הכרוז שנעשה בבהכ"נ שלי, על האנשים הנ"ל, ופחדו ורהו והיו רוצים לגרש הרב שלהם הנ"ל בגלל הכרוז^(ד), אך קמו בני בליעל המחזיקים בידו וההבילו הכרוז^(ה),

אית כפ
אית כפ
אית כפ

- (א) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ג) ושם נאמר כך: תוך ד"י אחר וכו' ונכזה בו.
- (ב) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ג).
- (ג) והוא ר"ת: הושענא רבה, עיין בס' הנוכר דף הנוכר.
- (ד) וכל הענין הזה בפרטות עיין בספרו התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ה), ופרט השנה שכלה יעביץ לכתוב את הכרוז מגלת ספר נראה מזה שהיה בשנת תקכ"ז,

על כן הסכימו לכתוב לקהל דכאן, לידע אם נעשה בהסכמתם, וקבלו אגרת תשובה מפה שלא ידעו מזה הכרוז, אף הוסיפו לגזור עליהם לבטל האיסור^(א) בכל עון, ואנכי השיבותי להם בכתב ארוך כיד ה' הטובה עמי, להעמיד האמת ולעשות סיוג לתורה, ה' יקנא לעמו^(א).

אית כפ

אית כפ

אחר ימים אחדים נודע להגאון יעב"ץ הענין הזה בפרטות, וכתב לרעכנישץ בנ' אדר שנת תקכ"ו לאמר: האגרת שלכם שכתבתם אל הקהל פה בודאי בא ליד אחד מן מעריציו והצניעה, לא הראה אותה לזולתו, לא שלטה בו עין אדם כשר, שאלנו וחקרנו היטב, ואין איש יודע מאומה אם הגיעה אגרת כזאת לאנשי קהל פה, על כן בלי ספק הפוחז וריק ההוא שקבל האגרת, הוא השיב לכם בשם הקהל הזה כולו בזיוף במרמה, כאלו נעשה בידיעתם ואפשר חתם תחתיה גם שמות כולם, והכל הבל ושקר גמור בדוי מלבו, לכן תדעו נאמנה כי אגרת שקבלתם מחמבורג הוא שקר נדף^(ב). דברי יעב"ץ עשו רושם אצל הקהלה, והעבירו את הרב שלהם, שזה כמה שנים רדפו אחריו בק"ק פ"ב ופראג ולא יכלו לו^(ג). בשנה הזאת י"ד אייר כתב הגאון יעב"ץ אגרת למחוי ותלמידו מו"ה יעקב כ"ץ, על דבר הענין מכת ש"צ שנתחדש אז במיפליץ^(ד). ובשנת תקכ"ז כ"ו תשרי קבל הגי' יעב"ץ מכתב מאת החכם רמ"ד מעיר ברלין לאמר: ברוך ה' אשר לא השבית לנו גואל והקים לנו את אדמו"ר לשמור משמרתו, וחרף נפשו לנקום נקמת תורתו. מי כמוהו בדרו יתום גדר ועומד בפרצה, מי יקום לנו עם מרעים הדוברים סרה על ה', ומחרפים מערכות אלהי ישראל,

- ואולי כתב עוד ונאבד מאתנו, אך ע"י ספרו גת דרוכה, יש לאל ידנו להשלים את תולדתו, וקורות ימי היו האחרונים.
- (א) עד כאן כתב יעב"ץ בעצמו, מנאן ואילך הוספתי אני מפי ספריו וספרים שונים. דוד כהנא.
- (ב) עיין בס' התאבקות בחלק גת דרוכה (דף ע"ו ע"ב).
- (ג) שם (דף ע"ז).
- (ד) שם (דף ע"ז).

מי יתיצב לנו עם פועלי און, המדיחים את לב איש ישראל לכפור בדרשות וקבלות חו"ל אשר מפיחם אנו חיים, לולי העיר ה' את רוח מורי, אשר לבו כלב אריה, ישחק לקול הכסילים מהמונם לא יחת, הוא באחד ומי ישיב ידו החוקה, יד אביר יעקב הנשאה, לשבר שני רשעים ולנתוץ מלתעות כפירים, אם בסברות ישרות וברורות, בנויות על אדני התורה והשכל; ואם לשוב אחריהם בים הקבלה, בסודות ורמזים גימטריאות ונומריקון ור"ת, עד אשר לא ישאר להם מקום לנום שמה להסתר בלמיהם; ואם בדי שאול ירדו, גם שם ידו תנחם ותאחזם ימינו *).

בשנת תקכ"ח קבל הג' יעב"ץ מכתב מפיטורשבורג לאמר, כי כת ש"צ בראותם כי נכונה תוחלתם בפולין אצל הנוצרים, הלכו להם למדינת מסקוויא וכתבי מליצה ובקשות בידם, להוציא מן המסגר את הראש שלהם יעקב פראנק *); ובעת ההיא ראה יעב"ץ להוציא בדפוס את ס' 'מטפחת ספרים', וענינו להראות הדברים הזרים שנמצאים בסה"ו ר"ם ותקונין, אשר היו צפונים בלבנו זה שנים רבות, יען השעה היתה צריכה לכך *): ובשנה הזאת תקכ"ח הוציא ג"כ בדפוס ספרו 'ציצים ופרחים', והוא סודות האותיות ורמזים וגמטריות ע"ד הקבלה והנסתר, להראות כי ידיו רב לו גם בזה; וכן נגמר אז בדפוס ספרו 'מור וקציעה' ח"א וח"ב. בשנת תקכ"ט הדפיס ספר 'הפדות והפורקן' לרבינו סעדיה גאון, ובסופו הוסיף מעשה נורא בפאדאליא, שבעה עמודים אודות כת ש"צ *). בשנת תקל"ב היה בינו ובין הח' רמ"ד חליפות מכתבים בדבר הלגת המתים *). בשנת תקל"ד מ' מרחשון שאל מאתו הח' רמ"ד שאלה בענין המאמר להרמב"ם ז"ל: כל המקבל שבע מצות ונוהר לעשותן ה"ו מחסדי או"ה וכו', והוא יעב"ץ השיב לו כיד ה' הטובה עליו *).

ובימים ההם התעורר בלב הג' יעב"ץ תשוקה עזה ללכת לא"י, ולהתיישב בארץ אבותיו ובעיר קבורת אבי וקנו ז"ל *). ודבר או על

(א) בס' הנוכר (דף פ"ח).

(ב) שם (דף פ"א ע"ב) המכתב הזה נכתב ביום אסרו הג' של פסח שנת תקכ"ח.

(ג) עיין בהקדמתו לספרו מטפחת ספרים.

(ד) עיין בס' תולדות יעב"ץ (צד מ"ד).

(ה) עיין במ"ע המאסף לשנת תקמ"ה.

(ו) עיין בס' תולדות יעב"ץ (צד ר') בסוף הספר.

(ז) עיין בס' התאבקות חלק ג' דרוכה (דף פ"ה ופ"ו), וכן יאמר בסוף ספרו

לב הפו"מ מאלמונא, לקנות את ביתו להיות להם לאחוזת נחלה, כי בהכ"נ שלהם הגדולה קמנה מהכיל את כל הקהל הרב הזה, וכמעט הסכימו בפה אחד ללקחו אל הקהל, אך מקטרג אחד קלקל הדבר; עב"ז הוסכם ביניהם לתת לו חמש מאות ר"מ לסיוע, וכשבא שלוחם להגיד לו זאת, לא רצה לקבל המעות כעת מידם. ואחר שלא נודמן לו קונה יהודי על ביתו, על כן נתעכב מסעו מיום אל יום, ובין כה וכה קרא ה' את יעקב אל השמים, וכיום ו' עש"ק למ"ד ניסן, הוא יום א' דר"ח אייר שנת תקל"ו, גוע ונאסף הצדיק אל עמו בעיר אלמונא, בן שמונים שנה וזכה לגבורות, וכמעט כל ימי חייו לא מש מאהל של תורה, וארבעה ימים לפני מותו, שלח להמדקק הג' ר' שלמה דובנא השממות שנשמטו בסדרי העבודות שיוסר בסדורו, להדפיסם עוד הפעם *); ובעצם היום הזה שמת הגאון יעב"ץ, קרוב לש"ק שב עפרו אל האדמה ורוחו אל האלהים, ויספרו לו כל אנשי העיר אבל כבד מאד. וזאת מצבת האבן אשר הוקמה על קברו *), ועליה כתובים הדברים האלה:

מצבת קבורת

רבחון דיהודאי, טובינא דחכימאי.

י לל וקנה הלא נשמע במחנה העברים כי בערה בה אש תבערה. ע די ותפארת מראשתה השלכו במות גבר חכם בעוו משיב מלחמה שערה. ק דוש ושהור מרחם משחר שם לילות כימים בתורת ה' ערוכה ושמורה. ב חברויו הקדושים ספיר גורתם הפיץ כנפות אורו בנסתר ובנגלה הלכה ברורה.

י ראת ה' ותוכחת מוסר וכל תעלומות חכמה בהם הוציא לאורה. ש ר גדול נפל בישראל הלא תדעו כי לקח ארון מעל ראשנו והוסר מסכת אבן יקרה.

ר ובי תורתו וחכמתו כתובים וגנוזים עדיין כבית מדרשו תופע עליו נהרה.

מטפחת ספרים (צד קי"ט) ועל אדמת הקודש יביאנו, ועיין עדות ביעקב (דף כ"ט), וכן מה שאמר הגאון יעב"ץ מקודם בספרו זה מגלת ספר (צד 208).

(א) עיין בס' אבל יחיד.

(ב) המצבה הזאת נדפסה בס' תולדות יעב"ץ (צד ל"ג) וביתר שאת בספר אגרת

פרחים לוויטשקאווער (צד רפ"ט).

א ביר הרועים ומופלא שבסנהדרין יום הלקחו בא השמש וכנתה מגורה
המהורה .

ל ו יאות למכני ולמעבד הספדא על כי חומה היה לנו ביום זעם ועברה
צרה כמכבירה .

ה"ה הגאון הגדול המפורסם בקי בכל חררי תורה בנגלה ובנסתר ובכל
החכמות כל רו לא אנם ליה, כבוד מורנו הרב מוה"ר "יעקב ישראל"
נקרא "יעב"ץ" וצלה"ה, אב"ד דק"ק עמדין יע"א, בן לאותו צדיק הגאון
הגדול החסיד המפורסם חכם הכולל ארמ"ו הרב מוה"ר "צבי" נקרא
"חכם צבי" וצלה"ה אב"ד דג"ק אה"ו יע"א; נשמתו יצאה בקדושה
ביום וי"ו עש"ק א' דר"ח אייר תקל"ו לפ"ק וגופו נקבר בו ביום סמוך
לכניסת ש"ק. ניצ'ב"ה תחת כנפי השכינה כוותר הרקיע מזהירה *).

וכל הערים הקרובות והרחוקות, מקום אשר שמע מות הגאון
יעב"ץ הגייע, היה בכי ואבל גדול ליהודים, כי אבד איש צדיק ואיש
אמונים מן הארץ; והמדקדק הגדול ר' שלמה דובנא, יצא לקונן בשיר
קינה, הנדפס מיד בעיר ברלין בשם אבל יחיד *), כי הגאון יעב"ץ ז"ל
היה יחיד בדורו, ובכל נפשו יצא לקנא קנאת ה' צבאות, ושפתי חנף
שנא, ואל אדם לא יכנה, לזכר עולם ינון שמו .

(א) וראשי התרויים מן המצבה הם: "יעקב ישראל".

(ב) זר"ש דובנא עשה בס' אבל יחיד פרט על שנת מות הגאון יעב"ץ בהמלות,
ואי"ך אתנח"ם, שעולה תקל"ו .

הוספה *

אבי *), ישמרכם השומר אמת לעולם
באור י"י הקבצו ושמעו אל יעקב
וישמע אליכם אלהים אלהי אבותיכם .

אספרה אל חוק ולפועלי אתן צדק, ואומרה רבות עשית אתה ה'
אלהי (חסר) אנידה ואדברה עצמו מספר (חסר) איה שוקל ואיה סופר (חסר)
אף כי (חסר) וא"א לכוף את הדין והשעה לדחוק, ה' אלהי ארוממך
(חסר) עצות מרחוק ה' נראה לי ממעשיו ועלילותיו אשר הראנו נגד (חסר)
זאמרתיו מי יתן בספר ויכתבון מלי לעד בצור יחצבון בכתב בית
ישראל, בניים יולדו יקומו ויספרו לבניהם ליום אחרון, או ימלא פינו
שחוק ולשונינו רנה (חסר) ועולה . ואתחיל מאבי זקני אבא זצ"ל
זכו, ונתן לו בתו (חסר) אבא רבה וכו' והיה לו כתב יחוסו עד אהרן
הכהן (חסר) בניו של הגאון ר' אלי' בעל שם הזקן ז"ל שהיה אב"ד
בק' חמלם (?) בימים (חסר) בס' תשובותיו של אבא מרי הגאון ז"ל
(סצ"ג) דברא גברא וספר (חסר) מעשה וכו', וחוק וגדול (חסר) השם
הכתוב בנייר שדבק במצחו (חסר) באופן שהיה מתירא ר"א בעל שם
זכו', והיא נקראת בודון היתה גדולה ועשירה (חסר) שנה קודש שכבש
הקיסר שם וכו', אשת זקיני הרב מוה"ר הנ"ל שהשיא (חסר) מושלם
בתורה וביראה, וספרו לי הגאון ר"ד אופנהיים (חסר) שהיו שניהם
ממכיריו ותלמידיו מובהקים (חסר) והגידו להפליא (חסר) ארבעת חלקי
ש"ע שהיו שגורים לו על פיו, ונעשה לו נס (חסר) כאשר אספר הנה
(חסר) והיה בשנת ת"ח עת צרה לישראל בארץ פולין (חסר) ואקריינא
(חסר) חמיל, ומשם נתפשטה הגזרה ונמשכה לקהלות הקודש (חסר)
ווילנא המהללה והעדינה נדרה מקינה אחר שהיתה יושבת (חסר)
שלהם היו של כסף, בחכמה ומעלה לשם ולתהלה על כל ק"ק (חסר)

(א) הא לכם הדפים הראשונים מן החבור, "מגלת ספר" כמו שנמצאים בהכ"י,
עיון במבוא הספר הזה, ובכל מקום שנאמר באמצע מלת חסר, יש מקומות שחסר
שם בכ"י רק מלה אחת, ויש מקומות שחסרות שם מלות אחדות .

(ב) מלשון הכתוב (איוב ל"ד, ל"ז) ומעכו הפץ ורצון עיני רש"י .

מקום שהגיעו לשם כנודם ומלמולם בארץ אשכנז והמדינות (חסר) היו נחשבים, כך סח לי הישיש הק"ה ר' בער כהן (חסר) לשם ולתפארת על כל אנשי פולין בכלל, אמנם חכמיה אנשי השם (חסר) גדולים שלא משו מתוך האוהל הכית המדרש הגדול שהיו לומדי' (חסר) וכל הלילה לא יחשו ללמוד הלכות ופוסקים, לדרוש ולחקור באמתה של תורה (חסר) בהוראה, ולא היו ישנים בכתיהם כל ימות השבוע, כי אם (חסר) נעשו גבורי חיל אריות בתורה, כולם זכו להיות מורי הוראות בישראל (חסר) שאר לומדים מופלגים קצינים ומנהיגים, מהם היה החכם המושלם (חסר) הגאון החסיד שבכהונא בעל שער אפרים ז"ל שהי' ראש ב"ד בוויילנא (חסר) בעל ברכת הזבח ושאר חבורים כאמרו עליו שהיה יודע טורים וב"י (חסר) הרב בעל הש"ך והרב החסיד ובעל הוראה בית הלל וצ"ל, מלבד שאר (חסר) כולם הלכו בגולה, נפוצו בארץ להרביץ תורה בישראל, והיו למאורות (חסר) מהרש"ק נעשה אב"ד בפירדא ומשם נתעלה לישוב על כסא הרבנות בפפד"מ (חסר) והרב בב"ה נתקבל לאב"ד בהמבורג ואלמוגא, והרב ש"ך בהעלישוויא בארץ מעררין (חסר) אבי אבא עם כל בני ביתם נתישבו גם כן במעררין מתחלה הי' לאב"ד במרובש (חסר) צדק בבית הקצין המפורסם בשם רייך קאפמאן ע"ה ושם למד אצלו בנו של העשיר הלז (חסר) אח"כ אב"ד וכו' עדיין עומדת (חסר) מאד בעושר וכמעלה וכו' מירקייא הסמוכה לשם (חסר) אך במרס בוואם וכו' להרב הרה (חסר) ברה על נפשו וימלמ (חסר) והנה בהיות וכו' דחוו דמחי לי' (חסר) עד אחד וכו' כשהגיעו אלה האנשים (חסר) הגאון בש"א וכו' למקום (חסר) אם ראו (חסר) חי אותו וכו' ויאמרו (חסר) כי ראינו בעינינו וכו' מה שלא ראו (חסר) התיר הגאון וכו' את אשתו (חסר) שאלת חכם וכו' דבר פשוט מאד ברור (חסר) על פי שנים עדים יקים דבר. ע"כ. והנה מן הדוגמאות האלה, יראה כל איש משביל על דבר אמת, כמה עמלתי ויגעתי בכ"י המוטעה ההוא, מגלת ספר, זכרה לי אלהי לטובה.

דוד כהנא.

רשימת

שמות האנשים והערים הנמצאים בספר הזה, ע"פ סדר א"ב

- דא"א (ר' אליהו אופנהיים) הרב מהילדס-היים 94, 145.
- ד"א אפטרוד מהלברשטאט דיין דמדינת העסיין 155.
- מהר"א מבראד אב"ד באמשטרדם 132.
- אברהם לובלין 186.
- ר' אברהם ב"ר שאול (מהר"א) ברודא ר"י מפראג 51-53, 112.
- ר"א ב"ר ברוך מארץ יון בעל נחמה כת יעב"ץ 186, 208.
- ר' אברלי מלונדון 36, 40-44, 50, 72, 74, 75, 79.
- ד"א אחי גוטפל הנובר 75, 76.
- א"ג 160, 197.
- ר"א האלי 142.
- אהרן זעציר 130, 194.
- אהרן פערשט 157.
- ד"א וינר 144.
- אובין או בודין באונגרין 4, 6-9.
- אונגרין 7, 85, 87, 91, 202.
- אוסטריוך 15.
- אוקריינה 5.
- ר"א חון באמשטרדם 28.
- ד"א מאבור 171.
- ד"א יאסקים מחותנו של יעב"ץ 186.
- ד"א בן יוגתן לוי בעמדן אוהב ליעב"ץ 102, 109, 111.
- איטליא 14, 20.
- אייבשיץ (ר' יוגתן) 31, 33, 73, 81, 82, 88, 89, 138, 144, 146.
- 162, 172, 175, 177, 185, 191.
- 199-201, 205, 208, 209-211.
- אייניגשטאדט 59.
- הק' איצק פאלק פוי"מ דהמבורג 20.
- מהר"א כ"ץ 188, 202.
- אלמוגא 5, 10-13, 16, 18-25, 35, 40, 41, 53, 56, 57, 59, 85, 92, 99, 100, 104, 107, 110, וכו'.
- ר' אליהו בעל שם הזקן אב"ד רחעלם 4.
- אליה ירוק 201.
- ר' אליהו קובו מסאלוניקי 8.
- אליה פאלק פו"מ דאלמוגא 23, 24.
- אליהו שייאר 245.
- אלישע מהורדני מדפיס 120.
- ר"א חתנו של מרדכי כהן 53.
- אמשטרדם 13, 15, 16, 21, 25-82, 36, 39-41, 47-51, 57, 59, 60, 68, 74, 79, 80, 85, 86, 93-97, 104, 107, 117, 160, 163, 167, 177, 178, 181, 185, 189, 191, 202, 204, 205, 211.
- ראיין (ש"ב של יעב"ץ) חתנו של ר' ולמן גורדן, 20, 50, 80, 93, 94.
- הרב מהר"א נאמן דר"א 188.
- אנשיל שוסטר מאלמוגא משרתו של החכם צבי 20.
- אנשכאך 9.
- אסתר בת יעב"ץ מאשתו הראשונה 114, 150, 186, 205.
- ר"א עמדן 122.
- א"ס גיטו של ר' אברלי מלונדון 40, 42, 50.
- אפטא 40, 41, 59.

ר' אפרים אחיו ותתנו של יעב"ץ 154 , 163 , 162
 ר' אפרים 17
 הקדוש אפרים 141
 ר' אפרים בר' יעקב בהן מווילנא בעל
 "שער אפרים", א"ז של ר' צבי אשכנזי
 8-3
 ארון ברלינר 170 , 171

אהרן גאקיש פר.ס באמשכרדם 28 , 30 , 48
 ארץ ישראל 4 , 6 , 7 , 14-16
 ר"א שיסר 197
 אשכנז 5 , 9 , 13 , 15 , 25 , 47 , 50 , 65 , 71 , 76 , 85 , 93 , 109 , 113 , 118 , 162 , 164 , 173

ב.

ר"ב רב מדינה 86
 ר"ב המבורגר ניסו של מרדכי המבורגר
 78
 בודין ע' אוכין
 8
 בוננא 8
 בונטעקהל רופא הולנדר 96
 ר' בנימין אשכנזי ז"ק זקנו של בעל "חכם
 צבי" 3
 ר' בנימין מהורודני אחי אמו של יעב"ץ
 108
 ר' בנימין מהלברשטט 38
 ר' בענדט חתנו של ר"א ווינר 144-
 146
 רב"ע 129
 ר' בער בהן (רב"ך) 5 , 16 , 21-24 , 41 , 75-76 , 96 , 122 , 127 , 128 , 136 , 140 , 143
 ר' בצלאל אב"ד באוסטרא בר' נפתלי

ב"ץ 63
 בן ר' בצלאל כ"ץ ותתן ר"ל ר"י בלבוב
 63
 בראזיל 49 , 94
 ברודא או בראד 5 , 39 , 60 , 71 , 72 , 85 , 86 , 91 , 93 , 100 , 103 , 150 , 151 , 185 , 209 , 211
 ר' ברוך מארץ יון מחותנו של יעב"ץ 186 , 188
 ברין בירת מערדין 83 , 84
 ברלין 8 , 10 , 38 , 39 , 59 , 72
 ברנדיבורג 42
 ברעמן 295
 ברעסלוי 39 , 40 , 42 , 59 , 60 , 67 , 86 , 109
 בתיה צביה בת ר' אפרים אשתו השלישית
 של יעב"ץ 163 , 176 , 177

ג.

הר"ג בהר"א 53
 ר' גבריאל (ר"ג) עשקעלם בר' יהודה ליב
 רב מדינה 92 , 95
 גבריאל וויספאא בברסלוי 86
 גומפל הנובר 75 , 76
 גומפריכט 129 , 133
 ר"ג כ"ץ פו"מ 190

גלונא או גליגוי 8 , 28 , 68 , 152 , 162 , 202
 גליקשטאט 184 , 200
 ר' געטשליק (ר"ג) פו"מ 176
 רג"ק אב"ד מהמבורג 111
 גרין יעקב אחי מרדכי בהן 73
 ר"ג שנאפיר 135

ד.

דבורה בת "חכם צבי" 69
 ר' דוד אופנהיים 4 , 37 , 82
 דוד בנימין 198
 ר' דוד אחי יעב"ץ 67
 ר' דוד לווערדין 113 , 162 , 161 , 181
 ר' דוד ניטו אב"ד של ספרדים בלונדון
 בעל "מטה דן" 35

ר"ד ווירמש 149
 דוקלא 65 , 68
 הרב דייכש 92
 ר' דניאל שהדלן בפרעשבורג 89 , 90 , 129 , 133 , 187 , 188
 דנציג 63
 דענימארק 191
 דרעזין 93

ה.

ה'ה וויטשיו מאפמא , המיה זקנה של
 נחמה אהות יעב"ץ 40 , 44 , 59 , 69
 הודו מורחית 77 , 94 , 95
 הולאנד 15 , 32 , 57 , 84 , 91 , 94 , 109
 הולדסהיים 94
 הורודני 108 , 120
 הירש הלי פרנס ק"א 206
 ר' הירץ הנובר 12
 הירץ שטאר 209
 ר' הירשל מגליגוי ב"א של חכם צבי 8 , 51
 הירש מונדן 171
 הלברשטט 83 , 155
 ר' הלל בר' נפתלי הרץ בעל "בית הלל"
 5
 המבורג 5 , 10 , 13 , 18 , 20 , 22

ה'ה אב"ד במנהיים 154
 הנובר 12 , 13 , 37 , 75 , 93
 העלישויא כמערדין 5 , 93 , 204
 הענא 162
 ר' הענדלי הכהן בן ר' משה ר' ליבס
 פו"מ דאלטונא 67 , 71 , 73 , 74
 ר' העניך מואלקוני 68
 העסין 155
 ר' הערשיל בן הרב ר' גבריאל עשקלם
 אב"ד דברודא 124
 ר' העשיל בנו של ר' יעקב מלובלין 3 , 7 , 19
 ר"ה ק"ה אבי אשתו השניה של יעב"ץ
 155

ו.

וואנזבעק 22
 וויקסיל 45
 ווילנא 3 , 5 , 39
 ווינא 10 , 14 , 42 , 43 , 83 , 92 , 93 , 204
 ווינציאה 9 , 14
 ויננהוין 22

ו'ז האלי חתנו של ר"א ווינר 146
 ר"ז בר"ן 20
 וואליגויה 5 , 69
 וואלף בן ר"ז אייבשיטץ 201 , 204 , 211
 ר' וואלף ממינסק 111 , 208
 ר' (ואב) וואלף ניימרק אחי אמו של
 יעב"ץ 10 , 38 , 81 , 82

א.

זאלקווי 63, 65, 67.
 ר"ז גיסו של ר' בענדט 144.
 ר"ז מרנציג 129, 133.
 ר' (מרדכי) יוסקינד בר' שלמה רוטנבורג
 אב"ד בוויזנהויון ובלובלין 22.
 דו"ך בן רב"ך 132, 145.
 ר' זכרל הענדל אב"ד דק"ק מישוויץ התן
 יעב"ץ 186.
 ר' (משלם) זלמן בן יעב"ץ מאשתו ראשונה
 ר"ז שטערן התן יואל שווא 141-143.
 זלמן מוגרן גיסו של ארון ברלינגר 173.
 ר' זלמן גורדן 80, 94, 95.
 ר' (משלם) זלמן ניימרק או ר"ז מירלש
 אב"ד דג"ק אבי אמו של יעב"ץ 10,
 13, 22, 23, 52.
 זלמן קופרענס פרנס באמשטרדם 30.
 ר"ז מרפוס 122.
 ר' זעליג פרנס בלובוב 45.
 ר' זעקיל 187.
 ר' זעקלי ווינר פר"מ דוואנובעק 12.
 ר"ז שטערן התן יואל שווא 141-143.

ח.

חאטין 207.
 חברון 15, 16.
 חוה שהיתה זקוקה ליבום 129-133.
 ר' חיים (ר"ח) בר' יצחק רייזיש 63.
 חיימכי המלוה, שכנו של יעב"ץ 148,
 149.
 חיים (בן אברהם) לובלין 186.
 ר"ח ליורל מחותנו של חכם צבי 46,
 67, 69.
 חיון 25, 30-32, 34, 39, 58, 117,
 118.
 חמיל 3, 5.
 חנה בת יעב"ץ מאשתו השלישית 180.
 חעלם 4.

ט.

ט"ט בן ר"א ווינר 145, 146.
 טארניפאל 67.
 טירקויא 6, 7, 16.
 טישוויץ 186.
 ר' מעבלי שיף מפרנקפורט דמיין 210.
 טריבש 5, 7.

י.

יאקב רוטשילד 193, 194, 198, 202,
 205.
 ר"י בוך בינדער 143.
 ר"י ברעסלר התנו של ר"ט 145.
 ר"י געטינגען מנהיג 190.
 ר' יודיה בר' יהודה ליב הכהן נכד בעל
 "שער אפרים" 4.
 ר"י בן ר"ח כהן ווילנער 108.
 יהודה בן יעב"ץ מאשתו השלישית 177,
 187.
 ר' יהודה חסיד (ר"ח) ממנהיים 108.
 ר"י מהעלישווא 78.
 ר"י אב"ד מהענא 162.
 ר"י אב"ד דרמינות פיהם 10.

ר' יהושע אב"ד דלובוב בעל פני יהושע
 67, 65.
 ר' יהושע אב"ד דק"ק פ' 47.
 ר' יואל מאוסטרא חמיה זקנה של דבורה
 אחות יעב"ץ 69, 70.
 יואל שווא פר"מ דאלטונא 23, 24, 75,
 140-143, 145, 152.
 יורא פרינג פרנס באמשטרדם 30, 48.
 ר' יוזפא אוסטרא 67.
 יוזפא האלענדער 194, 198.
 יוזפא הירש 204.
 ר' יוזפא כהן בן מרדכי כהן 72.
 יוליוס 183, 200.
 ר' יונה דרעוין 93.
 יונתן א"ב קרובו של ר"מ עמרן 166.
 ר' יונתן לוי מעמרן 100-107.
 יוסף בן יעב"ץ 187.
 ר' יוסף לוי בלונדון 36.
 ר' יוסף פופ"ש (ר"פ) 81, 132, 173,
 204, 205.
 יוסף מוקיר שבתא שטייג אב"ד מפירדא 209.
 ר' יוקל הוזן 152, 155, 184, 190.
 ר"ז חון באלטונא 135.

ל.

לאה בת "חכם צבי" 67, 69.
 לבוב 45, 46, 62, 63, 65, 67, 69,
 70, 122, 154.
 ר"ל מרנציג 188.
 לובלין 107, 22.
 לוי בן יעב"ץ מאשתו השלישית 180.
 לונדון 16, 34, 36, 37, 40, 47,
 58, 77-79, 107, 146, 148,
 150, 181, 210.
 ר"ל חון באמשטרדם 27-29.
 ר' (אריה) ליב בר' שאול ממשפחת הגאון
 ר' העשיל, רב באמשטרדם, התנו
 הראשון של "חכם צבי" 17, 21, 37,
 41, 43, 65-69, 154, 181.
 ר' (יהודה) ליב הכהן בנו של ר' אפרים
 בעל שער אפרים 4.
 ר' ליב קאליש אב"ד ראמשטרדם בעל
 "גור אריה" 28.
 ליב שטאטשמיץ כורה הוראה ברעכניץ
 211, 212.
 ליגורנה 15, 35.
 ליור שוחט מאמשטרדם 27.
 ליטא 5, 10, 11, 15, 124, 125,
 ליוון 104, 114.
 ליטא 17, 104.
 הרב ר"ל מלובוב 63.
 ר"ל מוכיה 88.
 ר"ל (בן ר' זלמן) גורדן מלונדון 94,
 146-148, 166, 164, 181, 189.
 ר"ל עמרן 58, רל"פ דיין 212.

מ.

ר' מאיר אב"ד דפרוסמיץ מחותנו של "חכם צבי" 69, 211, 212.
 ר"מ בן ר"א יאסקוס בעלה של אסתר בת יעב"ץ 186, 207.
 ר"מ בר"ן 20.
 ר"מ בר' נתן כאלטונא 128.
 ר"מ בן הגאון אב"ד דאמשטרדם בעלה השני של לאה בת "חכם צבי" 69.
 ר' מאדל ווינר 22.
 ר' (אברהם) מאיר כהן בנו של ר' בער כהן אב"ד כהנובר 144.
 מאיר בנו בכורו של יעב"ץ 100, 104, 152, 114.
 ר' מאיר אב"ד דטיקטין 47.
 רמג"ש פו"מ מהמבורג 190, 191, 197.
 ר' (יחיאל) מיכל מגליוגא בעל "נזר הקדש" 38, 59.
 מינסק 107-110.
 מיץ 77.
 מלכה בת הגאון ר"מ 71.
 מנהיים 77, 108, 154.
 מעגריין פרופסור טפפר"מ 34, 185, 186.
 ר"מ עמדין 165, 166.
 מענדיל בון 127.
 ר' מענדיל ברי"י 192.
 מענדיל שפיאר 194, 197, 198, 200.
 מעררין 5, 7, 15, 43, 60, 83-86.

נ.

ר"ן בן ר"א ווינר 146.
 נאמ"ש בנו הבכור של ר' יהונתן אייבשיץ 204, 201.
 הק' גורדשו 114, 141-143, 148, 149, 156.
 רנ"ד אחיו של מרדכי המבורג וגיסו של רב"ך 73, 129.
 נחמה בת הג' בעל "שער אפרים", אמו של "חכם צבי" 4, 7.
 נחמה אחותו של יעב"ץ 40, 44, 59.
 נחמה בת יעב"ץ מאשתו השנייה 161, 188-186.
 ר' נפתלי כ"ץ 39.
 נ"ש (ניקולשבורג) 72.

ר' נתן מואלקווי מחותנו של "חכם צבי" 210, 211.
 ר' נתן אחי יעב"ץ 69.
 נתן ארהאלצער תלמידו של אייבשיץ (מכונה נאמ"ש) אחי מרדכי כהן 73.

ס.

סאלוניקי 8.
 סמאשוב 44.
 סענדר בר' זלמן נורדן 141, 143.
 סערכי אלמנת ר' הירץ הנובר 37.
 ספרד 32.

ע.

עאוראפי או הכרפי (אירופא) 15, 97.
 עמדין 32, 34, 37, 58, 59, 99-118.
 ענגלאנד 15, 94, 109, 147.
 רע"פ 42.
 ר"ע שמש של החזן ר"ל 29.

פ.

פאדאליען 184, 207.
 פאן עיר קטנה סמוכה להנובר 38.
 רפ"ב מורה הוראה בלונדון 78.
 פזונא 104, 112.
 פולין 5, 9-11, 13, 15, 19, 25, 36, 40, 44, 46, 47, 50, 59, 62, 66-68, 70, 71, 124, 125, 126, 152, 154, 164, 177, 185, 186, 188.
 פורטוגאל 94, 95.
 פיהם 10, 15, 86, 92.
 פזורא 5, 81, 209.
 רפ"ט 43, 44.
 פראג 10, 51, 72, 81, 83, 88, 93, 101, 112, 154, 198, 201.
 פרופס מדפים מאמשטרדם 211.
 פרידריצע 200.
 פרייסן 8, 59.
 פרנקפורט דאדר 162.
 פרנקפורט דמיין 5, 14, 72, 76, 78, 81, 113, 135.
 פרעשבורג 88, 89, 93, 152.

צ.

צבי אשכנזי הנקרא "חכם צבי" אביו של יעב"ץ 7, 81, 96, 102, 107.
 צפת 16.
 צפת 14, 15, 20, 117, 122, 124, 140.

ק.

קאמניץ 185, 188.	קאמב (ס"ב) מחותנו של אייבשיץ 176.
קראקא 5.	קארל אנטאן 176, 179, 185, 186.
קרדוו 31.	קיראן 125, 126.
קרעמור 72.	

ר.

רחל בת יעב"ץ 151.	ראובן בן ר' זלמן נורדן 94.
רויך קויפמאן במריבש 5.	רוטשילד 183.
ריין 18.	רוסיא 207.
רייסין 15.	רחל אחות יעב"ץ 59.
רישא 68.	רחל בת ר' מרדכי בר' נפתלי כ"ץ אשתו הראשונה של יעב"ץ 39, 100, 151, 153.
רעכניץ (או רעכטשיץ) 211, 212.	

ש.

ר' שאול מחותנו של, חכם צבי 28, 65.	ר' ש"ת "דבר שמואל" 9.
66.	ר' (אהרן) שמואל קאידנובר (מהרש"ק) בעל "ברכת הובה" 5.
שארתי בארץ בונא 8, 9.	ר' שמחה הרופא 114.
ר' שבתיה כהן בעל הש"ך 5.	ר' שמשון וירטהיים מווינא 21, 92.
שבתיה צבי 32, 108, 184, 205, 207.	ר' שמשון מוין 21.
שווערעניץ 68.	רש"ה (ר' שמשון חסיד) 121, 129.
שומבורג פריודענט באלטונא 159.	שמשון מורנא 185, 202, 204.
שטיכט פרופעסער 183, 199.	שפניא 32.
ר' שלמה יאס' 134.	שפרה בת ר"י אב"ד דמדינות פיהם 10.
ר' שלמה בר' יעקב איליון, רב לערת הספרדים באמשטרם או חכם אילין (ח"א) 30, 47, 58.	שרה אשתו השניה של יעב"ץ 155—162.
ר' שמואל אבוהב (רש"א) מויניציאה בעל אמו של יעב"ץ 10, 70.	שרה רבקה בת ר' משלם זלמן ניימק

השמטות

צד 6 בהתחלת הערה א' צ"ל: כראש הכותבים אליו משם שו"ת היה הגאון ר' משה וכו'.

צד 9 שורה 8, החסיד המופלג כמהור"ר רש"א וצ"ל, הוא הרב החסיד מוה' שמואל אבוהב בעל שו"ת "דבר שמואל" וס' "הוכרונות".

צד 20 שורה 10, הרב ר"ו אב"ד דמדינת פיהם, הוא הרב ר' בנימין וואלף בר' אהרן שמעון שפירא. עיין נוסח מצבתו בס' "גלעד" (סי' סיה) והערת ר"ש האק.

שם שורה 11, נשאת אח"כ להגאב"ד מפראג, הוא הרב הגאון ר' דוד אופינהיים, עיין להלן צד 82, ובשנת תע"ג כאשר נפטרה אשתו הראשונה לקח את שפרה בת הרב ר' בנימין וואלף לאשה. עיין בס' "גלעד" (סי' פ', צד מ"ג) והערת ר"ש האק.

צד 92 להערה ב' יש להוסיף: שר' שמשון וירטהיים זה, הוא מחותנו של רב"ך הנוכר לעיל צד 21.

צד 93 שורה 10, מ"ר, ר"ה: מפני רשעות.

צד 102 שורה 2 מלמטה, לה"ב, ר"ל להמבורג.

צד 135 שורות 2, 3, שגם בק"ק פ' האב"ד כטוהר"י כ"ץ, הוא ר' יעקב כ"ץ הנוכר מקודם (צד 76) וק"ק פ' היא פֿרנקפורט דמיין.

צד 146 שורה 16, ר"ו האלי, שמו ר' וואלף האלי והיה פו"מ דאלטונא.

צד 147 שורה 15, ש"ב רא"ך, בכ"י כתוב: ש"ב רא"ק (אך יתכן שצ"ל: ש"ב רא"ן, והוא הנוכר לעיל עמוד 50 שהיה משמש את ה"חכם צבי", והוא היה חתנו של ר' זלמן נורדן כמבואר בעמוד 80 ולפ"ז היה גוסס של האחים נורדשי, שהם ר"ל וראובן בני ר' זלמן נורדן שישבו בלונדון, כמבואר לעיל עמוד 94. הערת ר' צבי הירש יפה).

צד 152 שורה 5 מלמטה, להק' ר"ד ל"ד בנסעו על יריד פ"ב, (שמו היה ר' דוד, כמבואר בהג"ה צד 161, ו"ל"ד" אולי הוא ר"ת לווערדין. הערת ר' צבי הירש יפה), פ"ב הוא פרעשבורג.

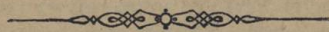
צד 187 שורות 10, 11 מלמטה, בח"י אדר ראשון המליטה ונתתי, וילדה לי זכר ביש"ק והכנסתיו לברית ביש"ק פ' משפטים. (הדברים האלו אינם מכוונים, כי ימי השבתות שבהרש אדר ראשון ה"א תקי"ה היו אלו: ג' בחדש—פ' תרומה, י'—פ' תצוה, י"ז—פ' כי תשא וב"ד—פ' ויקהל. הערת ר' צבי הירש יפה).

צד 200 שורה 20, מווע יוליום, הוא האיש יוליום הניכר בצד 183.

צד 203, להערה ג' יש להוסיף דברים אלו: ומלבד הספרים האלה הפליא הגאון יעב"ץ לעשות בנקוד המושנה והתלמוד, וחבריו "לוח ארש", "סדר תפלה" ו"לחם שמים" הם המה יעידו כי היה כאחד המרדקקים הגדולים.

צד 204 לשורה 10, יש להעיר שמכאן נראה איך הגאון יעב"ץ הגה יומם לילה בתורת ה' ופעם ישב להגות בספרי קדש באמצע הלילה, ותנומה נפלה על עפעפיו, ואור הנר עומד לפניו, ויפול פהם מהנר הדולק על הספרים והכתבים אשר עסק בהם, ותאכל האש סביביו, וכאשר ערכה לו שנתו לא הרגיש מאומה, ונשרפו כמה כתבים ודפים ונעשו אפר, וכמעט היתה השלהבת אוהות בשערות ראשו, ויקץ יעקב משנתו ויחרד עד מאד, וכאשר שבה נפשו אליו, וידע את חסד ה' כי גבר עליו, אשר הציל אותו ואת כתביו, ואלו הן הנשרפים הם המה שהיו נרפסים מכבר והותרת אשר ערן לא יצא לאור עולם היה לאור מוצל מאש. הגה גם בתוך גם! עיין בס' "מור וקציעה" (ח"א בסופו ד' ק"ג).

עמוד 211 שורה 28 הרב ר"א, בעמוד הקודם כתוב עליו "כמוה' יצחק", והאמת שנקרא שמו ר' איצק (=יצחק) הורוויץ, וכן הוא התרוו על מצבתו "איצק הלוי". עיין נוסח מצבתו בס' "אגרת פרחים" לוויטטקאווער (צד 287 סי' ט').

לוח המעיות

הקון	מעיות	צד	שורה
ונפרו	ונפררו	7	8
הרב ר"ז	הרב ר"ז	10	10
כראוי	בראוי	15	15
לכל מכיריו ויודעיו, היו בו	לכל מכיריו, ויודעיו הייבו	14	17
דהכנסה	ההכנסה	10	27
ועמד בעיניהם	ועוד בעיניהם	7	31
אף הוא	אף היא	7	32
מהתנצר	מהתנצה	20	34
כ' מרדכי	כי מרדכי	7	35
צד 78	צד 76	1	"
וחפצם הלז	וחפצם הלב	10	37
וכגר בארץ	וכגר בארץ	17	39
צד 67	צד 64	1	46
מהר"ם	מהר"א	11	59
(ב)	(א)	16	71
(ג)	(ב)	15	"
טרחא והשגחה פרטית עלי,	טרחא גדולה, פרטית עליו	16	80
(ב)	(ג)	2	82
ר"ג	ר"ב	13	86
המתעולל בי,	המתעולל. בי	2	98
בשבחי	בישבחי	14	103
ובני	ובניו	10	"
זקנו	זקניו	7	104
שהוציאו	שהוציאו	14	107
ענינם	ענינם	6	108
זר נחשב	זה נחשב	10	"
והיה	והיה	8	109
לעסקיו, ובכזו לביתו היה סבור	לעסקיו ראיתי	6	111
שאבוא אליו לשאול בשלומו, ואני לא			
בן עשיתי, כי לא ראיתי			
לתקן	לתקן	2	117
והעלימן ממני	והעלימן ממני	2	120

תקון	טעות	צד שורה	
		מספר	מספר
לה"ב (ור"ל להמבורג)	לה"ם ה)	6	124
צריך למחוק הערה זאת	ה) ר"ת : ליום המועד	1	"
הללו	הלל	14	126
עש"ג (והוא ר"ת : ערכאות של גוים)	עו"ג	9	136
שמות והכל שהיה אומר בדרשה ופשמ	שמות ופשמ	12	"
שמהם	שמתו	13	"
לריוטא תחתית	לתחתית דיוטא	6	"
צד 164	צד 128	4	140
הקצינים האחרים נורדשי	הקצינים האחרים נורדשי	14	147
[הוא]	[הוא]	6	157
נדר"ט	נדרטי	8	181

